MAGYAR REGÉNYIROK

KÉPES KIADÁSA

Szerkeszti

MIKSZÁTH KÁLMÁN

42

Beöthy Zsolt

Kálozdy Béla

I. Kötet

MAGYAR REGÉNYIRÓK

KÉPES KIADÁSA

Szerkeszti és bevezetésekkel ellátja

MIKSZÁTH KÁLMÁN

42. KÖTET

KÁLOZDY BÉLA

írta

BEÖTHY ZSOLT

I.

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1908

Beöthy Zsolt

KÁLOZDY BÉLA

REGÉNY

IRTA

BEŐTHY ZSOLT

ELSŐ KÖTET

KACZIÁNY ÖDÖN RAJZAIVAL

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
magyar irod. intézet és könyvnyomda
1908

Franklin-Társulat nyomdája.

BEÖTHY ZSOLT.

1848.

Az elbeszélő irodalom az utolsó félszázadban, a hetvenes évek körül vérszegénységbe esett. Kemény, Eötvös, Jósika már nem éltek, csak az egy Jókai uralkodott. — Egy csomó író hiszen elkövetett egy-egy regényt, vagy elbeszélést, de az vagy selejtes volt, vagy utánzás, ha ugyan nem szenvedett még egyéb betegségekben is. Általában rossz irányban indult az elbeszélő irodalom. Befútta az útat a külföldről beözönlő sok divatos salak.

Pedig az út világos, s mutató táblái mindenütt láthatók, még a tízparancsolatban is benne van az æstetikai recept.

Tiszteljed atyádat, hogy hosszú életű légy a földön. (T. i. tiszteld Kemény Zsigmondot, Jókait, szóval a *magyar elődöket,* mert maradandó csak úgy lehetsz, ha *nemzeti* vagy).

Ne legyenek idegen isteneid. (Ne utánozd Dickenst, se Balzacot és semmi idegent).

Ne paráználkodj. (Kerüld a franczia regények frivolitásait).

Ne ölj. (A rémregények után, a hol tömeges gyilkolások okozzák a hatást, ne indulj).

Ne lopj. (Ne plagizálj) stb.

Ebben az alkalmatos időben lépett ki a nyilvánosság elé egy fiatal diák, Beöthy Zsolt, apró rajzokkal és novellákkal, melyek a fent jelzett parancsolatok ellen nem vétettek, azonfölül gondos, gördülékeny nyelven s egyéni hangon voltak tartva. Már az első akkordok megcsendülése erős reményeket fakasztott.

Beöthy Zsolt (a szlovani Beöthyekből) 1848-ban született Budán, de ő maga komáromi embernek vallja magát, s tényleg ott töltötte gyermekkorát, mely arra az időre esik, mikor ez a város a Jókai Mór és a Tóth Lőrincz dicsőségétől zengett. Talán ez a nyomukban fölvert arany-por rászállt az ő fogékony lelkére is, nevelve szomját a Hipocrene forrásai után. De ez csak jámbor föltevés. Ha Budán tölti vala gyermekségét, akkor is azzá válik, a mivé lett.

Már első zsöngeiben sem volt «zöld» és most, a hatvan év küszöbén írt komoly munkáiban sem száraz. Ez a szikár, csupa csont ember kemény koponya. A korral járó gyengeségektől mentes. Pedig másrészt úgyszólván szabályszerű ütemben igazodik termelése életkorához. Pályája elején virágokat hozott, szamóczát és cseresznyét, férfikorában áttér a mesélő genre-től a kritikához s hovatovább a sulyosabb gyümölcsökhöz. Az essay-khez és a széptani művekhez. Szinte úgy látszik, mintha munkakört változtatna, pedig dehogy; megy-megy a maga útján feltartóztatlanúl. Hiszen mindegy, hogy melyik oldalról süt a nap, bár a fák levelein keresztül is, ha mindig ugyanazt a bizonyos kertet, a szépliteraturát termékenyíti és érleli.

Első regénye, *Biró Márton*, 1872-ben jelenik meg. Maga az író csak huszonnégyéves, de a regény már is teljesen érett munka. Sokan Kemény Zsigmondot látják visszatérni s örülnek. Bár még nem az igazi Kemény, de az az iskola, az a hatalmas véső és erő. Valódi, minden fantasmagóriától megtisztított élet és alakok, fokozatosan fejlesztett jellemek, lélektani indokolás és egészséges bölcselkedés. Nem tud még annyit, mint Kemény, de oda törekszik, a hova Kemény, sőt talán meg is fogja előzni, mert nyelve színesebb, símább, kifejezőbb, előadása könnyebb és kecsesebb. Ke-

ménynél sokszor elvész a fonál a mellékszálakban. Beöthy pedig tudja, mit nem kell megírni. A két kötetes *Kálozdy Béla* (mi is ezt soroztuk be gyűjteményünkbe), mely 1875-ben jelent meg, fokozottabb mértékben emelte hírnevét. Kétségtelenűl a legfőbb elbeszélői műve, a mi nem jelentene sokat, mert több regényt nem írt ezentúl, ha nem volna egységes kompositiójánál és arányainál fogva egyike a legjobb magyar regényeknek. Apró rajzai között vannak talán még magasabban állók, mint pl. a *Mese*, a *Zsebrák** roppant műgonddal kivésett filigran jou-jouk.

Daczára az ünnepi zajnak, mely egyes elbeszélő munkáinak megjelenését kisérte, daczára, hogy a Kisfaludy-Társaság s az Akadémia siettek őt megválasztani, mind ez a dicsőség nem birta megmarasztani az elbeszélő genre-nél. Miért? Nehéz meghatározni. De valószinű, hogy csak külső okok járultak közbe.

Beöthy olyan értékes és olyan sokoldalú erő, hogy nem csoda, ha nem hagyják, ha annyi, meg annyi foglalkozást sóznak rá. Fogalmazó volt a pénzügyministeriumban, majd tanár lesz az állami reáliskolánál, később az egyetemen. A Pesti Napló szinházi kritikusnak szerződteti. Maga is lapot szerkeszt, az Athenæumot. A Kisfaludy-Társaság mindenféle bizottságokban foglalkoztatja, titkárának választja. Az Akadémia versenyzik a Kisfaludyval, hogy melyik dolgoztatja meg jobban, elhalmozva őt birálati teendőkkel, pályázati jelentésekkel; daczára bokrétás kalapjainak, lassan-lassan aklimatizálódik, a vaskalapos urak közt, holt írók és tudósok elparentálója lesz, s most már mint irodalmi szónok magaslik ki egy fejjel a többi fölött. A hatalmas

* Ez az utóbbi rajz volt nagy hatással e sorok írójára is s ebből kapta egykor az első impulzust, hogy ő is próbálkozzék.

boltívek alatt az akadémia csarnokaiban, mintegy elzáródik előle a mosolygós kék ég, vissza nem vágyik oda, de rá se ér; megírja «A széppprózai elbeszélés a magyar irodalomban», a tragikumról szóló nagy munkáját: illusztrált irodalomtörténetét, meg annyi mást, apróbbakat.

Idáig jutva, méltán várhatná az olvasó, hogy mélyebb betekintést vessek Beöthybe. Hogy meghatározzam, mi benne a túlnyomó, a költői vagy a tudományos ér? Mi volt neki kedvesebb, a röpülés-e, vagy a röpülés törvényeinek fürkészése? S mi érne többet a magyar kulturának, azok a regények-e, melyeket még megírhatott volna, vagy ezek a tudományos művek, melyeket a regények helyett megírt?

Isten tudja! Erre csak úgy könnyű felelni, hogy bizonyára legjobb, legkibékitőbb volna, ha két Beöthy Zsoltunk van.

Az egyik írná a regényeket és lenne a Kisfaludy-Társaság elnöke, valamint a főrendiháznak tagja — a másik írná a tudományos műveket és lenne egyetemi tanár, akadémiai korrifeus, a tanáregyesület elnöke, a tanárvizsgáló-bizottság tagja, és ki tudná elszámlálni, kinek-minek a társelnöke, alelnöke, díszelnöke.

Mivel azonban csak egy Beöthynk van, ez a sok hivatal és méltóság mind az ő vállát nyomja, de mivel oly könnyedén és fiatalosan viseli, mintha egyáltaljában semmi dolga se volna, világos abból, hogy ez a pálya korán sincs befejezve; a vége még kékbe vesz, mint a hegyek csúcsai és a mi a regényírás megszakítását illeti, várjunk még ezzel a sopánkodással... egy hosszan tartó szép ősz napfényén, ki tudja még mi eshetik? Hiszen a fák némelykor a meghozott gyümölcsök után még szétjátszák magokat és másodszor is hoznak virágot.

Mikszáth Kálmán.

KÁLOZDY BÉLA

Első kiadása megjelent 1875-ben.

ELSŐ RÉSZ.

I. FEJEZET.

A professzor és háznépe.

Országunk jókora részén ma a nádpálczák ama következetesen kiszámított rendszer szerint suhognak, (rövid lényege: hat után következik a tizenkettő, tizenkettő után a huszonöt) és a pennák a modern paedagogiának ama csalhatatlan főelve szerint mártatnak a kalamárisokba (t. i. hegyökkel lefelé), melyeket nagytiszteletü és tudós Hajós Gábor úr csepegtetett a dunaszögi kollégium ama növendékeibe, kiket az istenek szeszélye gyűlöletük tárgyainak kiválogatott.

A nagytiszteletü úr az említett jó hirü főiskolában a neveléstudomány professzora és minden hatodik esztendőben soros igazgató volt. Különben a szó legszorosabb értelmében tudós, kit elmélkedéseiben a világ zavaros folyása nem igen háborgatott. Az ő tudománya nemcsak afféle közmondásos, hanem igazi hatalom volt, azok közül való, melyeknek megerősített székvárosuk is van. Ez a vár a tanuló szoba volt, hol a tanár úr valóságos bástyákat rakott maga körül könyveiből, igazi lőrésekkel, felvonó hidakkal, ritkán nyiló kapukkal, sorba rakott pipák füstölgő ágyú-ütegeivel,

egy nagy vörös zsebkendő zászlajával s az erősség minden pontján őrt álló kaszás és keresztes pókokkal. Ámbár a homályos kis szoba harczias kinézését a szűk, vasrácsos ablak is fokozta: ez a világ legzavartalanabb békéjének volt csöndes tanyája. Nyoma sem volt itt a nyugtalan kételynek az elfoglalt poziczziók erejében, a világ haszontalanságaira való vágyódásnak és hitvány emberek ármánykodásának. A barátok, kik a gazdát környezték, elmult, földi csalfaságaikkal már mind beszámoltak a legfőbb birónak s egyetlen tanácsot sem adtak, hanemha igaz meggyőződésükből folyt, melyet egy-egy késő kori barát okulására följegyeztek. Nagyobbára megviselt bőrköntösökben üldögéltek itt a tudós Vályi András, aztán Benedek Mihály, a püspök paedagogarcha kollégájával, Tóthpápai Mihálylyal, mellettök Váradi Szabó János és Bátky Károly; mindezek tudós beszélgetésbe merülve az öreg Plinius-sal és Plutarchhal, Comenius-sal, Locke-val, Francke-val és az yverduni apostollal, Pestalozzival. Nem csoda, ha ebben a társaságban, mely csupa szeretet és jóakarat, az álnok világtól elzárkózott nagytiszteletü úr folyton folyvást meg tudta őrizni — nem ifjuságát (mert hisz azt mondják, már szénior korában vén volt), hanem simára borotvált arczának jóakaró derüjét és lelke csöndes nyugalmát, melybe csakis olyankor esett egy-egy keserü csepp, ha meghallotta, hogy valaki itt vagy ott, némán vagy hangosan, komolyan vagy tréfálkozva úgy vélekedik a paedagogiáról, miszerint az voltaképen nem is tudo-

A nagytiszteletü úr csöndes élete a kathedra és iróasztal között volt megosztva.

mány. A mit az istentelen deákok az iskolában olykor elkövettek ellene, azt ő az igazi bölcs nyugalmával csupán a természettől tartott lélektani leczkének vette, melyből okulnia és a melyre építenie kell. Mert ő a közmondással ellentétben vizet ivott és bort prédikált; tanítványainak ismételve szivökre kötötte a hajthatatlan szigort, míg maga a légyhez sem nyult volna.

A nagytiszteletü úr csöndes élete a kathedra és iróasztal között volt megosztva egész addig az emlékezetes napig, melyen a nagytiszteletü asszony azzal a meglepő s általa nem is sejtett hirrel küldte be hozzá a szolgálót, hogy elérkezett az idő, melyben ki kell sietnie az elméletek homályából a gyakorlat verőfényére, mert a házban bölcső, a bölcsőben pedig egy nyikorgó kis jószág van, ki bölcs vezetőre várakozik. A professzor úr, a mint első ámulatából a nagy ujságra magához tért, (nem feledvén el a *Didactica magná*-nak azt a lapját szamárfüllel jegyezni meg, mely mellett a rárontó szolgáló meglepte), azzal az örömmel indult felesége szobája felé, melyet a szegény szobrász érezhet, mikor hosszas és reménytelen várakozás után végre hozzájut a drága anyaghoz, melybe művészete lelket lehelni van hivatva. A szolgáló nem költött álhirt; a piczi kis darab vörös márvány csakugyan a bölcsőben várta mesterét. A nagytiszteletü úr egyetlen hálás, de csak futó tekintetet vetve halavány életepárjára, ki örömének tulajdonképeni szerzője volt, félénk gyönyörüséggel emelte ügyetlen karjaira a babát-

— Kis buksi te! — hizelkedett neki és szerencsésen lepottyantotta. A kis buksi, az anya, a bábaasszony és a szolgáló egyszerre elsikoltván magukat, a zavarba jött professzor csak nagy nehezen tudta az általános jajveszéklést lecsöndesíteni ama nevelési alapelv ismételt fölemlítésével, hogy a gyermeket születése legelső perczétől kezdve edzeni kell. Mert az élet még majd sokkal gorombábban is bánik vele. Az edző rendszert, melyet Hajós Gábor úr ekként buksija lepottyantásával szerencsésen megkezdett és találóan igazolt, Rousseau nyomán következetesen folytatta, minduntalan emlegetvén, hogy csak erős testben lakhatik ép lélek. — Hogy vagy buksi? — e szavakkal nyitott be minden reggel fiához, ki a keresztségben János nevet kapott. A kis csemetét apró, gömbölyü kezeinél fogva emelgette a professzor úr és nagy öröme telt benne, mikor a kicsike vörös márványból három esztendős korában valóságos vasék lett. A nagytiszteletü asszony váltig mondta, hogy nem akar ő Jánoskából tótágast álló komédiást nevelni; de a professzor úr igen jól tudta, hogy az asszonyoknak hallgatniok kell a gyülekezetben s az iskola-előtti órákban mindenféle természetes és mesterséges eszközzel építette az ép lélek méltó lakását. A buksi nőtt és rettentő nagy fejü, izmos kölyök lett belőle, ki egy-két bevert fejet (ha mindjárt köztük volt a magáé is) kutyába sem vett. Már legzsengébb ifjú korában emanczipálta magát minden néven nevezendő hatalom alól. A templom-utcza kis leányai

soha hozzá hasonló lovagiatlan ficzkót nem láttak; a vörös haju zsidó gyerekek, ha csak neszét vették, eszük nélkül «móresoltak» neki. Szörnyű öklei voltak. Hanem tanítóinak is ugyan volt kinszenvedésök vele. Mert hát a professzor hajnali fáradozásainak sikerült ugyan a fényes palotát elkészíteni, de a lakó csak nem akart beleköltözni. A feje lágyára való lepottyantás ártott-e meg neki élete első napján, vagy valami más volt az oka, de annyi bizonyos, hogy a buksi makacs butasága bámulásraméltó volt. A Kis Tükör, Hübner, Számító Socrates vele szemben egyenesen arra a szerepre voltak hivatva, a mit az emberiség sötét századában a hüvelykcsavaró, spanyol csizma és más efféle rémes eszközök töltöttek be, melyek tudvalevőleg rejtegetett dolgokat igyekeztek napfényre csikarni. A buksi kinzó szerei azonban emezeknél még annyival horzalmasabbak voltak, mert ő csakugyan teljesen ártatlan volt és borzas nagy fejéből soha semmi sem vala napfényre csikarható. A nagytiszteletü úr soká küzdött a szomorú lehetetlenség ellen, mig végre belátta, hogy minden törekvése hiábavaló, miután: az anyag nem elég nemes. Canova sem dolgozott volna homokkőből. Levette hát első szülöttéről idejében nevelő kezeit, gondjait egy épen jókor érkezett fris anyagra fordította és a szokás embere csak annyiban maradt hű magához, hogy a reggeli bekiáltást: — Buksi, hogy vagy? — a világ minden kincséért sem hagyta volna abban. A magára hagyatott János úrfi (mert az anyai hatalom ugyan micsoda ilyen

borzas fejjel és ilyen izmos karokkal szemközt?!) nőtt, mint a hatalmas tölgyek és bükkök az erdőn: feltartóztathatatlanul és meg-megvágva. Miután az iskolában megunta folyton folyvást tizig számlálni, (a tizenkettőből a két utolsó numerust nagytiszteletü atyja iránti tekintetből rendesen elengedték neki), egy szép reggel megszökött katonának, hol azonban nagytiszteletü atyjának nem levén semmi befolyása, a huszonötöt több izben és mindannyiszor hiány nélkül kikapta. A professzor úr, mikor a nem sejtett ujságot hirül vitték neki, valamennyire elkomolyodott és nem mondhatni, hogy ne sajnálta volna a buksit. Idő multán azzal az egyszerű igazsággal vigasztalta meg magát, hogy: ott is lehet ember belőle. Hanem azért minden reggel ép oly hűségesen megkérdezte a gyerekszoba ajtajában, mint annakelőtte, hogy: — Buksi, hogy vagy?

A mivel ez időszerint vesződött, az már tagadhatatlanul nemesebb anyag volt: kék eres és tiszta fehér márvány. Egy vékony, sápadt, kisárkodó gyerek: Mátyáska. Az öreg semmiképen nem akarta bevallani, hogy rendszerváltoztatásának János úrfi vitézi csákója meg lóvakarója az oka, hanem csak azt hajtotta, hogy a követendő rendszert mindig a gyermek természetéhez kell alkalmazni. E gyöngéd, siró-rivó kis teremtésnél nyilván a szellem fejlesztéséhez kell azonnal látnia, mert megdönthetetlen igazság az, hogy a nagy lélek fenntartja a törékeny testet. A nagytiszteletü úr most erre épített és türelmetlenül várta az

időt, mikor reggeli tudakozódásaira: — Kis beczém hogy vagy? — maga a kérdezett ad vontatott nyafogás helyett értelmes feleletet. A sötét várteremben valóságos ünnep volt a nap, melyen a kis «okos» szellemi képességeinek első, kétségbevonhatatlan bizonyságát szolgáltatta az által, hogy a körtét az almától egész határozottan meg tudta különböztetni. Ugyanis előbb az egyik után nyult és csak aztán a másik felé. Ime a kis féreg már magasabb álláspont on áll Buridan vén oktalanjánál, mely hasonló kritikus helyzetben tudvalevőleg az éhhalál áldozatává lett. A gyermek fejlődése nem hazudtolta meg a sokat igérő kezdetet. A számtanban, melyet nagytiszteletü apja — a tudós Bátky nyomán — az észfejlesztés leghathatósabb eszközének tekintett, a csodálatraméltó apróság alig két éves korában annyira vitte, hogy fennakadás nélkül el tudott számítani egy-ig. Nagy buzgalommal vezettetett és haladt azután is a megkezdett ösvényen. Egész könyvtára volt az ábécés könyvekből és az összerakó házakból egész városoknak volt korlátlan ura. A szegény nagytiszteletü asszony élete csupa remegés volt, hogy a szörnyü sok tudomány előbb-utóbb megárt Mátyáskának, ki folyton nyafogó, vézna kis beczegyerek maradt. Az igaz, hogy aztán a mi a lelket illeti, bámulni való volt, a milyen korán fejlett. Hét éves korában a gombozást már oly szenvedélylyel űzte, hogy minduntalan meggombtalanított kabátokkal tért haza az iskolából, sőt néha öltözetének arról a darabjáról és helyéről is el

voltak fejtve a gombok, a hol azokra nemcsak egészségi, hanem illedelmi szempontból is kétségkivül a legnagyobb szükség van. Utóbb gomb helyett valóságos krajczárba került a végzetes kérdés fölvetése: fej-e vagy irás? Tizenkét éves korában pedig — mint az iskolai jegyzőkönyv a nevezetes eseménynek emlékét megőrizte, — karczerbe csukattatott, mivelhogy a vallás-órán Dudás Mihály tanulótársával a leghátulsó padban, állítólag puffra, huszonegyezett és rajtakapatott; az elkobzott kártyát vádlottak közül egyik sem akarta elismerni tulajdonának, hanem — megegyező vallomásuk szerint — az első eminens és egyszersmind kurátor helyén, a pad alatt találták. Ekként Mátyás, mig a kollégiumi élet folyóján a szekunda és a terczia lélekvesztőin himbálózott, a szerencse titokteljes tudományának rejtélyeibe mélyen behatolt. Az iskola-mulasztások rovása szörnyen felszaporodott és beczénk szerencsétlenségére, a Griffben nem vezettek jelenléti jegyzéket, mely amazt fölösen kiegyenlítette volna. A gombozásból nehány rövid év alatt annyira vitte, hogy egy viharos őszi estén, vacsora után, nemcsak meggombtalanítva, hanem a szó szoros értelmében megkabáttalanítva tért meg házi tüzhelyéhez; hogy azonban az ellene fordult szerencsének nem egy könnyen engedett, arról földagadt képe előnyösen tett tanuságot. Mert a becze szerencsétlen volt; minduntalan megkoppasztották. Nem csoda e szerint, ha minden második szavában keserü panasz hangzott a sors és az emberek ellen, kik mindjárt az első

lépésnél kajánul utját állván, nem engedik, hogy szegény ember is vigye valamire. Életében határozó volt a nap, melynek reggelén Rosenfeld Adolf (azt hiszem, nem kell felőle többet mondanom) szót kért a nagytiszteletü úrnál. A reményeiben keservesen csalódott öreg úr régi, poros könyvek titoktartó lapjai közül előszedte rossz napokra félrerakott, megsárgult bankóit, (egész csomó volt közte olyan, a mi már ki is ment a forgalomból) és második fiáról is levette nevelő kezeit. Nem, a világért sem fejezte volna ki szóval, hogy az édes anya kényeztetése a legtökéletesebb nevelést is tönkre teheti, (hiszen nincs többé, a ki meghallja; a harmadik kis porontyot nincs többé a ki kényeztesse!) hanem annál erősebben meg volt győződve róla. Ettől kezdve Mátyásra nézve is csak arra szorítkozott, hogy a kamasztól minden hajnalban megkérdezze: hogyan van az ő kis beczéje? A kamasz ilyenkor még rendesen horkolt és az alkalmatlan látogatóra keservesen rámordult, hogy őtet már e világon aludni sem hagyják. Különben ez volt is valami feleletnek. A buksira vonatkozó kérdést elnyelte a távol. A messze olasz földre nem hatott az el, a hol az idött a lovát kefélte. De a professzor úr egy kis galamb után is tudakozódott.

Mert időközben még egy nem sejtett meglepetés érte. Ez azonban leány volt. Kétségkivül méltatlan anyag egy igazi paedagogushoz. A nagytiszteletü úr ugyanis minden részében és fenntartás nélkül osztotta boldogult elődjének, a nagyhirü és

tudós Márton professzornak abbeli nézetét, miszerint a legtökéletesebb asszonynak is elegendő annyi ész, hogy esőben a csurgó alá ne álljon. Ennyire pedig paedagogia nélkül is lehet vinni. Valódi szeretettel tudakozódott hát napi munkája előtt: — Hogy vagy, kis galambom? — de ezen kivül hagyta őt valóságos vadgalambnak. Többször pedig a nagytiszteletü asszony már nem lephette meg, mert az ő egyszerü, türő, szerető lelkét egészen odaadta kicsi kis leányának, kinek bölcsője az ő koporsójának örök mozdulatlansága mellett kezdett ringani. A professzor urat a dolgok e szomorú változása mélyen megillette. Ebédjénél és vacsorájánál hosszu időn keresztül némán ült és el-elmerengett Seneca vigasztaló igéin. — Boldog ő, ki mindazokat már ismeri! — mondogatá magában a római bölcscsel néma elmélkedései végén és a gyászfátyolt, melyet Örzse asszony varrott kalapjára, évek során át ottfeledte.

A család e szerint tulajdonképen csak három tagból állott: a professzorból, Mátyásból és Mariból. Negyediknek szokta számítani magát Örzse asszony, ki úgy tudott a bibliához, akár csak egy pap, és nagy tudományán kivül álmokat is látott, mint Jákob Hárán városa alatt. Ide tartoztak még némileg azok a tanuló ifjak, kiket szülőik a messzehirü paedagogus keze alá adtak szállásra, hogy faragjon belőlük embereket. Ezek palotája a mályvarózsákkal körülültetett kerti ház volt, honnan az urfiak nappal rendesen a kapun, éjjelenkint pedig a kerítésen keresztül távoztak.

II. FEJEZET.

A bimbó fakad.

A kis Mari nőtt, nőtt, mint az ilyen anyátlan árvák szoktak, kiket mosolytalanul öltöztetnek, egész nap magukra hagynak és parancsszóra este megimádkoztatnak. Ki ne látott volna akárhányat közülök? Hajuk borzas, fésüt ritkán lát, ruhájuk ráncza mindig le van szakadva, czipőjük gyakran lyukas, nagyok elől a sutba bujnak, gyermekek közt ők a legvakmerőbbek. Épen ilyen volt Mari. Több dolgot adott Örzse asszonynak, mint az egész ház. A prédikátori könyvet minduntalan félre kellett tennie a pápaszemmel együtt és kitekinteni, vajjon nem törte-e még ki nyakát a kis borzas galamb. Hasztalan rémítgette az Elizeust csufoló betheli rossz gyermekek szörnyü sorsával, hiába emlegette a szorgalmas Márta csábító példáját; az akaratos, vidám, féktelen kis madár csak akkor fogadott szót az anyókának, mikor neki tetszett. Pedig ritkán tetszett. Örzse asszony különösen nagy megbotránykozással vette észre, hogy Marinak sem a doktorék Terkája, sem a vörös boltos Régije nem kellenek, hanem mindig a fiuk között szaladgál, a kiknek csontja pedig oly gonosz, a milyen csak valaha Rubené, Simeoné és testvéreiké lehetett. Olyan éhesek a pénzre, hogy bizonyára ők is eladnák Józsefet. A fönnebb említett kisasszonyokat, merev szemü, sipogó, buta bábuikkal és kotyvasztó készülékeikkel együtt, Mari

mindjárt elzavarta, ha jöttek; hanem a kiabáló, lapdázó, verekedő férfigyerekek közt elemében volt. És rokonszenve a deákok iránt nem maradt viszonzatlan. A kerti ház csavargó lakóinak mindig kitüntetett kegyencze volt. Kálozdy Béla, — erejénél, eszénél és gazdagságánál fogva a kollégium bálványa, — nem tartotta méltóságán alulinak elelkötekedni a kis vadgalambbal; olykor még fogócskára is vállalkozott s ilyenkor a szerencsés vadász mindig csókot követelt áldozatától; de Mari akkorákat sikoltott, hogy Béla tanácsosnak tartotta elbocsátani, mielőtt Örzse asszony fölemelt ujjával, pápaszemével és bibliájával megjelennék a konyhaajtóban. Egy pufók theologus — valami jó módu pap fia — legszivesebben a kis Mari orra alá fujta pipája füstjét, erősen meg levén győződve róla, hogy már ennél nagyobb nyájasságot nem tanusíthat iránta. Hát még a mendikás Bihari Gida, ki az urfiak ruháit szokta tisztitani és a nagytiszteletü úr könyveit utána hordani az iskolába! Milyen kész gyönyörüséggel tisztogatta az apró kis czipellőket s ha olykor lyukat talált rajtok, bárminő magasra tört s bármint gyűlölte apja mesterségét, (az öreg csizmadia volt), a hajnali szürkületben neki ült és úgy megfoltozta, hogy jobban sem kellett. Szellős köpönyegjében és majdnem átlátszó czérna-nadrágjában csikorgó téli délutánokon egész büszkeséggel tolta ki Marit kis szánkáján ereszkedni a gombai töltésre. Ez apró szivességek folytán azonban határozott reményeket táplált. Egy téli ereszkedő után,

a mint örökké vigyorgó arczával a konyhában üldögélt és gémberedett kezeit jókedvüen melengette, egy párbeszéd folyamán, melybe Örzse asszony meggondolatlanul keveredett, Gida gyerek határozottan kinyilatkoztatta, hogy szeretné tudni, miért ne vehetné ő Marit feleségül, majd annak idején, ha pap lesz? E haszontalan beszédre Örzse azonnal megszüntette a diskurzust és közönyösen tovább lapozott a mécs világánál bibliájában. A mendikás pedig olyan jóizüen vigyorgott a jó meleg szurdikban, mintha a legjobb rendben lenne szénája.

Ilyen környezetben bocsátkozott a kis Mari mindig lejebb és lejebb abba a völgybe, melyben a legszebb és legtitkosabb virágok nyilnak. Ő is megkapta a magáét. Egy nevenapján — talán a tizennegyediken — szép bokrétát adott neki Kálozdy Béla. Az ajándékot a lányka elfeledte ugyan megköszönni, de szép piros üvegpohárban az asztalára állította. Ettől a naptól kezdve rendesebben öltözködött; hanem hogy veleszületett gondatlanságát nem volt képes teljesen levetkezni, azt eléggé bizonyítja, hogy az ajándék-bokrétából egy rózsabimbót egész addig a hajában feledett, mignem elhervadt.

Már az új névnap közelgett, mikor egy éjszaka tűz ütött ki a városban. A deákok régi hirü tüzoltó csapata termett legkorábban a veszedelem szinhelyén, közte Béla. Az éj hideg volt, a rémület nagy, az ifju vér vakmerő. A szegény lakatosmester kis porontyát kihozta a roskadozó eren-

dák közül, hanem aztán forró lázat kapott rá és másnap éjjel már félrebeszélt. Az ijedelem nagy lett a háznál. A professzor úr bizonyos diadallal emlegette, hogy ő mindenkor határozott ellensége volt a tüzoltó komédiázásnak, mely utóvégre is csak a kéményseprőknek való mulatság. Ugy látszik azonban, maga is megrémült diadalának ama bekövetkezhető teljességétől, hogy Béla bele is haljon a tüzoltó komédiába; és nyugtalankodó arczczal futtatott el kollegájáért, dr. Barkóért, ki a természetrajzot tanította és orvosi mellékes működésével — hála a fiatal természet szivósságának — a deákok között jelentékenyebb pusztítást nem okozott. Dr. Barkó, kinek különben a legjobb torka és melle volt a világon, a betegágy előtt sokat köhécselt, szokása szerint egész előadást tartott és keveset mondott. Miután azonban egész határozottsággal állította, hogy Béla nincs normális állapotban, a nagytiszteletü úr jónak találta néhány óvatos sorral tudósítani az aggodalmas eseményről Kálozdy Benedek urat, a beteg nagybátyját. Harmadnapra megérkezett a levél Kálozdról, melyben Pallér István olvashatatlan fehér tintával és érthetetlenül czikornyás mondatokban azt jelenti, hogy Benedek úr meg van döbbenve a váratlan balesemény fölött, de miután köszvénye miatt karszékéből mozdulni nem tud, legjobb akarata mellett sem látogathatja meg a beteget, kinek hogylétéről azonban gyakori tudósítást óhajt. A tudósítások megindultak; de nem voltak igen vigasztalók. Béla láza nem csillapult s amint éj és

nap váltakoztak ágya körül, úgy álltak közelebb ahhoz hol az élet, hol a halál. Dr. Barkó úr még mindig nem tartotta az állapotot normálisnak, a mi abból is kitetszett, hogy naponkint oly hosszú reczepteket irt, mint valami hősköltemény. A szegény beteg sokat volt egyedül a kerti lak egy kis szobájában. A pipás theologus, Mátyással meg a többi deákkal másik szobába huzódott; a nagytiszteletű úr nem igen mozdult ki várából. Mikor Örzsének más dolga nem volt, az csak be-benézett; de nem igen lehetett jó mulattató, mert e fiatal, minden földi és lelki jóval megáldott s csak egy vihartól fenyegetett életnek mindig az ó-testamentomi Jób történetét mesélte vigasztaló példának, mely az ő bajánál mindenesetre nagyobb volt, miután Jóbnak mezitelenül, hamuban ülve, éles cseréppel kellett dörzsölnie sebeit.

Egy este — a kert bokrai már szövetkeztek az esti szürkülettel, hogy jól elrejtsék a közöttük bolyongót, — félénken leskelődött Mari a beteg szobájának ablaka alatt. Nevenapja volt. Tavaly ilyenkor tüzte hajába a rózsabimbót. Hiába keresett nyilást. Magának csak azt vallotta meg, hogy a szobába szeretne látni, pedig a jövendőbe szeretett volna látni. Nem látott semmit. A homály már elfoglalta a szobát s a mint a lemenő napnak egy pár sugara csillogott az ablaküvegen, ez mitsem árulhatott el a belső, szomorú képből. A leány megindult az ajtó felé, meg visszatért. Kezeivel izgatottan gyűrte ruhája fodrát és sebes lélegzeteket szedve, pillanatokra el-elbámult a kert alatt

folyó Duna nyugodt tükrére. Egyszer-kétszer föl és lejárt, mignem gyors elhatározással, de csöndes lépésekkel benn termett a szobában. Az ajtónyitás zajára összerezzent és egy perczre vissza akart térni. De már benn volt.

— Béla — suttogta az ajtóban — nem jól esnék, ha én adnám be az orvosságot?

A beteg nem hallotta. Talán Mari maga sem; csak képzelte, hogy mondta. A felelet csak a csend volt, a magány, az elhagyatottság. Ezek azt mondták, hogy: jól esnék. Mari megértette és lábujjhegyen az ágyhoz lépett. Béla ott feküdt egy új, eldöntetlen pör tárgyául a két örök viaskodó között. Ereje megcsufolva, elméjéből játék űzve, gazdagsága tehetetlen. Mi segít hát rajta? E sápadt, beesett arczra az este már oly mély árnyakat vetett, mintha az egész ifju élet az árnyékok birodalmáé lenne. Ki tartja vissza? Keze, vékony, átlátszó, eres keze lecsüng az ágy oldalán, mintha már készülne le, le. Ki emeli föl? Semmi nesz nem volt a szobában a beteg hullámzó melléből fölszakadó, hörgő lélegzésen és egy vén óra egyhangu ketyegésén kivül. A kis Mari meg-megreszketett az ágy lábánál. Látta, hallotta és érezte a jeleket. Soká szinte mozdulatlan, mereven állt, arcza kipirult, szemei ragyogni kezdtek és elrévedeztek a homályban. Nem tudta, mit tesz, csak azt érezte, hogy van oka e kinlódásra. Kuszált tekintete végre megállapodott a beteg arczán. Szemei elvesztették lázas világukat, nedvesedtek és két tiszta könycseppel tették nehezebbé a

Mari meg-megreszketett az ágy lábánál.

mennyei mérleg jobbik serpenyőjét. A két könycsepp meg-megakadva futotta végig fényes utját a két kis rózsás arczon és a beteg párnáján pihent meg. Marinak nem jutott eszébe többé körülnézni, ha nem látja-e meg valaki? A két fényes csepp megmutatta neki az utat, melyet szivének ismeretlen vágyai heves dobogással kerestek. Lehajlott. Megcsókolta Béla izzó homlokát. A beteg csöndesen fölnyitotta szemeit. Párnáján lágy és sötét fürtök omlottak szét s két kis remegő kéz kulcsolta egymásba ujjait. Ki ez a tünemény? Bizonyára angyal, ki azért küldetett, hogy őt a menybe vezesse. Szeretné látni arczát és lecsukta szemeit, hogy háborítatlanul álmodhassék tovább. Mikor újra föltekintett, a fekete fürtök és imádkozó kis kezek már nem voltak sehol. A szoba sötét volt. A jelenés eltünt. Az ablakon repült-e ki, vagy a menyezeten emelkedett föl? Mindegy. Csakhogy itt volt. Béla soká-soká, betegen és lábadozva, ébren és álmában, éjjel és nappal, pihentében és munkája közt, jó perczeiben és rossz óráiban úgy érezte, mintha az angyal csakugyan eljött volna és itt lenne és itt maradna, hogy őt a menyországba vezesse. Karosszékéből, mely betegágyát felváltotta s melyen a kis kerti ablak mellett szokott üldögélni — halaványan és gyöngén — sokszor követte merengő figyelemmel egy kis rózsaszin szoknya tünő suhanásait.

A mint lehetséges volt, haza vitték üdülni Kálozdra. Dr. Barkó bevallotta, hogy nem volt gyerekség a dolog. Örzse asszony pedig még most is

a fejét rázta és azt állította, hogy a földi szemek csalnak, mert a Jairus házánál esett csoda már régen történt. Hosszu ideig maradt otthon. Majd egy évig. Mig oda volt, sok megváltozott Dunaszögön. Mari, ki az utóbbi időkben egy kissé megcsöndesedett, (úgy hogy most már határozottan Mátyás urfi elkeseredett kifakadásai csinálták a legnagyobb lármát a háznál, nem az ő víg nevetkérezése) egy reggel halkan, talán lábujjhegyen és kissé remegve belépett a várlakba, a por, pókok és hideg e titokteljes birodalmába. A nagytiszteletü úr, ki épen Faludi *Nemes urfi*-jától kért bölcs tanácsokat a kerti ház jobb módu kvártélyosainak nevelésére nézve, csak akkor vette észre, mikor a kis galamb hátulról már befödte nyakát fehér szárnyaival, arczát pedig elárasztotta piros szája csókjaival, melyekből nem egy jutott szemüvegének is és kijelentette, hogy neki egy igen, de igen nagy kérése van, olyan nagy, hogy szinte el sem meri mondani. Az pedig baj, mert a professzor úr meg van győződve arról, hogy néma gyereknek anyja sem érti szavát, az apja még kevésbbé. Hanem bizony maga is látja, hogy ez a szoknyácska már viseltes; új kellene úgy-e? Nem, nem. Egészen más! A kis Mari szégyenli magát, hogy semmit sem tanult, semmit sem tud és azért esedezik, hogy ha tudós atyja szereti őt, juttasson neki is valamit nagy tudománya morzsáiból. Tanítsa valamire. Az öreg úr szinte visszahökkent e szavakra és csak rövid vártatva tért magához. Hanem akkor egy szokatlanul édes, szivbeli mo-

soly kerítette hatalmába sárgás, derültségében örökké egyhangu arczát. Nem ment egykönnyen, a ránczokat csak ügygyel-bajjal lehetett neki kimozdítani szokott helyükből; de végre mégis csak kimozdultak és Gábor úr szivéből mosolygott. Még igen keveset tette életében. Megsimogatta leánya kipirult arczát és letette csontba foglalt pápaszemét, hogy jobban lássa. Hosszuszáru pipáját csöndesen odatámasztotta iróasztala lábához. A kudarcz sokszoros keserüsége, mely két fia esetén lelkét betöltötte, s elvette kedvét tőle, hogy leányával a harmadiknak nézzen eléje: rég megenyhült, elcsitult, elhalt és ha e perczben megkérdezték volna: vajjon miért feledkezett meg leányáról? bizonyára nem jutott volna eszébe Márton professzor hires paedagogiai tétele, melylyel Mari bölcsőjét kirekesztette a várlakból. Az elfeledett gyermek azonban fel van fedezve. Nem ő fedezte ugyan fel, hanem maga jelentette magát, hogy szeretne az övé lenni; de azért mégis csak az övé lesz. Megajándékoztatott egy földdel, melyben szántóvető munkája vénségére örömöket fog teremni. Ime, a gondviselés bármi keserü serleg fenekén rejteget egy édes csöppet! Tanítalak leányom, tanítalak; csak ülj le ide mellém, vagy a térdemre! A boldog öreg föltette szemüvegét; de ez csakhamar elhomályosodott. Az első leczke másnapra maradt.

— Hogy vagy kis galambom? — Ez a reggeli beköszöntő, ezentúl azt is jelentette: Jöhetsz, jöjj velem. Mari ment és leült a bevehetetlen erős-

ségnek valamelyik hatalmas bástyájára. A mogorva szobába mintha napsugár hatolt volna be; minden vidámabbnak tetszett. A várnak már volt várkisasszonya. A könyvóriások eleinte ugyan elzárkóztak elóle porfátylaikba; de utóbb már szivesen látták. Egynehánynyal közülök meg éppen bensó barátságot kötött. Képes könyvek voltak és költők. Ezek közül keveset értett ugyan, mert az ittlevők nemcsak maguk és ideáljaik, melyekért lelkesedtek, hanem nyelvök is holtak valának. És a sirok kulcsát csak tudós emberek birták. Az öreg Hajós Gábor tudós ember volt s kész örömmel forgatta meg rozsdás zárában a kulcsot, hogy a kis leány lelke elé felidézze a multakat. És a mint tüneményes világításban elvonultak szemeik előtt az Átváltozások tünde képei, földiek és égiek tarka serege, szerelmesek, jók és hatalmasok végtelen sora, a csókok és varázslatok megfoghatatlanságai; a mint elrebegte előttük a bucsuzó feleség halhatatlan szavait halálba induló urának és a legdicsőségesebb város lángjai felcsaptak körülöttük; a mint a szerető testvér a maga romlásával váltotta meg embertől elátkozott bátyjának sirját; a mint a tenger végetlen morajában a tündérek éneke és a vadak ordítása után hallgatóztak; a mint a hű feleség szövésének éjente felbontott szálait figyelték; a mint a habokból felbukkanó delfinekkel lesték a lant csodahangjait; a mint az emberi májjal táplálkozó saskeselyü hóhér-munkájától iszonyodtak; a mint otthonosak lettek az istenek fényes gyülekezetében és a királyi palotáknak ször-

nyű átkoktól viszhangos csarnokaiban; a mint elmerültek a pásztorórák idylli képeibe Chloeval, Phillis-szel, Daphne-vel, Lidiával: világossá lett előttük, hogy sem a költők, sem ideáljaik nem halottak. Csodálatos tanítás volt ez, melyet minden valamire való paedagogus teljes lelkéből lenézett volna. Az öreg örömében egyszerre elfeledkezett minden rendszerről, Comenius bölcsességéről és Pestalozzi tapintatáról. Csupa összevisszásság volt a mit beszélt és leánya figyelmét, érdeklődését, óhajtását, szeszélyét kivéve, semmi sem vezérelte. Eleinte akadozott és alig tudta, mihez fogjon. Zavartan dörzsölgette ránczos homlokát és ritka, kusza, szürke haját. Hanem csakhamar sok segítsége jött: Marinak merőn rászegzett két szép szeme, nyitva-nyitva feledett ajka, a várfalakon nyugodtan dolgozó pókok, a legfényesebb utat mutató napsugár, a kitárt ablak, a virágos kert, a csillagos ég. A magyarázatra váró csodák minden felől seregestől tolultak eléjök. A nap és az ég, a föld és az emberek mind ismeretlenek voltak a gyermek előtt, ki eddig maga volt a vidámság. Maradjon ezután is az! A jó öreg szive tele volt isteni félelemmel és emberszeretettel. Az ő tudománya csak vigasztalt. A várterem bizonyosan több kaczajt hallott, mint a mennyi könnyet látott. Gondtalan, szivből jövő, élénk, csengő kaczagást, — mint mikor a jókedv ezüst hangu poharakat koczint össze — melybe megesett, hogy egy mélyebb, szárazabb nevető hang is belevegyült. A vigasztalhatatlan Calipso meséjét kétszer mondatta

el magának a kis leány és kétszer kaczagta ki. Különben csöndesen ült bástyáján és karjára nyugtatott állal figyelt atyjára. Az öreg csak beszélt-beszélt s néha maga sem tudta miért, hogyan, csak elkezdte simogatni a hollófekete fürtöket, két tenyere közé fogta Mari rózsás arczát és a leczke végin meg is csókolta kis tanitványát. A vár pedig oly vidám, boldog és dicsőséges volt, mintha valami diadalmas hadsereg tartotta volna benne győzelmi ünnepeit.

Végre megérkezett Béla. A napját tudták jó előre és mindenki várta a háznál. Örzse asszony ama bizonyos reggel minden perczben az utczaajtóban volt, hogy — ha már bethaniabeli illatos olajjal nem szolgálhat — mikor dobja a tüzhelyre a fris lángost, mely Béla urfinak kedvencz étele. Matyi a bizonyosan telten érkező erszényből egy kis kölcsönre számolt, a mi jelen, sorsüldözte helyzetében bizony nagyon elkelt volna nála. Bihari Gida, ki mendikásból már nagy deák lett és ezelőtt nehány nappal tért haza szuplikánsi világjárásából, erőnek erejével mindjárt az első pillanatban szemébe akarta tüntetni Bélának a nagy változást, melyen keresztülment, s két nap, két éjjel nem vette ki szájából immár jogos pipáját, hogy valamiképen pipa nélkül ne találtassék. Csak Mari nem készült semmire. A mondott reggelen be is robogott a várt kocsi, egy régi módi, rázós jármű-óriás, és Béla nem a legjobb szinben s nem a legjobb kedvvel ugrott ki belőle. A várakozók mindnyáját köszöntötte, kissé szórakozottan, de

azért láthatólag szivesen. A professzor úr legderekabb növendékének, ki mindig büszkesége volt, sok örvendező szó kiséretében veregette vállát és nem véve figyelembe a rendesen megadott feleleteket, tizszer is megkérdezte egymásután: — Hogy vagy fiam, hát hogy vagy fiam? Gida olyan füstfelhőket bocsátgatott körülötte, mintha csak kéményből jöttek volna. Mátyás deák is elmondta legalább a bevezetést, hogy ilyen sanyaru időket, mint mostanában, mióta az eszét tudja, nem élt. A Griff tele van spillerrel. Örzse asszony már kétszer is künn járt az udvaron, hogy a lángos már olyan piros, akár a rózsa; hanem Béla még mindig izgatottan tekintgetett körül, mintha keresne valakit. Hol van Mari, vagy akarja mondani: Mari kisasszony? Ha Bihari Gedeon úr mérséklettel dohányzik és átlátszó füstöt ereget, láthatta volna Béla, minő mély és rögtöni pirosság borítja el durva, ragyás arczát és minő eleven fény szökik apró, sárga szemeibe. De ő nem dohányzott mérséklettel s igy csak a szavát lehetett hallani, (az övéhez hasonló bassus a legsürübb füstfelhőn is képes áttörni) melylyel a sürgető kérdésre válaszolt:

— Épen most láttam a kertben a kisasszonyt. Szedi föl a virágait. Segíteni is akartam neki, hanem elküldött.

— Mari, Mari! Ugyan merre vagy? — kiáltott a nagytiszteletü úr, de mintha csak a pusztában kiáltott volna. Nem jött felelet. — Ejnye, ejnye, töprenkedett az öreg úr, ma sem jött leczkére a szobámba. Hallja Örzse . . .

Béla közbevágott, hogy ugyan illenék is miatta elzavarni a dolgától; majd fölkeresi ő. És megindúlt a kert felé. Siető léptekkel, szembetünő türelmetlenséggel haladt végig a megpirkadt levelü egres- és ribizke-sor közt és izgalmasan, kutatva nézett körül a nagy szederfa alatt. Az őszi reggel aranyos köde mindent eltakart előle. Tovább sietett. Mikor végre a földre hajlott leányt megpillantotta, egyszerre megállt s aztán csak tétova, lassu járással közeledett feléje. Ugy látszott, mintha Mari, munkája közben nem vette volna észre a közeledőt, mig ez, mögötte állva, meg nem szólítja:

— Mari kisasszony, jó reggelt!

A köszöntés hangja nem volt kitörő. Béla egész jöttében volt valami szomoru, mely üdvözlése hangját is megtompította. A lányka azonban, ennek ellenére, ijedten kapta föl fejét és tekintett hátra. De arcza borongása egy pillanat alatt kiderült. Vannak őszszel napok, mikor minden borus és mégis világos; nem látunk az égen felhőt, de napot sem; a lég olykor meg-megcsillan, de a fény és árny ellentéte nem létezik. Az érthetetlen sulyosan nehezkedik kedélyünkre, mikor egy percz alatt kitisztul minden és tündöklő verőfény tágítja messze látásunk határait. A percz megérkezett és Mari arcza sugárzott. Milyen csodálatos változás rajta egyetlen egy év alatt! Nem volt szebb, mint előbb: ugyanaz az ezüstbe csillanó sötét haj, ugyanazok a vídám, barna szemek; csak egy kissé tökéletesebb termet, teltebb idomok és csinosabb

öltözet. És mégis, minő más e leány ma, mint a gyermek volt akkor! Csupa báj és csáb. Ime, szemei nemcsak beszélni tudnak, hanem titkolózni is. Ajka már nemcsak kaczagni tud, hanem mosolyogni is. Szép homlokán a gondtalanság játszi tündére helyett az ártatlanság fátyolos szelleme lakik.

— Jó reggelt, jó reggelt, Béla — mondá. De régen is hallottam ezt öntől.

— Pedig minden reggel elmondtam.

Csak ekkor fogtak kezet. Egyik sem mélyedt bele a másik tekintetébe. A lányka szemei ágról bokorra, madárra siklottak, kémleni, vajjon részt vesznek-e mindezek örömében? Béla nem tudta leküzdeni zavarát. Hanem kezeik egymásban maradtak. Egyszer csak megszólalt Mari meglepett, szinte ijedős hangon. Ez a hang meggondolásunkat mindig meg szokta előzni.

— Minő gyűrűt hozott hazulról?

Nem lehetett titkolni. Mintha valamennyi sugár oda gyűlt volna csillogtatni a kis aranykarikát. A megtámadott nem felelt rögtön s később is csak akadozva:

— Anyám gyűrüje volt. Bencze bátyámtól kaptam. — És sötét, olajszin arczát szégyenletes láng borította el. Hazudott.

— Ejnye, Kálozdy úr, de megköszöntem volna egy kis jó kálozdi szüz dohányt, ha megemlékezett volna rólam! — Okosabban nem tudta magát Bihari Gedeon észrevétetni a két elmélyedt szerelmessel. A bassushangnak ilyenkor jó hatása szokott lenni a merengők magukhoztérítésében.

Nehány percz mulva Mari kezeit megint virágai foglalták el s Gida minden erejéből igyekezett kicsiny, vágyott kezére járni. Béla egy fűzfavesszőt suhogtatva, a kertből kifelé indult.

Aznap délben az a csoda történt, hogy Mari senkit sem nevettetett meg. Szokatlanul szórakozott volt s csak akkor látszott egy kissé összeszedni magát, mikor a zsörtölődő öreg urat kellett csillapítani, ki épen nem találta rendén valónak, hogy az ő kis beczéje, Mátyás, sohasem tudja éjtszaka kialudni magát, hanem mindig az ebédidőt használja éjtszakának. Talán itthon sem volt az éjjel? Dehogy nem, dehogy nem; ugyan hol lett volna?! Mari méla hangulata hamar véget ért. Az igaz, hogy az a nyugodt derültség, melylyel oktató atyja szavaira figyelt, nem igen tért meg többé hozzá; hanem kedve ellen azért nem lehetett senkinek semmi kifogása. Nyugtalanabb volt valamivel az egykorinál, de ép olyan vig. Mint a fecske, mely káprázatosan sebes suhanással, vigan füttyögve kering. Arcza gyakran élénkebben ki volt hevülve s tán csak ez hozta tévedésbe azokat, kik valami árnyat akartak látni rajta. Igaz, a bástyafokról nem szegezte többé oly élénk figyelemmel szemeit atyjára s olykor arczát kezeibe hajtva és rejtve hallgatott, néha még akkor is, mikor már rég nem volt mit hallania. A nagytiszteletü úr csak paedagogus volt és nem lélekbuvár; nem csoda, ha a csekély változást nem vette észre leányán boldogságában, melylyel valaha alig sejtett mértékben volt tele. Rideg magányában társra talált. Koráb-

ban nem érezte ugyan hiányát; de a nem-tudónak csak vágya nincs, szerencséje lehet. Várta-e a remete egyedüliségében az angyalt? Csak megjelent előtte és betöltötte lelkét imádattal mind haláig.

A szegény öreg csak véletlenül jutott el a tűzhely mellé, melynél a boldog emberek meleg-szenek. A sziv igaz osztályáról nem igen volt fogalma. Feleségének megpróbált eleinte mesélgetni; de a jó asszony csakhamar elálmosodott rajta, vagy minduntalan kifutkosott a konyhába. Fiai megszöktek keze alól. Mindennap tudakozódott utánuk, megsimogatta hajukat s néha még azét is meg akarta, a kinek feje körül vészthordó golyók röpködtek. De csak annyi volt az egész; Mari lett mindene, a többi kivül állt a mindenen. A háromszöget, melyet maga körül vont, egyedül Mari lépte át s ezzel nem vége volt a bűvöletnek, hanem kezdődött az. Lelkének új, ismeretlen felét fedezte föl, mikor leányát abba a világba vezette, mely tulajdonképen az övé volt. Csak az előcsarnokba vitte ugyan, hol semmi örvény, semmi homály, semmi téveteg nincs, csupán virágillat, fény és harmónia; de azért mégis egy uton jártak. Mennyivel szebb volt itt minden, mióta ketten vannak! Nem, az öreg boldogabb és tudósabb volt, semhogy aprólékos változásokra ügyelhessen. A mi beköszöntött, azt ugyis a kor hozta magával. Mari már felnőtt, nagy leány, ki ha utczára megy, észreveheti, mint bujik elő egyik sarokból is, másikból is egy-egy legényfej, melynek forrongó

terveiben ő szerepet játszik. Most már van kivel kaczérkodjék, hát kaczérkodik.

Ime, minő szépen mosolyog Béla ablaka alatt a világlátott mendikásra, ki az ő éber felügyelete alatt nagy buzgalommal kötözgeti be zsuppal a drágalátos szép hónapos rózsákat.

— Gida ur, — szólt a lány — hallom, hogy már ez az utolsó esztendő. Innen-onnan elhágy bennünket?

A mendikás egyet harapott e szavakra pipája csutoráján, egyet csavarintott a keze alatt bánkódó rózsatőn és megpihent.

— Utolsónak, — mondá — még nem utolsó, könyörgöm alássan. Csak rektóriára megyek ki, hogy egy kis pénzecskét szerezhessek az előmenetelre. Mert már csak a papságig nem igen szeretnék megállapodni. Hiszen már most annyi, mintha az lennék. Visszajövök én még, könyörgöm alássan, visszajövök én még.

— Hozza isten, Gida úr.

A mendikás apró szemei felcsillantak ezekre a szíves szavakra s a csutorának rettenetes kínszenvedése közt eképen folytatta:

— Tettem én már messzebb utat is, mint Gadócz, a hova készülök. Sok földet bejártam supplikáns koromban, mégis csak visszajöttem. Pedig a bivalyosi pap kisebbik leánya ugyancsak marasztott, hogy maradjak ott helyben rektornak. Nem én, könyörgöm alássan, visszajöttem. Meg a Csapóföldön az a nótárius-leány sem volt utolsó. Nem én, mondok, visszamegyek még Dunaszögre. Akár-

hová vet engem a sors, már csak pap koromban majd visszajövök én ide. Már annyi, mintha itt lennék. Különösen ha jó eklézsiám lesz, könyörgöm alássan.

A csutora pokoli kínokat állt ki.

— Hát még ha tudnám, — nyögi odább — hogy nem hiába jövök!

Mari azonnal kész volt az ingerkedésre:

— Nem hiába? Hát ugyan miért jönne hiába?

— Ezt jó tudnom, könyörgöm alássan. Mert az én szavam az olyan, mint a szentírás. Pap lesz belőlem, nem illik hozzám a tréfaszó. Annak a bivalyosi kisasszonynak is (pedig nem volt utolsó!) megmondtam egyszerre, hogy: nem és ezzel vége volt. Azért jó tudnom, a mit mondott, Mari kisasszony. Hát ide merné-e adni a kezét?

— Miért ne? Ha ilyen jó segítségemre lesz, mindig megkapja. Megérdemli.

Ott van a! Az ujdonatúj, pompás kis selmeczi pipa romjaiban hever a földön. Béla pedig úgy bele van mélyedve egy könyvbe odabenn az ablaknál, hogy az egész beszélgetésből bizonyára nem hallott egy hangot sem. E nap estéjén Gida — mindenki végetlen ámulására — Mátyás urnak, Mari korhely bátyjának, a Griffben egy itcze neszmélyit fizetett. Magának már nem telt.

III. FEJEZET.

A mendikás éleslátása.

Beköszöntött a tél és vele a téli mulatságok. A törvénytudomány csarnokai csak imént nyiltak meg Dunaszögön, leszedetvén a lakat az igazság iskolájáról, melyet a kényuralom hatalma vert rá és tartott rajta álló tizenkét esztendeig. Mintha ifjainknak nem lenne égető szükségük protestáns jogtudományra s a jogi fakultás tanári karát képező Birkás Péter és Mihály Ferencz uraknak, kiknek nem igen akart menni az ügyvédségük, nem lenne még nagyobb szükségük egy szerény ugyan, de biztos jövedelmű állásra! Szóval Dunaszögön is kihajtott a magyar tanulóság legdíszesebb virága s mindenki elismerte, hogy a kis város társaséletét Werbőczy beköltözött unokái egészen föleleveníttették. Itt is táncz volt, ott is mulatság s valamenynyinek Mari a királynéja, ki e közben egy kissé el is hanyagolta a reggeli leczkéket. Mindez apró mulatozások azonban csak halavány előkészületek voltak a diákok ama fényes tánczvigalmához, melyre a Griff vendégfogadó nagy terme szappannal három izben bedörzsöltetett és nemzeti szinű zászlókkal s czifra papirosokból kivagdalt füzérekkel pompásan fölékesíttetett. A rendezés oroszlánrésze természetesen Themis papnövendékeié, s ezek között Béláé volt, kinek mind a leányok, mind a tanuló ifjuság, mind pedig a czigányok előtt legnagyobb vala a becsülete. A nagytiszteletű úrnál

öt tagú küldöttség jelent meg, melynek szónoka, Bige Géza, (ki sohasem tudta a leczkéjét, hanem költeményeket írt az ujságokba) ékes szavakkal adta elő, hogy valamint egy bokrétából a rózsának hiányoznia sohasem szabad, azonképen méltóztassék az ifjúság közkivánatára a professzor úrnak kegyesen megengedni, hogy Mari kisasszony boldogító jelenléte a tervezett tánczvigalom fényes sikerét biztosítsa. Mari az ajtóban hallgatózott kívül s így épen kéznél volt, hogy az öreg úr összecsókolja és poros könyveinek lapjai közül előkeresgélje neki, illetőleg Klári néninek a mulatságra megkivántató banknótákat. A néni felügyelete alatt folyt a szabás, varrás egész a bál napjáig. Bizonyára nincs senki, a ki ne vett volna valaha részt egy ilyen kisvárosi bálban, melyben rendesen igen sok az izléstelenség, de igen kevés az ásítozás. Nem is eresztem fel hosszú lére, csak azt akarom megemlíteni, hogy Mari a bál napjának reggelén két szép bokrétát kapott, két ismeretlen lovagtól. Az egyiket — csupa gyönyörű kamélia, izléses selyem tölcsérben — Kohn divatkereskedő rüpők inasa hozta, ki semminemű biztatásokkal sem volt a megrendelő nevének kivallására birható. A másikat ablakában találta Mari. A szivárvány minden színeiből, nem épen drága virágokból, nagy jóakarattal volt összekötözve s hosszan lógott le róla egy piros szalag. Az utóbbi Klári néninek jutott, míg a kamélia-csokor általános hatást tett Mari kezében. A piros szalagnak senki bámulója nem akadt, kivéve Bihari Gedeont, ki többször

szemügyre vette és néhány félénk megjegyzést koczkáztatott érdekében. Klári néni szíves mosolylyal fogadta.

Mari pedig ezalatt röpült, röpült, mint a tarka szárnyú pillangó. Hol Bige Géza karján, hol másén, hol fáradtan lihegve, hol neki hevülve, hol andalogva, hol kaczéran, hol suhanva, hol lebbenve, hogy Béla tekintete egészen utána veszett. Ugyan mit akar vele az az ügyetlen mendikás? Igazi medve. Csakhogy már egyszer letette. Nagy buzgóságában úgy szorongatta, mintha holtra akarná ölelni. Szegénynek semmi nyugtát nem hagyják; most megint Bige Géza feszeleg előtte. Ugyan mi tetszhetik valakinek ezen a versfaragó borbélylegényen, középütt szétugratott frizurájával! Pedig folytonosan vele járja; mindig, mindig. Akárhová legyen, ha nem verseket mond most neki, a hogy az ujjait pattogtatja. És hogyan mosolyog rá Mari! Minő meghitten suttognak! Eh, hát ugyan miért ne tánczolna, miért ne mosolyogna, miért ne suttogna?!. Béla azonban — bár egész természetesnek találja mindazt, a mit Mari tesz — kihevült tekintettel hagyja ott a táncztermet és megy be az ivók közé, hol a kántus jelesebb tagjai gyönyörű, s csak Sállya Andor egy-két rekedt rikkantása által megzavart harmóniában éneklik, hogy:

Esik eső karikára
Kossuth Lajos kalapjára.
A mennyi csöpp esik rája,
Annyi áldás szálljon rája!

Nincs többé policzáj. Béla leül a legszélső asztal mellé, félre csapja fekete bársony kucsmáját és bort hozat. Ivás közben rá-ráüt az asztalra; az ujja gyürütlen. Nem tudja megállni, minden pillanatban kitekintget a tánczolók felé. Mari fehér ruhája minduntalan ott suhan el az ajtó előtt. A lány is be-benéz s bizony nagyon szeretne egy-egy kis időre megállni ott, hanem Bige Géza lábai jobbak, mint a verseié, s tovább repülnek, mint a forgó szél.

— Hát nem emlékszik, hogy most maga következik, Béla? — Mari érte ment a borozónak s szelid, nyájas, édes hangon szólította meg.

— Én következem? — vetette föl fejét Béla és azt akarta mutatni, hogy kaczag; de csak az arcza nevetett, szemei nem. — Én következem? Ugyan hányadiknak következem én? Tizediknek, huszadiknak, utolsónak?

A lány elszomorodott.

— Haragszik Béla? — kérdé, szalagjait gyürve ruháján.

Nem kapott feleletet.

— Csak azért kérdem, — folytatá egyszerre fölvetve tekintetét — hogy még egyet kérdezhessek utána. Feleségül akar-e venni, menyasszonya vagyok-e én, hogy haragszik?

Béla ez izgatott szavakra megragadta a lány kezét, mintha tánczra akarná vinni. Hanem csak erősen megszorította és nem mozdult. Abban a perczben közéjük ütötte magát a középen választott frizura s kecseskedő lengéssel kapta tánczba

Marit. Mari ment, tánczolt ujra, tánczolt tovább, kaczérkodott, nevetett, sohasem pihent, sokat boldogított, mindenkit bolondított és olyan boldogtalannak érezte magát, hogy majd a szíve szakadt meg.

Klári néni az egyik sarokszékben azt álmodta, hogy Mari esküvőjét tartja egy fényes, gazdag úrral, ki az egész rokonságot pártfogásába fogja venni; már a nevét is megtudta volna az illetőnek, ha a részeg Sállya András épen előtte el nem rikoltja magát. A legalkalmasabb időben ébredt föl. A gyertyák már halaványodtak s a fekete világ kívül az ablakokon szürkülni kezdett. Mindennek vége volt, csak a kedvnek és bornak nem. A gyertyák valamennyi atillát telecsöpögték, a szép szál kócsag-tollak összetöredeztek s a csengő-bongó sarkantyuk a könnyű ruhákat mind összeszaggatták. Mari kezében a nagy kamélia-csokor lankadtan haldoklott; a vörös pántlikás bokrétára pedig, melyet Klári néni gondosan maga mellé helyezett a székre, a nehéz fejű Sállya ráült és agyonnyomta. Bihari Gida próbálta kiegyengetni, de kevés sikerrel. Itt az indulás órája. Az egész fekete sereg Mari köpenye után tolakodik; de úgy látszik, a mendikásnak vannak legjobb öklei, mert az ostromolt köpenyt utoljára is ő keríti kezéhez s számos sikertelen kisérlet után (Fordítsa hát kifelé! — Ne az alsó végét tartsa föl! — Menjen inkább a néninek segíteni! — Felveszem már magam is!) sikerül neki Mari hószín vállaira borítani.

A nagytiszteletű úr várkastélyában már ég a hajnali őrtűz, mikor hazaér a háznép. Különösen

jó kedve nincs senkinek, csak a mendikás szólal meg olykor, dicsérve az éj gyönyörűségeit. Mindenki nyugodni siet; az egyik aludni is tud, a másik ébren marad. Béla nyugtalanul hánykódott divánján, melyre ruhástul vetette magát. Ajtaja csöndesen nyikorogni kezdett és a vöröses hajnali világosságnál a világlátott mendikást ismerte meg vendégében. A leghosszabb pipájával jött.

— Ébren van Kálozdy úr? — kezdé. Köszönöm alássan, ha megengedi. (Leül.) Hát biz én, könyörgöm, csak azt gondoltam, hogy már ilyenkor akár fekszik le az ember, akár nem. Egy kis beszélgetés reggelig többet ér. Haj, de gyönyörűséges bál is volt ez az éjjel! Ha megengedi, abból a hitványabbik fajta kálozdiból megtöltöm a pipámat. Pi, pi, pi. (A pipa nem akar szelelni.) No bolond, no; fölséges dohány! Tessék elhinni, hogy én csak a jó dohány miatt örülök az egész rektorságnak. Mert a mi azt illeti, hát visszajövök én még ide. Hisz mi az az egy-két esztendő? Legszebb koromban pap vagyok. Különben már annyi, mintha egész bizonyossággal fel lennék szentelve. És akkor aztán . . .

— És?

— És hát megházasodom. Pi, pi, pi, Megteszem. Hol van valami kívánatosabb, mint egy papné sorsa? Miért ne tenném? Csak azt akarom mondani még, könyörgöm alássan, hogy ma a bálból hazajövet úgy láttam, mintha a kisasszony sírt volna. Legalább könyek voltak a szemében. Az igaz, hogy nagyon hideg van. Csak azt akarom . . .

Béla egy kicsit nyugtalankodott a dívánon. Karját a feje alá tette és bámulni kezdte a mennyezet primitiv bokrétáit. A mendikás, iszonyuan rágva a csutorát és szavakat egyaránt, folytattaa kadozó beszédét:

— Igenis, könyörgöm alássan. Én jól tudom, hogy papi embernek kétszer is meg kell gondolnia, a mit a száján kiereszt, mert nem játszhatik a szavával. Én pedig már annyi, mintha az volnék. Igenis, könyörgöm alássan. És szent igéretet tettem neki.

— Miféle igéretet?

— Szent igéretet. Mert egy papnénak csakugyan jó sora van a világon. Csak annyit akarok mondani, hogy én már kezet adtam rá és a kisasszony is kezet adott. Csupán csak azért mondom, hogy mintha sírni láttam volna. Lehet, hogy csalódom, Kálozdy úr; de bizonyosan láttam könyeket a szemében. Igenis, könyörgöm alássan. Jól tudom én, hogy Mari kisasszony csak szegény ember leánya és egy szegény ördög mátkája. Mert már annyi, mintha az lenne. Kálozdy úr pedig világi javakkal és tisztességgel bőven megáldatott ifjú ember. Hanem azért egész éjjel csak elvihette volna egy fordulóra szegényt és velünk is jöhetett volna haza annak rendje szerint. Valóságos könyek voltak azok! Mert a megaláztatás, könyörgöm alássan, nem esik jól a szegény embernek.

A mendikás nagy köhögés és fuldoklás közt ugyan, de éles szeme és bátor nyelve fölött való teljes megelégedéssel végezte mondókáját. Az el-

Még egy pipára valót kért abból a hitványabbik fajta kálozdi dohányból.

mondottak után azonban csakhamar kiesett ünnepi hangulatából s fennen hangoztatott szegény-emberes büszkeségét a faképnél hagyva, Bélától, ki még mindig a mennyezet virágaiban gyönyörködött, még egy pipára valót kért abból a hitványabbik fajta kálozdi dohányból.

— Igen alássan köszönöm. Fölséges. Ne tessék haragudni érette, a mit mondtam, Kálozdy úr. Nagyon nyomta a szívemet. És ha valami tiszteletlent mondtam volna, könyörgöm alássan, tessék elfelejteni. Egy kis borocskát is ittam az éjjel; a Sállya Andris tegnap pénzt kapott hazulról. Most pedig megyek a Spitzer gyerekeket tanítani.

Az alázatos mendikás megindult szellős öltözetében a csikorgó, tiszta téli reggelen a Lila-korcsmárosék felé, a kiknek két vásott kölykét oktatgatta minden reggel, fölötte lelkiismeretesen és jutányosan. A város végén laktak. A mint átbaktatott a nagy, kisvárosi térségeken és girbe-gurba utczákon, a jégcsapos háztetők és zuzmarás fák alatt, a téli ezüstös köd bármily sűrű volt körülötte, átcsillogott azon a kelő nap nagy, vörös karikája. Ez a vörös karika, mely a meleget, fényt, örömet és tisztességet jelentette, folyton folyvást átcsillogott a pihenéstelen munkának, a küzdésnek, a nyomornak, a hidegnek azon a ködén, melynek sűrűjében e szegény, alázatos lelkű, iparkodó ficzkó életehajójának vitorláit kifeszítette. Amaz előkelő ifjú is, — ki azalatt, míg Gida a két vásott zsidógyerek fürtjeit ránczigálja, egy kényelmes divánon

bámul maga elé, — az az ifjú is ködben feszítette ki vitorláit; de a napot nem látta semerre. Ahogy a mendikás betette maga után az ajtót, egyre hevesebb izgalom vesz erőt Bélán. Föl-fölugrik, meg ujra ledől; nyakkendőjét letépi és elhajítja. Érzi, mint tódul a vér sebes rohanással reszkető agyára, mint nyargal föl s alá kiduzzadó ereiben, mint borítja el szemeit, mint kényszeríti kezeit, hogy kulcsolódjanak össze, mint borít mindent zűrzavarba körülötte, melyben becsület és aljasság, élet és hervadás, hűség és szószegés, szűz vágy és mohó éhség, fájdalom és elkeseredés nem voltak többé egymástól megkülönböztethetők. Benn volt e zűrzavarban Mari két tiszta, égi könye ép úgy, mint két élveteg, piros ajka. Mintha azok a könyek és ezek az ajkak azt kérdezték volna tőle: mondd meg nekünk, nem férnek-e el egy hajlékban a győzelem és megaláztatás, a féreg és a gyöngy? Az éjjeli zene visszhangja vette körül. Hangzott jobbról, balról, mindenünnen; hol álmatagon, elhalólag, mint a sziklai ér suttogása, hol feljajdulva meg felkaczagva, mint a hazátlan szél. Pokoli sípok, trombiták, hegedük zenéje volt ez, lázítva minden ellen, a mi csöndes boldogságot alapít. Mintha ugyanaz lenne, a mit az éjjel hallott, és mégis egészen más. A mi az éjjel örömnek tetszett, az most panaszkodva nyög; a mi szilaj kedvre gyujtott, most visszatarthatlanul nyomul a szív felé, hogy megszakítsa azt. És a kit e rejtelmes hullámok sötét karjaikon ringatnak körülötte, milyen szép a leány és milyen oktalan ő! Nem, Béla

nem gondolkodik a jövendőn. Már kezében a kormánylapát, hogy elhajítsa. Egy franczia királyról tartotta fenn az aprólékos udvari monda, hogy mikor ágyán hánykódva, a báli zene visszhangját hallá, bedugta füleit, mert ama titokteljes hangokról azt tartotta, hogy az ördög suttogása. Béla nem követte e példát. Meghallgatta az ördögöt, ki ekképen beszélt: — Bolond, a ki eltiporja a rózsát, melyet gomblyukába tűzhetne. Bolond, a ki irtózik az ágytól, mert rossz álma lehet benne. A holnapra gondoljon az, a kinek ma sincs mit ennie. Sohasem lehettek egymáséi? Mit tesz ez? Te elég gazdag vagy, ő elég ifjú, hogy felejtsetek, a mikor szükség lesz rá. Az új szerető a legjobb vigasztaló a világon. Ugyan minek borzadsz úgy össze? Hiszen még kérdés, ha lesz-e szükség feledésre és új szeretőre? A sors bolond kerekének csak egyetlen egyet kell fordulnia, hogy porrá gázolja azt, a mi utatokban áll. Aztán isten nevében legyetek boldogok mindörökre! — Így az ördög. Béla meghallgatta és eldobta a kormánylapátot.

A határozás, ha még olyan rossz is, mindig lecsöndesít. Béla asztalához ült és levélbe kezdett. Magános óráiban költő is volt, nem ment neki nehezen. A szavak, melyek a papirra kerültek, csak szerető szívből fakadhattak; de csak bűnös kéz írhatta azokat le, bűnös ajk beszélhette el. Az ifjú hév legforróbb hangjait találta meg; a zajló érzelmek a legelragadóbb meggondolatlanságban nyilatkoztak; a szerelem föllelte csodálatos ékesszó-

lását. Mintha a toll a képzeletnek mélységeket és magasságokat bejáró szárnyából lett volna tépve. Csak a becsületes igéret egyszerű szavai hiányoztak e lángoló sorokból. Mily nevetségessé törpült e nyilatkozat mellett a szegény mendikás együgyű vallomása; de ebből hiányzott mégis a kéz, mely becsülettel nyujtatik ki a másik után; hiányzott a szó, hogy: visszajövök én még ide, vagy: nem távozom én innen sohasem.

Béla bepecsételte a levelet és betette a «Karthauzi» lapjai közé, melyet olvasni küldött Marinak. A napot kószálva töltötte. Egy órára betekintett a kollégiumba; de Birkás Péter úr akadozó leczkéje az örökösödési jogról nem birt rá elég vonzerővel, hogy ott marassza. Kóborgott a sziget fagyos, havas utain. Kedvezett neki a szerencse. Hogy este hazatért és a kisasszony után kérdezősködött, (kissé fátyolozott és bátortalan hangon) Mari épen egyedül volt. A lány megérezte jöttét és varrásáról nem mert föltekinteni. Sápadt volt. Bélának sem jött szava s némán ült le mellé. A professzor úr kis galambja nem mert ránézni. Béla megfogta kezét; Mari nem vonta vissza s ölébe ejtette munkáját, Béla átkarolta vállait; Mari nem húzódott félre. Béla megcsókolta; Mari nem ellenezte. A téli égen tisztán ragyogtak künn a csillagok; de senki sem láthatta, mi van megirva bennök.

Ily rossz sejtelemmel, némán és szomoruan kezdődött e szerelem. Mintha csak vigasztalni akarták volna egymást valami nagy csapás gyászában. De

a mint benn voltak már a szerelemben s megszűntek gondolkodni viszonyukról, rajtok is erőt vett amaz önfeledtség, mely épen oly kevéssé vár valamit, mint a mennyire nem fél semmitől. A köd, mely az első napokban rájok nehezült, (csalva őket s játszva velök, hogy csakugyan egymás keblén pihennek-e?) oszladozni kezdett s édes gyönyörűséggel szokták meg, hogy egy a más oldalán lássa magát. Béla lelkét valamivel hosszabb ideig tartotta beburkolva az; de az ifjú általán mélább kedélyű, feketébb vérű volt. Megható vala az ártatlan vidámság, mely Marit aranyos hálójába keríté. Csodálatos; most, hogy megtalálta zárját, kalitját, ép olyan vígan csicsergett, mint a madár, mely megszabadul rácsai közül. A várbeli leczkéken ismét a régi figyelmes és hálás tanítvány lett; csak a tandíj fizetésében szívesebb. Száz csókot kapott az öreg úr mindennap. Mintha csak elgondolta volna Mari, hogy már most e piros ajkak nemcsak atyjáé; legyenek legalább dús kárpótlással iránta. Minek beszéljem el hosszan e szerelem mesefüzérét? Mindenki ismeri e történeteket, mindenki keresztülment rajtok, mindenki mosolyog felettök, mindenki visszaóhajtja és mindenki megkönyezi őket. Hol szent legendák, hol egyek a száz közül; de mindig ugyanazon apróságok. Béla és Mari is átélték e történeteket. Volt meséjök a megszárított rózsabimbóról, a *Karthauzi*-nak egy bizonyos lapjáról, egy esti csónakázásról a holdvilágította Dunán, a majálisról a szőlőhegyen, az emberek kinevetett suttogásairól, egy észrevétlen

csókról hajdan egy betegágy felett, a rejtegetett fájdalomról egy titokteljes gyűrű miatt, (Pedig édes anyádé volt ugye? Szegény anyád, ha élne!) a megmagyarázhatatlan és hosszú félelemről. (Pedig mi okunk volt rá?) Mert a szerelmesek vallomása egyszerre leejti a függönyt szíveik egyedül viselt örömeinek és régen-régen rejtegetett fájdalmainak titkos panorámája előtt. Nézd, nézd; szenvedjük át, örüljünk rajta még egyszer s ujra és végét nem érve, együtt. Hosszan tartottak csodás napjaik, midőn egyszerre van az égen a nap tüzes sugaraival és a hold ábrándos fátyolával. Csupa arany és ezüst minden körülöttük. Kézben kéz járták e mesés világítású tájakat, szíven szív pihentek a legédesebb nyughelyen; és siettek az elérhetetlen lidérczek után. Boldogságuk kétszeresen édes volt, mert titkos. Azt hitték, csak ketten tudják. A mendikás már otthagyta Dunaszöget. Hogy, hogy nem, az anyjától (ki szegény csizmadiáné volt valamerre) kicsalta egyetlen kincsét: egy pár kis arany függőt. Azt hitte, nem illenék úgy távoznia, hogy mátkájának (mert már annyi, mintha az volna) valami emléket ne hagyjon. Az is családi ékszer, a mit neki szánt; öregszülejéről szállt az anyjára. Indulása előtti nap kinálta meg vele Marit; de a lány nem fogadta el. A visszautasítás nem törte meg hitében Gidát. Míg a függőket papirosba takargatta, ezer okkal mentette magában jövendőbelije szerénységét s kissé rossz kedvvel ugyan, de szívében a jövő papság, feleség iránt megtörhetetlen bizodalommal telepedett meg

azon a gadóczi hetivásáros kocsin, melylyel hoszszas húzás-halasztás után megalkudott. Mari, ki tudtán kívül volt annyi, mintha már mátkája lenne Gidának, szívesen bucsuzott el tőle s nem feledte lelkére kötni, hogyha bejön, el ne mulassza fölkeresni őket. Épen ilyen rengeteg tudatlanságban volt a dolgok állása iránt a nagytiszteletű úr, kiben a csókok megsokszorozódása semmi gyanút nem ébresztett. Nem tudta, mi háborgatta gyermekének szívét, mikor legelőször fordult hozzá kérésével; nem tudta, kicsoda az, a kinek kedveért Mari minél fényesebbnek és tökéletesebbnek óhajtja lelkét. És mesélt, mosolygott tovább. Örzse aszszony sem foghatta meg, minő csoda által lett Mari a «rest szűzből» egyszerre szorgalmas Mártává. Csupán csak Matyinak volt biztos tudomása a dologról. Egy szerencsétlen délután a kerti lak ablaka mindent elárult neki. Haragos képpel tört a szerelmesekre s aznap este a Griffben Filkó Miska azt a gyanuját fejezte ki barátjának, Hetes Pálnak, hogy Matyi valami módon hozzáfért az apja kulcsaihoz. Az ég hallotta fogadását, hogy úgy szolgáljon neki a szerencse, a mint halandó ember tőle valamit megtud. Így állván a dolog, valóban csodálatos volt a következő levél, melyet Béla legbelső fiókjába zárt:

Öcsém, Béla!

Vedd jól az eszedbe a mit irok, mert nincs kedvem falra borsót hányni. Husvétkor volt ittkünn egy legátus tőletek; valami Zsályának vagy

minek hítták. Azt mondja Istók, hogy a prédikáczziójába mind a két ünnepen belesült, hanem a gyomra feneketlen volt. Ivott mint a kefekötő. De neki is biztattam, úgy, hogy mind a két délután részegen ment föl a papszékbe és ha megszorítják, nem igen tudta volna megmondani, hogy fiu-e vagy leány? Ettől az ipsétől hallottam, hogy a gazdád leányával szerelembe keveredtél. Isten őrizz, hogy barátot akarjak nevelni belőled. Magam sem voltam különb fiatal koromban és most is azt mondom, hogy az az élet mindig megérte ezt a köszvényt, a mi most nyomorgat. Istók is azt erősíti. Hanem csak azt akarom mondani, hogy eszeden légy. És még azt is mondom hozzá, hogy úgy intézd a dolgodat, hogy a haszontalankodásaid Ágnesnek a fülébe ne jussanak, mert ha ennek a leánynak egy hajaszála meggörbül miattad, akkor az öreg atyaúristen legyen neked irgalmas. Jobb, hogy most mindjárt beszerezd a koldus-tarisznyát és vesd a válladra. Mert annyit mondhatok, hogy miattam ugyan elmehetsz koldulni és koplalhatsz a mennyit tetszik. Nekem ugyan nem látod egy árva fityingemet sem. Különben kivánom, hogy ezen soraim friss egészségben találjanak. Igaz, mióta az eszemet tudom, olyan nyomoruságos termést nem értem, a milyen az idén lesz. A rozs sok, ha egy arasz. Servus.

Kálozdy Benedek s. k.

A levél, mely egy nagy árkus papirosra volt írva és kívül össze-vissza csöpögetve spanyolviaszszal; ürömcsepp gyanánt hullott Béla idilli örömeinek habzó kelyhébe. Gorombán ragadta vállon, hogy ébredjen föl, mert álmában a sors nehéz bilincseket kovácsol neki. Nem hallja-e a kalapácsütéseket? Béla hallotta. És törülgetni kezdte szemeiből az álmot: kerülte Marit. A kis kék szalag, melylyel a fényes hollófürtök össze voltak kötve, sokszor röpködött az udvaron és hívta őt; s Béla a hátulsó kapun osont ki. Ő kapta meg az első bimbót a kertből, (még Gida kötözte be őszszel a fáját) de oly sokára köszönte meg! Nem egyszer lázadtak fel érzései a kényszeröltöny ellen és összeszaggatták ezt. Ilyenkor édes szemrehányással simogatta homlokáról a felhőket Mari és tudakozódott baja felől. Most ez volt a baja, máskor az, harmadszor amaz. Oh minő utálatos szerep! A lány, szegény, vigasztalgatta magát, a mint tudta. Nem egyszer hallotta, hogy a költőknek vannak névtelen fájdalmaik. Ilyen lehet Béláé is. Semmi köze hozzá szerelmüknek; sem az ő hitének, sem Béla igazlelküségének. Hisz ő csak hallgatta olykor azokat a bizonyos szomorú verseket, melyek fájdalma, ki tudja, honnan fakad; sóhajtása, ki tudja, hova repül?! És mégis, hogy elszorult rajtok a szíve! Hát annak a szívnek hogyne lennének rossz órái, (hisz van a világon ősz, alkony, árva és koldus) melyből vétettek?! És mit is érne az ő csókja, mit érnének az ő ölelő karjai, ha nem lenne azon a homlokon bánat, a mit lecsókolhat; azon a keblen te-

her, a mit leemelhet; a körül az élet körül viharok, melyektől megvédelmezheti! Mosolya nem volt követelő; ragyogott a nélkül is, hogy visszamosolyogtak volna rá.

Akármelyik lányka oda adhatja gyermekfejjel szívét valakinek első hevületében; hogy meg tudja őrizni azt a legérdemesebb számára, ahhoz anya kell. Akármelyik sem kerülheti el a viharokat, ha szívének kormánya után indul; hogy a hajótörésben csak könyeit hagyja, lelke kincseit megmentse, ahhoz anya kell. Marinak nem volt anyja.

IV. FEJEZET.

Mit hoz az ár?

A viharok közeledtek. A tekintettől, melyet Béla akkor vetett rá, mikor a legutolsó pár hétre jött vissza Kálozdról a kollegiumba, Mari lelke mélyeig megdöbbent. Hisz ez már nem fájdalom; ez nem tiszta lelkiismeret! E tépelődés forgatta-e ki anynyira harmonikus valójából, vagy más gyötörte szívét; de az nem Mari volt többé, a szerelmes, derült, hívő és boldog Mari, a ki oly téveteg léptekkel járkált egy nyári estén Bélával a kert hátulsó útján. Arczából kikelve, egész testében remegve, a szerte heverő kerti eszközökben: ásókban, gereblyékben meg-megbotolva, a kétségbeesés szánalomra méltó képét mutatta. El-elhalványodott és kiszáradt ajkai reszkettek a felindulástól; míg apró kezeivel simogatta haját, öntudatlanul tépte

azt; a kis kék szalag az útfélen hevert; égő szemeit nem emelte föl a földről. Sokszor megmozdultak ajkai, mintha mondani akart volna valamit; de csak csuklás lett a vége. Soká, soká tartott e kínos séta. A mellett a rózsafa mellett, melynél egyszer régen a feltámadott Béla találta (már akkor szerette rég), megállt a lány és mereven rávetette szemeit kedvesére.

— Szeretsz még, Béla? — kérdé. Hangja tompa, halk, ércztelen, idegen volt. Mintha nem is ő szólt volna, hanem valahonnan a nagy itélőszék magasából, vagy lelkiismerete mélységéből intézték volna Bélához e kérdést.

— Szeretlek, — sugta.

— Hát nem fogsz elhagyni?

— Oh Mari! Nézz oda. Nem szerette-e az eget az a csillag, melyet végzete lehajít? És mit tehet a kényszer ellen? Csak szeret — és semmivé lesz.

Mari még mindig mereven nézett Bélára. A hulló csillagot nem vette észre; oda se nézett. Megfogta szerelmesének kezét, (alig találta, úgy reszkettek az övéi) és felsóhajtott:

— Szíves örömest dolgoztam volna érted, ha szegényen maradsz.

Azután eltünt. Béla magára maradt a mályvarózsák mellett. Magára! Mennyi kisértet lármázott, tánczolt, csúfolódott, tapsolt, kaczagott körülötte! Ha a mennytől legtávolabb a magány van, úgy e vergődő ifju lélek magában volt. Pedig a csillagok oly tisztán ragyogtak körülötte és egy elkésett fecske oly bizalmasan füttyentett feje fö-

lött. Azt hitte, ha szíve szakad is, meg kell mentenie az ólomsúlyoktól szárnyait, melyek ama fényes világig fogják emelni. Mi lenne belőle szárnyaszegetten?

A nagytiszteletű úr — kis kerek bársony sapkájával fején és a tudomány örök derüjével arczán — épen jókor nyitott be leányához.

— Galambom, hogy vagy?

Mari nem felelt. A galambfészek igen szomoruan nézett ki. A lány arczát összekulcsolt karjaiba rejtette varró-asztalán és meg sem mozdult. Az öreg azt hitte, aluszik és megnézte óráját, hogy talán nagyon belemerült Comenius-ba. Csak kilencz óra volt. Óvatos, nesztelen léptekkel lopózott Mari háta mögé és szeliden megsimogatta rendetlenül szétomló haját, melyből hiányzott a kis kék szalag. Nem aludt. Fejét nem emelte föl a gyöngéd simogatásra; inkább — mintha fájt volna neki — intett kezével atyjának, hogy távozzék. És egyre csuklik vagy sír.

— Gyermekem, galambom, mi baj? Bántott valaki? Beteg vagy? Csókolj hát meg.

Így tudakozódott, ijedezett, édeskedett a nagytiszteletű úr. De mindhiába. Ma nem csókolta meg Mari, kinek az ég alatt semmi baja sincs, csak csuklik és sír. Még arczát sem emeli föl. Atyjának hallgatnia kell fájdalmát; de nem láthatja elborult szemeit. Ép így sír a szél odakünn; ép így panaszolja vég nélkül való bánatát. A szegény öregnek valósággal kétségbe kellett volna esnie, ha leglesújtottabb perczében nem tesz nála részvétláto-

gatást az a tudós német kollégája, ki oly meggyőzőleg magyarázta el, hogy fiatal leányok kedélyrázkódásait nem kell sokra venni; legtöbbször ok nélkül támadnak s mindig vele járnak korukkal és nemükkel. Bizonyára ez is csak korával és nemével jár Marinak. De azért nem fog ártani dr. Barkó. Addig is, míg megjönne, sorra kinyitotta a nagytiszteletű úr az ablakokat és hozatott friss vizet. Szükség volt rá, mert a lányka elalélt. A ránczos vén homlokon — a német kolléga biztatásai daczára — kigyöngyözött a veríték. Ügyetlenül és ijedten forgolódva bontotta ki egészen rendetlen haját, oldotta meg ruháját, húzta le czipőjét és fektette ágyába. Azután leült mellé és leste, a mint lassan-lassan nyitotta ki szemeit, e szép, sötét, révedező, kétségbeesett szemeket. Ezenközben megérkezett dr. Barkó, megtapogatta a beteg homlokát, üterét és leült az ágy elé.

— Az ütérverés gyorsasága, — kezdé, (tanár volt a kollégiumban,) — a test időszerint való állapotától, az életkortól és nemi különbségtől függ. Nőknél tudvalevőleg sokkal sebesebb, mint a férfiaknál. Innen magyarázom én a kisasszony állapotában talált egyetlen aggodalmas körülményt. Mert a szív óriási munkát végez egy huszonnégy óra alatt. Azaz végezhetne, ha akarna. Kiszámították a tudósok, hogy a szív munkája milyen nagy súlyt emelhetne minő magasra. A kisasszony szíve a jelen körülmények közt még nagyobb sulyt emelhetne még magasabbra. Ha tudniillik akarná. De nőknél az egyáltalában így van. Az előadottak ered-

ményét levonva, a kisasszony állapotát normálisnak találom. Hála az égnek! A pihenés majd le fogja csöndesíteni a billentyüket. Mert ezek okai mindennek. Nyugodalmas jó éjtszakát kivánok.

A német kolléga véleményét e szerint már egy szakértő nyilatkozata is támogatta, Teljes oka volt tehát Hajós Gábor urnak az éjjeltől, a pihenéstől minden jót várnia. De neki magának sem hozott az semmi jót. A várlak régen volt ily komor, sőt fenyegető, mint ez éjjel. A külső őrtüzek az égen egymásután aludtak el s úgy tetszett, mintha az erősség minden védelem nélkül maradt volna, kitéve a furfangos ellenség meglepéseinek. A szél el-elhozta a távoli harczmorajt. Az ellenséges seregek nehéz felhői egymásután vonultak föl az égre. Az első ágyu eldördült. Utána a második, harmadik és a többi. A csattogó kardok villognak és a pokolbeli kénes tüzek czikáznak jobbra-balra. A várablak reszket... A professzor úr sokszor meggyújtja, meg eloltja a gyertyát. Olykor meg is rémül és azt hiszi, öreg fejének ily ádáz támadás ellen nem nyujt elég menedéket ez a vár; csöndesen fölkel és átmenekül leánya szobájába, hol az álmatlan Örzse a mécsvilágnál mélyen bele van merülve szent Dávid zsoltáraiba; az igaz, hogy ének helyett csak a száját mozgatja hozzájok. Nem kerüli ki az Énekek Énekét sem és elmotyogja a csodálatos menyasszony minden szépségét, kinek bámulására hivatnak föl Jeruzsálem leányai. Észre sem veszi, hogy a nagytiszteletű úr minduntalan megfordul a szobában és föléje hajlik leányának. Mari szemei

Mint a lélek suhant át a szobákon megfogyva, sápadtan . . .

le vannak csukva s meg-megszakadva szedi a lélegzetet. Az öreg elhiszi, hogy alszik és visszavonul fenyegetett várába. Lenyugszik és olvasni kezd. Valamennyi könyve arról szól, hogy milyenné neveljük gyermekeinket? A sorok minduntalan elfutnak szemei elől s belsejében szívét facsarja a kérdés, hogy ki tudja boldoggá nevelni gyermekét?!

Mari oly boldogtalan és kétségbeesett volt, a milyen csak egy fiatal szív lehet. Nem is fájdalomban, hanem valami megmagyarázhatatlan rettegésben teltek napjai. Dr. Barkó azonban állapotát teljesen rendesnek találván, felszabadította, hogy elhagyhatja az ágyat. Mari fölkelt; de a mi virág volt rajta és körülötte, édes, illatos, azt mind otthagyta. Mint a lélek suhant át a szobákon, megfogyva, sápadtan, halkan és reszketve. A fátylat, melybe burkolózott, sohasem emelte föl szívéről. Az egész templom-utczai házra ránehezedett titka. Örzse asszony — a mint hiába vigasztalgatta, hiába tett kedvére mindent — türelmét vesztve motyogta magában, hogy már csakugyan nincs egyéb hátra, egyenesen Gileád hegyeiről kellene számára balzsamot hozatni. Nem hiába megálmodta ő már két éjjel egymásután, hogy a frigyláda a filiszteusok kezére került, mint Éli próféta idejében. A nagytiszteletű úr, miután a kritikus éjtszaka elmult, általánosságban az időtől várt orvoslást; de a kollégiumból mindennap szokatlan sietséggel indult haza és egyszer megvallotta dr. Barkónak, hogy sem éjjele, sem nappala nincs. Legjobban megütközött

azonban a dolog ilyetén állásán Bihari Gedeon gadóci rektor úr, ki egy kis búzát hozott be a vásárra, és beköszöntéskor megfoghatatlanul hideg fogadtatásban részesült. Már azon kezdett aggódni magában, hogy a szívet, mely már annyi, mintha az övé lett volna, valami gézengúz léhűtő elhalászta tőle, mikor a nagytiszteletű úr szíves meghívása éjjeli szállásra és a távozó Kálozdy Béla búcsúebédjére, egyszerre jóvá tett mindent. Nem, itt még mindig tudják, hogy ki ő voltaképen. Családtag. Legalább már annyi, mintha az lenne.

Béla búcsúzott. Immár teljesen betölt Werbőczyvel és Papiniánussal, Birkás Péterrel és Mihály Ferenczzel, a két ügyefogyott tanárprókátorral, az iskolával és Dunaszöggel. Hogy a nagytiszteletű úr jobban nem búsult utána, csak az aggodalom volt az oka, mely leánya fölött terhelte lelkét. Mert Béla volt az ő főbüszkesége. A legtökéletesebb eredmény, melyet tudománya és gondjai elértek valaha. Gyermeke, alkotása és dicsősége. Elmében világos és éles; a két jogtanár úr egy-egy fogósabb kérdésben vitába sem mert bocsátkozni vele. Lélekben nemes és fogékony; költő, ki nemcsak érzett, hanem tett is. Sok szegény deák emlegeti. Nincs a sárhoz nyűgözve, van ideálja. A sorsnak, ha úgy keresi ki, hogy kire bízhat méltán földi javakat, akkor is első sorban kellett volna találnia Bélát. Testben erős, viseletében urias. A bizonyítvány, melyet a dunaszögi kollegium kiállított, az esperes úr megpecsételt és a tanári kar aláírt részére, keresni látszott a hizelgőnél hizelgőbb szavakat.

Iszák Mihály, a história tanára, ki sok jó napot töltött a kálozdi pinczében, erőnek erejével beletétette az általános eredmény rovatába, hogy: «példátlan.» A magaviselet rovatába ellenben, Ujhelyi esperes úr sürgetésére, (kinek négy eladó leánya és igen sok vérmes reménye volt,) az került, hogy: «példás.» Uram, istenem, milyen ember lesz még ebből valaha?!

Mintegy erre a kérdésre látszott felelni Bihari Gedeon úr, ki a különben csöndes folyású búcsúebéden, — balkezét hol sörte-hajába mélyesztgetvén, hol aranyrojtos kék nyakkendőjét igazgatván vele, — a következő felköszöntést rögtönözte.

— Bocsánatot könyörgök alássan, nagytiszteletű tanár úr, hogy e díszes társaságban csekély szómat fölemelni bátor vagyok. (A konyhaajtó megnyikkant és Örzse asszony hallgatózott.) Valamint a nap is akkor tetszik legfényesebbnek, mikor bucsúzik, azonképen tekintetes Kálozdy Béla úr magas tulajdonságai is a jelen ünnepélyes perczben kétszeresen tündöklő fényben jelennek meg lelki szemeim előtt. Mert, könyörgöm alássan, ő nem leáldozó, hanem fölkelő nap. Bizonyára méltán köszönthetjük benne hazánk és szegény, elnyomott, de immár ébredő nemzetünk egyik diszét s egyházunknak, ezen hiába ostromolt kősziklának, egyik dicsőségét. Meg vagyok győződve róla, hogy mindnyájan, kiknek e diszes asztalnál jelen lenni szerencsénk van, örömáradattól zugó kebellel kívánjuk, de kívánom különösen én lelkipásztori alázatos könyörgésemmel, — mert már annyi, mintha az

lennék, — hogy az Úr Isten tekintetes Kálozdy Béla urat az emberiség, a haza és a reformált hitvalló egyház örömére soká, igen soká, megszámlálhatatlan esztendőkig éltesse!

A poharak emelkedtek. Mari és Béla is koczintottak. A nagytiszteletű úr (az Isten megbocsát ennyit gyarló emberi voltunknak) e perczben megfeledkezett leányáról. Egy valóságos örömköny jelent meg pilláin és becsületes hiuságában hosszan nézte Bélát.

Ezen a délutánon sokan várták a távozót. Várták többek között Ujhelyiéknél, hol a három idősebb kisasszony piros szalagokat kötött és — mivel tudták, hogy Béla szereti a költőket — a káplántól elkérték kölcsön Petőfi-t s kinyitva tették oda az asztal közepére. Várták Bogdányi ügyvéd úrnál is, hol a pinczéből igazi 34-dikit hozattak föl, hogy minden perczben kéznél legyen. Várta a kaczér Vigyázóné, kiről a vénecske Bogdányi kisasszony azt szokta mondani, hogy Dunaszögön ő a fiatalság megrontója. Ezzel azonban Vigyázóné igen keveset gondolt, hanem egész nap reggeli öltözetben várta Bélát; talán végre sikerül! Mind hiába várt. Kárba veszett az esperesék Petőfije és piros szalagja ép úgy, mint a kaczér asszony csábító pongyolája. Csak Bogdányi fiskális úr vette ki a maga részét a 34-dikiből. Béla otthonn töltötte a délutánt s csak a háziaktól búcsúzott. Bement Marihoz is. Az ajtó előtt oly gyáván viselte magát, mint valami tolvaj. Megállt és keze reszketett a kilincsen. A mint belépett, Marit karjára hajtott fejjel találta varró

asztalánál. Sem föl nem tekintett, sem üléssel nem kínálta meg. Béla megállt előtte s akadozva kezdé:

— Búcsúzni jöttem, Mari kisasszony. Ne nézzen rám, mert nem tudok búcsút venni. Pedig távoznom kell örökre, ha mindakettőnket nem akarom végkép boldogtalanná tenni. Ön szép, ifjú, vidám ... — itt elakasztotta a tekintet, melyet Mari rávetett, (a szegény leány nem volt szép többé, ifjúsága is messze volt, és a vidámságtól a végetlen választotta el) s csak szünet mulva tudta folytatni: — Önt meg fogja vigasztalni a szomorú bizonyosság, hogy a kire szíve kincseit pazarolta, az nem volt érdemes ezekre. És el fog jönni az érdemes. És boldogok lesznek mindaketten. Én magam fogom csupán együtt töltött napjaink emlékének kinjait viselni. A sors elszakít öntől. A kéz, mely végzetemet magában tartja, kettőnk közé furakodott és elválaszt. Én nélküle tehetetlen nyomorúlt vagyok és nem kárhoztathatom önt arra, hogy száraz kenyeret osszon meg velem. Volt-e egy éhenhaló valaha boldog? Csak képzelte-e magát annak? Oh Mari, bocsássa meg, hogy az ön mosolya erősebb volt, mint meggondolásom és szerelmem elnyomta a becsület egyenes hangját. Örök szemrehányást viszek magammal e házból, pihenést nem ismerő lélekfurdalást, mely siromba fog kisérni. Nem vagyok oly rossz, Mari, a minőnek képzel. Ime, kegyetlen birája vagyok vétkemnek. Elitéltem magamat a szörnyű büntetésre, hogy önnek mindezt szemtől szembe, élő szóval mondjam el. Nem vagyok

egészen romlott. Szeretem önt e perczben is. Bocsássa meg nekem és nyujtsa kezét. És legyen úgy, mintha sohasem léptem volna át e küszöböt. És legyen úgy, mintha sohasem ismertük volna egymást. És legyen úgy, mintha már meghaltam volna,

Mari fölvetette mélységes, barna szemeit az ifjúra. Mindnyájan láttunk viasz-alakokat, melyekről az elbizott magyarázó sohasem mulasztotta el megjegyezni: mintha csak élnének. Ilyen volt e pillanatban Mari. Mintha csak élne. De már hangja valamely mély sírból hangzott föl:

— Tehát itt hagy, és nem fog megmenteni?

Ennyi volt mindössze, a mit mondott. Bélának nem volt felelete. Utolsó szóváltásuk befejeztetett. Az ifjú víg baráti körben töltötte a búcsúestét. A poharak csengettek és víg dalok harsantak föl. Tele volt mindenki reménynyel a jövő iránt. Az egyik reménye egy csöndes paplak; a másiké a zöld asztal koszorui; a harmadiké egy szép feleség. De mindegyik meg volt győződve róla, hogy az ő reménye semmi ahhoz képest, a mi Bélára várakozik. Vagyon, hirnév és boldogság. Pajtás, ölelj meg utolszor! Itt a poharam, igyál ebből! Az egészségedre! Annak a bizonyosnak az egészségére!

Oh Istenem, minő zilált lélekkel és nehéz fejjel indult Béla hazafelé az éjtszakában. Kucsmáját levette, atilláját kibontotta, hogy fejét, mellét szabadon érje az éjjeli szél. A templom-utczai háznál már mind aludtak; az a bizonyos ablak is sötét volt és a szoba csöndes. Csak a kerti lak végében látott egy mozgó alakot. Besurrant, hogy észre ne

vegye. Az az alak a mendikás volt, kinek már bevett szokása, hogy lefekvés előtt séta közben elszí egy-két pipa gadóczi dohányt a jobbik fajtából. Hiszen tulajdonképen csak azért ment oda rektornak. Egyhangú lépteinek zaja jó ideig hangzik a ház előtt a csöndes éjben. Néha be is tekint a felcsillant ablakon; de nem akarja Bélát készülődésében háborgatni. Ime, az egész szoba hogy össze-vissza van hányva. Ugyan mi lehetett az a papircsomó, a mit most a gyertya lángja fölé tartott és elégetett? Talán versei. Hallott róla valamit, hogy Plato és Balassi Bálint óta divatban van verseket égetni. Ejnye, ez a pipa sehogysem akar szelelni. Különben eleget is szolgált mára. Az egyhangú, nehéz lépések elhangzanak és csönd lesz. Csönd egész addig, mig Matyi füttyszóval közeledik haza felé. A Griffből azzal indúlt meg, hogy pénzért megy haza; de az egészből csak annyi volt igaz, hogy hazajött. Béla világos ablaka a menekülés földét jelentette neki és reménység szállta meg balszerencsétől zaklatott szívét, hogy nem lesz kénytelen hollóként repülni vissza a bárka ragadozó állatai közé. Bekukkant.

— Jó estét, Béla. Te most bizonyosan azt gondolod, pajtás, hogy én örök búcsút akarok tőled venni, és sajnálod a pénzedet. Isten őrizz! Ha a sors rövid időn arra nem kényszerít, hogy felakasszam magamat, megadom becsülettel egy krajczárig, a mivel tartozom. Adhatsz akármennyit. Bizzál bennem, mint a kősziklában.

Béla nem bizott ugyan benne, mint a kőszik-

lában, hanem azért odaadta neki tárczáját. Miután éjjeli vendége (kinek szemei mély gödréből egyszerre szikrák villantak elő) kedvére gazdálkodott volna benne, érzékeny búcsúzások és fogadkozások közt ismét magára hagyta. A Griffben megjelenésére támadt csodálkozó moraj és lelkesedés nem hallatszott oda. Körüle megint csönd lett. Csak az öreg Duna egyhangú mormolása hallatszott a távolból. Béla kinyitotta ablakát, hogy friss levegő áradjon szobájába. Hosszan bámult ki a sötét, hangtalan éjbe. A kisértetek is nyugodtak és nem háborgatták zsibbadt lelkét. Csak egy fehér alak üzött a távolban játékot vele. El-eltünt, meg újra megjelent. Lenge volt, mint a nádszál, szomorú, mint a kétségbeesés, és egy pillanat alatt elenyészett, mint a sóhaj. Nem, csupán káprázat volt az egész. Béla becsukja ablakát, és régi nagy karosszékébe ül. Bünhődik. Azt hiszi, a legkeservesebb bünhődéssel, melyre magát kárhoztathatta. Lehetetlen, hogy az égi hatalmasság még sulyosabbat szabjon fejére. Bünhődik, mig a hajnal első sugarai megjelennek neki is tisztán, fényesen, kiengesztelőleg, békítve, mint bárki másnak. Már hallja, mint döczög a ház elé a régi hintó, melyen el fog utazni. A vén kocsis megzörgeti ablakát.

— Ifiuram — kiált be fogatlan aggodalmában, végünk lesz, ha meg nem indulunk. Nagy út ide Kálozd. Pedig estére otthonn kell lennünk.

Felrakják a holmit és megindulnak. Még mindenki alszik a háznál. Az ablakfüggönyök mindenütt le vannak eresztve. A várlakban sem verték

még az ébresztőt. Mari is alszik. Alugyék csöndesen és ébredjen boldogan! Béla beveti magát a szakadozott, foldozgatott, kék kocsiülés legsarkába. Még csöndes az egész város. Csak valami távoli utczában kurjogat egy részeg csoport. A pajtások, kik Béla után búsúlnak. Aztán egy-két szekeres gazda siet kifelé munkára. A kocsi átdöczög a hidon. Mintha e csöndes méltósággal folyó viz most már örökre elszakítaná őt Maritól. Nem jobb lenne-e belevetni magát és visszauszni hozzá?! Hogyan tudsz elszakadni tőle?! Lesz-e egednek ilyen fényes csillaga valaha? A kocsi odább döczög, keresztül a város határán a felhúzott sorompó alatt. Át és odább a visszatérés reménye nélkül. A városvégi apró házak rég eltüntek, csak a nagy templom tornyának aranyozott csillagán játszanak a sugarak. Attól a toronytól nem messze laknak ők. Talán épen e perczben lopózik ágyához egy jó barátja: a hajnali sugár, felszárítani legalább egy könycseppjét, melyet ő sajtolt a világ legtisztább szívéből. E könyeket neki kellene lecsókolnia. Az ő ajka sohasem fogja érinteni többé azt a fehér arczot, melynek emlékét szivében magával viszi. Meddig, hová, miért? A kocsi csak döczög tovább és nem ád feleletet. A távol köde már egészen elnyeli a várost és mindazokat, a kik ott laknak. Senki sem vonhatja ki magát a gyötrelmes igazság alól, hogy csak vesztett kincsének értékét érzi igazán. Béla föláll a kocsiban és visszanéz. Fénylő szemeiben egy köny csillan föl. E könyben messze-messze uszik tőle mindaz, a miért szerelmét fel

akarta áldozni: a vén kastély, az arany kalászszal ringó földek, a gyémántokkal rakott menyasszony és a nagybátya rideg szíve. Usznak-usznak a távolba és a visszatérő ár csöndes dajkálással hömpölygeti felé Marit. Ő az, színről-színre ő. Tárd ki hát karjaidat és ölelj meg. Én vagyok a te vőlegényed! Fogd meg hát a munkát és segíts nekem. Én vagyok a te férjed! . . . . Béla visszavetette magát a kocsiba és éles, harsány, türelmetlen hangon rivallt a kocsisra:

— Fordulj vissza, János!

Az öreg morgott ugyan valamit, hogy végük lesz, ha estig haza nem érnek, hanem az urfi nem olyan hangon osztotta a parancsot, hogy ellene mert volna mondani. Bizonyosan ott felejtett valamit. Megfordultak. Már látták újra a tornyot és átmentek a sorompón. A hid azonban épen ki volt eresztve; gőzhajó közeledett. Meg kellett nekik állni. Béla türelmetlenül ugrott ki a kocsiból, és gyors léptekkel, izgatottan járva föl s alá, alig győzte várni, mig a fütyülő, füstölő, zakatoló vizi szörnyeteg odább jut. Már nem látott semmit maga körül. Nem látta, hogy a malmok táján három kis' ide-oda czirkáló csónakot nagy és egyre gyarapodó csoport kisér lázas figyelemmel a parton. Semmit sem látott. Hála istennek, végre benn vannak a kieresztett hajók; tovább mehetnek.

— Siess János, ne kíméld a lovakat.

A vén fogatlan megint eldörmögte, hogy úgyis végök lesz, ha estig be nem állítanak Kálozdon, és elővette az ostort. A házak csak úgy repülnek

mellettök. Nini, hisz ez korhely Mátyás! Ugyan hova szaladhat ez ilyenkor hajadon fővel?

— Matyi, Matyi megállj!

A korhely nem állt meg. Hát ezek ugyan mit akarhatnak itt ilyen korán reggel? A nagytiszteletű esperes úr Iszák meg Birkás professzorokkal. Hogy összedugják a fejüket és minő visszatetsző bámulással tekintenek rá a kocsiba. Ugyan mit beszélhetnek ott a sarkon az a vén kofa, meg az a rüpők szakácsné, hogy olyan nagyon tördelik a kezüket és olyan elrémülten óbégatnak? Hát soha sem lesz már vége ennek a templom-utczának? Ez már a Vigyázóné háza; ott van az ablakban és elfeledte kifesteni magát. Ez meg a papéké. Végre itt vagyunk.

A kapu tárva van, az udvar üres. Csak három idegen vénasszony sug-bug a kut körül. Örzse nincs köztük. Béla leugrik és beront a szobákba. Mind mind üres egymásután. A várlak bástyái elhagyottak, sőt — mintha ádáz ellenség ütött volna rajtok — össze vannak rombolva. Az ebédlő asztalán egy gyertya ég, melyet ott feledett valaki, hogy fényes nappal világosság helyett ijedelmet terjeszszen. A korhely ágya érintetlen; ma éjjel ebben nem aludt senki. Kalapja, mely az imént hiányzott fejéről, ott hever a szoba közepén; könnyen megtalálhatta volna, akárminő sietős dolga volt. Itt következik Mari szobája. Béla benyit. Ott találja a mendikást, ki két könyökével a kis varróasztalra támaszkodva, bámul maga elé.

— Mit keressz itt? — kiált rá.

— Engem hagytak házőrzőnek, mint családtagot,—

felel a kérdett és meg sem mozdulva teszi hozzá: — Egy lelkipásztornak sohasem szabad leroskadni a csapások sulya alatt. Én őrzöm a házat.

— Mi baj? Miféle csapás? — sürgette Béla és szemeit elfutotta a vér.

— Hát, könyörgöm alássan...

— Beszélj. Hol van Mari?

— Nincs itt, könyörgöm alássan.

Egy perczig szünet következett a zaklatásban. A mendikás szava minden feleletnél csöndesebb lett. Béla már nem birt magával. Vállon ragadta áldozatát és rekedt ordítással vallatta tovább:

— Hol van hát, ha itt nincs?

A mendikás nem tudott felelni. Csak szemeit emelte rá; az könnyebben esett neki. A két kis apró sárga szem tele volt könynyel. A mindig vigyorgó ragyás arcz mintha visszáját mutatta volna: megindító volt és bús. Béla megértette.

— Meghalt?

— Már annyi, mintha meghalt volna. A Dunában van.

A Dunában. Könyeid árja megcsalt, Béla. Azon nem Mari uszik feléd, a te Isten előtt választott feleséged, hanem usznak vissza: bátyád rideg szíve, a vén kastély, az arany kalászszal ringó földek és a gyémántokkal rakott menyasszony. Mari az ár fenekén van. A zsidó papok, mikor a vasból való ellenség elárasztotta országukat és kiűzte őket hajlékaikból, az Úr házainak kulcsait felhajították az ég felé; ők nem tudják megőrzeni többé, őrizze meg az Isten. Oda, az ég felé hajíttatott ama kétségbe-

esett szív titkainak kulcsa is, mely már a habok alatt porlik. Őrizze meg az Isten.

Béla kitámolygott az udvarra és felvánszorgott a kocsiba.

— Hajts! — mondá az öregnek.

Így hajt a kocsi, mely embert gázolt keresztül és menekszik.

MÁSODIK RÉSZ.

V. FEJEZET.

A kálozdi kastély.

A kálozdi kastély földgömbünk azon kevés pontja közé tartozott, hol a rabszolgatartás — Wilberforce és Lincoln, az *Abolition act* és a richmondi harcz ellenére — még sokáig virágjában volt.

Az igaz, hogy e kastély ugyancsak el is volt zárva mindenfelől az elégedetlen, suttogó, lázongó, rohanó, szabad világtól. A kis faluval együtt örökös fogságra vala itélve és magas hegyek sánczai közé zárva, melyeken tölgyek és bükkök ezredei őrizték. A mint ez valamennyi fogságnál történni szokott, az őrök sokkal jobb kedvüek voltak, mint a rab. Míg a hegyek oldalán a szőlők világos zöldje s a tölgyek vöröses fénye mindig mosolyogni látszott, a fogoly tartózkodó és mogorva volt. A hosszú fogságban megszürkült, megvénült; csak a pókokkal, vakandokkal kötött bensőbb barátságot, s ha szél fútt, minden tagjában érezte, s keservesen föl-följajdult. Még a mult században építették zárdának a jezsuiták, kiket ama viharok űztek ki innen, melyek rendjöket József császár

és Kelemen pápa alatt érték. A nagy, idétlen barokk-épület egy időre gazdátlan maradt. Csak a legfelső, sárgára festett vakolatot kellene a főbejárás felett lefejteni, s a minden izlés hiján kigondolt sarok-czifrák között még meg lehetne találni a nagy kőkeresztet, alatta márványtáblán a D. O. M. szent betűit és a kegyes deák fölírást, mely most, az idők fordultával inkább titkolja, mint hirdeti, hogy kicsoda rakatta egymásra e kőhalmazt. A kis torony harangja még megkondul háromszor napjában; de nem a fráter huzza roráté-ra és Ave Máriára, hanem a szakácsné jelenti általa, hogy elhül a leves, ha nem sietnek. Különben is, ha a hegyháti döczögős országútról egy pillantást vet az utas az emeletes tetőre, az ablakok hosszú, kettős sorára, és az unalmas, egyhangú falakra, — jóllehet ma már egész sereg gazdasági épület veszi körül, — az első pillanatra világos lesz előtte, hogy e rengeteg épület nem világi hivalkodásra volt szánva, hanem síremléknek emeltetett sok földi boldogság fölé. Még meg van a kolostorok rendes kettős bejárása, két nehéz faajtó egy kis kőkoczkás csarnok két végén, a belsőn a harangnak is beillő rozsdás csöngetyű és a reteszes kandikáló lyuk. Az épületet végetlen folyosók futják át, örökös homályukkal, dübörgő kőtalajukkal és mindenütt leskelődő visszhangjaikkal. A nagy szederfát kivágták ugyan az ablak elől; de a sugarak, mintha félnének e szokatlan helytől. Csak a kék lámpa titokzatos világa hiányzik, és a Mária-kép, mely előtt meggyujtatott. A feszület még nem rég

meg volt a folyosó végén, jóllehet régóta nem hajtott már senki térdet előtte s a térdeplő zsámolyra Kata asszony egész lelki nyugalommal szokott kötésével letelepedni. Csak egy pár esztendeje kérette el e feszületet a szomszéd karámosi plébános úr az odavaló templomnak, s ma a szent kereszt jelét csupán a pókhálók kiirthatatlan mennyisége őrzi, mely mögötte egy század óta háborítatlanul szövetett. A czellák, csiszolt tölgyfa-ajtaikkal két oldalt, mind a régiek. Most a cselédség lakik bennök s az ablakok rácsaira, melyek a világtól való elzárkozottság jelképezésére kovácsoltattak, a kocsisok, inasok és szolgálók apró, kézi tükröket, fésüket és szeretőik arczképeit aggatták. A priorok imazsámolya, Mihály fúrásban-faragásban avatott kezeinek közreműködésével, Istók úr részére pipatoriummá alakíttatott át. A képek között, melyek a folyosóra kerültek, a Kálozdy családnak és a vele századokon át szövetkezett nemes familiáknak a temetésekre készült czimerei foglalják ugyan el a jobb, világosabb helyeket; de békén megtűrik maguk között egy-két szent atyának arczképét, kiket annak idejében a rend méltóknak tartott a megörökíttetésre. A sötétebb pontokról borus tekintettel néznek alá; de itt nem törődik többé senki sem haragjukkal, sem tudományukkal, sem szenvedéseikkel; csak a Péterfi grófék instruktora, kit minden ismerőse barátnak szánt, gondolkodik el néha-néha e szigorú vonások, beesett arczok és égő szemek szótlan meséin. A többiek csak akkor gondolnak rájok, ha már nagyon meg-

gyülekszik fölöttük a por. Az emeleten már minél kevesebb a kastély első korszakbeli történetének emléke. Itt már egészen új világ van. Ajtók befalazva, falak áttörve, czellák termekké idomítva, új ablakok nyitva, világosság behozva, sötét folyosók titka elárulva, rejtek-ajtók mestersége köztudomásra hozva s a homály végkép kirekesztve. Az átalakítás, ujjá idomítás sok titkot hozott napfényre. Hajdan, állítólag kincset is találtak. De erről senki sem tud bizonyosat mondani. Az azonban kétségtelen, hogy nehány esztendeje egy akkor felfedezett sötét üregben emberi csontvázra akadtak. Molnár Ábrahám úr, a kálozdi református lelkész, erőnek-erejével be akarta bizonyítani, hogy ez női csontváz, és ebbeli nézetében, Kurz doktor úrnak anatomiai adatokra támaszkodó ellenvéleménye daczára is, mind e mai napig hiven megmaradt. Egyszersmind elkérte e csontvázat magának, és tanuló szobájában állította fel, hogy legyen szemei előtt valami, a mi őt szakadatlanul figyelmeztesse a világ legmegátalkodottabb gonosztevőinek földalatti mesterkedéseire, a magyar protestáns egyház vérlázító üldöztetéseire, a gályarabságra hurczolt papokra és amaz átkos szövetségre, melyben a kormány a katholikus papsággal háromszáz esztendeje áll, sőt állott volna régebben is, ha Luther történetesen előbb születik. Ilyen szolgálatot tett egyháza ellen a szegény, megbünhődött barát.

A zárda még a múlt század végén egy nyugalmazott őrnagy birtokába került, ki a senyvedő fejedelem oldalán végig harczolta az utolsó török

háborút. Csinos, daliás termetű ifjú volt, kin egy kis német grófnő szeme megakadt Bécsben. Az udvarolgatásnak házasság lett a vége és szegény majorunk olyan töméntelen pénzhez jutott, hogy hamarjában azt sem tudta, mihez fogjon vele. Egyszerre egész grófra játszotta magát és olyan pöffeszkedést sem azelőtt, sem azóta emberfia nem látott. Kálozdy Péternek hitták s a véletlen úgy akarta, hogy a kálozdi uradalom és kastély gazdátlanságának hire fülébe jusson. Megszerezte és egész életén át áhitozott grófi titulus után. A felesége jussán tele varratta, himeztette, festette mindenét kilencz ágú koronával. A franczia háború alatt igen szép ajánlatokat tett, melyek Bécsben mind köszönettel elfogadtattak; de legfőbb óhajtása iránt az udvarmesteri hivatal mindvégig zárkózott maradt. Utoljára is a szél ütötte meg, a hogy hírét vette a Reviczky Ádám szerencséjének. Két kézzel dobálta a pénzt s a gondviselés előrelátó bölcseségét mi sem bizonyíthatja fényesebben, mint hogy épen olyan utódot rendelt számára, a ki meg két marokkal kaparta össze. Ádám úr egész életében a vitulus embere volt s a mint néha nagy siettében ráért megállani apja képe előtt: — nagy, kifent bajuszu, pirosas arczu, marcziális alak volt — soha sem tudta megfogni, mikép lehet az embernek annyi mindent kiereszteni a markából a nélkül, hogy bizonyos lenne benne, hogy markolni fog érte valamit. Ime, a bánfalvi földek, a végesi szőlők mind oda vannak és most neki mennyi költsége van még rá, hogy minden ajtó fölül, kocsi-

ról, székről, evőeszközről, fehérneműből lefaragtassa, vakartassa, fejtesse a két koronaágat. A legszükségesebbekről csakugyan le is szedette és feleségül vevén egy vén Mátéfi kisasszonyt — kivel azonnal megkaphatta, a mije volt — hozzálátott annak helyrehozásához, a mit boldogult nagy bajuszu atyja elrontott. Szinehagyott zöld bársony süvegében napestig talpon volt és rikácsoló hangján huszonöt esztendőn keresztül nyomorgatta cselédjeit. Soha annyi jobbágy uradalomból Ulászló törvénye óta meg nem szökött, mint akkoriban Kálozdról. Apró, éles szemei napról-napra szigoruan számba vették, hogy mivel gyarapodott és nem tűrtek semmi prédaságot. Nem, még ha tulajdon vére volt is a préda. Így szerencsétlen második fia: Miklós semmi egyebet nem prédált el, mint a kezét (ennek a czikknek az ára pedig csak a legujabb időkben rugott fel olyan rettenetes magasra), s ugyancsak keservesen lakolt érte. Beleütődött valami szegény, árva, rokontalan papleányba s mikor ez, a kegyelem-esztendő végén anyjával és a koldusbottal világgá indult, azzal a bolond szándékkal állta útját, hogy feleségül veszi. A minthogy el is vette. Ádám úr, a mint hírét vette a dolognak, elsőben is elhivatta prókátorát, tekintetes Illés Dániel urat, és az iránt intézett hozzá kérdést, hogy nem lehetne-e ezt a házasságot valamiképen szerterobbantani és az új asszonyt annak rendje szerint becsukatni? Illés Dániel (ki mindig nagyon meg szokta gondolni, a mit kimond, és nem nyilatkozik egy hamar), eleinte vakarta ugyan

a fejét, de némi vártatva előállt vele, hogy ő igenis, tudna módot, a melyen tekintetes Kálozdy Miklós úr és Nagy Juliánna házassága érvényteleníttetnék és Kálozdy Miklósné, született Nagy Juliánna asszony annak rendje szerint becsukatnék. A pör azonban hosszú lesz és — nem is tekintve azt, hogy a lefolyásáig mindenesetre kilátásban levő csemeték az egészet még jobban össze fogják bonyolítani, — a perköltség tetemes. Ádám úr ezen gondolkodóba esett és utoljára is sokkal egyszerűbbnek találta féleszü fiát minden apaiból és anyaiból kitagadni, a mivel az a figyelembe veendő előny is jár, hogy az egész vagyon osztatlanul egy kézben marad.

Tudniillik a Bencze kezében. Ez volt az első szülött. Mint a család minden tagja, szintén a dunaszögi főiskolában tanult, melynél a bőkezű Péter úr fényes alapítványokat tett annak idején. Innen az iskolába járó apró Kálozdyak is bizonyos tekintetben mindig patrónusoknak tekintettek. Az auktoritás iránt kellő kegyelettel viseltető professzor urak minden lehetőt megtettek Bencze úrfi érdekében is, és szolgálatkészségüket annyira mutogatták iránta, hogy egy öreg segédtanár hat hetenkint még üstökének megkurtítására is vállalkozott. Mindez természetesen igen jó hatással volt a fiatal kedély fejlesztésére. Bencze alázatos szolgájának is tekintett maga körül mindenkit s csupán a könyvek előtt volt némi respektusa, mert ezek nem engedtek parancsolni maguknak. Benedek úrnak pedig még legalázatosabb szolgája, tiszt. Molnár Ábra-

hám úr sem mondhatja, hogy a maga emberségéből lábolta volna át a klasszisokat, levén neki gyerekkorában mindig több gondja az ütőfára, fölserdültével pedig a szebb fajta zsidóleányokra és szolgálókra, mint a grammatikára és metafizikára. A sors különös gondoskodása azonban melléje rendelte még ifjú éveiben Pallér Istókot, (ki ne hallott volna a Pallérossi Pallérokról, kik a Tiszán túl virágzanak?!) egy állítólag fényes családból származott, de ez időszerint igen sokat koplaló fiatal embert. Istók mindig az urfi háta mögé telepedett az iskolában és sugott neki tüdeje szakadtából s mécsese mellett a legkitünőbb pensum scholasticum és demesticumokat készítette számára. Titulusa volt: korrepetitor, fizetése: a mennyi jutott. Jóllehet annyi sohasem jutott, a mennyiből mindennap jóllakhatott és becsületes öltözetet vehetett volna magának, (különben már annyira megszokta a foltot, hogy egy végből készült gunyában nem is érezte jól magát;) ellenben annál bővebben jutott hátának két hatalmas öklből: mindazonáltal a kollegium küszöbén egész elérzékenyedve búcsúzott el urától és tanitványától a mentor, szivére kötvén, hogy ha az életben valami fennakadása lenne, Istók nem fog késni a megjelenéssel. Bencze megigérte ugyan, hogy majd füttyent; de magában teljes megvetéssel fogadta az ajánlkozást, meg lévén győződve róla, hogy miután a testimoniumok az utólsóig mind a zsebében vannak, (csak egyetlen egyet használt el nagy szükség esetén fidibusnak), neki többé az életben semmi néven nevezendő fenn-

akadása nem lehet. Azonban nehány rövid hónap lefolyása alatt keserűen kellett csalatkoznia.

A vármegyén — minthogy a Biró contra Harkányi hires restauráczióban tevékeny részt vett, — megtették aljegyzőnek, (az is csak hoz valamit, — gondolta Ádám úr) és mindjárt az első héten egy szörnyű nagy gravaminális reprezentáció fogalmazását akasztották a nyakába. A dolog annyiból állt, hogy a karámosi katonai parancsnokság az innen Gadóczra vezető országutat saját czéljaira és költségén járható állapotba helyezvén, ezáltal rettenetes sérelmet követett el a vármegye jogkörén. Bencze úrfi izzadt, rágta a tollat és semmire sem ment. Utoljára eszébe jutott Istók. Elküldött érte. A mentor megjelent egy bokáját verdeső, zölddel foltozott kék kabátban, szörnyű lyukas csizmákban és rettenetesen kiéhezve. Már akkor a jog és theologia a kis ujjában volt és épen az orvosi tudományokra akarta szánni magát. A mint viszontlátták egymást növendékével, mindegyik meggyőződött, hogy nem nélkülözheti a másikat; Istók élhetetlensége a Bencze zsebét és Bencze fogyatékos bölcsessége az Istók fejét. A mentor új csizmát és kabátot kapott s oly fölségesen föltette a reprezentácziót, hogy a kanczelláriának odafönn a háta is borsózott az ijedtségtől. Innen kezdve aztán nem is váltak el többé soha. Egyszer jött ugyan Benczének olyan bolondos gondolata, hogy fölmegy Bécsbe gárdistának; de Ádám úrnak több esze volt, hogysem ilyen költséges expediczióhoz a megegyezését adta volna. Ilyenformán maradt Bencze

továbbra is viczenótárius, a ki kedvére zsarnokoskodhatott a hajdúkon. Ő maga ebben a minőségben, Istók pedig mint tiszteletbeli esküdt, laktak a karámosi vármegyeházán. A fiatal ember sokat kalandozott erre is, arra is; ha valami furfangosabb tervre, vagy érzékenyebb szerelmes levélre volt szükség, a mentor borzas feje és hegyes pennája mindig rendelkezésére állott. Ha már a foltos könyökü esküdtet valamelyik ház körül őgyelegni látták, a hol csinos hajadon vagy szemre való menyecske lakott, úgy megijedtek tőle, mint a gonosz lélektől; s a ki férfi volt a háznál, az jeladásnak tekintette, hogy résen legyen. Természetesen megesett, bogy itt-ott belevesztettek a mulatságba; ilyenkor Istók egy csöppet sem restelte a kudarcz egész ódiumát magára vállalni. Ha meg aztán komolyabban akarta valaki keresni a büntető igazságot, olyan ármálisokkal állt elő az ország másik végén virágzó családjáról, a melyek ellen a szegény polgár-ember nem igen mehetett valamire. Ezekkel az ármálisokkal és a Tiszán túl virágzó Pallérossi Pallérokkal különben olykor Benczének is meggyűlt a baja. A mint valami nem tetszett a mentornak, vagy a szelet érezte csontjaiban, mindjárt előállt velök nagy sóhajtozás között, hogy mi lehetett volna ő belőle ezek után, ha bolond ragaszkodással nem lánczolja oda a maga csónakját a Bencze nehéz vontató hajójához. A megyei hivataloskodással, miután az új adminisztrátor valamivel szűkebbre vonta a gyeplüt, mind a ketten torkig voltak már épen, mikor Ádám úrral a száraz

betegségnek egy pár esztendei hiábavaló erőfeszítés után sikerült elbánnia. Míg tiszteletes Molnár Ábrahám úr stentori hangja a kálozdi kripta szájában az oda került protestáns csontok számára nagy hatással esdekelt az urtól békés nyugodalmat ama gonosz csontok szomszédságában, melyek közelében pihenni fognak: az alatt Istók ékes stilussal írta meg mindkettejök lemondását a megyei hivatalokról, melyre a politikai rendszerváltozás sajnos kényszere folytán szánták rá magokat.

És kiszellőztették a roppant kastélyt s bele költöztek. Bencze az emeletre, Istók, a prior földszinti lakására. Még alig nézhettek jóformán körül, mikor kiütött a forradalom. Bencze heves vére forrni kezdett s Illés Dániel úr jóakaró tanácsainak ellenére — ki elejétől fogva megmondta, hogy a dolognak jó vége nem lesz, — kardot kötött. A kálozdi uradalom kezelését Istókra hagyta, ki azonban fényes családi származása mellett is sohasem érezte jól magát a nagy uraságban. A prókátor úr sas-szemeinek számadásai ellen is voltak kifogásai. Ezekben ugyanis — igaz, hogy nem épen jelentékeny összegek előtt, — nem egyszer fordult elő a titokteljes tétel: «Egy szegény özvegyasszonynak és árvának», mely iránt bővebb felvilágosítást adni Istók úr látható zavarral vonakodott. Akkoriban az iparlovagok nem hozták ugyan még oly rosz hirbe a névtelen «szegény családokat», mint mai napság, de Illés Dániel úr nem azért köszörülte ily élesre az eszét, hogy valaki egykönnyen átjárjon rajta. Bencze úr a hadjárat fo-

lyamán szerencsére csak egy-két napot pihenhetett otthon és nem sokat figyelve a prókátor aggodalmaira, futólag áttekintette a számadást s minden megjegyzés nélkül adta vissza Istóknak, kinek félős tekintete nyilván nem a legjobb lelkiismeretről tett tanúságot. Bencze alezredes úr sietett vissza a táborba, hol tömérdek galibát csinált, senkinek sem akart engedelmeskedni, minduntalan eldobta, de megint csak fölvette tiszti kardbojtját. Különben vitéz katona volt, nem egyszer tüntette ki magát és — dicséretére legyen mondva — sebei is voltak, melyeket maig megérez. A hadjárat végén Komáromban megkapta szerencsésen menedéklevelét és haza vonult medvének. Már jóval túljárt a harminczon; de nem igen gondolt a házasságra. Komendálták ugyan neki ezt is, azt is; de ő azt szokta rá felelni, hogy van még idő, s bár valamennyire megcsöndesedve, folytatta a nőtlen életet. Fogadta a béreseket, kiknek szép feleségük volt s az úri asszonyok társaságából menekült. A hadjárat, tiszti élet a helyett, hogy csiszolt volna rajta valamit, még zordabbá tette. Berendezett maga körül egy rabszolga telepet, melynek főfelügyelőjévé Istók neveztetett ki. Soha zsarnok lágyabb szívü miniszterre nem talált. Mindenkinek a gazda szemöldje járását kellett lesnie, különben senki sem volt biztos, hogyan és hol virrad rá a holnapi nap. Mindig megtartotta kezében a korlátlan büntető hatalmat. Tanácskozni csak Istókkal tanácskozott, a többinek mind csupán parancsolt. Épen úgy a prókátornak, mint a lelkipásztornak, kinek

patrónusa volt; gazdatisztjeinek, mint béreseinek. Mindig gondosabb és gondosabb gazda lett; lóra nem igen ülhetett forradalmi emlékei miatt, hanem kocsin minduntalan bejárta a gazdaságát és minden szalmaszálra gondja volt. Lopásról szó sem lehetett, hanem aztán ajándék, annak a kit lehordott vagy elveretett, bőven jutott. Együtt volt meg benne az apja és nagyapja természete. Így folytak ama kemény, szomorú napok elsei fölötte s bár még legjobb korában volt, legalább tiz esztendővel vénebbnek látszott. Bencze úrfiból Benedek úrrá lett. És ha a házasságot előhozták neki, még mindig azzal állt elő, hogy ráér. Már világos volt mindenki előtt, hogy nem akar megházasodni; hanem akkor, uram fia, ugyan kinek gyűjt, kire takarit? E kérdés nem kis fejtörést okozott a vidéken. Senki sem tudott rá megfelelni. Végre is a szájas ispánné hozott némi világosságot a dologba, kinek valahogy sikerült kitudnia, hogy van odabenn a városi nevelőintézetben egy Winter Ágnes nevű kis leány, a kiért minden néven nevezendő költséget Benedek úr visel. A fölfedezés általános izgalmat keltett a környéken s igen sok mendemondára adott okot. A gyermek anyjára nézve nagyon eltérők voltak a vélemények. Némelyek szerint a várnagy leányáé volt; mások egy kaczkiás özvegyasszonyt gyanusítottak; a református parokhián pedig — uram bocsá — még egy apáczát is belekevertek. Akármint állott a dolog, annyi bizonyos, hogy Benedek úr szorgalmasan küldözgette az öt pecsétes leveleket a vén, szemüveges, kapzsi

Schmidt kisasszonynak, és sokat nyomorgott a sebhelyeivel.

Egy őszi estén — az aradi napokra másodszor fordult az év — vacsora után bor mellett üldögéltek együtt az ebédlőben Istókkal. A haza sorsáról volt szó, mint akkoriban Magyarországon tiz palaczk közül kilencz mellett. Benedek úr elkáromolta magát hol egy, hol más ellen. Egy német adóczédulát nyomorgatott ujjai között, melyre nézve Istóknak kellett bővebb felvilágosításokat adnia. A szitkokat is hiven viszhangozta három-négy variansban. Beszélgetés közben észre sem vették, hogy a postakocsis kürtölt a kapú előtt, pedig a kürtszó élesen harsogott a nedves, ködös levegőben. Csak Palkó, a vigyori inas zavarta meg őket, a mint a szó szoros értelmében leesett állal nyitotta rájok az ajtót, és a küszöbön habozva megállt.

— Úgy tartson, rablók egy szálig, — heveskedett a házi úr, majd rárivallt az elképedt inasra: — A pokolba, hát neked mi bajod?

— Nagyságos uram, — dadogott az inas, — egy kis gyereket hozott a posta. Aszondja, hogy mihozzánk való és erőnek erejével bekérezkedik.

Benedek úr nagy szemeket meresztve, hirtelenében megint egy tekintetet vetett a pokolba.

— Az ördög nem vitte el! Istók, a mienk lehet az a gyerek?

A mentor azonban, a mint megértette Palkó jelentéséből, hogy miről van szó, egy pillanat alatt haragos pirosra változtatta sárgás szürke szinét és

mielőtt a hozzá intézett kérdésre válaszolhatott volna, kiosont a szobából. Benedek úr e szerint — nem levén tisztában az iránt, hogy az övék lehet-e az a gyerek, a kit a posta hozott, — közelebbi adatok után tudakozódott.

— Hogy néz ki az a kölyök?

Erre a kérdésre a jó kedvü inas egyszerre megmutatta mind a harminczkét fogát, olyan széles kedve támadt. Hanem a felelettől huzódozott.

— Mit vihogsz itt? Milyen az a gyerek?

Palkó valahogy rendbeszedte az arczát és ilyetén felvilágosítást adott:

— Szakasztott olyan, mint a nagys... a nagys... hehehe... a nagyságos úr.

Benedek úr meghökkenve a hirtelen bizonyosságon, fölkapta fejét. De csakhamar visszanyerte szokott méltóságát, és végig nyujtózva karosszékén, kiadta a parancsot:

— A pokolba, lódítsátok hát be!

Nem volt azonban rá szükség, hogy az illető akár a pokolba, akár a kálozdi ebédlőbe belódíttassék. A jókedvü Palkó háta mögött már ott állott a kis jövevény, kinek reszkető kezét Istók tartotta a magáéban. A gyerek, kit a posta hozott, olyan volt, mint valami szürke papirosba göngyölt csomag. Földig érő szürke köpönyegbe volt burkolózva s a zsinóron függő vörös bojt éppen úgy esett a háta közepére, mint a pecsét. Szabad kezében egy kis, kék zsebkendőbe takart butyrot tartogatott és nagy csizmáiban szörnyen csoszogott. Különben szép, nagy, fekete szemei voltak,

melyeket bátran hordozott körül a szobában. Mielőtt az elbámult Benedek úr kérdést intézhetett volna a fiúhoz, a mentor megszólalt eképen, még pedig némi köhécselés után s legünnepélyesebb hangján, a mikor mindig «mélyen tisztelt barátjának» szokta nevezni Benedek urat.

— Mélyen tisztelt barátom, én nem mondok egyebet, mint hogy ez az ártatlan kis fiú itt, a ki ma érkezett a postán, neked véredből való vér. Azt hiszem, nem szükséges semmit többet mondanom, mint hogy a te szerencsétlen Miklós öcsédnek, kiről mindnyájan megfeledkeztetek, természetes és törvényes férfi-gyermeke. Ha még hozzáteszem, hogy ez az a bizonyos szegény árva, és ennek az anyja az a bizonyos szegény özvegy, kit a számadásokban említve találhatsz, úgy gondolom, teljesen tisztáztam becsületemet. Miután kifejezném még abbeli óhajtásomat, hogy hozd ezt nagy fejü prókátorodnak — reputácziióm érdekében — tudomására, átadhatom a szót e kis árvának, ki kérdéseidre meg fogja adni a kivánt felvilágosításokat.

Ezzel egy bátorító tekintetet vetett a kis szürke csomagra, hogy csak feleljen bátran, a mint betaníttatott. Benedek úr gondolkodva kezdte köszörülni a torkát, mintha az egész esemény nagyon meglepő lenne rá nézve. Poharát kiitta, letette és mosolytalanul, mint rendesen, így fogott a vallatáshoz:

— Hogy hínak?

— Kálozdy Bélának, — felelt egy kissé szepegve a gyerek, kit a posta hozott.

— *Hogy hínak?*

— *Kálozdy Bélának, — felelt egy kissé szepegve a gyerek.*

Beöthy: Kálozdy Béla. I. 86. lap.

— Éhes vagy?

— Igenis éhes; de még van a butyromban egy kis kenyér, az elég lesz mára.

— Fogd be a szádat! — rivallt rá barátságtalanul az agglegény. — Palkó, hozd be ennek a kölyöknek a maradék nyulat.

Az egyik tanu eltávozott. A vallatás így folyt odább:

— Hol van most az apád?

— Tiszteli urambátyámat, hogy már négy esztendeje meghalt.

— Hát az anyád?

— Az is tiszteli urambátyámat, hogy a mult héten meghalt. A kis Juliska még régebben meghalt. Mind, mind.

— A pokolba is, hát kolera volt nálatok? Aztán mit hagytak rád?

— Tisztelik urambátyámat, hogy semmit sem hagyhattak.

— Az nem sok. Hát akkor egészen koldus ez a gyerek, Istók.

A mentor, ki a postán érkezett gyerek mellett vigyázó szemekkel leste mélyen tisztelt barátja mosolytalan arczát és bizó tekintettel várta azon a megilletődés sugarait, a kötelességére való figyelmeztetés, (mely szerint Bencze úr nyilatkozatait neki kellett bővebben kifejteni és megmagyarázni), egyszerre visszazökkentette rendes kerékvágásába.

— Ha meggondoljuk, — mondá, — hogy egy apátlan és anyátlan árva, kinek semmije a kerek ég alatt, méltán nevezhető koldusgyereknek, úgy

ez a kis fiú sem jár messze tőle, hogy a szó szóros értelmében az legyen. Ha eszünkbe vesszük azonban, hogy van még valaki a világon, kit e kis jövevénynek immár megboldogult szüleitől az öröklött harag távolsága választott ugyan el, de a kit a halál bizonyosan kiengesztelt: egy áldott lelkü...

Benedek úr türelmetlenül vágott közbe:

— No jól van jól. Magának is van talán szája. Hát mit akarsz itt te kis kölyök?

— Csak egy kis helyet a cselédszobában. Azután alázatosan tisztelik mind urambátyámat, hogy legjobb lesz, ha valami mesterségre ád.

— A pokolba adlak. Hát tudsz-e valamit? Jártál-e iskolába?

— Szolgálatjára urambátyám. Már Mátyus Mihály tanitó úr keze alá jártam a negyedikbe.

— 'Isz elég vén vagy már oda. Hát mondd meg, melyik a százötvenegyedik zsoltár?

A mentor szemei egyszerre fölvillantak. Már tréfál. A milyen ritkán szokta, ez inkább jót jelenthet, mint roszat. A fiú pedig — mint a gyermekek általában szokták, ha valaki kétségbevonja tudományukat, — ismét neki bátorodva felelt:

— Szent Dávidnak csak százötven zsoltárai vannak.

— Ember vagy, öcsém. Hát Palkó, hol az a nyul? Tán biz az egész a fogatokra ragadt? Az urfinak itt Kata vessen ágyat Pallér úr szobája mellett a kis kamrában. Aztán holnap reggel menjetek el a rektorért, hogy beszédem lesz vele. Telepedjél le öcsém, és láss hozzá.

Egy boldog emberrel több volt a világon. És

ezt, ha meggondolja, maga Pallér István sem tagadta volna.

Így került a kastélyba a gyerek, a kit a posta hozott. A mint kipakolták a veres pecsétes, szürke itatós papirosból, a legcsinosabb fiucska állt elő. Rokonszenves tekintete csupa értelem és melegség, minden szava hála és szerénység, fekete szeme életteljes, eszejárása gyors, kedélye simulékony és vonzó. Mind olyan tulajdon, a mi sohasem volt meg Benedek úrban. A hozzá hasonló erőszakos és korlátolt emberek, legkivált ha gazdagok is, rendesen le szokták nézni ellentéteiket; de szivökben mindig beszédes egy hang mellettök. A kálozdi rektor elragadtatása és a bizonyítványok, melyeket Mátyus uram kis deákja hordott haza Dunaszögről, megtetszettek Benedek urnak. Sokáig nem mondta ugyan senkinek, és nem is mondta volna a világért sem, hanem már kedvencze volt a fiú. Istók egész lelki gyönyörűséggel magyarázta meg magának gyakran azt is, a mit nem hallott és mindenkor jó pártfogója volt Bélának az öreg úr lassan megnyilatkozó szive körül. A fiu különben nagyon is illett bátyjához. A szegénység, mely apja s utóbb anyja házánál vaskezü úr volt, korán megtörte a daczot, ellenszegülést, vágyakat benne; korán hozzászoktatta a könnyű szívvel való lemondáshoz. Mindenben megadta magát nagybátyja akaratának; nem is várta a parancsot, megértette szeme pillantását. Így azután nem volt csoda, hogy az egész rokoni és baráti társaságban, mely egy nyárderéki estén Kálozdy Bélát utószor várta haza

a kollegiumból, senki sem volt többé kétségben az iránt, hogy kinek a számára zsarnokoskodik és gazdálkodik Benedek úr.

VI. FEJEZET.

A harang megkondul.

A két nagy társalgó szobát egészen kivilágították e családi ünnepre. Kata asszony, a kulcsárné, szokatlan bőkezüséggel és legkisebb zugolódás nélkül adta ki a nagy halom gyertyát a kamrából, és Palkó két faragott szék drágalátos lábát törte el, míg a nagy csillárban mind el tudta helyezni. Az igaz, hogy a féleszü Péter, ki titkos irigye volt, igen ügyetlenül járt a kezére, hanem hát ő szokása szerint nem vette valami nagyra a dolgot, egyet nevetett, fölszedte magát a földről, leverte a port kék libériájáról, és a hatalmas, négy karu ezüst gyertyatartókon folytatta a munkát. Még pedig sikerrel. Mert mind a képes szála, mind a kék szoba régen usztak már ilyen fényben. Mint Palkó, két vén arczképre czélozva, megjegyzé: azóta nem is, hogy az a nagy bajusz elvette azt a bubitás fejkötőt; az pedig már olyan régen volt, hogy itt a házban Kata asszonyon kívül senki sem emlékezhetik rá. A haragra lobbant kulcsárné az élczelődő vigyorinak egy poflevest igért, melyet ez semmi esetre sem fog megköszönni, és az egyik tartót mindenestül a fejéhez akarta vágni, mivelhogy a gyertyák állítólag mozogtak benne.

Nem hiába sok bajjal járt, de ugyancsak fényesen is ütött ki a világítás. Még oda is csakúgy áradt a fény, a hol semmi szükség nem volt rá: ama két csillagra a kis kék szobában, melyet Ágnes kisasszony a természettől szem gyanánt kapott. A szép, fiatal leány karcsu, nyulánk termetére, finoman metszett arczára, aranyos hajára, rózsaszín öltözetére és csillogó ékszereire. Rég leáldozott világosságot látszott visszavarázsolni Ágnes két nevelője: Biró Eulália és Eufrozina kisasszonyok körül, kik — miután öcscsüket, Rózát szerencsésen férjhez adták a fiatal Péterfi grófhoz, s hirét vették, hogy Benedek úr, ki ágról-végről rokonuk is volt, nagyban töri a fejét rajta, hogy hol helyezze el a rideg kálozdi kastélynál valami alkalmasabb helyen, óvó szemek alatt és mivelt lelkek között a nevelő-intézetből haza került Ágnest, — magánosságukban nagy örömmel ajánlották fel azt a kis szobát Bogádon, melyet Róza üresen hagyott. Ők még mindig a régiek. Eufrozina kisasszony vékony, szürke fürtöcskéi ép úgy lengik körül hamiskás és rizsporos arczát, mint egykor; Eulália kisasszony keskeny, kegyes és alázatos képét ugyanaz a bodratlan, lila selyem főkötő, vállait ugyanaz a bő fekete gallér köríti, a mely harmincz esztendeje minden ünnepélyesebb alkalomra előkerül. Az egyik ép oly begyes, világi méltósággal, a másik ép oly szent figyelmetességgel bánik tiszt. Molnár Ábrahám úr szemérmes életepárjával és szörnyű szégyenlős hajadon leányával, mint a pápaszemes, vén és goromba Kerekesné nénivel.

Míg a kék szobában egy régi, talán félszáz esztendősnél is régibb album sárga lapjait forgatják, melyekről Biró Eufrozina kisasszony felé eltünt szebb napjainak emléke int, a képes szoba csillára nagyobb társaságra ontja világát. A pap torzonborz vonásaira, tüskés szakállára, bajuszára, szemeire és időnkint szónoki méltósággal föl-fölemelt karjaira. A tiszttartó derék, megtermett alakjára, emelkedő, rengeteg mellére, ügyetlenül összecsomózott fekete nyakravalójára és az irigylendő megelégedésre, melyben székén hátravetette magát. Az előmenetelre számítgató és mindenütt tükröt kereső ispán himlőhelyes arczának örök derüjére. A bölcseség, szeretet, dologtalanság és élhetetlenség ama megtestesülésére, mely e kastélyban Istóknak neveztetik s hosszu, bátor küzdelme diadalának tudatával, kékkel foltozott szürke kabátjában jár-kel a vendégek között. A gazda megtörött alakjára a nagy karosszékben; magas, kopasz homlokára; beesett szemeire, melyekben csak úgy csillan fel olykor-olykor a régi fény, mint a kialudni készülő parázs; szürke bajszos, nagy szemöldű, barna-sárga arczára és nagy csizmákban pihenő, köszvényes lábaira: az egész romra. A többiekre is mind. Csak Illés Dániel prókátor úr huzódott félre a nagy világosság elől a nagy, vörös márvány kandalló homályos szögletébe, hol akárki valami kisebb fajta gordonkának nézhette volna rengeteg nagy fejével, keskenyebb derekával és vékonyságuk miatt alig észrevehető lábaszáraival.

— Nem, esedezem, — beszélt a pap, — ez csak

még sem igazság, a mi velünk történik. Ki tagadhatja, hogy az a hatalmas ellenállás, melyet mi a pátenssel szemben kifejtettünk, az ébresztette föl a nemzetben az alvó oroszlánt? Háromszáz esztendő óta nekünk köszön a haza mindent és még sem ád semmit. Háromszáz esztendeje vérzenek sebeink. Hát mi volt ez a karámosi választás a múlt héten? Vármegyénknek fele reformátusság, tiszta reformátusság és mind a két alispánnak katholikust választanak. Megbuktunk, megbuktunk, és ez nem jól van így.

A háromszáz esztendeje vérző lelkipásztor méltatlankodása általános viszhangra talált, melyből különös nyomatékkal emelkedett ki az újból megnyílt közélet egyik fáradhatatlan bajnokának, Bárándy Gáspár úrnak stentori hangja:

— Minden erőfeszítésünk hiábavaló volt az ármánynyal szemközt. És kétszeres okunk lehet a panaszra, mikor olyan hazafi volt a jelöltünk, mint Móricz bátyánk. Kit akarnak hát, ha ő nem kell? Van-e a vármegyében csak egy is olyan hazafi, mint ő, a ki most tíz esztendeje bezárkózott a házába és onnan mostanig nem tette ki a lábát? Megmondom világosan a szemébe, meg én, hogy: nincsen.

A medve, ki a prókátor mellett foglalt helyet a terem egyik homályosabb zúgában, mikor a föntebb előadott igazság szemébe mondatott, szerénykedve rázta meg övig érő szakállát és sötét fenyveshez hasonló szemöldeit. Móricz bátya tíz év alatt elszokott barlangjában a beszédtől.

— De csak az ármány, a tiszta, világos ármány diadalmaskodott felettünk, — folytatta a politikus. Mert teljes világos lehetetlenség, hogy egy olyan közszeretetű és munkás hazafi, mint Móricz bátyánk, igaz úton megbukhassék. Iszen talán nem kell mást mondanom, mint hogy a bizottság választásánál csak Napoleon császár és Garibaldi kaptak nála több voksot; a Türr generálisé már kettővel kevesebb volt. Ugy-e, kettővel, Móricz bátyám?

A fenyves erdők megmozdultak.

— Na mondtam. És az alispánságban megbukik! A nótárius úr jó mathematikus itt, megmondhatja, hogy lehetséges-e már ez? Úgy-e, hogy nem? Tiszta, világos ármány volt.

— Hja, a választás mindig ármánykodással jár, — jegyezte meg keserüen a jegyző. Ismertem egy valakit, a ki számvevő akart lenni valamikor. Az egész közgyűlésen valami tízen voltak jelen. Mikor az adminisztrátor a másik kandidátus nevére föltette a kérdést, a tízből négyen fölkeltek és ő kimondta a többséget. Igen, mert az a valaki, a kit én ismertem, hazafi volt, a másik meg pecsovics. Így van ez már a világon.

— Háromszáz esztendeje, — fejezte be tiszt. Molnár Ábrahám úr a kifakadásokat, melyek alatt a házigazda nagy karosszékéből gyakran pillantgatott a kandalló fölött ketyegő órára. A kisebbik mutató már kilencz felé járt. Noha Illés Dániel úrnak szünet nélkül mozgó, nagy feje időről-időre eltakarta is, világosan lehetett látni, hogy már a

kilencz felé jár. Benedek úr keveset ügyelve a panaszokra, melyektől súlyos volt körülötte a terem levegője, egyszer csak mindenkit elhallgattatva mordult meg:

— Hol a pokolba késhetik ennyi ideig az a fiú?

Az avatott tapintat és reménykedő ügyesség ott is ért és siet a válaszszal, a hol tulajdonképen nem hozzá intéztetik a kérdés. A tiszttartó tiszteletteljes nyugalommal emelkedett föl ültéből, az ispán pedig ugri alázatossággal termett Benedek úr mellett és mindaketten siettek megnyugtatni, hogy az út bizony nem egy helyt igen rossz, a lovak két napi útban kifáradtak, a korcsmárosok rendetlenek az etető stácziókon és Halásziban egész nyomorúság kivárni, míg össze tudják kotyvasztani az ebédet. A közbeszurt megjegyzés az egész társalgásnak is alkalomszerűbb fordulatot adott, melybe, — talán mondani sem szükséges — Bárándy Gáspár úr ügyessége zökkentette be.

— Sohase tessék aggódni nagyságodnak. Majd megjönnek. Olyan lovakkal, meg olyan kocsissal nem eshetik baj. Tiszta világos, hogy megjönnek. Csak az én utam lenne olyan biztos, mint Béla barátunké! Gondolom, mindegyikünk megköszönné. De meg is köszönhetné. Hisz olyan híre jár neki itt a környéken, hogy gyalog már majd beszélni sem lehet vele. Azt sem tudjuk hamarjában, minek tegyük meg. De csak szóljon, mi akar lenni? Aztán itt vagyunk mi a többire.

A társaságban többen voltak akként meggyő-

ződve, hogy nekik most ezt a pipa dohányt, a mit füstölnek, meg azt a pohár bort, a mi rájok várakozik, minden kitelhető módon meg kell érdemelniök. És a politikus fölhívására dörgő fogadkozásban törtek ki. Csak a medve mozgatta búsan az ős-erdőket; az ármánynyal is kell ám számolnotok! Bárándy Gáspár úr nem azért tartatott éles látású politikusnak, hogy egy pillantással le ne olvassa a gondolatokat, a melyek a rengeteg szemöldök alatt forrtak, és meg ne feleljen rájok iziben;

— Itt még az ármány sem diadalmaskodhatik fölöttünk. Mert teljes tiszta lehetetlenség, hogy a lángész ki ne vívja jogát akárki ellen. Béla úr pedig lángész. Minő pálya áll ez ifjú ember előtt! Mi most azt sem tudjuk világosan, hogy igazság szerint hol kell kezdenie; hát még ha azt kérdeznék tőlünk, hogy hol fogja végezni? Nyitva áll előtte az út a legmagasabb polczig. Mert ilyen időkben, a milyenek ránk várakoznak, a lángész rettenetes tőke, a mely százas kamatokat hozhat.

— Már az igaz, — erősíté a megtermett tiszttartó és lelkesedésében nagyot rántott fekete nyakkendője csombókján. Fölséges dolog is a tudomány!

— Tiszta világos igazság, hogy nagyra született, — folytatta áradozásait Bárándy úr. Soha nem ajánlottam föl senkinek nagyobb készséggel edzett vállaimat az emelkedésre, mint Béla barátunknak fogom. Mert hiába, — ármány ide, ármány oda, — mégis csak a vármegye marad az igaz magyar politikus iskolája.

— Béla itthon marad, — dörgött bele a kombinácziókba Benedek úr. Nem megy sehová. Ilyen ideig-óráig tartó, felfordult világban okos ember semmibe sem kezd.

— Bizony, ha meggondoljuk, — magyarázta Istók, — hogy a kamarilla még mindig milyen hatalmas odafönn, hogy Napoleon császár hogyan rászedte az olaszokat is, hogy mi minő hajlandók vagyunk elhamarkodni mindent: biz ezt ha jól eszünkbe vesszük, nem sok bizodalmunk lehet hozzá, hogy ez a mostani gyöngyélet itéletnapig tart.

— Kérem, Pallér úr, — vágott közbe a politikus, kinek edzett vállaira Benedek úr határozata szerint egyelőre nem lesz semmi szükség, — kérem, Pallér úr, szíveskedjék meggondolni azt is, hogy már csak Nápoly van hátra, azután teljes bizonyossággal mi következünk. Hanem hát így is jól van. Annál dicsőbb. Béla barátunk legalább egészen a mienk marad, és mézes heteit...

— Hónapjait és esztendeit, — toldotta meg a hosszan vérző lelkipásztor.

— Tehát mézes hónapjait és esztendeit nem fogják a gondok legterhesebbjei megzavarni. Tiszta világos, hogy nagyságos uram együtt határozott Ágnes kisasszonnyal. Alig várom, hogy koczinthassak az egészségükre.

Ágnes, kinek egészségére Bárándy úr minél előbb koczintani szeretett volna, és már köszörülte a torkát, odabenn a kék szobában még mindig az albumot nézegette az asszony-vendégekkel. E kis,

piros bársonyba kötött könyvecske, melynek szélén és tábláján rég meghalaványodott már az aranyozás, a Kálozdy-család nő-tagjainak egész történetét kitárta mindenki előtt. Titkok, melyek régesrég napfényre kerültek, meg el is vonultak a feledés homályába; érzések, melyek mind megvíták csatáikat, élvezték győzelmüket, vagy elszenvedték bukásukat s porló szívek koporsójában csöndesen eltemetkeztek; kaczérságok, melyeknek égető szomja rég kialudt, vagy büntetése annak rendje szerint elkövetkezett; igéretek, melyek híven beváltattak, s a róluk szóló kötelezvényt elfeledték összetépni; remények, melyek e papiroknál gyorsabban mentek füstbe; itt-ott sokra biztató tehetségek, egy-egy költő, képíró vagy bölcs pólyáiban, melyekből sohasem sikerült kibontakoznia; álmok, melyekből rég felébredtek, vagy mindörökre beléjök merültek azok, kik egykor álmodták; világi hiúságok, szerelmeskedések, számítgatások és elragadtatások; mindezek benne voltak ama kis vörös bársony kötésű könyvben. Mennyire megsárgúlt papirosok és meghalaványodott írás! Az illatot azonban, mely a szép parmai Izabella római királyi szalonjaiban s Windischgrätz grófné és Lichtenstein herczegné termeiben divatos volt, mintha mostanig megtartották volna. Mennyi finom élcz, minő éles vagdalkozás, mennyi elménczség és nagyszavu bók e franczia sorokban, melyeket mind elhomályosított ama durva, katonás és egyenes vallomás, mely fölött az akkor még ifjú és daliás Péter úr hosszú órákon keresztül törte fejét. És az együgyü sorok

a kis grófnénál megtették hatásukat. A hozzá intézett lapok ritkulnak. Csak egy franczia abbé, ki tanítója és gyóntatója volt, intéz még hozzá érzékeny sorokat, mielőtt neki indulna a magyarországi ismeretlen világnak. Az, ki a következő lapokon merengett szép szemeivel, már emlékben is alig él. Péter úrnak egy korán sírba szállott leány-gyermeke volt. Pedig azon a kis képen, mely most akadt Ágnes kezébe, milyen életteljes kék szemek mosolyognak, minő gazdag fürtök csavarodnak föl görög kontyba, milyen finom két orcza pirúl! Ügyesen forgathatta az ecsetet, a ki festette és aláírta, hogy; «Aurora tükre.» Már az sokkal nehezebb kéz volt, a melyik azt a sírkő-forma oltárt rajzolta, melyen az emlékezet örök tüze lobog. Vajjon nem aludt-e ki ez az örök láng, a mint a szép Auróra behúnyta szemeit?! Maga is írt egy lapot; kí tudja, kinek szánta és ki tudja, miért nem adta át? Talán igen őszinte és igen meleg volt, s édes anyja, a grófné, nem találta elég illemesnek. Elég az hozzá, hogy a lap egy kegyetlen tollal keresztülhúzva itt maradt a családi gyűjteményben; és az a bizonyos sohasem tudta meg, milyen szívvel gondolnak rá a kálozdi kastélyban, ha csak kedvese valamelyik enyhe éjjelen föl nem kelt sírjából és el nem mondta neki, a mi szívét nyomta. Ádám úr fösvény felesége, Mátéfi kisasszony is volt fiatal valaha, és neki is irtak emléklapokat. Íme a régi, szellemes ötletek: az egyiken girbe-gurba írás magyarázza, hogy milyen az élet; valamelyik udvarlója a hitet, reményt és

szeretetet óhajtotta nyújtani neki ismert jelképeikben; volt olyan is, ki egy csinos versszakkal adta bizonyságát, hogy ismeri Himfy *Szerelmei*-t. A mint Biró Eufrozina kisasszony hamiskás szeme a névre esett, a mely az olvadozó sorok és lágy rímek alatt állt, megdöbbenve kapta föl a fejét és egy önkénytelen, gyönge szemrehányás tört ki kebléből:

— Ah, a hűtelen!

Mind oda tekintettek. A kiáradt szív bizonynyal szerette volna, ha el nem árúlja titkát; de már késón volt. Uram fia, a hűtelen nem más vala, mint a medve, ki a másik szobában néma borongással rázogatja ős-erdeit. Kerekesné néni, (kinek vérében volt, hogy mindenkinek minden kinálkozó alkalommal mondjon valami boszantót,) a mint megértette, hogy kiről van szó, egyet igazítva szemüvegén, éles és gúnyos sóhajtással jegyezte meg:

— Haj, haj, írt az annak idejében nekem is eleget! Nagy kujon volt.

A kétszeresen csalódott Eufrozina kisasszony bús megadással forgatta tovább az albumot. Móricz bátyánknak egy kortársa elég elmés volt egy legyet és egy nefelejtset rajzolni le, a kettő közé írván ezt a szót, hogy: «boldog;» jöttek még egypáran azok közül, kik ma már mind nagyapák vagy vén medvék, és senki sem hinné róluk, hogy valaha még Kisfaludy Sándort is forgatták. Ím itt egy lap, teleírva mind a két oldalán szép, öreg betükkel; a tudós hírben állt Mátéfi uram czitált a leánya fejére mindenféle deák klasszikust. Mondják, hogy

értette is, a kihez intézve voltak. Azután egy nagy összehajtogatott papiros következik, melyen valami Kálozdy Mihály úr, neve aláírásával, tökéletlen és összevissza düledező betükben bizonyította, hogy: a ház magas, a város szép, a tehén legel és a paripa fut. Ez volt az utolsó írása a szegénykének, Benedek úr legifjabb kis öccsének. Hosszú időköz marad az utolsó lapig üresen. A Kálozdy-családnak nem volt több nő-tagja. A legutolsó megint egy kis arczkép. Ágnes lenne gyermekkorában, hanem azóta ugyancsak sokat változott. Kék szemei a tiszta fény helyett bizonyos csillogó fátylat kaptak, melynek mintha mindig volna valami rejtegetni valója; arczkifejezése pedig bár kevésbbé szeretetteljes, sokkal hódítóbb; a dacznak amaz árnyalata, mely már akkor mintha felette lebegett volna, mélyebb szenvedélyek képében látszik lelkére borulni; és a kedves kis fehér bodros ingecskét ma drága csipkék helyettesítik hószin vállain. A kis képet Béla festette. Sorra nézték és mindenki talált rajta valami dícsérni valót. Ki az arczképen, ki eredetijén.

— Milyen fáin egy munka, — jegyezte meg a tiszteletes asszony. Az én gyerekeim is tanultak pingálni a rektor úrtól. De Áron nem tud mást, csak tulipánt; Ézsau meg emeletes házat. Hanem már ez dicső, fáin egy munka. Mintha csak igazi piktor festette volna.

Eufrozina kisasszony esze az ingó-bingó szürke loknik alatt hamisabb dolgokon járt. El is mondta a mit gondolt.

— Béla, Béla hiába! Neki csak nincs mása messze földön. Úgy-e bizony Ágneska, ez a képecske volt a legelső vallomása?

Ágnes nem piru't el az évődésre. Egyet mosolygott a nagy karszékben, melyben csöndesen hintázott, s nagy hirtelen igy szólt:

— És az utolsó is.

Kerekesné néni megbosszankodva igazgatta pápaszemét. Ezt neki kellett volna mondania. Hanem tartogatott ő még erre az alkalomra valami egyebet.

— Ej, ej, hát olyan kevés szavu az úrfi, — mondá. Pedig bizony, ha Ágneska előtt meg nem nyílik a szája, akkor némának kell lenni neki. Hanem hát igaz, hallottam én úgy fülhegygyel Dunaszögről valamit. Hogy Béla úrfi a gazdája leányának nagyon tette volna a szépet. Mind ilyenek a férfiak, egytől-egyig ilyenek. A Móricz is csak ilyen volt, Fruzsinka hugom, annak idejében. Sohase búsuljon utána. A' bizony. Hogy hát ott nem jóban törné a fejét az én szerelmes öcsém! A tiszteletes aszszony különben többet tudhat róla, mert az Ézsau már ott jár iskolába.

Ahhoz a zavarhoz, a mibe ez a kérdezősködés a szerény és alázatos papnét hozta, semmit sem lehet hasonlítani.

— Ézsau, esedezem, még igen kis gyerek az effélékhez, — dadogta. Ő csak emeletes házakat rajzol és mással nem igen törődik. Különben a világ igen rossz ám, esedezem, és sok mindent kitalál, a mi nem is úgy van.

— Édes Rákhel! — beszélt hozzá könnyed szivességgel a szép leány.

Beöthy: Kálozdy Béla. I. 103. lap.

Mire elvégezte mentegetődzését, Ágnes már elmenekült a világosság elől. Egy kis sarok-divánra ült a szemérmes papkisasszony mellé, kinek az ó-testamentomban elfogult, puritán apja Rákhel nevet adott.

— Édes Rákhel, — beszélt hozzá könnyed szivességgel a szép leány, oly régen voltam már Kálozdon, hogy azt sem tudom, mikor láttam útoljára. Gondolom, kora tavaszszal. Most is olyan szép-e a kertje, mint rendesen? szépek-e a lángtulipánok, melyek hagymáját tavaly hozta tőlünk a káplán úr?

Rákhel nem igen ügyelt e tudakozódásra. Hallott-e az asszonyok beszédéből valamit, vagy a drága melltű és suttogó csipkék hatották meg, vagy csak lelkében merültek föl csábító képek, elég az hozzá, hogy reczés keztyűbe bujtatott kezét, felelet helyett, csöndesen rátette Ágnesnek ölében pihenő rózsás ujjaira, és egy nagyot sóhajtott:

— Óh Ágnes kisasszony, milyen boldog kegyed!

Kerekesné néni épen akkor tüzeskedett legjavában:

— Na már, édes öcséim, akármit beszéltek, én, a mit mondtam, olyan bizonyos helyről hallottam, mintha csak pecsétes írásból olvastam volna.

Történt-e még több ellenvetés is, vagy megnyugodtak mindnyájan a néni pecsétes írásában, Ágnes már nem tudhatta meg, mert halk lépésekkel, észrevétlen odahagyta a szobát. Végigment a hosszú folyosón, le a földszintre, kinyitotta a nagy

utczaajtót s egy kis időre megállt a kőlépcsőkön előtte. A legszebb nyári esték egyike volt. Lágy suttogással bolyongott a szellő, az erdők és mezők friss illatával szárnyain. A hold a tölgyek őrző hadseregét köröskörül ezüst pánczélba öltöztette. Keleten egy halavány csillag ragyogott. Felülről a nagy teremből lehangzott a zaj, lárma, heveskedés, melyet Benedek úr egy-egy türelmetlen szava elelcsöndesített. Mindig Béla aggasztotta; hol késhetik ennyi ideig? Legkésőbben hét órakor itthonn kellett volna lenniök. A konyhában sustorgott a zsír, és hangosan panaszkodott Kata asszony, hogy minden oda lesz, ha még soká nem jönnek. Palkó hordta föl a pinczéből a borokat és egyegy jobb fajta palaczkról édes vigyorgás közt tisztította útközben a pókhálót. A féleszű Péter a ház végében mozsarát igazgatta, melynek az örvendetes perczben meg kell dördűlnie. A kis Pirók gyerek a torony-ablakon kandikált ki, hogy idején megránthassa a harang-kötelet, a mint a hegyhátón megpillantja az öreg János kocsijának két ismerős lámpását.

Mindez Ágnes mögött volt; előtte messzire kéjes, titokteljes, igézetes csönd. Egy-két perczig állt csak a lépcsőn, azután megindúlt a kert hosszában, ki az országút felé. Eleinte csöndes léptekkel, maga körül tekintgetve haladt. Minél jobban távolodott a kastélytól, annál inkább vesztette nyugalmát. Hosszan tartotta lecsüggesztve fejét; majd föl-fölkapta és élesen kémlelte az országút végetlen fehér szalagját, melylyel az ég fölékesítette a

hegyet. Aranyos haját végig simította és el-elbámult hol az útra, hol a kastély kivilágított ablakainak egyre távolodó csillagaira. Merengéséből közeledő lódobogás riasztotta föl. Megfordult és vissza akart sietni, de már késő volt. A lovag megpillantotta és ámulva kiáltotta el magát mögötte:

— Higyjek-e szemeimnek? Kegyed az, Ágnes kisasszony? Hát a kálozdi éjtszakáknak is vannak villijei? Vagy hogy is hítták csak az éjjeli tündéreket?! Ah Istenem, én még mindig csak olyan ostoba vagyok ám. Jó estét, jó estét.

— Jó estét, báró. Nemde ilyen szép estét lehetetlen falak közt tölteni?

A lovag a lány mellett megállította paripáját. Nem volt már fiatal ember. Az arcza sok ránczot vetett, hanem lovagcsizmái káprázatosan csillogtak a holdfénynél és darútolla vígan lengett.

— Lehetetlen, teljes lehetetlen, — válaszolt gyors, hadaró beszéddel a leánynak. Engem is kicsalt és Bucephalus szívességéből már a gadóczi tó mellől jövök. Pompás telivér. Egyenes vonalban származik Dárius király híres csataménjétől. Vagy melyiké is volt a sok közül az a régi híres Bucephalus? Ah, én igazán... Hanem most nincs kegyelem kisasszony. Én Bucephalus szívességéből elfogtam kegyedet, és tüstént vallania kell. Nos hát, miről gondolkodott magányos bolyongásában ezen az ábrándos estén?

— Ha már csakugyan nincs mentség, báró úr, hát megvallom, arról gondolkodtam, hogy milyen

szép lenne, ha véletlenül valami tündér-lovagot hozna elém a véletlen az elátkozott királyfiak családjából.

— Ah, ah, kisasszony. Szót sem érdemel. Hisz én valósággal ... Tudom jól, hogy csak a bókot akarta visszaadni. Merre kísérjem?

— Csak tartson arra báró úr, a merre útja vezet, — mondá a lány. Én haza indulok és szívesen megyek egyedűl.

— S tovább fog ábrándozni a tündér-lovagról, nemde? Igaza van, Ágnes kisasszony, tökéletes igaza. Én igen ostoba vagyok kegyedhez képest. Hanem azért csak nyujtsa ide a kezét és tegyen boldoggá.

A szép leány megtette a báró úr kedvét és a nagy lovag-keztyűk közül alig birta kiszabadítani kis kezeit. A lovag, — Bucephalus szívességéből — sebes vágtatást iramodott tova. Ágnes egyetlen pillantást sem vetett utána.

— Minő nyomorultak ezek mindnyájan Bélához képest! — suttogta és izgatottan rázva meg szőke fürteit, tovább kémlelte az útat hosszan, mereven, mosolytalanúl és hangosan dobogó szívvel. Semmi hang, semmi jel semerre. Már Ivánfi báró Dárius fajzata is messze járt. Mintha a várakozó leány egyszerre megijedt volna a nagy nesztelenségben, hirtelen vissza indult a kastély felé. Csodálatos volt a bűvös éjtszakának e tündéri tüneménye, rejtelmes lelkével, melynek forrongó titkait még a holdsugaraknak sem árulta el. Arcza még mindig meg tudta őrízni, hogy érthető szavakat ne írhas-

son rá ama láthatatlan belső kéz, mely hol tolmácsunk, hol árulónk. Csak a fürge szellő, mely keble körül a lengő csipkékkel játszott, — csak az tudhatott meg valamit. De ezt senkinek másnak nem árulta el, mint az erdők bús dalnokának, kinek kicsiny szívét minden hang után féltjük a megszakadástól.

Ágnes már fele útján lehetett a kastélynak, mikor a harang megkondult és Péter elsütötte mozsarát. Összerezzent. Visszatekintett s a mint sebes közeledve megpillantotta ő is az országúton a két homályos csillagot, s meghallotta az öreg János ostorának vidám pattogását, futásnak eredt. Már hallotta a kocsi robogását s a lovak zaját is. A kastély ablakai megnyiltak; mindegyikben a kikoplaltatott vendégek örvendve váró arcza. Mikor a főbejáráshoz ért, már ott találta Benedek urat, ki Istókra támaszkodva, lesietett kedvencze elé.

Még egy-két ostorpattogás és János olyan pompásan odajárt a várakozók elé, hogy különben sem kellett. Az ajtó azonban soká nem nyilt meg, mintha üresen jött volna. Odafönn az ablakban Bárándy úr gyakorlott torka egy harsány éljent kisérlett meg, mely általános viszhangra talált. A zajra lassan megmozdult a kocsi ajtaja és kilépett a várvavárt.

— Béla, — kiáltott a lépcsőről eléje az öreg úr, — hol a pokolban kóvályogtatok ennyi ideig? No csak gyere most ide, ölelj meg és máskor korábban kelj.

— Bátyám, — szólalt meg tompa, fojtott han-

gon az érkezett — bátyám, jó estét. Jót neked és mindnyájatoknak.

— Adjon isten, öcsém, adjon, fiam!

A köszvény és vénség sok durva szivet lágyított már meg. Benedek úr is olyan meleg és szív szerint való öleléssel karolta magához öcscsét, a milyet még Istók sem látott tőle soha, és még ő is képtelen lenne megmagyarázni. A vénség, a köszvény!

— Nézd, fiam, nézd, itt van Ágnes is. Mind vártunk rád és aggódtunk már érted.

— Köszönöm, Ágnes, köszönöm. Ti igen jók vagytok hozzám, — mondá Béla és kezet nyujtott a leánynak. Ez a kéz azonban hideg volt, mint a jég, s a mint ama másiknak, ki jegygyűrűjét viselte, meleg érintését érzé, fagyos borzongás futott át az ifju egész testén, és abban a perczben némán, szótlanul, jaj nélkül leroskadt a lépcső hideg kövére.

— Mi az, mi bajod? — kiabált a bátya. — Az ördögbe is, elestél? Mért nem ügyelsz a lábad alá? Hé, kelj föl! Mi ez? Világot, világot gyorsan!

Kata asszony rögtön künn termett a gyertyával. Iszonyat volt a leomlott ifju arczára tekinteni.

VII. FEJEZET.

Temetés; — vajjon feltámadás is?

Béla már régi szobájában pihent egy ódon karosszékben. Csupa mosoly, gyöngédség és barátság volt minden körülötte. Az asztalon egy sokágú tartóból derült világosság áramlott minden sarokba. Az ágyon nagy virágos terítő; a falon fölötte szépen rendbe aggatott vivó készülékek, kardok, keztyük, álarczok és két pisztoly; távolabb nehány csinos tájkép: mind verőfényes részlet legelésző nyájakkal és ebédvivő parasztasszonyokkal! A kis könyvtárból díszes, aranyos ruhába öltöztetett remekírók csillognak elő; az asztalon szép virágbokréta, csupa mezei virágból, melyet a messzi réteken a kis Pirók-gyerek szedegetett és kötözött össze. És e vidám környezetben fekszik ő félig élve, félig holtan. Inkább oltanák ki a gyertyákat, semhogy a fiatal, szép, beszédes szemek helyett ama beesett kék foltokra ontsák világukat. Feje mozdulatlanul nyugodott a szék támláján, arcza rémes sárgára vált, fényes fekete haja kuszán csüngött homlokára, lélekzetvétele meg-megakadt és alig volt észrevehető.

Mellette ült Benedek úr és érthetetlen szavakat mormogott. A kegyes Eulália kisasszony egy illatos üvegcsével óhajtott segíteni. Heroikusabb szert targogatott hátul egy dézsában Palkó, kinek arczán mintha megfagyott volna az örök nevetés, Kurz doktor úr nagyon sürgölődött és beszélt mindent

össze-vissza, melynek vége csak az volt, hogy a városi doktorok nagy hire nem ritkán tökéletesen alaptalan, és ha Béla úr korábban kerül az ő kezére, bizonyosan nem jut ennyire a dolog. Az ájulás soká tartott; a beteg csak nem akart ébredni. Benedek úr már kezdte veszteni fogyatékos türelmét és mérgelődve szidta az orvost.

— A pokolba is, tán csak nem halt még meg? Hozza hát már valahára életre. A fecsegésétől ugyan itéletnapig sem jön magához. Palkó, hol az a dézsa?

Demokritos orvosi közbelépésére nem volt szükség. Kurz úr addig forgolódott Béla körül, míg végre is meglett az az elégtétele, hogy felnyitotta szemeit.

— Na tessék! — mondá diadallal a doktor.

— Ránk ijesztettél, ficzkó, — édeskedett az ébredőnek az öreg, új lélekzethez jutott, táguló mellel. Ránk ijesztettél. Mi az ördög lelt ilyen hirtelenséggel?

— Kedves bátyám, — szólalt meg halk, szenvedő hangon az ifju, — csak a hosszú kocsiút volt oka az egésznek; egy kissé megszédültem. De már vége, teljesen vége mindennek. Köszönöm mindnyájatoknak. Bocsássatok meg.

— Hála az égnek, — suttogta Eulália kisasszony és sietett eltávolítani a heroikus szerekkel együtt Palkót.

Béla bocsánatot kért még egyszer és sokszor hogy nem mehet ki az üdvözlésére összesereglett társaságba; de egy kissé gyöngének érzi még

magát. Csak mulassanak nélküle kedvökre; ő majd oda fog gondolni. Ha kegyesek lennének most magára hagyni, legjobban kipihenné magát és reggelig egészen jól lesz. Nem, nem fekszik le az ágyba; az ülés sokkal jobban esik neki. Köszönt, szivéből köszönt mindenkit. Euláliát még visszaintette az ajtóból:

— Köszöntöm Móricz bátyót, köszöntöm Sádi Danit, köszöntöm a tiszteletest, köszöntöm Ürmöst, — az nincs itt? Kár. Köszöntöm Ágnest is; mondja meg neki.

Egyedül maradt. Megtették kedvét, csak a szomszéd szobában telepítették le a kis Pirókot, hogy legyen valaki mégis közelében. Az ajtó becsukódott. Nemsokára a másik is, azután a harmadik. Egy ideig még élénk hangok hallatszottak ide a képes teremből. Bárándy Gáspár úr minduntalan fölemelte stentori szavát, és kétségkívül a legjobbakat kivánta, mert harsány és szünni nem akaró éljeneket keltett. Majd hangok zürzavara, pohárkoczintások, a pokolba kergetett ijedtség vidám hahotái hatottak ide. A falu két rongyos czigánygyereke is szerencsét próbált és czinczogni kezdett a folyosón; de Palkónak — jóllehet kedve ellenére — csakhamar ki kellett tenni a szűrüket.

Béla a vén szék karjára könyökölve, órákat, töltött mozdulatlanul. Nagy csöndesen, félénk ajtónyitással betekintgettek hozzá egyszer Benedek úr, egyszer Eulália néni és többször is Istók. Azt hitték mind, hogy aluszik nyugton, csöndesen. Pedig nem aludt. Arcza el volt rejtve. Félt, hogy az éj

áruló szellemei megismerik rajta a Kain-bélyeget. Az utat Dunaszögtől Kálozdig tompa érzéketlenségben töltötte; a fák, emberek, szekerek, falvak, rétek és erdők váltakozó képei zavart bódulatba ejtették lelkét, és néhány rövid órára megőrizték szivét amaz éles gyiloktól, melynek meg kellett benne forgattatnia. De végre otthon és egyedül volt. Itt minden ismerős vala ránézve, csak ő egyedül idegen maga előtt. A kábultság sűrű fátyola lehullott elméjéről és látta — magát. Nincs szörnyűbb, mint a lélekmardosás, vagy boldogtalanság egy gyötrő pillanatában nem ismerni magunkra, és tudni, hogy mi vagyunk az, a kit nem ismerünk. Ha nem lenne a hasonlat nagyon kicsinyes, szeretnék a himlőből fölkelt szépség példájával élni a tükör előtt. Mit zuzzon össze, magát-e, vagy a tükröt? És ha összezuzza, visszatér-e ezzel az, a mi eltünt?!

Gyász és lélekfurdalás maróbb és győzelmesebb szövetségre nem léptek soha, mint e szerencsétlen, gyönge lélek ellen. Két gondolat járta át belsejének minden zugát és zavaros sietséggel keresett fátyolt magának, melybe eltakartassék. Nem talált. Ziháló melle tanuskodott róla, milyen kétségbeesett volt ez a hajsza odabenn. Végre mozogni kezdtek kiszáradt, kicserepesedett ajkai és elsuttogták a borzasztó szót: Gyilkos vagy! Többé nincs fátyol, nincs menedék, nincs bocsánat; az itélet már ki van mondva fölötte. Ha a mennyei biró nem látna is be a vesékbe, nem tagadhatja többé: hallhatólag tett tanúságot maga ellen. De az el-

itéltetés bizonyossága még nem adta meg neki azt a pillanatnyi pihenést sem, mely minden bűnösnek megadatik. Még egy gondolat szorongatta szívét, és keresett utat ajakára: Te szeretted őt, mint senkit a világon, és ő szeretett téged, mint senki a világon! Már mind a kettőt maga előtt látta. A furiát, szikrázó szemeinek hegyes nyilaival, melyek zápor gyanánt hullottak feléje, és kígyó-fürteivel, melyek kegyetlenül, vérére szomjazva marták. Mellette amaz édes alakot, melynek még mos. is volt mosolya számára, de kínosabb ama nyilaknál és kígyóknál. Mind a ketten megfogták kezét és egy irányban vezették. Mind a ketten ugyanazt sugták fülébe: Mit keressz te itt?

Valóban, mit keres itt? Micsoda természetes következése a gyilkosságnak, mi a halálnak? A temetés. Temessünk hát. Elméje fényes láng volt, hivatva rá, hogy másoknak az igazság, magának a dicsőség útját mutassa. Megbénult akarata kioltottat Fekete rögöt rá! Tehetségei az életre szépek és boldogítók; költeményei sok sziven könnyítettek volna; képei a századoknak rideg folyását egy-két édes perczczel enyhíthették volna. Gyávasága legázolta őket. Hideg földet rájok! Szive jó, tele nemes föltétellel és eszményi hevülettel. A lélekerő fogyatékának egy kis nyilásán kicsorgott vére. Zöld hantot rá! Mind, mind semmivé téve, elpusztulva, legyilkolva hevernek. Temessük el, temessük el.

Béla megmozdult. Összeszedte végső erejét és fásult nyugalommal lépett íróasztalához. Leült és

levelet írt. Istókhoz czímezte, kinek bölcseségében és gyöngédségében legtöbbet bízott. Egy tekintetet vetett kis ezüst órájára, mely szegény atyjáé volt egykor s melynek tartóját anyja hímezte ki gyöngygyel. Megakadt szeme egy kis könyvjelzőn is, melyről sohasem vallotta be itthon, hogy kitől kapta. A remény szinével volt rajta kivarrva, hogy: «Eddig.» Eddig és ne tovább! Óh, de hol van az az eddig és mi lesz az a tovább?! A gyertyák a nagy ágasbogas tartóban utolsókat lobogtak már és füstölve kezdett égni a papiros, melylyel meg voltak erősítve. A mezei virágokból kötött bokréta ott hervadt mellette. Béla kinyitotta az ablakot. Keleten már egy szürke csík mutatta, hogy a hajnal közeledik. Hüvös, éjjeli lég áradt be és a sötét vörös lángok kisérteties tánczot kezdtek. Minden csöndes volt köröskörül.

Béla még kitekintett a szomszéd szobába. A kis Pirók mély és nyugalmas álomba volt merülve. Semmi veszély nem fenyegeti. Ágya fölül levette az egyik pisztolyt és íróasztala elé lépve, ráfektette ujját a ravaszra. Keze semmit sem reszketett. És egy reszkető kéz mégis erősebb volt, mint az övé. Oly gyorsan szorította meg, hogy egy pillanat alatt tehetetlenné lett.

Magából kikelt arczát elrémülten vetette vissza az ifju. Ágnes állt előtte tegnapesti öltözékében, oly lázasan égő szemekkel (mint kék égen a piros alkony) és kihevült tekintettel, a milyennel senki sem látta őt az életben soha, sem azelőtt, sem azután.

Térdre omlott Béla előtt.

Beöthy: Kálozdy Béla. I. 115. lap.

— Szerencsétlen, — kiáltá, — mit akartál?

Bélának elakadt a szava. A meglepetés lefegyverezte. Nyitott ajakkal, meredt szemekkel bámult a leányra, és keze, melyben a pisztolyt tartotta, erőtlenül hullott alá.

— Azt hitted, — beszélt lihegve Ágnes, — hogy mindenkit megcsalsz? Nekem jobb szemem van mindenkinél. Az este csak én láttam kétségbeesésedet; csak én éreztem, hogy a veriték, melyet homlokodról letörültem, halálos volt. Kiszöktem szobámból és itt töltöttem ajtód előtt az éjtszakát, hogyha mozdulni hallak, melletted teremjek. És nem hiába jöttem, boldogtalan.

— Bocsáss Ágnes, te nem oldozhatod fel az én itéletemet. Bocsáss, bocsáss! — rimánkodott Béla és ki akarta jobb kezét szabadítani a leányéból.

— Nem oldozhatom fel? — válaszolt ez és minden erejét megfeszítette, hogy amaz elátkozott kéz ki ne tudjon menekülni bilincseiből. Nem oldozhatom fel? Az lehet; de kegyelemért könyöröghetek előtted. Ime könyörgök azért az életért, mely a világon a legdrágább előttem.

És térdre omlott Béla előtt.

— Ime térden állva esedezem és könyörgök érte, — folytatá. — Tudom, hogy ha szavamnak ereje lenne szived előtt, nem akartad volna megölni magadat. Tudom, hogy én vagyok oka lelked gyászának, és nem engedem, hogy gyilkosságba keverj. Én lemondok rólad, Béla. Lemondok öreg apámért, kit másodiknak találna golyód sziven. Magamra veszem haragját és téged meghagylak

szivében. Lemondok rólad és visszaadom szabadságodat. Hagyj el engem és légy boldog azzal, a kit szeretsz.

— Azt már megöltem! — hörögte a szerencsétlen. Nézd minő véresek a kezeim

— Boldogtalan! — sikoltott a lány.

Béla ismét összeszedte erejét és küzdeni kezdett a leánynyal. Felkaczagott, megvérezte kezét, keblén letépte ruháját, elrekedt, de nem tudott semmire menni. Ágnes ujra lelket kapott s egy pillanat alatt világossá lett minden lelke előtt.

— Béla, — mondá, és mintha hangjának rég zenéje csendült volna meg szavában, — hát annyira gonosz lennél, hogy megvetnéd a kiengesztelést? Óh mi lenne a világból, ha minden bűnös és szerencsétlen úgy tenne, mint te akartál? Ki lenne igaz gyámola a nyomorultaknak, és ki bocsátana meg szivéből a vétkeseknek? És az égi bocsánat az eltévedtek és megtérteknek minő nevetséges semmivé lenne!

Béla kifáradtan hanyatlott egy székre. A föltetszett hajnal első sugarait küldte a szobába. A kanászgyerek tülke megszólalt az udvaron. A szerencsétlen kezéből kiesett a pisztoly és egy nagy könycsepp jelent meg szemében.

VIII. FEJEZET.

Tanácstartások.

A kálozdi kolostornak volt az emeleten egy kis sarok szobája, melyet a cselédek — egyéni felfogásuk szerínt, — hol «kanczaláriának», hol «kanczelóriának» híttak. Honnan vette a nevét? A rengeteg fakalamárisban, mely kisebbféle sajtárnak is beillett — a hányszor csak, nagy ritkán szükség volt rá — mindig úgy kellett egy kis friss vizzel új életre hozni a kiszáradt, megpenészesedett tartalmat. A fehér papir ritkább vala itt a fehér hollónál, s a nélkülözhetetlen jegyzésekre a zsinegen függő kalendárium tiszta lapjai használtattak. Az össze-visszafecskendezett lúdtollak két hegye rendesen úgy irtózott egymástól, mint a V szárai. De volt ott egy hatalmas butor, lebocsátható ajtókkal, kihuzható táblákkal és furfangos zárakkal, melyet mesterének ügyes keze különféle színű berakott fából csinos koszorúkkal és virágbokrétákkal ékesített. Ezt az ódon butort is szerteszét hasogatta már mai napság az idő kiméletlen keze; az egyik részéből lett kincses szekrény, a másodikból ékszertartó, a harmadikból iratpolcz, a negyedikből könyvtár, az ötödikből íróasztal. Még tükör is került belőle. Az ezer fiók felmondta egymásnak a barátságot; a szép egyetértésnek, melyben hajdan éltek, vége lett. Az egyikben pompás diópálinkát, a másikban borókavizet, a harmadikban meggyszeszt, a negyedikben szilvóriumot tartogatott Be-

nedek úr. Itt üldögéltek ők gyakran naphosszat Istókkal és magyarázták egymásnak — hol az egyik, hol a másik fiók tartalmának nyomán — a világ folyását. Az íròszekrény tetején egy régi-régi óra ketyegett, melynek poros, szürke lapját vedlett aranysárkányok tartották és megfakult arany-liliomok vették körül. E vén jószág az öreg nénék csöndesítő, békítő szerepet játszotta a szobában; a sokszor fölhangzó pörlekedésbe sohasem mulasztotta el rekedt, száraz szavával beleszólni: csitt, csitt, csitt, csitt. Minek veszekedtek; ki tudja, meddig éltek?! Csitt, csitt, csitt! A kis szoba fekete bőrrel volt bebutorozva s egy szinehagyott zöld függönyön keresztűl sütött belé a nap. A falakon régi, beporosodott, megfakult arczképek kopott aranyos rámákban: ama híres, vak athlétának oroszlánfeje; a legnagyobb magyar vastag szemöldei és átható tekintete; aztán az a csodálatos szépségű arcz, melynek minden izma szolgálni tudott a nagy, izgató lélek akaratának, melyet csodálatosan beszédes szemei tükröztek. E szobában tartattak a családi tanácskozások; itt szőtte, fonta, vetette Istók hálóját kedvencze érdekében, kit már úgy tekintett, mintha a maga gyermeke lett volna; itt mondotta ki az itéleteket Benedek úr, és indokolta Istók az önérzetes tiszttartó, a himlőhelyes ispán, a vigyori Palkó, és a féleszű Péter fölött. Itt táplálták egymás reménységeit Béla nagy jövendője, fényes pályája iránt, mely a mostanság elhagyatott kastélyra az egész Kálozdy-birtokon meg nem vásárolható dicsőséget hozand. Itt lepte

meg apját Ágnes gyakorta, ha Bogádról átrándult, szépséget, mosolyt és fényt hozva magával ez ódon, rideg és sötét épületbe. Ez a szoba hallá zsörtölődéseit, kifakadásait, haragját egy vén szívnek, melyet a világ hűtlen örömei magára hagytak, mely igazságtalan s elégtételt vesz mindenkin, a kit sorsa körébe hozott; látta lopva élvezett apai örömeit és borongását, hogy sohasem hallhatja az «apa» szót; ismerte biztos számítását arra a boldogságra, melyhez annak boldogítása által fog jutni, ki az övé és még sem az; a régi életével immár leszámolt nemes reménykedését, hogy a kit utódjának választott, az nála különben, derekasabban és fényesebben fogja megfutni pályáját... Ilyenkor a harcz tüzében összetört oldalbordája bele-belesajdult az okoskodásba: hogy gondoljon rá is, hát ő mit vétett? — de az öreg elmordult magában, hogy az ördögbe is, az csak kötelesség volt, a mit akkoriban ezren és ezren megtettek s mindenki egyformán megtehetett, a kinek volt oldalbordája.

Itt folyt a Bélával teendőkre nézve is az a négyes tanácskozás, melyben Benedek úron kívül Kurz doktor, Istók és Ágnes vettek részt, az utóbbi a nagy karosszék hátára támaszkodva, melyben bátyjának hitt atyja elnökölt. Ama félelmes éj izgatottsága rég eltünt arczáról, lángja szemeiből, hogy soha, de soha vissza ne térjen többé. Halavány volt és tekintetén hiányzott az a meghatározhatatlan, édes, olvadó vonás, melyet fiatal leányok arczára a megnyilatkozó sziv szökkent, hogy ragyogjon ott néhány rövid esztendő visszahozha-

tatlan ékességeül. Ágnestől a szív e hódító bizonyitványa meg volt tagadva; de meg mindenkorra. Ilyen volt ő mindig, mint ma. A kis szobában jelenlevők közül bizonyára egyiknek sem volt oly éles szeme, hogy a csekély változást: nagy, kék szemeinek merevebb nézését és meg-megránduló ajkainak nyugtalanságát, észrevette volna rajta.

— Dixi, — mondá a beszélgetés vége felé a zsidó doktor, kinek kóczos, szürke haja, két apró, vörös szeme és doronghoz hasonló nádpálczája volt, melylyel fontosabb nyilatkozataihoz ütemet szokott verni balmarkában. — Dixi. Az eset nem mindennapi és nem könnyű. Okos ember kell hozzá, a ki fején találja a szeget. Mert ugyan ha máshova ütünk, mi hasznot teszünk vele? Semmit. Béla tekintetes úr későn jutott a kezem alá. De mihelyt valaki egyszer — folytatá — városi doktor, mindjárt nagyobb hozzá a bizodalom. Szóval mondtam, a mit mondtam, dixi. Béla tekintetes úrnak erősítő fürdőre van szüksége, s minél előbb megindul Csehországba vagy Szibériába, annál jobb.

— A pokolba, nem Szibériába! — mordult bele az öreg. Csak nem küldjük egyenesen Kamcsatkába?!

Aeskuláp, ki a tudományokban nagyon fogyatékos volt, (Sádi Dani, az ispán, mindenféle bolondot szokott belőle csinálni, és határozottan állította, hogy mióta a khirurgiáról kikerült, nyomtatott betű nem került a szeme elé; az pedig régen volt!) a lehető leggyorsabb ütemet kezdte náddorongjával és keskeny vállait vonogatva, bizonyos megütközéssel válaszolt:

— A mint nagyságodnak tetszik, én megmondtam a magamét, et salvavi etcetera. Igenis, vagy Csehországba vagy Szibériába. Ezzel, azt hiszem, fején találtam a szöget.

— Ha meggondoljuk, hogy Szibéria olyanformán hangzik, mint Szilézia... — kezdte magyarázni Istók, ki az ablakból összefont karokkal tekintett alá a kis fenyvesre, melynek homályában egy megtört, fiatal lélek nehezen vonszolta magával tagjait s még nehezebben e keserű életet itt. A jóakarat azonban nem magyarázhatta ki magát, mert a doktor hevesen közbevágott:

— Én nem tehetek róla, ha Pallér úr félremagyarázza szavaimat, melyeket legjobb szándékból mondtam. Ugyan mi okom lenne nékem ezen úri háznál hamis tanácsokat osztogatni? Semmi. Hát meg tudja ön gyógyitani Béla urat? Nem. No azt tudtam. De hát hiába, sajnosan látom, hogy a nagyságos úrnak nem sok kedve van Csehországhoz etc. Lássuk csak. (Az ütembot egypár perczig csöndben dolgozott, balkezének minden ujján, mint valami külön-külön gyógyrendszer ajtaján bebocsáttatásért kopogtatva.) Lássuk csak, ugyan miként tudnánk másként segíteni a dolgon? Van-e más menedék? (A gyűrűs ujjon megtalálta.) Mindenesetre. Azt mondja a deák: mundus se etc. Egyszer volt szerencsém hallani nagyságodtól, hogy nem lenne-e jó Béla urat a cursus iurid. etc. után világot látni küldeni.

Benedek úr nagy szemöldeit összeránczolva — azon-e, a mit a doktor fecsegett, vagy valami má-

son? — gondolkodóba esett és széles tenyerével székének karjára indulatosan rá-rácsapott.

— No lám — kapott a kedvezőnek hitt fogadtatáson Kurz doktor — nem találtam-e fején a szöget? Egy nagy embernek csakugyan úgyis be kell előbb-utóbb járnia a világot. Miért ne menne most? Sok pénzbe kerül, az igaz; de ezt úgy hiszem, ezen úri háznál fölösleges is emlegetnem. Az lesz csak a hatalmas kúra! Szórakozás is és tapasztalás is együtt. Menjen csak Béla úr — minél előbb, annál jobb — világot látni messze földekre és tengerekre. Quæ maribus etc.

Aeskuláp fölbátorítva ama csodálatraméltó körülmény által, hogy már jó ideje semminemű ellenmondással nem találkozott, arra a vakmerőségre vetemedett, hogy a messze földek és tengerekre nézve közelebbi részletekbe is belebocsátkozzék.

— Nézze meg Bécset; gyönyörű szép város! Ne tessék szemrehányást tenni, a Sádi úr úgyis eleget üldöz vele. Csak a várost mondom; azokat nem szeretem én, a kik benne laknak. Azután menjen el Venécziába; az egészen vízre van építve. Hogyan, mikép, azt nem tudom; de akárki meggyőződhetik róla, ha odamegy, hogy igazam van. Az egész vizen áll. Nézze meg Londont és Párizst, melyről egy deák vers azt mondja, hogy: Lutetia etc. És ha már egyszer ott van, miért ne menne el Kairóba is?

A doktor nem lehetett egész tisztában amaz úti terv fővonala és az általa megtekintésre ajánlott városok távolsága felől, mert a dorong a csoda-

tevő marokban egyszerre a leglassúbb, szinte mélázó ütembe ment át és egyáltalában idején valónak találta, hogy sokat gáncsolt geografiai ismereteinek föntebbi merész dokumentácziója után más tárgyra térjen, melyen nem találkozik nyelve annyi akadálylyal.

— Igen bizony, — folytatá, — ott a szög feje, hogy a mi kedves betegünk lelkileg nagyon el van csigázva. Multos sudavit etc. Mert vajjon nem árthat-e meg a sok tudomány is az embernek? Fényes példáim vannak rá, hogy igen. Nem haltak-e meg sorban mind a nagy tudósok?

Benedek úrnak, ki únta már és pokolba kivánta a fecsegőt, nyelvén volt, hogy a doktor e szerint örök életre számít? De csak érthetetlen morgás lett belőle, melyre nézve Aeskulápnak következő megjegyzései voltak:

— Ne tessék nagyságodnak félremagyarázni szavaimat, mint az ispán úr szokta. Én meg vagyok győződve róla, hogy fején találtam a szöget. Tessék akárkinek csak egyetlenegyet is élve megmutatni azok közül, a kiket említettem. Például, hát ezek a nagy tudós urak itt a falon élnek-e? Requiescant etc. Nem említettem? Mindegy. Annyi áll, hogy én Béla úrnak jobb tanácsot adni nem tudok, minthogy induljon, a mint lehet. Méltóztassék ezt jól megfontolni nagyságodnak és gyorsan határozni. Mert a dolog nem tűr halasztást. Legalázatosabb szolgájok; kezét csókolom, kisasszony!

A figurás doktor, — kit csak úgy hivogattak a kastélyba hol becsületből, hol mulattatónak, — a

nagy, kopott szőrü kasztor-kalap meg az ütemdorong eltüntek a szobából, magára hagyván a családot, hogy vegye fontolóra a hallott igéket.

Fontolgattak is, búsultak is, tervezgettek is magukban eleget, s e tiszta, verőfényes, nyári napon olyan sűrű köd nehezedett a kanczelláriában mindenre, hogy még a feltörekvő szavakat is visszanyomta. Hallgattak, hosszan hallgattak mind a hárman s a zaj a szobában csak annyi volt, hogy egy egy szeles fecske odacsapódott az ablakhoz, vagy egy-egy kiváncsi veréb az üveghez ütögette fejét. De minek ez a gyász, ez az ijedelem, ez a rettegés; hisz Béla — bár sápadt arczczal, révedező tekintettel és tétova léptekkel — ott járkál alant a fenyvesben és körülötte nyihogó, ugrándozó kedvencz vizslájának, Flórának simogatja a hátát?! Mindez nem vezethet tévútra senkit, — még Benedek urat sem, annál kevésbbé Istókot, — a ki őt harmadnapja reggel iróasztala mellől felemelkedni látta, hangját megcsuklani hallá és hideg kezeit remegni érzé, a mint állította, hogy neki semmi baja nincs. Bizonyára él, mozog, lélegzik közöttük; de csak egy tekintetet kell vetni arczára, és a kastélyban mindenki méltán kétkedik rajta: hogy itt van-e igazán, közéjök tartozik-e, és valóságos élet-e az, mely ereiben a vért kergeti? Ágnesen kívül senki sem tudott semmit a történtekről; de az emberi lélek titkos és kimagyarázhatatlan törvényeinél fogva az a vihar, mely életünk fáját gyökerében megtépte, megszokta legyinteni mindazokat, a kik szeretnek. Mikor egy híres

olasz dalnok fáradt pilláit lehúnyta, a vidék népének a gyászhírt egy borús felhő vitte meg, mely hosszan lebegett a kis arquai ház felett. A postán érkezett gyerek leghűbb patronusa: Istók szótlanul járt-kelt a házban, és Benedek úr sem zárhatta el szemeit ama felhő elől, az ő lelkét is hatalmába kerítette a félelem, hogy porba hullhat reményeinek koronája. Egyik sem tudta, vajjon lehet-e még ápoló egy nehéz és kevés reménységű beteg ágya előtt, vagy már gyászoló egy koporsónál, melyről retteg fölemelni a szemfedőt. Hasztalan leczkézte az öreg Bélát; a fiú hallgatott és erősítette, hogy neki semmi baja. Erős, viharoknak edzett, szilárd mellű férfit akart nevelni belőle, és íme, van-e nádszál hozzá hasonló?! Más, egészen másféle viszontlátást remélt ő; de a sors a legbiztosabb számítást is tönkre teszi. Mi az ördög lelte Istókot? Akármikor hallott ő ilyesmit, sohasem mulasztotta el előhozakodni saját számításaival az életre, melyek ármálisai folytán elég biztosaknak valának tekinthetők; de a sors mégis csak tönkretette őket. Ágnes, a nyugodt lelkü és biztos szemü Ágnes is, kit e rossz napokra itt fogott atyja Kálozdon, (legyünk mind együtt!) minő tanácstalanná lett egyszerre. A türelmetlen öreg elelkáromolta magát nyughatatlanságában, míg mögötte álló leánya rá nem nyugasztja vállára kis kezeit, és meg nem töri tétova gondolatait.

— Bátyám, — mondá, — a doktornak igaza lehet. Bélának utra kellene menni. Valami lelki rázkódás érte, és mit értünk mi itt annak a gyógyításához!?

— Útra, útra! — beszélt Benedek úr, — az utazás csak divat, semmi más. Hát te mit szólasz hozzá, Istók?

— Divat, — kezdett kötelességéhez a mentor, — bizonyára csak divat. Ha elgondoljuk, hogy ennekelőtte jóformán senki sem utazott, de meg a gőzkocsi és gőzhajó sem régi találmányok: úgy bizonyára azt kell tartanunk, hogy a czímeres állat mindenütt az marad, minek megy hát útra? De hogyha Bélára fordítjuk a szót, akkor nem egészen így fog kiütni az okoskodás. Mert ha tekintetbe vesszük...

Palkó azonban nem vette tekintetbe, hogy Pallér úr még nem magyarázta ki magát tökéletesen, hanem az ujságokkal és levelekkel, melyeket Péter épen most szedett elő a táskájából, benyitott a kanczelláriába. Benedek úr egy pillantást vetett a csomagra maga mellett az írószekrényen.

— Itt az ujság, Istók, — mondá s átadta a hírlapokat a mentornak, kinek szemeivel szokott ő tulajdonképen olvasni. Azután a leveleket fogta kezébe. — Az ördögbe is, mit akar tőlem megint ez az Izsák proffesszor? Csakugyan, Dunaszögről jött. Már ismerem az ákombákját. Mintha csak ezt is a pinczében írta volna.

És feltörte a levélnek szétfolyatott, nagy piros pecsétjét, kiöntötte belőle a porzót is, és olvasni kezdte. Ágnes csöndes léptekkel megindult mögüle és Istók helyét foglalta el az ablaknál. Az olvasó öreg kezében egyszer megrándult a papiros és mintha elakadt volna a lélekzete, hátra kapta a fejét.

Szemei elől észrevehetőleg elvesztek a sorok és mohón, félig nyitott ajakkal kereste ujra őket. A levelet hol közelebb, hol messzebb tartotta magától és rá-ráütött kezével; majd szemeit dörzsölte meg ama szánalomraméltó hiszékenységgel, mely egy perczre azt véli, hogy így tán visszájára fordíthatja még, a mit maga előtt lát. Izsák professzor úr ákombákjai azonban nem engedtek kifogni magukon, és ujra átolvastatva is csak a mellett maradtak, mit elsőben állítottak. Benedek úr kiejtette kezéből a levelet és beesett szemei a vastag ívek alatt világosságot látszottak keresni egy sötét dologban, valami finomabb szálakat ama durva, vastag vonásoknál. A levél lenn hevert a földön és egy beszökkent napsugár oly vidám játéknak ment végére rajta, hogy öröm volt nézni. De az öreg úr nem azt nézte. Mindig mélyebbre csüggesztette a fejét, és merev tekintettel bámult maga elé. A mit ő keresett, ahhoz a játszó sugarak nem vezetik el a szemet. A sokáig tartó némaság egyre kínosabb lett. Végre egy hosszú és szakadozott lélekzetvétel után, hirtelen visszatekintett.

— Hát ti még most is itt mihasznáskodtok? — támadt rá mentorára és leányára. Ki az ördög látott valaha ilyen menyasszonyt, mint te vagy, Ágnes?! Nem csodálnám, ha a faképnél hagynának; egy csöppet sem csodálnám. Feléje sem néz vőlegényének, a szegény nyavalyásnak! Lódulj azonnal. Te meg, Istók, szedd elő a pénzes almáriom kulcsait. Béla még ma este útnak indul.

Ágnes megindult a fenyves felé, hol Flóra még

mindig ott ugrált szomorú gazdája lábainál és nyihogva nyaldosta sárga kezeit. Az a rejtelmes boru vette körül Bélát, mely mindig otthonos a fenyvesekben, e bus, sok regét tudó, ismeretlen pálmák bájos koronái után sóhajtozó, örökzöld fák közt, melyektől a természet megtagadta az álom, az éjtszaka, a tél jótéteményét. Az ifjú nem vette észre a közeledő ruhasusogást, mintha egész lelkével a kalandokon csüngött volna, melyekre Flóra emlékeztette, mikor puskával vállán barangolt be erdőt, mezőt.

— Bocsáss meg, Béla, — rezzentette őt föl az érkezett, — bocsáss meg, hogy háborgatlak. Bátyám küldött hozzád. Jó hírt hozok, itt fogsz hagyni bennünket.

— Már meg akartam tenni, — suttogta Béla.

— Ne emlékeztess rá és feledd el magad is. Bátyám azt határozta, hogy útra mégy, bejárod a világot.

Az ifjú föltekintett.

— Messze útra indulsz, — folytatta Ágnes és pilláinak lágy selyme jól takarta, a mi büszke lelkében forrott. Messzire mind attól, a mi keserít és beteggé tesz.

— Olyan messze nincs. Még a menyországban is vele találkozom.

— A menyországban? Szeretném azt mondani, hogy a távolság odáig talán nem olyan rettenetes, mint a milyennek te ma gondolod. De nem mondom, nem mondtam. Adja az Isten, hogy senki magyarázatára ne szorulj. Távol tőlünk, távol e hegyektől, falutól, kastélytól, idegen országok föl-

dét fogod járni, idegen népek közt tölteni napjaidat. Hallani fogsz zajt, mely kábít; látni csodákat, melyek feledtetnek: élvezni gyönyöröket, melyek kábítanak. Találkozol nyomorral, melylyel összevetheted a magadét, és dicsőséggel is, mely még megsarkantyúzhat. Eljársz templomokba és oltárokhoz, melyek ezer esztendeje vigasztalnak milliókat és milliókat; miért hagynának téged vigasztalanul? Fölkeresed a tudomány csarnokait, melyekben annyi boldogtalan találta meg a nyugalom útját; minek engednének téged téveteg bolyongásban? Menj Béla, menj.

Végezte Ágnes. A ki előtt nem zárt könyv az emberi lélek, tudni fogja, hogy a szerelmes szív sok kincse közt van egy: az ékesszólás, mely a legcsöndesebb ajkon is meg-megzendűl. Még pedig nemcsak akkor, ha szerelmét kell magyaráznia, hanem mindig, ha szeretetről van szó. Tündér, melynek csak egy varázsigéje van: egy név. Csodálatosabban váltakozik, mint a szinpad csillagos palástja a hétköznap szürke öltözetével. Ágnes szerette Bélát.

Az ifjú az előtte álló leányra függesztette szemeit, de egy kétségbeesett szív minden szemrehányásával.

— Most már gyáva vagyok megölni magamat, — mondá. Miért fegyvereztél le akkor Ágnes? Már régen, egy szempillantás alatt eljutottam volna oda, a hová most egy egész élet hosszú vándorlása fog vezetni. Jó, én elmegyek a te templomaidba. De nincs mit kérnem bennök!

— És hosszú, hosszú ideig el fogsz maradni. Sokáig nem látsz engem. Talán soha többé. Nem mondtam-e, hogy jó hirt hoztam?

Ágnes sebesen megindult. De alig tett egy-két lépést, meglassította járását, s egyszerre csak megállt, visszafordult és csöndesen gondolkodva, kétkedve megint Bélának tartott.

— Még egyet elfeledtem, Béla; — kezdé. Csak úgy tekints, mintha e gyűrű már nem lenne újjamon. Csak egy rossz testvérnek, ki akarata ellenére szerencsétlenségbe döntött. Ne neheztelj, hogy addig viselem, míg egy alkalmas percz érkezik, melyben félelem nélkül bevallhatom bátyámnak, hova tettem. Várok valakit, a kire ráfoghassam, hogy szeretem.

A lány beszédében nem volt semmi sértő; hangja sem a szokott tartózkodó és hullámtalan. Érzelmes, meleg, fájó és megható volt az inkább csöndes egyhanguságában. Mit tehetett azonban Béla róla, hogy mindennek daczára meg-megborzongva hallgatta, mintha kígyó csúszkált volna szíve körül. Érezte fullánkját szívében, marását elméjében és mérgét egész testében. Ha Ágnes hangja túlvilági zene lett volna is, mely az angyalok ártatlanságát tolmácsolja és örök üdvösséget hirdet, akkor is csak saját létezésére emlékezteti, és az ifjúnak lázasan háborgó elméjében felkorbácsolja a gondolatokat: ha e lány nincs, ha sohasem születik, ha másnak születik, ha össze nem vezeti vele útja...? Ha ugyan tudott már gyülölni, úgy gyűlölte Ágnest.

— Te pedig Béla, — folytatta ez a megadás nyugalmával, — a mint kiérsz az este kocsidon ebből az udvarból, az erdőszélen vond le az ujjadról és hajítsd el. Ne félj, mire visszakerülsz, senki sem fogja kérdezni, hova tetted? Így. Áll az alku. Nyujtsd hát kezedet rá és bocsáss meg nekem.

— Nagylelkű vagy Ágnes. Neked nálamnál több megbocsátani valód van.

— Semmi, semmi Béla. Csak egyetlen egy kérésem. Csekélység mindössze. Könnyen megteheted.

A lány egy kis szünetet tartott. Egy kérdésre, egy rövidke, jelentéktelen, semmitmondó kérdésre várt, mely felbátorítsa a folytatásra. De Béla egyszerre a mellőzött Flórára fordította az egész figyelmét és nem volt kiváncsi rá, hogy mi az? Ágnes szenvedélye legyőzte büszkeségét; hosszú, hosszú időre ez lesz az utolsó szava hozzá! Belekeverte magát amaz ellenmondásokba, melyektől egyetlen leány-lélek sem ment. Végső szavaiban, bucsújában nem tudott tettetni, képtelen volt a hazugságra: de őszinte sem egészen, csak félig. Ez is, ennyi is a megalázkodás szégyen-pirját kergette arczába, melyet a világon mindenki oly simának, érzéstelennek és büszkének ismert.

— Megteszed? — kérdé, — majdnem suttogva, mintha félne maga is meghallani azt, a mit mondani akar. — Annyi az egész, hogy én nem akarok egészen idegen lenni neked, mint ezerek a világon. Meg fog velem békéltetni a távol? Akarsz

írni nekem Béla? Nem sokszor, nem gyakran. Csak néha? Csak egyetlen egyszer.

Nem merte bevárni a feleletet. Eltünt oly hirtelenséggel, mint az egyetlen könyörgés, melyre szép ajkai megnyíltak. Mintha e perczben a levegőbe oszlott, semmivé lett volna.

A nap sietős dologban telt. Sürgött, csomagolt, porolt, tett-vett s készítette az útra indulót mindenki. Bélába is öntött egy kis lelket a sürgés-forgás izgalma körülötte, s könyvtárából válogatta ki azokat, kiket útitársainak óhajtott: bús, sötét lelkű költőket és különcz bölcseket, kik az igazságot nem vigasztalónak, hanem rémületnek keresik. Mihály huszár egész nap körülötte volt és kezére járt; torkát számtalanszor megköszörülte, szürke bajuszát egész tűvé pederte és sarkantyújával szörnyű zengést, bongást indított, míg bele mert fogni nagy mosolygás között abba, a min már régesrég járt az esze. Májland városában a nagy kaszárnya mellett, mindjárt a fehér márványkapu szomszédságában, künn a város végén lakik egy özvegyasszony, a kinek ezelőtt hat esztendővel hét országra szóló szép leánya volt; haj, de jó dolga is volt ott akkor tájon a magyar katonának! Hát minthogy Mihály attól a vigyori Palkótól azt hallotta, hogy a tekintetes úr egyenest Taliánországba indul, csak anynyit mond, hogy nem bánná meg, ha oda betekintene. Az igaz, hogy az idő eljár, az ember kiszolgálja a kapituláczióját, aztán messze földről haza kerül, ha a Zsuzsi leány nem bolondulna a szürkeségével, még meg is házasodnék; hanem

azért olykor-olykor csak szeretne valamit tudni az odavalókról is... Béla hallgatja türelmesen és válogat a könyvei között.

Odalenn is foly a készülődés. A konyhán Kata asszony jó szíve, egy hallatlan háladatlanságnak lett áldozata. Rakosgatja, rendezgeti az útravaló süteményeket, melyekből az éléskamra csábító polczain tetőzött tálak állnak. A mint a vigyori Palkó sóvár szemekkel ácsorog körülötte, nem tudja megállani, hogy valamit a markába ne nyomjon. Az inas, kinek élczei mindig az illető megtámadottnak életkorára vonatkoztak és mindenkit vagy nevetségesen vénnek, vagy nevetségeszn gyereknek találtak, (maga legjobb korában volt) a mint nagynehezen beleharapott az ajándékba, nem átallott kifejezést adni abbeli meggyőződésének, hogy az a krisztusláb olyan régi, mintha még Kata asszony lakodalmáról maradt volna. Minthogy azonban a sodrófa épen kéznél volt, Pál úr jónak látta úgy megindulni, hogy az istállóig meg sem állt. A hálátlanság büntetése ennélfogva egészen a kis Pirók hátán száradt, ki a kritikus perczekben egész gyanútlanul őgyelgett a konyhaajtó körül.

Benedek úr sem maradt sokáig egyedül. Nagy, kopasz, ránczos homlokán ki voltak duzzadva az erek; benn, mintha csak tűzzel vegyest folyt volna a vér; egy kissé ki kellett fújnia magát. Botjára támaszkodva, komor képpel indult neki ama szemleútak egyikének, melyeket a háznép közös rettegéssel szokott fogadni. Ha valaha volt rá oka, soha-

sem nagyobb a mostaninál. Az öreg János csak akkurátus egy ember és régi hű cseléd; a két félelmes, firtató szem mégis — a mint betekintett az istállóba — özönnel talált kifogni valót a lovakon; az öreg ujólag biztosíttatott, hogy szójárása beteljesedik rajta, mert innen-onnan csakugyan «vége lesz» és Szent-Mihályra új gazdát kereshet. A magtárra csak egyszer volt ráfordítva a kulcs; mely alkalomból a pityókos Bálint mindenesnek (akárhová tegyék, ha vasárnap óta színét is látta a bornak!) határozottan meg lett ígérve, miszerint legközelebb a szolgabíró úrnál meg fog taníttatni rá, hogyan fordítanak az emberen fekve hatot. Hát annak a vigyori léhűtőnek mi dolga mindig az emeleten a Sári szobaleány szoknyája körül? Holnap a falu csúfjára libákat megy őrizni. És így tovább. Mindenki látja, sinyli aháznál, minő rossz kedve van a gazdának, pedig olyan csöndes az idő, hogy a levél sem mozdúl. Rájár végül a rúd még a mentorra is, ki a kanczellária sok feladatú butorán egy levéllel vesződik, melylyel Bélának egy, szépanyjáról való bécsi atyjafiánál be kell köszöntenie. Benedek úr nagyokat fújva megáll Istók háta megett és mogorva pillantásokat vet a készülő levélre.

— Miféle szarkalábak azok, hé? — dörmögi. Hát már írni is elfelejtesz?

A mentor fölemelte írásáról borús, zavaros, sárga arczát és békítő megadással válaszolt:

— Hiába, Bencze, öregszem, öregszem. Te is csak azt teszed. Semmit sem tudok felhozni annak

A mentor a kanczellária sok feladatú butorán egy levéllel vesződik . . .

Beöthy: Kálozdy Béla. I. 134. lap.

bebizonyítására, hogy ezek nem szarkalábak. Igazad van, mint mindig. Csak ezzel a Béla gyerekkel ... No, hanem ha meggondolod, hogy különbség van ám a vén szem meg a fiatal szem közt, a vén kéz, meg a fiatal kéz közt ...

Az öreg óranéne már nagyon türelmetlenkedett a pörpatvaron és egyre mondogatta: csitt, csitt, csitt; minek veszekedtek; ki tudja meddig éltek?! De a fölindult gazda nem vetett rá ügyet.

— Pokolba a te kacskaringós beszédeddel, — mondá. — Inkább írni tudnál valamivel kacskaringósabban! Arra felelj, hogy el tudja-e valaki olvasni a te szarkalábaidat?

A mentor csöndesen letette pennáját és összefonta karjait. Most is foltos volt mind a két könyöke, mint fizikus korában.

— Én ismerem a te gondolataidat Bencze, — mondá. — Harmincz esztendeje elmúlt, hogy a sors összehozott bennünket. Nem mondok szerencsét, mert meglehet, hogyha másféle életbe kezdek, jobban sikerül a mostaninál. Csak egyet mondok. Ha azt hiszed, hogy már nem érdemlem meg kenyeremet, hogy már semmit sem tudok tenni, a mivel megszolgáljam ...

— Ki az ördög mondta azt, Istók? — vágott közbe türelmetlenül Benedek úr. — Hadd lám csak azt az írást. Iszen csak távolról, a mint beletekintettem, tetszett olyan ... minek is.

— Bencze — folytatta ünnepélyesen a mentor, — mélyen tisztelt barátom, Bencze, harmincz esztendő óta számtalanszor mondtam el, a mit te

gondoltál; hadd mondjam el most az egyszer, a mit én gondolok. Ha azt hiszed, mondám, hogy az én vén fejem és kezeim ez úri háznál már semmi hasznot nem tehetnek, ne hidd legalább, hogy ingyenélő vagyok. Add ki a rendeletet, akár most mindjárt, hogy szedjék össze holmimat odalenn a prior-szobában. Nem sok az egész: az az egy pár pipa, egy kis fehérnemű, a nagy köpenyegem, meg az az öt-hat könyv. Mind belefér egy batyúba, és a Pirók gyerek majd behozza velem Karámosra.

— Az ám a...

— Még nem mondtam el mindent, Bencze. Ne hidd, hogy akár zúgolódva, akár kétségbeesve távozzam ez úri házból. Nem, épen nem. Egy felől meggondolom, hogy mennyi javaddal éltem és mindig hálás leszek érte. Másfelől bár tudom, hogy életem fő-főszerencséjét érted áldoztam fel, biztos vagyok benne, hogy jut még nekem egy kis hely a világon. Neked sohasem említettem (megszámlálhatatlan sokszor elmondta), hogy minő irományaim és atyámfiai vannak nekem a Tiszán túl. Talán hallottad is a Pallérosi Pallérok hírét?

— Vén bolond vagy, Istók — mordult rá a sodrából teljesen kiszedett gazda és magára hagyta.

A mentor szépen fölvette pennáját és folytatta a levelet. Így vette ő föl már tömérdek hasonló alkalommal pennáját és folytatta szarkalábjait. Ebédnél aztán koczintottak.

Este — a hogy a leáldozó nap utolsó sugarainál a nagy kőlépcsőkön búcsuztak — mindenki lehető jó kedvet erőltetett magára. Istók fennen

emlegette a világlátás nagy szerencséjét, melyre neki is kétségkívül nyilt volna alkalma az életben, ha sorsát e küszöbhöz nem lánczolja itt. Vegyen példát Béla; hányja le útközben lelke terheit és repüljön majd haza szabadon, mint a sas. Ágnes kissé halaványan állt Eufrozina kisasszony oldalán, ki szentűl meg volt győződve róla, hogy rendkívül lekötelező munkát végez Béla iránt, ha ezt most — mintegy útravalóul — sorjában figyelmezteti mind ama csodálatos dolgokra, melyeket a távoli országokban szemtől szembe látni lehetséges. Mihály huszár némán hunyorgatott a búcsúzó felé, a mi emlékeztetés akart lenni ama bizonyos majlándi özvegyasszonyra és leányára. Benedek úr is vidámabb arczot öltött és biztatta Bélát:

— Úgy, fiam, úgy. Állj a talpadra. Légy ember a gáton, 'lszen hát az ördögbe is, az egész... No. Béla, no. Maradj, a meddig csak akarsz. Maradj, nem bánom. Hanem azért ne felejtsd el, hogy nem szeretnék addig meghalni, míg valami apróságok nem orgonálnak majd körülöttem. No, Ágnes, no...

Béla sorjában mindenkit megölelt. Mikor Ágneshez jutott, az öreg megint megszólalt ügyetlen, durva, elbizakodott jóságának hangján:

— Hát ennyi az egész? Mi ugyan nem így tettünk legénykorunkban, ha egy szép leányt, a kezünk közé kaphattunk. Csókold meg mindjárt Ágnest.

A lány odatartotta sima, márványhomlokát és Béla megcsókolta. Csók volt ez is, mint a többi:

búcsúcsók. Búcsú a vissza nem térő időktől, nyugalmas házi tűzhelytől, örökre elzavart álmoktól, édes csalódásoktól és hiábavaló reménységektől. Csók volt az is.

Béla felugrott a kocsiba, melynek bakjára a két nagy bőröndöt az akkurátos János kocsis olyan pompásan odaerősítette, hogy azon ugyan a herkópáter sem találhatott semmi hibát. Mindhiába már! Az öreg elkeseredve látván mindennek «végét» közeledni, búsan csapott a lovak közé. Könnyű porfelleg emelkedett a kerekek nyomán, a kapuban egy kis, himzett kendő lobogott, (az Eufrozina kisasszonyé volt,) Istók soká magasra tartotta lyukas, szürke kalapját, Benedek úr botjával integetett; de a kocsi válasz nélkül eltünt. Csak Flóra ugrált még egy ideig kerekei körül, hol hízelkedve, hol neki dühödve; de a falu végén, a temetőnél ez is megunta a mulatságot s egy nagy ásítással megállván, — a mi körülbelül annyit jelentett, hogy: vége ennek is! — lefeküdt az árokba és ott fáradtságában, busultában, unalmában elaludt.

A nap már jó ideje nyugodni tért a hegy mögött s aranyos, vöröses takaróját is húzta már maga után. A csillagok egymásután gyúltak ki az égen s a kastély egy-két ablakában is feltetszett a gyertyafény. Künn az udvaron csöndes volt minden, csak a fenyvesből hallatszott Palkó hármonikájának bús zöngése, melyet a negyven esztendős gavallér oly czélból sorakoztatott egyéb kecseihez, hogy annál gyorsabban megtalálja Sárika szivének ajtaját, igen kevés levén a veszteni való idő, mi-

után választott hölgye kisasszonyával együtt már holnap vagy holnapután visszaindul Bogádra. A harmonika édesbús dallamaiból csak a legviharosabb szenvedély akkordjai hatottak el a kastély mellett emelkedő, vagy inkább hunyászkodó épületek egyikének ama téres helyiségeig, a mosó konyháig, melyben a cselédek eseményteljesebb napok után, Kata asszony elnöklete alatt, tanácstartásra szoktak összegyülekezni. Hogy ne lennének ma együtt, a közös neheztelés és megfoghatatlan történetek napjának estéjén?! A tűzhely sarkából a faggyúgyertya mély meghajlással fogadja a tanácsot, mely iránt annyi tisztelettel viseltetik, hogy végesvégig alázatos helyzetében marad, a mi a tűzhely alá telepedett Péterre nézve azzal a kellemetlenséggel jár, hogy süvegének báránybőre, mely egykori gazdája többi alkatrészeinek rég búcsút mondott, azok egyikével a csepegő gyertya alatt megint szorosabb keveredésbe jut. Szerencsétlenségének tulajdonképen csak maga az oka, mert a társaság minden tagja eleget figyelmezteti, hogy ne tátsa úgy a száját; de ha már az neki természete! Az elnöki tisztet, mint hasonló alkalmakkor majdnem kivétel nélkül, ezuttal is Kata asszony vitte, mint a háztartás legvénebb kereke. Benne is meg volt a közös asszonyi természet, mely élemedő korának hátrányairól mitsem akar tudni, előnyeit azonban lehetőleg kizsákmányolja. A kor jogán kívül gránátosi alkata és főleg az a bizalmas viszony, melyben Istók úrral állt, szintén megtették a magukét tekintélyének megalapítására és biztosítására. Annyi

bizonyos, hogy e szilárdan álló bástya megostromlására eddig jelentékenyebb kisérlet nem történt, sőt ellenkezőleg, Kata asszony belső viszonyainak a családdal, bizonyos körű hatalmának az éretlenebb korú cselédekkel szemben, mindenki igyekezett annyi hasznát venni, a mennyit csak lehetett. Kedvében is jártak mind, s ha Palkó nem nyomhatta is el olykor élczelő ösztönét, ennek csak ama biztos tudatban engedett kitörést, hogy keze között van a békítés eszköze is. Ez estén is valamennyien a termetes kulcsárné körül sereglenek, ki vastag, vörös ujjaival egy kék harisnyát kötöget. Ott van a féleszű Péteren kívül Mihály huszár, ki szürke bajusza és a májlandi árvaleány daczára minél szorosabban óhajtana odasimulni a kastély szemérmetes szobaleányához, Zsuzskához; ott van Puliszkáné, a töpörödött takarító asszony, ki immár csak a nyelvét bírja; ott Mustár kertész, egy iskolát kezdett, rátartós, de fölötte gyáva ember, ki az árnyékától is fél; mellette kamasz fia, ki ébredő gyönyörűséggel nézegeti Jutka szolgáló telt, piros karjait és emelkedő mellét. Egy homályos zúgban támolyog a neki búsúlt mindenes, ki szomorúan tapasztalván, minő kevés hasznot hajtott neki abbeli önmegtartóztatása, hogy vasárnap óta szinét sem látta a bornak: ma délután úgy leszítta magát, hogy alig birja a lába. Ő többé tekintélyt a háznál nem ismer.

— Biz az megesett, megesett, — elmélkedett Kata asszony. — A nagyságos úrnak nagyon rossz kedve volt, semmi sem tetszett neki. Bizony már

azt vártam, a hogy a szavát hallottam, hogy még a konyhába is bekukkanik. Hanem azért sebaj. Ne búsuljanak kentek, majd jól lesz minden megint.

— Búsúl a ló! — rikkantott bele a sarokból Bálint mindenes, a ki már mindenre el vala szánva.

Kata asszony kövér ujjai egyszerre megállították a kötőtűket. Két villám czikázott a sarok felé.

— Hát kend, megint részeg már? Látom, keresztbe áll a szeme. Hol a granáriom-kulcs? Bizony nem lenne jó dolga a nagyságos úrnak, ha ilyen szemét-népet etetne. Én nem is tudom, hogyan került kend a kastélyba?! Hanem abban bizonyos vagyok, hogy innen kifelé ebrudon megy.

— Fel is út, alá is út, babám, — feleselt a mindenes. Azért ne gondolja, hogy majd kigyelmed után hármonikázgatok.

— Te semmiházi, te! — ugrott föl trónusából a granátos és nagy sebten megragadott egy keze ügyébe eső mosófát. Sértett női büszkeségének egész dühével készült neki rontani a röhögő Bálintnak s Mustár kertész már egész rémülettel kiáltotta el magát. De Mihály huszár izmos karjai és mázos szavai sikeresen megtették a magokét a kitörendő vésznek csirájában való elfojtására. Kata asszony visszaült székébe s nehány foganatba nem vett hadüzenet után, melyre a kituszkolt mindenesnek be-behangzó újabb nevetési rohamai ingerelték, a bámulatos átmérőjű kék harisnyát is kezébe vette. Végül a rohamok elcsöndesedtek odakünn; Bálint letelepedett a lóczára és jóízű horkolásra

gyűjtott, míg odabenn ismét fölvétetett a megzavart tanácskozás szála. Mint előrelátható volt, ennek folyamában felmerült a kérdés is: mi hozhatta ki ilyen rettenetes módon sodrából Benedek urat? És ezzel a kérdéssel már Bélánál voltak.

— No, én csak nem akarok erről a dologról szólni, — mondá a huszár és pödörintett egyet a szürkéken. Nem egészen tiszta állapot, annyit mondhatok. Iszen mondhatnék én még többet is, hanem hát ne szólj szám, nem fáj fejem. Azt mondja a magyar.

Mustár kertész, ki egy nagy láda tetejére vette föl magát, már hozzá is kapott az övéhez, mintha fájna.

— A bizony, — folytatta a vitéz úr. Én csak annyit mondok, hogy hát . . . Minek tátod úgy a szádat rám, te Péter?

Péter a tűzhely alatt csakugyan szörnyen tátotta a száját és sejtelme sem volt a faggyúesőről, melyben Jutka szolgálónak és ifjonti bámulójának különös kedve telt.

— Nem állítom, hogy egészen bizonyos vagyok benne, — fűzte odább okoskodását Mihály, — hanem nekem úgy tetszik, mintha a mi fiatal uraságunknak nem egészen volna ki itt. — És széttérjesztett ujjaival a homloka körül mutogatott.

— Ugyan ne mondja! — kiáltotta el magát ijedten a kertész.

— Bizony ne mondja, — pattant fel Kata asszony. De ne ám! Megköszönhetné, ha kigyelmednek úgy ki volna, mint annak.

— No már megkövetem az ifjasszonyt, — magyarázta visszautasított szavait az előadó — iszen nem mondom én, hogy már egészen olyan lenne, mint ez a Péter, (mit tátogatsz úgy rám, te?) hanem hát mégis no. Aztán meg hát hat esztendeig voltam ám én káplár a Simonyi-regementben.

— Ha száz esztendeig volt is kend generális, akkor se üsse az orrát olyanba, a mihez nem tud, — förmedt a kulcsárné Mihályra, ki szörnyen röstelte, hogy mindennek a Zsuzska füle hallatára kellett elmondatnia. — Még hogy a Béla tekintetes úrnak valami hibája lenne! Nincs bíz annak egy szikra baja se más, mint a nagy szerelem.

— Ugyan ne mondja, ifjasszony, — ijedezett Mustár, kinek felesége (mint a vigyori Palkó állítja) a söprűnyelet olykor-olykor arra is használja, a mire nem készítették.

— Hát hogy a nagy szerelem lenne a baja? — sóhajtott bele a beszélgetésbe a szemérmetes Zsuzska, ki főként tapasztalatlan szivével hódította meg a sokat tapasztalt huszárt. — Bizony nem csodálom, a kinek olyan gyönyörűséges menyasszonya van, mint a bogádi kisasszony.

A büszke Ágnes nem igen állhatott nagy kegyben Kata asszonynál, mert ez ugyancsak nagy erélylyel sietett az illetéktelen oldalról jött magyarázatot visszautasítani:

— Fogd be a szádat Zsuzska. Hát már mindenbe bele kell neked kottyannod? Ki kérdezett? Nekem is van talán szemem, hogy látom, ki milyen. Hanem hát szépség ide, szépség oda, csak nem min-

dig a legszebb almára fáj az ember foga, meg arra, a melyik legjobban a keze ügyébe esik.

— Mint nekem, la! — édeskedett galambjával a huszár, és a mint hamarjában tehette, egy kicsit meg is szorongatta.

— Ne bolonduljon már kend, no! — vonogatózott a leány, mígnem mindkettejök figyelmét megint a kulcsárné követelte magának.

— Hát kinek beszélek én itt? — tört ki ebből az irigy indulat. (Zsuzsa meg Jutka csakúgy nevették a husz-husz esztendejökkel.) Talán magamnak beszélek? Isz én tudom már negyednapja óta az egész dolgot. A János kocsis mindent elmondott nekem, a mit Dunaszögön hallott. Te, Jutka, ne vihogj, azt megmondom! Hogy hát a mi fiatal uraságunknak jobban tetszenék egy odavaló kisasszony. Hanem csak az az egy baj van, hogy... hogyan is mondjam csak? Az ám, az a baj, hogy zsidóleány.

— No, nem megmondtam? — ugrott előre diadalának legteljesebb öntudatával Mihály huszár. Nem megmondtam én, hogy nincs ki egészen?!

A tanácskozás eredménye minden valószínűség szerint egy kompromisszum lett volna, mely szerint Béla szerelmes is, de hibázik is neki egy keveske; azonban egy hirtelen közbejött esemény a beszélgetésnek egyszerre más fordulatot adott.

Tanácstartás közben észre sem vették, hogy a hármonikaszó a fenyvesben már egy kis ideje elhallgatott. Még a lárma sem tette a vitatkozókat figyelmesebbekké a hátulsó udvarban történők iránt,

s csak akkor néztek oda neki, mikor a nagy zajjal fölnyitott ajtón a vigyori Palkó csörrel-pörrel, dulakodva, taszigálódva, gallérjánál fogva belódította a rugódozó, kapálózó, kézzel-lábbal szabadságra törekvő Pirók-gyereket. Hátuk mögött lépdelt befelé a sárga szemű és pisze orrú Sára kisasszony, ki — miután lovagjának ezuttal mind a két keze rendkívül el volt foglalva — szives vala utána hozni ama bűvös-bájos instrumentumot, melynek epedő hangjai végre is megtalálták az utat pánczéltalan szivéhez. A kertész ijedtségéhez, mely az erőszakos jelenet láttára minden tagját elfogta, csak Jutka öröme volt fogható, mely e tenyeres-talpas szüzet rendesen eltöltötte, a mikor csak a kis Pirók valami nem egészen inye szerinti mulatságba keveredett. Kata asszony figyelmes köre egy pillanat alatt felbomlott.

— Csak ezt a kölyket akarom egy kis becsületre tanítani! — tüzeskedett Palkó. Id'adod-e a gyűrűt?

— Ha a bicsakját is ráadja még a hármonikára, akkor oda, — nyögött az áldozat és mindenképen védelmezte markát az erőhatalom ellen.

A becsület tudniillik, melyre Palkó ilyen sajátságos módon oktatta a Pirók-gyereket, annyiból állt, hogy ez azt a karikagyűrűt, melyet ma este hazajövet az erdőn talált, cserélje el vele a hármonikájáért. A kölyöknek a becsületről való ismeretei pedig annyiban voltak hiányosak, a mennyiben ő a hármonikára — melynek fujtatója már állítólag két helyen ki volt lyukadva — még egy

fehérvári bicsakot követelt ráadásul. Miután Palkó, kinek épen szüksége lett volna a gyűrűre, egész tekintélyét hiába használta fel a talált jószág értékének kisebbítésére és a hármonika füllel hallható hiányainak szépítésére, e kényes becsületbeli ügyben kénytelen volt erőszakhoz folyamodni. Mindhiába. A kölyöknek kifeszíthetetlen markai voltak. Apellált Mihály úrhoz, meg Kata asszonyhoz.

Míg a tényállás — különféle szenvedélyes kitörések által félbeszakítva — előadatott, természetesen nem kis időbe került. Mielőtt a dolog lényegére nézve akárki véleményt koczkáztatott volna, igen megfoghatólag, látni akarta a gyűrűt.

Egy pár újabb hátbalökés a kóczos kis Pirókot belenyugtatta a kikerülhetetlenbe, és összeszorított jobb markának egyik ujját egy igen keveset fölemelte, hogy a gyertya sugara megcsillant az arany karikán. Másik kezét azonban minden eshetőségre készen tartotta. Nagyobb engedékenységre, illetőleg még egy ujjának eltávolítására semmi szín alatt nem volt rábirható.

Zsuzska, ki — mint már említve volt — tapasztalatlanságával gyújtotta lángra Mihály szivének hamvadozó tűzhelyét, megint illetéktelenül avatkozott a dologba. A nélkül, hogy bevárta volna amaz érdemesebbek nyilatkozatait, kiknek az efféleben már némi jártasságuk van, kifejezte kételyét azirant, hogy a Pirók-gyereknek joga lenne a kérdéses karikagyűrűért bármit is követelni, és Palkónak bármit is ajánlani. Tapasztalatlanságának azonban rögtön megadta az árát, mert — mint a közben-

járókkal mindenütt történni szokott — a viaskodó felek között egyszeriben megköttetett a fegyverszünet a közösen elfoglalt terület védelmére, és mind a ketten a közbelépő ellen fordultak.

— Micsoda, mit mond maga, Zsuzska leányasszony? — tüzeskedett föllélegzve a kis Pirók. — Hát loptam én ezt a gyűrűt? Hát embert öltem érte? Itt sülyedjek el álló helyemben, ha nem a temetőn túl találtam. Ott feküdt a harmadik gödörben, az út mellett. Még hogy én loptam volna! A ki nem hiszi, kimehet, megnézheti.

— Mit! — kiabált Palkó is, és vigyori szemei szikrákat hánytak a tapasztalatlan leányzóra, — hát azt meri maga állítani, Zsuzska, hogy én orgazda vagyok? Hogy nem becsületes jószágot akarok megszerezni? Hogy én egy rongyos gyűrűért becsukatom magam a vármegyén?

A nagy zaj, lárma, tüzeskedés közben nem csoda, ha a kérdés szálai kezdtek összezavarodni Kata asszony éleslátású szemei előtt. Ennélfogva, hogy a bonyolódott ügyet annyira-mennyire tisztázza, szükségesnek gondolta az iránt tenni föl a kérdést, hogy nincs-e a gyűrűn valami jel?

— Egy A. betű, — felelt a becsületes találó. — Az ábécé első betűje. Azt jelenti, hogy az egész tiszta aranyból van.

— Az én nevem első betűje, — magyarázta tovább a titokteljes vonásokat a vállalkozó inas, kinek becsületes neve: Antos Pál volt.

Egy kis szünet állott be. A kulcsárné, ki minden tekintélye ellenére is tartott Palkó rossz nyelvétől,

lehetőleg ennek előnyére rendezte gondolatait, s s a mint megszólalt, véleménye részére kifejezéseinek és hangjának bizonyos erőszakossága által akarta megszerezni az igazság látszatát.

— Mit tudsz te ehhez a dologhoz Zsuzska! — kezdé. — Megmondtam már, hogy fogd be a szádat és ne légy minden lében kanál. Ott voltál, mikor a Pirók találta a gyűrűt? (Zsuzska nem volt ott.) Nohát akkor hallgass. Szeretném én látni azt a törvényt, hogy most ezeknek nyakukba kellene venni a világot, felmondani a szolgálatukat és keresni a gyűrű gazdáját. Tudsz olyan törvényt? (Zsuzska nem tud.) No hát jobb, ha hallgatsz. Aztán meg ugyan honnan került volna oda a gödörbe, ha nem készakarva teszik oda? Még hollók is ejthették el; azok pedig száz és száz mértföldekről hordják össze az efféle fényességeket. Hát azt akarod-e, hogy most Palkó a Pirókkal száz meg száz mértföldekre induljon? (Zsuzska nem akarja.) Nohát!

A beszéd sikere, az okoknak fényesen fűzött lánczolata ellenére, szemmel láthatólag nem volt teljes. Mihály huszár, hogy galambjának kedvében járjon, elgondolkozva pödörgette a szürkéket és megcsóválgatta fejét. A kertész, a mint becsukásról hallott, elkezdett húzódozni és látszott rajta, hogy a hollók által nem tartja egészen tisztába hozottnak a kérdést s a jövendő méhében ismeretlen veszélyeket sejt. A faggyúval telecsöpögött és időközben elszundított Péter általánosan azt a benyomást tette, mintha csak tettetné az alvást, hogy

annál jobban kihallgathasson mindent és elárulhassa őket. A dolog ily kellemetlen fordulatának éreztére a küzdő felek tanácsosnak tartották fensőbb beavatkozás nélkül minél előbb megkötni a békét. A fogalmazásban csak az idézett elő némi zavart, hogy Palkó most egyszerre hajlandó lett megadni, a kis Pirók meg elengedni a bicsakot. A helyzet előnyeit Palkó jobban ki tudta zsákmányolni, és ellenfelének be kellett érnie a hármonikával, melynek fujtatója — közhit szerint — két helyen lyukas volt.

Az alku sikerülte után a gyűrű kézről-kézre járt, csak Mustár kertész nem merte kezébe fogni. Végre — mint jó korán látható volt — a pisze-orrú Sárika ujján nyugodott meg, miután ezt a vigyori Palkónak hármonikájával sikerült a maga részére biztosítani. Így dobjuk félre elhasznált eszközeinket.

IX. FEJEZET.

Itinerarium.

A vonat a késő esti csöndben hosszú fütytyel indult meg a karámosi pályaudvarról, melyen egy-két álmos vasuti szolga tápászkodott. A tüszkölő mozdony magával vitte a zajt, életet; magával Bélát. Az est ragyogó szép volt körülötte. A lágy, nyári párák oszló bolyongással vándoroltak a levegőben. Az égen egy-két csillag halavány világa küzd az újholddal, melynek képe elé a komor kémény minduntalan fekete fátylat dob. Közel s

távol az őrházak, falúk, pusztai épületek ablakai, a vasuti szines lámpák vörös és kék csillanása végetlenbe futó csillagoknak tetszenek. A parti halmot a vonat mellett a hold tükörré varázsolja; de a rohanó kocsiknak nincs idejök megállani, hogy képekben gyönyörködjenek. Óriás tükrök az útszéli mocsarak és ingoványok is, melyeknek tündöklő ezüstje — a mint egy-egy kis sziget, nádas vagy zátony emelkedik rajtok — mintha visszájáról itt-ott le lenne kopva. Néhol egy mozgó alak mutatkozik a messze néptelenségben, valami éjjeli vadász, kinek fegyvere fölveri nyugtukból a víz szárnyas lakóit. A puska döreje tompa morajba vész a vizenyős vidéken s a fölvert madarak, melyeknek sötétszürke szárnyai, mintha csupa gyöngy és fényes aczél lennének, rebbenő, síró, panaszos, elhaló zajjal tünnek a távolba. Az út melletti cserjék a pályára vetik árnyékukat s a homályos, testtelen árnykarok ingva nyúlnak a vágtató vasszörnyeteg után. A távoli jegenyék árnya is elnyúlik messze a mezőn, mintha ágaskodnának, hogy a futó tüneményből ők is lássanak valamit. Egy-egy lebocsátott korlátnál elkésett parasztkocsi álldogál, melynek gazdája szunyókálva tartja kezében a gyeplőt. Olykor parkok titokzatos, sötét sűrűségei tünnek el mellettök, melyekből némán emelkedik ki az urilakok fehér tornyainak sápadt kisértete. A faluk nádas házai és sáros utczái közül egy-egy éber kutya szörnyű ugatást kelt, mely a hangtalan éjben messze visszhangzik. Mentek el városok mellett is, itt is zajtalan és sötét volt minden s a hold-

világította kémények sűrű serege komolyan és némán őrködött az alvók felett. Csak egy-egy városvégi korcsma nyitott ajtaján át kapott el és hozott idáig értelmetlen hegedű-hangokat az éji szellő; meg a toronyórák kondultak egymás szavába és kezdtek vontatott pört rajta, hogy melyik a pontosabb?

A vonat tovább halad. Béla elkábult a zavaros lármában, mely belsejében annál jobban elhatalmasodik, a külső világnak minél mélyebb nyugalma veszi körül; kimerült a hosszú futásban ama sötét és vigasztalan rengeteg úttalan utain, hova az éjjeli benyomások csábították; törődve hanyatlott hátra feje, lehunyta szemeit és elszunyadt. Már napok óta nem aludt ennyit egyfolytában. Mióta dunaszögi lármás pajtásai búcsúzóra összecsókolták, kerülte szemeit az álom. De most aludt. Mély, nehéz lélegzeteket szedett, meg is mozdult olykor nyugtalanul, kigyuladt arczát álmában meglegyezte, (mit, mit nem álmodott? ki tudja;) de néhány órafolyásig aludt. Egyszer csak távolról lassú, suttogó, de messzeható nesz hallatszott, melynek méltóságos közeledtét nem tudta föltartóztatni sem a mozdony türelmetlen tüsszögése, sem a kerekek ostoba dübörgése. A zúgó, csobbanó, végetlennek tetsző moraj már utolérte a menekülő vonatot és mindenütt nyomában, alatta követte soha el nem hallgató mély panaszaival. A kocsi ablakán egyszerre bűvös fényesség verődött be. Béla, mintha álmában szivébe szúrtak volna, úgy ijedt és ugrott föl e neszre.

Az ősz Duna mormolt alattuk.

A mint a hajnal foszló párái — a nyári nap reggeli öltözete — emelkedtek keleten, már átlépték a haza határát. A nap idegen halmok mögül idegen völgyekbe mosolygott le, a sugarak idegen falvak házikóinak ablakain köszöntötték be, a harmat idegen mezők pázsitját füröszté és a leányok idegen dalok mellett indultak munkára. A szürkületben kitárta Béla felé karjait az ismeretlen, hogy megszabadítsa.

A szerencsétlen e reggel óta meg akart szabadulni. A kínnak ólomsúlyát az első órák, melyeket távol töltött szülei házától, rövid időre leemelték lelkéről s egy-két gondolatát felszabadították, hogy a mult szomorú, ködös képeiről jövője felé repülhessenek. Az önkínzó gyász legsötétebb őrületeinek is vannak ilyen világos perczei; az apa egyetlen fiának nyitott sírja előtt megszakadó szívére szorítja leányát és ennek férjére gondol; a gonosztevő bódult agyában a vesztőhely előtt terv villanik meg, hogy mikép tehetne ismét jóvá mindent, s másoknak ajánlja ezt. Bélának is megadatott a számvetés nehány órája. Ime idegen földön van. Miért? Senkit sem ismer maga körül. Mihez folyamodjék? A vonat rohan vele előre. Hova viszi? Kérdések, melyekre felelnie kellett magának. Természete a régi maradt; ösztönei, föltételei jók, dicséretesek és nemesek. Arról pedig, hogy lelki erejének, akarata szilárdságának, szíve tántoríthatatlanságának gyönge, ki nem feszített húrját (mely mellett csak nyomorultságunknak lehetnek

fokozatai, boldogulásunk mindig álomkép marad) nem ajzották-e még jobban le ama rettenetes hullámok, melyek keresztül csaptak rajta, nem intézett magához kérdést. Hány diadalmas útra induló hajó lett semmitérő játékszerré a hánykódó és szeszélyes tengeren, mert az első kedvezetlen szélre behúzta vitorláit és nem bírván kifeszíteni többé, kénytelen volt lemondani uraságáról az elemek fölött! Hány nagyra hivatott elme, melyet egy bérczi út a felhők sugaras magasába hítt, rettent vissza az első akadálytól és lett kitaposott, poros, sáros utak közönséges vándorává?! Hány boldogításra született, nemes czélok felé dobogó szív veszett el nyomorultan, mert legelső kis sebe annyira leajzotta idegeit, hogy nem bírta bekötözni azt és elvérzett bele?!

Az ifjuság cselekedeteiben — az első nagyobb eszméltető rázkódásig — rendesen öntudatlanul jutnak érvényre a lélek alapvonásai. Béla legelső emléke kiátkozott szüleinek hiábavaló, hajótörést szenvedett erőfeszítése volt az élet harczában. A legyőzhetetlen nyomor nem tágított házuk ajtajából, míg a halál nem kopogott azon és egymásután meg nem szabadította apját, anyját, testvérét, valamennyiüket ő rajta kívül. Nagy példák voltak előtte; s a gyermek bár az élet legdurvábban feltett kérdései előtt is szemeket mereszt, igen gyakran a legfinomabbakat is megérzi. Atyjának daczos, halálig kitürő lelke ő benne megtörött. Gyönge nyakát kemény igába hajtotta, melyről számtalanszor hallotta, hogy boldogabb

kikötőbe fogja vezetni, mint a milyen az volt, melyből fölszállt a postakocsi bakjára, hogy az vigye bele a nagy ismeretlen világba. A postakocsi a kálozdi kastély előtt tette le, hol a jelen jólétért és a jövendő kincsekért oly csekély árat követeltek tőle, melyet csöndes, szelid lelkének nem is esett nehezére fizetnie. Az elnyomott akarat helyén — mint az életvetésre nem használt térségen — a merengés színes virágai bujtak elő, nyiltak, hervadtak és hatalmasodtak. Az iskolai dicsőség aranynyal futtatott koszorúja csak álmodozását táplálta. Semmi küzdelmet nem látott maga előtt; ugyan minek gondolna a fegyverekre?! De a fiatal kebel hullámai már az élet partjait kezdték csapkodni. És mindig csak a küzdelmekre kész erély, az akadályokkal szembeszálló akarat fogyatkozását mutatta. Az egyik percz Mari karjaiba vetette; nem bírt harczot folytatni zajló szíve ellen és magánál jobban bízott a sorsnak váratlan, előreláthatlan fordulataiban. Mikor a küzdelmet kikerülni hitte, vészesebb és pusztítóbb harczba keverte magát, mert a világ rendes útján haladt előre és a sors szeszélyes keze pihenőt tartott. Egy másik percz azután kiszakította kedvese karjaiból; képtelennek érezte magát ama vívódásnak végletekig folytatására, melyet maga zudított fejére. Bizonyára lesznek, a kik azt mondják, hogy ehhez is csak erő kellett: de ne feledjék, hogy azok is magoknak követelik az igazságot, a kik az öngyilkosságot gyávaságnak tartják. Béla lelkét nem töltötte be szerelme egészen; más álmai is voltak a jövőről,

melyről annyi szó volt a kálozdi kastélyban és annyi kép az ő magányos merengéseiben. Álmai a férfiui munka legnemesebb jutalmairól, az élet leghevítőbb verőfényéről, melyet ha oda fog vezetni az egykori kolostor kongó, elhagyatott termeibe, lefizeti azt is, a mivel annak tartozik. Álmai, melyeket szerelmével elválaszthatatlanul összekötni keze gyönge volt és bizonyára úgy tetszett neki, hogy feje fölött a két felhő ellenkező utakon megindult, egyre jobban távolodott egymástól, szállt és szállni fog mindig messzebb és soha, soha sem egymás mellett. Álmai, melyeket ha a végetlen űrben tovatűnni, semmivé lenni enged, bizonyára kedvese könnyének ki nem apadó árja fizette volna meg. Álmai . . . de mind, mindez csak csalódás volt! A mérlegnek az a serpenyője nyomatott alá, melyben a lélek legelső ékessége, a becsületes önérzet, a tiszta szív nyugalma és a boldogság reménye voltak. Mindez oda és miként! A katasztrófára oly hirtelen tűntek el egymásután a keresett mentségek, mint a kártyaasztal mézes szavú fosztogatói, mikor már nincsen semmid. És elközelgett helyettök a kínos bizonyosság mély, nagy és a legeslegutolsó, már elkésett perczben kitört szerelméről, mely napokig bámész, értetlen, de nedves szemekkel csüggött amaz árnyalakon, kit az életben nem láthat többé.

Béla kétségbeesésének sötétébe az első sugarak azon a reggelen hatoltak, mely a határokon túl virradt reá. Életében is ez volt a legelső óra, melyen felismerte és számadásra vonta lelke áru-

lóit. Mi jogon kínzasz ábránd azzal, hogy rémalakot mutogatsz a mocsár vészes páráiban, melybe te sülyesztettél?! Jőjj, jőjj akarat és vezess a te birodalmadba, hol nincs pihenő kéz, fő, lélek! Jőjj és szolgáitass ki engem ott a kötelesség szigorú uraságának! Igen, a munka földén keres gyógyfüvet sebére. E nagy, nagy német földön, melyen egyetlen kéz sem nyugszik; mindegyikben kalapács, ár, tű, kés, véső, könyv, toll; itt korlátlan úr a kötelesség és kész szolgája mindenki. Megostromolhatatlanul ül trónusán és a jutalom, melyet osztogat, a megelégedés. Mi van ennél magasabb; mi, a mire jobban szomjaznék Béla lelke? Az éj szörnyei kerülik a munka asztalát és a nappali szorgalomért tisztességesen meg szokott fizetni az este. Ím, már a jövő is eszébe jut. A sárguló hársfák hosszú során, a porosz fővárosban, minden reggel oda sietett a tudomány ama világhírű csarnokába, melynek nem a fejedelmi épületek szomszédsága szerez tiszteletet. Nagy Fridrik lovagszobrának őrszemei alatt itt fejlik, növekszik, készül a jövő reménysége. Béla nem engedett pihenőt lelkének; egyenlő mohósággal hallgatta a filozófok elmélkedéseit, a történetkutatók tanulságait és a természetvizsgálók elbizakodott tudományát. A kiábrándulás, mely lelkében már a berlini első napok folytán beköszöntött, megörvendeztette. Ismereteinek tömege minő kicsiny és könnyü; látásának határai minő szűkek és homályosak; gondolkodásának útja minő egyenetlen és téveteg! Mennyi munka vár itt őreá! A nappal padjában érte az

egyetemen és ott búcsuzott el tőle; kis szobájában, író-asztala mellett, könyvei fölé vagy írására görnyedve, sokszor visszautasította az éjtszakák kínált ajándékát, az álmot. De — hiába tagadta maga előtt, hiába azoknál, kik otthon minden sorát lesve várták, — buzgalma, igyekezete, szorgalma csak folytonos vergődés volt. Hiába terhelte meg elbíró erején fölül vállait, a láthatatlan vaskezek nyomását, melytől szabadulni akart, csak mindig érezte rajtok. Ama szent és örvendetes estén, melynek melege minden szívet megnyit és minden titkot felvilágosít, magányosan üldögélt lámpája mellett. Az iskola ajtaja be van zárva s könyvei, tudománynyal és igényekkel teljes könyvei, megnémulva hevertek asztalán és térdein; ma nem az ő napjuk van. A pápaszemes doktorok ajka le van zárva; a sötét sorok érthetetlenek. Óh micsoda, micsoda mondanivalójuk is lenne nekik ma este?! Nem, ma nem hall tőlük hideg és szívtelen szavakat az élet feladatáról; a titokteljes viszonyról, melyben a világgal állunk; a láthatatlan szálakról, melyekből lelkünk szőve van; az akarat szabadságáról, melyben gyökerezik az erény; a határvonás zavaráról igaz és hamis, jó és rossz között. Ha akkora e zavar, miért, oh miért fáj hát neki az élet?! Nem hallja a tudós tagadó kaczaját reményeink felett, és mégis folyton folyvást reszket bele a lelke, hogy az a tökéletes alak és szennytelen lélek immár nem létezik sehol a mindenségben, nem találkozik vele soha, soha többé. Hát akkor akármit tesz, akármint él és akárhogyan hal

meg, mind hiába, mert tartozása lefizethetetlen. Nem fog ráesni soha a napéinál egy fényesebb és boldogítóbb sugár; a világ ezer érintése után nem lesz egy, mely gyöngéden szóljon szívéhez ... Egyedül van. Tollat vesz, hogy boldog új esztendőt kívánjon azoknak, a kik rágondolnak. Benedek úrnak, Istóknak — s Ágnesnek is? Nem, neki nem.

Már meg volt rendülve hite a tudomány gyógyító erejében. A sebet, melyet egyik nap bekötözött, a következőn ujra fölszakította. Tépelődve, búsan, reménytelenül bolyongott a nagy város utczáin és minden nap kevesebbet forgatta könyveit. A víg fiuk, kiknek szomszédságába az egyetem padjain került, emberek közé csalták a bús pajtást. Elvitték magokkal mulató helyekre és megmagyarázták neki, hogy itt a leányok kedveseik becsületére vannak bízva; az anyjuk nyugton alszik otthon s a lány fiatal lelke egész bizodalmával mosolyog, tréfál és tánczol. Vajjon hány csalódik és lesz szerencsétlenné közülök?! A deákok félrecsapott sapkáikkal, a mellükön végigfutó keskeny szalagra büszkén, könnyelmü dalra gyujtanak és poharak csengése közt vígan zendül föl az ének:

Játszi Ámor, tünde mámor,
Mindörökre légy velem;
Habzó serleg, fölemellek:
Éljen a bor s szerelem!

Béla hallott, látott és sietett menekülni onnan. Hanem hova? Könyveihez vissza? Új kisérletet

tenni velük? Nem, nem; neki a nagy világnak. A végetlen képgyüjteményt fogja forgatni, annak lapjai közé mélyed, ott keresi a feledést. Mindennap új izgalmat hozzon neki, a fütyülő vonat és fütyülő hajó ne hagyja nyugtát, az élet tárja ki előtte minden tarkaságát, a természet bontsa ki halhatatlan vásznát és leplezze le örökéletű alkotásait. A tavasz már innen-onnan nyílik s minden, a mi szép, vár rá a világon. Míg Németország és Svájcz földén vándorolt, akármelyik pihenőjén tekintett körül, mindenütt a teljesített kötelesség, a nem alkuvó becsület, komolyan vett hűség és megérdemlett elégedés képei fogadták. Nem mert közéjük vegyülni és a magányosságban keresett szórakozást. De a völgyek, melyeken áthaladt, nagyon vidámak, mosolygók, verőfényesek, virágosak és távoliak voltak. A hegyek, repedezett keblökkel lenézték fájdalmát, havas ősz fejökkel kicsinylették gyermek-szenvedéseit, zöld koszorúikkal nem értették meg reménytelenségét. A tenger végetlen tükre, könyveihez hasonlóan, felzaklatta keblében a kérdéseket: hol van a vég és mi az? s csöndes morajában nem adott értelmes feleletet. A folyók örök suttogása rémes álmokba szenderítette, a tavak fényes, csillámló színe kötét képeket tartott szemei elé. Mit hallott a vízzuhatagok végét nem érő, panaszos gyötrődésében? Melyik táj, minő vidék hát az, a melyik háborgó lelkét megnyugtatja? Van-e olyan valahol a széles világon, a mely se ne mosolyogjon, se ne haragudjék, se ne búsuljon; zordonságával ne tétlen daczra korbácsolja keblét,

hanem mindezek nélkül nyujtsa neki orvosságát?! Nincs, nincs; míg lelkében csak az egyetlen út marad, mely szemétől szíve sebéhez vezet. Mindent, a mit látott és hallott, csak szenvedése magyarázatául fogadott el. A mesék, melyek egy-egy kőhöz voltak kötve, mind róla szóltak, vagy szólhattak volna. Ama kolostorba ott egy császár záratta háladatlan fiát s a czellában, melyben szemeit lehunyta, uj nemzedék kerültével egy másik császár csuhával cserélte föl biborát. Amott játszatott a legszörnyűbb végű sakkjáték, melybe a menyaszszonyát követelő vőlegény bosszuálló kardjával rontott. E templom zordon ívei alá a bánatos lelkek éjjelenkint misére gyűlnek össze sírjaikból. A Rajna kővé vált hét szűze elmondta neki a zúgó habok közül regéjét s ama darabokra szakgatott bércz fölött a levegőben megjelent előtte is az aranyhajú Loreley. A beteg szív önkinzó leleménye mindenütt súgott neki egy, másnak hallhatatlan hangot, mutatott egy, mindenkinek láthatatlan vonást, mely szívét összeszorította.

E szürke ég nem terem számára írt. Kiábrándult hitéből a könyvek és az úti szórakozás gyógyerejében. Keze ért az ecsethez, fiatal lelke sok édes, feledhetetlen órán csüggött az olasz mesterek dicső emlékezetén, a klasszikus korok nagysága nem egy pillanatban adott tápot ifjúi hevületének. El, el; keresztül az alpeseknek felhőkkel ismerős szorosain; át Dante poklának sötét, kopár, rőt sziklái közt; el a kis Loppio smaragd-szigete felé; el a csodákat termő olasz ég alá; el az isteni művé-

szetnek holtakat támasztó, sebeket kötöző, mindenható karjai közé! Már megvolt az ecset; de keze még nehéz vala hozzá. S a vándorút a földi éden kertjében nem könnyített rajta, mint nem könnyíthetett semmi az ég alatt lelke összeszedett erejének és felbuzdult akaratának szövetsége nélkül. De Béla gyönge és ábrándozó volt. És az álmodozásokra csalogató légkör, mely körülvette, nem volt alkalmas rá, hogy összeszedje benne magát. Ha álmai odataláltak a kicsiny, rideg berlini tanulószobába, hogyan bocsátották volna karjaik közül ki itt, az ő birodalmukban: a szőlőfüzérekkel szegett bájos utakon; a boldog, áldozatra kész szerelmet jelentő narancsvirágok illatos legében; az olajfák rejtelmes, homályos, szürke berkeiben; a Como tarka paradicsomában és a Garda kék tengere fölött; a fényes multról beszélő romok szomorú omladékai alatt; Velencze düledező palotái közt, melyek századok óta panasztalan megadással nézik a legfényesebb tükörben pusztulásukat. És mit nem kellett tőlük hallania! Mennyi itt a bűnös, a vértanu emléke, ki szerelmeért elárulta a világot; de nincs egyetlen egy sem, ki a világért árulta volna el szerelmét. Ott emelkednek egy néptelen, homályos csatornán a mór palotájának kormos, megátkozott falai; ez a gyilkos nagyon szeretett és bizonyára sok bocsáttatott meg neki odafönn. Ama szegényes mauzoleum rácsa mögött, mályvarózsák közt, áll ott a szürke kőkoporsó, melyben Julia nyugodott, s az utasra sokat mondó némasággal tekint alá a két Montecchi-vár; hogyan

lehet nagygyá, halhatatlanná valaki nagy és halhatatlan érzelmek nélkül?! Ez a rémes hely az, melyen Parisina tündérszép feje a porba omlott és utolsó pillantása kedvese kínjának véres képébe veszett. Dante komor sírja egy boldogtalan élet üdvösségéről tud mesét, mely szerelmével egy angyalt ölelt. Ez ódon boltívek őrzik emlékét ama röpke pillanatnak, mely Petrarca szerencsétlen szerelmével megajándékozta a világot . . . Béla csüggedten bolyongott az örök városnak sokszorosan szentelt kövein. Majd a művészet kincses csarnokaiban töltötte napjait, majd az utczákon járkált föl s alá, melyekre akkoriban annyi ünnep fénye ragyogott, a hány napja van az esztendőnek. Az ajtók előtt emelt oltárok czifra rongyai és tarka virágai mellől kóczos gyerekek sivító zajjal koldulnak a járókkelőktől egy-egy fillért a madonna számára. A töméntelen sok búcsun minden templom előtt a lármás kufárok végetlen serege; asztalaikon csalogató szerencse-játékok közt a vízbe merülő s jövendőt mondó ördögök, a mindenféle mulattatáshoz értő dottori nagy tömegbe csődítik az ácsorgókat. Mindenfelé szól, zeneg, harsog, dübörg a pulcinello, tamburin, saltorella. A boldog Róma henye gyermekeinek ünnepe sohasem szakad meg. A templomok mindegyikében új látványra virrad az új nap és tolong a dologkerülők megszámlálhatatlan hada. Most az állatokat szentelik a San-Antonio-kápolnában, majd a bárányokra kerül külön a sor a Santa-Agnese-ben. Mennyi bámulni való furcsaság van a nagy zsidó-keresztelőn a Laterán-ban s mily

ünnepélyes a nagy-penitenciárius kardinális megbocsátó szózata szent Péter szobrának lábai alól, mely a bűnösök börtöneinek zárait fölnyitja és bilincseit leoldja. Aztán a propaganda ünnep az emberi nem minden fajából való kispapokkal, meg a naiv gyermek-prédikácziók Aracoeliben. És a többi mind. Akkor még mindez virágjában vala. Béla láthatta sorra, résztvehetett valamennyiben és a sok templom közt kereshette azt, a melyikbe Ágnes küldte.

Hát a mindenható művészet? Megpróbálkozott az ecsettel; de sikertelenül. Hogyan foglalkozzék ő ideáljával? Egy-egy sötét hajszál került a vászonra, két barna szem, mély tűzével, melyek eredetijét csak ő látta szünetlenül. Mari volt — és a kép befejezetlen maradt. Az a nem létező eszményi szépség, melyet a nagy művészek halhatatlan keze másolt s melytől ő megmentését várta, a mint közeledni akart hozzá, nem ismerős, idegen, hideg volt neki. Egy-két költeményt is vetett papirra; silány erőlködés volt jogtalan panaszokra. Összetépte őket. Ki magyarázza meg, mint alkothatta Moreto remekeit egy gyilkosság bűntudatával lelkén?

Béla a hosszú úton, melyet egy évnél tovább járt, oda jutott ismét vissza, a honnan kiindult. Folytonos tépelődése, önvádja, merengése, magányossága nem engedhették hegedni sebét. Csak még egynehány csalódással lett gazdagabb: ennyi volt az egész. Semmiféle vigasztaló sugár nem derengett jövője fölött és ő már meg is szokta örökké sötétnek látni azt, és lemondani róla,

hogy valaha tájékozhassa magát iránta. Hányatott sajka volt, melynek kormányosa aluszik. Vigyétek, ragadjátok őt habok; neki mindegy, akárhová!

Az angyalvár óriási kerek vonalait már elnyelte szemei előtt az esti homály, a mint ablakán kitekintett. Az esti sétára indult nép tompa, nyüzsgő, zsibongó zaja odahangzott hozzá. Istók olvashatatlan szarkalábjai aznap vittek hírt neki az otthonvalókról. Hogy, hogy nem jutottak addig gondolatai: a homályban egyszerre mintha Ágnest látta volna, hideg kék szemeivel és aranyos hajával. Béla félrekapta fejét. Minek üldözöl, mit akarsz tőlem? Igaz, neked adósod vagyok egy levéllel. Régi tartozás, hadd fizessem le ma. Mit gondolok én a te hiuságod csinált bánatával; mi a te fagyos szerelmed az én égő keservemhez! Miért nem mondtál le jókor rólam; s minek vártad be, mikor már nyomorulttá lettem miattad?! Halld meg, tudd meg hát minő nyomorulttá!

Béla írni kezdett. De a toll mindig lassabban, lassabban haladt a papiron s egyszer csak megállt, kiesett kezéből — és ő karjára hajtva izzó fejét, belemerült ábrándjaiba.

Már másodszor ütött vállára Antal, hogy magához tért. Látogatója szomszédja volt, egy fiatal, életteljes, könnyelmű, víg franczia festő.

— Megint a régi nóta, barátom? — kezdé s egy széket húzva maga alá, szemben Bélával leült. Tudja-e, mit mond az olasz? Azt, hogy: száz órai bánat sem fizet le egy fillér adósságot. Hanem ezt már elmondtam számtalanszor hiába és tudom ma-

Az angyalvár óriási kerek vonalait már elnyelte szemei előtt az esti homály, a mint ablakán kitekintett.

Beöthy : Kálozdy Béla. I. 164. lap.

gamról, hogy az unalom nem mulatság. Nem is azért jöttem; de ma ujságom van, barátom. Hallja ön, ujságom?!

— Ujság? Nekem? Öntől?

— Csak ne oly fanyar képet hozzá. Azt hiszi, másnak senkinek sincs baja, csak egyedül önnek? No hát tudja meg, hogy én ma koplaltam és csak az isten őrzött, hogy holnap is nem folytatom. A vén Giovanna tegnap felmondta a hitelt. De most egy órája megkaptam uti költségemet s holnap reggel indulok haza. Önt is viszem magammal.

Béla nagy szemeket meresztett határozott barátjára, ki vidáman gyujtotta meg gyertyájánál szivarát és így folytatta:

— Igen, igen. Semmi vonakodás. Holnap reggel indulunk Párizsba. Mert Párizs utoljára is csak Párizs és a ki Párizst nem látta, semmit sem látott. A világ fővárosa, az élet mestere, a jókedv tűzhelye, az örömek bőségszaruja és — minden bánatnak győztes ellensége. Oda, oda barátom! Én, mint önnek orvosa, legközelebbi rendelvényül egy uti jegyet fogok markába nyomni Párizsig. Csalhatatlan gyógymód. Ott nem ismerik a bánatot. Ki van számítva, hogy utolsó fél-frankomtól az omnibuszkocsis fog megrabolni, ki az indóháztól lakásunkra visz, a hova egy sou nélkül érkezem meg. Hát most én beleverjem a Capitolium falába a fejemet? Vannak képeim, kész Portia, mely híremet meg fogja alapítani és mi kell több? Nos, nyujtsa a kezét, barátom.

Béla fölcsapott.

X. FEJEZET.

Josephine.

Ime Párizs, hatalmas palotáival, fényes boulevardjaival, avenue-ivel, passage-aival, méltóságosan hömpölygő Szajnájával, tömör és kecses hidjaival, quai-ivel, hasonlíthatatlan szinházaival, vakító boltjaival, énekes kávéházaival, csábító szirénjeivel, örökké éber életével, soha ki nemalvó világosságával, hervadhatatlan dicsőségével, kifogyhatatlan élvezeteivel, nem halaványuló mosolyával, megtörhetetlen életkedvével és megmérhetetlen nyomorával. A visszatért festő oly kitörő örömmel köszöntötte az omnibusz homályos ablakából a káprázatos fényű lámpák ezereit, mintha az utiköltségtől megkönnyebbült tárczája tele lenne a csodaszerrel, melylyel a lépten-nyomon kinálkozó örömeket mind magának hódíthatja. Pedig a tárcza üres volt és az orvos kénytelen vala betegének nehány napig pihenőt engedni. A víg fiú korán reggel otthagyta a deák negyedben az éghez legközelebb fekvő kis szobáját, melynek szomszédja magyar barátjáé volt, s az egyik műkereskedőtől a másikhoz lótott-futott, fűnek-fának kinálgatván a szűzi Portiát. Estéit pedig a szeretet erőszakoskodásával foglalták le anyja, nővére és kis öcscse, kik oly régen látták családjuk jókedvü és üres zsebü büszkeségét. A nagyokra vállalkozott festő lelkiismerete már nyugtalankodott s a míg egyebet nem tehetett, legalább éjjelenkint,

mikor haza szabadult, nem mulasztotta el fölverni Bélát és ezer bocsánatkérés közt értetni meg vele, hogy minden asszony tulajdonképen egy szeretetreméltó polyp, kinek karjai a menekülés reménye nélkül fűznek körül. A hitelezők csak esetlen boa constrictorok amazokhoz képest. És csakugyan oly hosszú idő óta nem volt már együtt az övéivel! Hanem holnap meglesz a vásár, nem ugyan Portiával, mert ahhoz e filisztereknek nincs elég izlésük; a pipázó czigányokra vetettek szemet. Ez azonban a dologra nézve mindegy. A pipázó czigányok is csak oly jól megszabadítják, mint Portia tette volna s végre a magáé, Béláé és Párizsé lehet. Jó éjt, jó éjt!

Az illető filiszter azonban alkalmasint megbánta az alkut a pipázó czigányokra, mert Béla ama bizonyos holnap estéjén is csak egyedül üldögélt egy boulevardi kávéházban. És Portia s a pipázó czigányok kegyelméből valószinüleg ezt tette volna még a következő estén is, ha orvosának véletlenül helyettesítője nem érkezik. Ott üldögélt tehát magában a kis fehér márványasztal előtt. Körülötte mindenfelé az élet nyugtalan zaja, a lámpák lobogó világa, sürgő-forgó nép, mely fut a mának örömei után, elfeledve a tegnap bánatát és mitsem gondolva a holnap kételyeivel. Bélát elmerültéből, melylyel valamelyik hirlap pathetikus soraiba mélyedt, egy ismerős, magyar hang ébresztette föl.

— Nem csalnak-e szemeim? Hisz ez Kálozdy Béla! Mondd hát, te vagy-e igazán? Otthon azt

hallottam, hogy Rómában időzöl, és én Párizsban akadok rád. No ez derék.

A fiatal Mágócsi Ernő gróf szives kézszorítással telepedett Béla mellé. Egy megyéből valók voltak s gyermekkori ismerősök. Hajdan nem egyszer próbálgatták együtt kis, török lovaikat és czélozgattak egy megviselt cziklops egyetlen szemére homloka közepén. Azóta sok idő folyt le s a virgoncz gyermekből nyulánk, nemes termetü ifju vált, kinek egykor üde, rózsás arcza megsápadt és idegesen mozgó ajkai körül későn pelyhedzik a bajusz s szakáll. Még zsenge gyermekkorában kitünő reményekkel tekintett rá a főrangúak nagy családja s messze hire volt ritka tehetségeinek, mindenekfölött pedig az ifjú évek hevülete által meg nem tántorított, józan eszejárásának. Anyját nem is említve, (azok gyöngeségei közösek a kunyhókban és palotákban), mindenki jövendőt jósolt neki, ha a közügyek sorsa fordulni talál, a minthogy innen-onnan fordulnia is kell. Családja, nevelője, kin ősi divat szerint okvetlenül fekete reverendának kellett aláfolynia, tőlük telhetőleg verték a meleg vasat s kovácsolták bele azt a csodálatos modort, — a magyar főuri nevelés e koronáját, — mely hitök szerint egyedül alkalmas arra, hogy a világba lépő növendék a szatócsok e tolakodó társaságában fenségét megőrizze általa. A tartalmat folytonosan tagadó felületesség modora ez, mely semmitmondó kérdésekkel áraszt el mindenkit és semmitmondó feleletekkel szolgál mindenkinek; a legjobb esetben hallgat és hide-

gen mosolyog. Mindig roszabbnak mutatja magát, mint a milyen, mintha a külső szintelenség már drágagyöngyös kagylót jelentene. Ernő gróf nagy, merev, kék szemeinek beszédes pillantásai semmi összhangban nem voltak siető és üres beszédével; minden szava és tekintete mutogatta az ellentétet az először szárnyra bocsátott madár örömének őszinte kitörései s a mézes mázba rejtőzködés léhasága közt, melyet szegény gróf létére okvetlenül szükségesnek tartott egy gazdag köznemessel szemközt.

— Tehát Párizsban? — kérdé újra s a hosszú kézelőkből alig kilátszó vékony kezét Béla székének támlájára nyugtatá. — És mióta? Nem igen vagy jó szinben. Azt hiszem, már régen itt időzöl. Nemde?

— Mindössze négy napja.

— És máris összehozott a véletlen. No ez derék. És hol jártál mindenütt e négy nap alatt, mit láttál mindent?

— Csak a városban ógyelegtem erre-arra s kétszer a Louvre-ban fordultam meg.

— A Louvre-ban? Hát még mindig annyira szereted a képeket? Hiába, az első szerelem örökéletü, nem fogja a rozsda. Nincs-e igazam? No lásd. Hanem ma vége a henyélésnek. Két régi jó barát találkozását meg kell ünnepelni. Tedd félre azt az unalmas ujságot, (úgye unalmas?) és tarts velem az Alcazar-ba. Ma Theresa énekel.

— Szivesen, Ernő.

— No lásd, nem jó-e ebben az idegen világ-

ban olykor egy régi ismerős? Én már egy-két hónapja ülök itt s ez este szivesen leszek ciceronéd. Szeretem a tanulást mulatsággal váltogatni és valóságos imádója vagyok az isteni Theresának. Különben a politikai világban akarok egy kissé körültekinteni, mert azt hiszem, ismét nagy dolgok vannak készülőben. De azért egészen komoly ember sohasem leszek életemben. Hát csak másokért született-e az ember, vagy valamennyire magáért is? Ezt irtam közelebb anyámnak. Nem volt-e igazam? Így. Most már indulhatunk.

Megindultak a Champs Elysées felé. Elhaladtak a Madeleine fenséges oszlopcsarnoka előtt; útjokra ragyogott a Rue de Rivoli fényes lámpasora; a Tuileriákat s a Place de la Concorde-ot maguk mögött hagyták; odahangzott a Szajna csöndes mormolása; a víz tulsó oldalán emelkedett a kupola századunk oroszlánjának sírja fölött és tündöklő fényárral fogadta őket a világhirű sétány három fasora.

Már odaértek az Alcazar csillogó lampionjai, az igen szép, de már késő ősz daczára is illatos virágágyai, hivogató lugosai és tömött asztalai közé, melyeknek gazdag és szegény, munkás és ingyenélő, frakkos és blouse-os közönsége türelmetlenül, lármázva hallgatja a szinpadon kétségbeesetten erőlködő bohóczot, az igényteljesen föllépő tenort és a parodizáló éneknek legszebb reményekre jogosító leánynövendékeit. A föllépő angyalok egy-egy tisztelője, kinek külön érdekei is vannak a dologban, hiába igyekszik pártfogoltja részére csön-

det teremteni; a remény csak maradjon reménynek, a közönség várja Theresát. A két új vendég is helyet foglal s vár a többivel. A fiatal gróf — egy-két futó tekintetet vetve a svájczi házra és előtte a szinpadra — kérdőleg emlegeti, hogy két ily régi jó barátnak messze földön találkozása nem érdemli-e meg, hogy a föld legnemesebb borával koczintsanak egymás egészségére? A hagyományos fekete reverenda komor vonásaival mindörökre eltünt háta mögül s a pinczér fürge előzékenységgel hoz meg mindent, a mit kiván. Koczintanak és újra koczintanak. A szinpadon még mindig a bohócz, a tenor és a növendék-leányok küzdenek a lehetetlen ellen s a nemes ital tünő gyöngyei egy-egy csöppel mindig többet hoznak Ernő gróf szivéből ajakára.

— Eh, soha életemben ki nem állhattam a bevezetéseket — mondá és egyet dobbantva csatlakozott a türelmetlenkedőkhöz. Nincs-e igazam, Béla? Pinczér még egy palaczkot! De nini, az a kis barna ... mit látok! Soha ilyen hasonlatosságot! Mintha csak testestül-lelkestül ő lenne. Te persze semmitsem hallottál az én karámosi kalandomról. Egy kis szinésznőbe szerettem bele. Nézz oda, az volt az, a ki most végezte a számát és visszavonul. Az utolsó vonásig olyan volt. Nos, mit szólsz hozzá? Csak a szemei voltak még szebbek, és azt hiszem,. nem tudott énekelni, mert nekem csak elszánt, hősi szerepekben mutatta be magát.

— Az egészségére! — vágott közbe Béla és meg-megcsillanó szemekkel emelte föl poharát.

— Eh, hadd el, barátom, — folytatta egyszerre kedvetlenül az urfi. — Valóságos márványszűz volt, azok közül való, a kik csak a nászágyban gyúlnak életre. Szavamra mondom, szerelmes voltam bele. Érts meg jól: szerelmes. Minden józan eszem egy kicsike kis szögletbe szorult, hanem a döntő perczben szerencsére előrontott onnan és összeszedte magát. Én befogattam, hazahajtattam; de még most sem igen szeretek rágondolni. Voltál-e te szerelmes valaha? No igen, a szép Ágnes. Tudjuk, tudjuk. De mondd csak, mit tartasz az én elhatározásomról, melylyel a csábító kelepczét kikerültem? Nem mutattam-e hősiséget?

Mielőtt Béla kifejezhette volna föltétlen elismerését, beszélgetésüket félbeszakította az egyszerre fölriadt tapsvihar. Theresa megjelent s a közönséget megkerülve a szinpadnak tartott. Mindenki tapsolt, éljenzett, mosolygott, hódolt e jelentéktelen leánynak, ki mélyen kivágott sárga selyem ruhájában, erős vonásaival, mély és fátyolos szemeivel, nagy szájával, csontos vállaival, hangjegyeivel és virágcsokrával gyorsan suhant át alattvalóinak tomboló tömegén. Gyorsan suhant át, fején hervatag virágkoronájával, melynek élete ép oly rövid, mint a milyen nyomtalan. Még akkor királyné volt s fodrászának és kutyájának semmi gondja Pompon Róza kenyerére. Nem volt kihivó alak. A szinpad lámpái egy szintelen arczot világítának meg; szemeit szeliden jártatja körül a csituló közönségen. Hangjegyeit megforgatja kezében, a karmester pálczája emelkedik és megcsendül egy fájó,

nemtelen, kaczagó, nevetséges dal első hangja. A vadgalamb egy szempillantás alatt szerteszét szórja a semmibe szerény, szürke tollait és a lángmadár égő, kéjes rózsaszinét váltja. Szikrákat szór mindenfelé s a gyujtogatók sorsától ő sem menekszik: fellobban maga is. A homályos szemek mélyén felgyul a láng, a szintelen arcz lázas pirban ég és keble sebes, izzó hullámokat ver. Egyszerre búcsút mond mindannak, a mi gyöngéd, nemes, bájos és imádatos. Minden versszak egy gúnyos kaczajba vész, mely szentségekkel űz könnyelmű tréfát. A mai szeretőt csufolja a holnapival, nevetségesnek találja a koplaló erényt, kaczagja a csillagok közt járó bölcseséget és bőven hányt csókja boldogé-boldogtalané. Fenékig bolond a világ! A ki könnyü fejjel, könnyü vérrel, könnyü szivvel jött ide, az megtapsolja benne az aljast: kétértelmü tréfáit, hányiveti mozdulatait és kidülesztett mellét. De a kinek egén felhő is van, az érzi e kaczagásban a fájdalmat, e szilajságban a kétségbeesést, e kapkodásban az elérhetetlent. Érzi, hogy a nyilak, melyek a szinpadról találják, már véresen érnek hozzá; egy meghasonlott szív vére van rajtok, melyből indultak.

Vendégeink egymásután ürítették a poharakat és lelkesedtek.

— Hatalmas! — kiáltott Ernő gróf és tapsra készülve vetette hátra kézelőit. Mondd hát, barátom, van-e a világon valami ehhez fogható? Ah, mennyire bele voltam én bolondulva Ilkába!

— Pompás! — tört ki Béla és fekete szemei-

ben réges-rég parázs alatt rejtőző tűz lobogott. A szinpadra szegezett tekintetével majd elnyelte a bachansnőt; székén hátradűlve, a kis kerek asztalon verte az ütemet és mohó gyönyörűséggel leste a versek tréfás csattanóit. Tapsolt, éljenzett és magán kívül volt. Csak az történt vele, a mi ezerekkel megtörtént már. A hosszú és rideg vezeklés nem enyhitette kinjait; odavetette zsákmányul a mámornak öntudatát. Egy órára feledett, szive megnyilt és sovár élvezettel szitta magába mindazt, a mit látott és hallott. A kit a tudomány hideg istenasszonya és a szeszélyes muzsák magára hagytak: egyszerre új világ nyilt meg égő szemei előtt, melyben megszámlálhatatlan sokan voltak hozzá hasonlók. Im, másnak reményei is szétfoszlottak s kineveti őket; másnak lelkét is nehéz kő nyomja s kaczagva nyög bele! És ezek itt mind, mind nevetnek, kaczagnak, vigasztalódnak! Béla, ki lelke furdalásaival és reménytelenségével hosszú hónapok óta elzárkózott a világtól, most az élet izgalmainak meleg szelét érezte szive körül. Arcza rángott, vonaglott a csattogó hangokra, melyek megjárták szivét és keservesen tanították a legszomorúbb vigasztalásra, a kaczagásra. Egy-egy perczre elhitették vele, hogy mindaz, a mit nevet, nevetni való, és ő — nevetett. Mindegy. Ezzel felnyitották a tetszhalott koporsóját, megváltották az egyedüliség átkától, milliókat ismertettek meg vele társakul. Nincs többé egyedül. Előtte a serleg és van még egy mosolya a világnak, mely neki szól. Miért ne fogadná el?! Koczintott Ernő gróffal

újra meg újra, törülte felszökő könnyeit és nevetett. Élt ismét; de minő élet volt az, a mely ez estén vette kezdetét?!

Mikor társától a késő éjjeli órán búcsút vett, egy virág volt gomblyukában. Egy virág abból a bokrétából, melyet Theresa szétszórt közönségének. Lázasan lüktető fejjel vetette magát kocsiba és a kocsisnak a hűs, szelid éjjeli levegőben sétát parancsolt. Lassan indultak meg s félig való, félig álomképekben vonult el Béla szemei körül az éjjeli Párizs. Megfordultak a szent Mihály hidja mellett, ama sötét épület előtt, melyet Morgue-nak hínak s melynek fekete márvány asztalai a Szajna ismeretlen áldozatainak adnak szállást. A hullámok lenn zugolódva panaszkodtak, hogy táplálniok kell a félelmes alkotványt. Béla kihajolt a kocsiból s levette kalapját, hogy a vízről jövő éles szél szabadon érje forró halántékait.

Lakása elé épen Antallal együtt ért, ki vigan dudolt egy kis dalt, melylyel huga egész este kinozta a zongorán. A festő, a mint a kocsiból kilépőben Bélát ismerte meg, egyszerre elszakította a dal fonalát s nagy szemeket meresztve az ifjú kihevült alakjára és nem egészen biztos tartására, egész örömmel ütötte vállon.

— Nos, itt a karom, barátom, — mondá, — fogózzék bele. Úgy látom, hogy ön igen türelmetlen pácziens s vagy más orvost hivatott helyettem, vagy maga kontárkodott bele a mesterségembe. De meghajlom a siker előtt, a mint ez már nekünk rossz szokásunk. Csak azt engedje . . . Lánczhordta

lépcsője; vigyázzon egy kissé! ... Csak azt engedje meg, hogy a koronát én tegyem fel. Holnap, ha fölébred, tekintsen át hozzám s azt hiszem, estig tökéletesen rendben leszünk. Hol van a kulcsa? Így ni. Most jó éjt.

Béla — egy sárkányokkal, mérges kigyókkal és mindenféle vérszopó fenevadakkal átviaskodott éj után — másnap délelőtt kábult, nehéz fejjel hevert művész-szomszédja kis szobájában egy kereveten, mely elé végig zöld függöny vala húzva, elrejtvén a pihenőt mindenki elől, a ki a szobában megfordult. A kis hajlék nagy rendetlenségében állványok, festéktartók, palettek, papirok, vásznak, kréták, vonalzók között csöndesen dolgozgatott a festő, egy-egy szóval keresve föl olykor barátját a függöny mögött.

— De parancsoljon hát álmos szemeinek, és tudassa velök, hogy aluszékonyságukban teljesen érdemetlenek arra, a mi rájok vár. Csitt, csöndesen. Ne mozduljon. Ő itt van.

Az ajtón halk, félénk kopogás kérdezősködött, hogy szabad-e?

— Lehet.

Egy nyulánk, eleven, bájos leányka lépett be. Egy minta, mely méltó rá, hogy ifjuságának egész varázsa halhatatlaníttassék valami örökéletü vásznon. Arcza rózsacsokor, melybe szemeknek két nefelejts volt illesztve. A szalagok, melyekkel e csábitó csokor össze volt kötve, szinehagyottak és foszlányosak voltak; a föld, melyben termett, nem úri park, csak valami szegényes zug lehetett. Kis,

fekete kalapkája, divatjával együtt, régi volt; a három kis bimbó mellette nem az első divatárusnőtől való. Barna kendője, melyet egy ócska és czifra melltű tartott össze keblén, ép oly silány volt, mint kék koczkás, viseltes szoknyája és kopott, foltos czipőcskéi. Hanem ugyan kinek jutott volna szeme e kopott és régi holmik számára olyan üde és kaczér mosoly mellett, melylyel az érkezett a festőt köszöntötte:

— Jó reggelt, Antal úr. Bocsásson meg, ha váratlan jövök, de egészen elfeledtem, hogy mára rendelt-e vagy holnapra?

— Legjobbkor babám, — mondá a gazda. — Minden készen van rá, hogy velem együtt halhatatlanná légy. Nem adsz egy csókot? No nem. Hát ülj le szépen oda arra a magas hátu székre, hogy jól láthassalak. Nincs itt hideg Jozefin? Úgy, úgy; nem szeretem vesztegetni az időt.

A festő rendezgette papirjait, próbálta krétáit és könnyü függönyt vetett az egyik ablakra, melylyel szemben egy kiváncsi commis lakott.

A lány letette egy kis asztalra kalapját, mely alól a gazdag, fénytelen fekete fürtöknek egész erdeje omlott ki; melléje dobta az ócska tű zárából megszabadult kendőjét és vetkezés közben fecsegni kezdett a festővel, ki alig vetett rá egy-két tekintetet.

— Ugye nagyon régen volt már Antal úr, mikor nénémmel jártunk önhöz? Akkor még apánk is élt s minden este megverte szegény anyánkat. Úgyám, sokszor kijutott Babette-nek is, ha nem

vitt haza elég pénzt. Pedig a piktor urak magok is szegények! Hanem Babette ugyancsak bolond szerencsét csinált. Képzelje csak, egy szép, fiatal, jó módu boltos beleszeretett és elvette. Mi nem sok hasznát láttuk ugyan, mert a férje megtiltotta neki, hogy hozzánk jőjjön és egy fillérrel sem könnyítene az anyánkon; de azért csak örülök a szerencséjének és keresek én magam, a mennyit tudok. Köszönöm, Antal úr, hogy rám gondolt. Az a vén, pápaszemes Godard, a kihez járni szoktam, mindig megszid, hogy szűkek a vállaim és ezen pörlekedve, le is húz belőle, a mi járna. Pedig nem is igaz. Nézze hát, igaz-e? Antal úr, hallja mit beszélek? Emlékszik rá, mikor Babette volt szent Czeczilia? Egy szörnyű nagy hárfát kellett neki a kezében tartani. Én meg angyal voltam mellette. Még akkor!

Még akkor! De most már félre vannak lökve az idomtalan czipők s kaczéran kandikálnak elő a kis, formás sarkak és rózsaszin lábujjak. A kék koczkás szoknya a sarokban idomtalanul, ránczosan, zizegve-zörögve zsugorodik össze, mint ifjú bájaknak mérges és tehetetlen, vén őrzője.

Ezt a kecscsel ingó két hullámot merte szűk vállaknak nevezni a fösvény és pápaszemes Godard, kit a műkritikusok folyton korholnak, hogy Psyche bánatát csak tüdővészes formákkal képes megérzékíteni! Antal Vénust akart festeni, miután Portiájával semmire sem ment. És ez a bájosan hajló nyak, a levont lepel alól előbukkanó kebel két pihegő halma, ez olvadó körvonalak, melyek minden

Ezt a kecscsel ingó két bullámot merte szűk vállaknak nevezni . . .

Beöthy: Kálozdy Béla. I. 178. lap.

mozdulattal a tündéri alak új szépségeit mutatják, e gömbölyded térdek méltók valának arra, kinek a festő képzelete szánta. Ez alak meleg szinén az élet millió vakitó szikrája úgy csillogott, tánczolt, pezsgett, mint egy idegen égalj rózsaszin haván. A lég, mely körülvette, s melyet Béla beszitt, ép oly nehéz és észvesztő volt, mint ama víz csöppjei, melylyel az egyszeri spanyol király tündérszép neje fürdőjéből kinálgatta lovagjait. A függöny megmozdult.

— Antal úr! — kiáltott a lány ruhája után kapva, — van ott valaki? Ki van ott?

— Senki, babám, senki; — felelt a festő. Csak ne nyugtalankodjál, mert akkor semmire sem megyünk. Fordulj egy kissé az ablak felé. Ne félj, be van függönyözve. Nem láthat senki.

Béla azonban, ki a függöny mögül előrontott, már a következő perczben meghazudtolta a mestert. Bélán erőt vett a bódító mámor, melylyel tele volt a szoba levegője, s nem birt tovább megmaradni rejtekében. Előtört. Josephine a sarokba menekült a pipázó czigányok és kék koczkás, ránczos, vén őre mögé. Mindhiába; nem volt menedéke. Béla félrelökte az egész czigányhadat, lábaival taposott a tisztes aggra s a reszkető karok és vállak nem menekültek csókjaitól. Soká telt be velük s mikor ingadozó léptekkel visszavonult, ezt is, úgy látszott, csak azért tette, hogy új rohamra készüljön.

A reszkető, szineit változtató, megrémült leány heves és akadozó szemrehányásokkal árasztotta el a festőt, ki jóizün mosolyogva hegyezte krétáit.

— Uram, Antal úr, ez rossz tréfa ! .. Kegyetlenség ! ... Hol van az övem, czipőim? ... Ma utoljára vagyok itt ... Nevethet, csak nevessen ... Oh istenem ! Festő ez az úr is itt?

Antal nyugodtan tette le kését s míg barátja mozdulatlan éhséggel nézte áldozatát, könnyű tréfával válaszolt a leánynak:

— Nem festő, babám, csak szerelmes. Ne ijedj úgy meg tőle, mert biztosíthatlak, hogy egészen ártatlan ember. Tudod, egy azok közül, kikkel még angyal korodban lehettél ismerős. Tegnap megpillantott, mikor veled beszéltem s viszont akart látni. Ma aztán bizonyosan követett e házig. Hanem, hogy ide a szobába, a függöny mögé miképp jutott, már azt nem tudom. Ah, ott a kályha ! Uram, — fordult Bélához, — nemde a kéményen ereszkedett ön le?

A lány arczán egy könnyü mosoly futott át a híg könyek között. Bélán erőt vett az a pillanatnyi bágyadás, mely az idegek heves izgatottságát követni szokta; karjai lassan hanyatlottak, feje meghajolt és fekete szemei visszanyerték szelid, mély varázsukat. Josephinre nem volt hatás nélkül a festő hizelgő tréfája és e változás. Arczáról lassankint eloszlott a rémület s Bélára vetett pillantásai nem voltak többé indulatosak. Sőt lopva is fölkeresték s bizonyos gyönyörüséggel nyugodtak az ifjú nemes alakján. Egyszerre csak félrevetette a kendőt, melyet nyaka körül akart keríteni s kis, fehér kezét egy kitörő, könyes kaczagással nyujtotta feléje :

— Uram, ön tetszik nekem.

Bélának minden idegét felzaklatták e rövid perczek eseményei. Bánatos szemeibe tűz és vér nyomult, homlokán verítékcsöppek küzdötték elő magukat, kezei remegtek s jég és láva kergetőztek ereiben. Egyetlen pillanat oly zavart teremtett lelkében, melynek eloszlatására, kérdés, elég lesz-e egész élete? A kora ifjúság rothadt fertőjétől tisztán maradt; a bálványozás, melylyel pajtásai elárasztották, szerencséje volt; az ébresztett önérzet és féltékenység helyzetére mindig megőrizte attól, hogy a bálványozó csőcselék salakjába keveredjék. Egy iránt érzett, egyet ölelt csak életében. Az emberi szépséget, hamisítatlan alakjában és legszebb megjelenései egyikében, most látta először leplezetlenül maga előtt. Lelke sokszor és soká merengett egy-egy nagy művész alkotása előtt, a Venusok, Psychék, Dianák, Polyhymniák, Clytiák halhatatlan alakjai fölött; de a legnagyobb mesternek, a természetnek ellenállhatatlan karjait most érezte először és szemei elkápráztak a nekik megnyilatkozó, legelső élő szépség előtt. Hát vannak formák a márványon és vásznon kívül is ily észvesztően tökéletesek? De hol teremtett ilyet valaha művész? Mondják, hogy Heine beteg idegeit ájulásba ejtette a milói Venus. Csodálatos; Bélának azok mind mind hideg, mosolytalan és csodálatraméltó ideálok voltak; vérétől, idegeitől, életétől távol maradók. Íme, ez az igazi ideál, itt előtte. Nem néma, fagyos, égi, elérhetetlen, hanem való, meleg, érző, ölelő szépség. Eszmény, mely valósággal mosolyog

reá, melytől nem választja el semmiféle fenséges csalódás, mely magának követeli őt üldöző zsarnokaitól. Betölti egész valóját és borongó lelkéről szétrebbenti a sötét szárnyú hollókat. Érez-e valamit e perczek mámorában az ellenállhatatlan vágyon kívül? Semmit. Ez, épen ez kellett neked, pihenést kereső vándor.

Béla elfogadta a neki nyujtott kis kezet s hoszszan nem bocsátá ki a magáéból. Nem tudott betelni a szép leány nézésével, ki hol csodálkozó szemeket, hol könnyű mosolyt vetett lovagjára. Az ifjúra nézve még mindig nem létezett a ránczos ruha, irigy melltű és hazug czipői, ezek ellenére csodálta a részegítő tökélyt, melyet az imént pillantott meg s a melynek sugárzó képe lelkében maradt.

A festő összefont karokkal, elégülten nézett a csodálatos elragadtatásra, mely úgy látszott, mintha a leány arczába is felszöktetné szíve vérét. Majd szivarra gyujtott s karszékébe dőlt.

— Nos, Josephine, — mondá — ugyebár vannak különb emberek is a Babette boltosánál? Ez az úr itt, a ki neked tetszik, egy magyar gróf, herczeg, viczekirály, vagy isten tudja micsoda. Hanem mi lesz most már az én Vénusomból, miután Acteon meglepte. Tanácslom, babám, viseld magadat okosabban, mint Diana tette volt vele annak idején. De hisz neked ez mindegy, ugy-e? Inkább rágyujtasz egy czigarette-re. Még nem tudsz? Ugyan ne erényeskedjél. Nos, majd meg fogod tanulni azt is. Úgy, úgy, csak közeledjetek

egymáshoz. Ha eszed lesz Josephine, még derekabb szerencsét tehetsz, mint a nénéd, a ki most valószinüleg vörös kezekkel árul szentjánoskenyeret.

Josephine kisasszonynak volt esze és nem vetette meg a szerencsét, mely e napon virradt reá. Béla kész volt tőle megvenni szegénységét s a kopott kalap, színehagyott kendő és idomtalan czipők a szomszéd kis csacska leányának ajándékoztattak, ki bizonyára szintén megtalálta bennük szerencséjét. A rózsás Josephine mind amaz ócskaságok helyett szép újakat kapott s a csacska lánykának nem sokáig maradt szomszédja a nyomorult, szennyes, gőzös kamarában. A kocsi, melyben Béla ült mellette, egy két szobás, kedves kis lakásra szállította, egyikébe ama paradicsomoknak, melyek vidám zugaiban ugyan kicsoda látná meg idején a jól elrejtett lángostort? Nem lakott benne sem angyal, sem kígyó; csak egy szegény, bűnös, szép leány, kit nem tanítottak olvasni s nyomoruságban sinylő anyja, sírban fekvő atyja és egy, önző erényében elbizakodott rokona volt. Meg a szeretője. Tarka virágok kerültek az otthonias kis szobákba és a csinos, kék butorok közt, a lágy szőnyegeken negédesen himbálták fejüket. A falakra képek kerültek; az egyik szobában a szerencsétlen Leopold Robertnek bájos, olasz idylljei; a másikba olajfestmények. Ezek közt volt egy Venus, mely e kis lak, e gyönyörök, ez önfeledt élet, ez édes lejtő történetének emlékeül ajándékoztatott. Egy görbe orrú papagáj napestig rikácsolt és szárnyát lebbentgetve szokta fogadni Bélát, ki kedvencze volt.

Babette szerencséjén, ki vörös kezekkel árul a boltban, bizonynyal nem volt Josephinenek semmi irigyleni valója. Kaczagva borult Béla nyakába, ha jött; lábaihoz telepedve a szőnyegre, áhítatosan hallgatta, a mit beszélt neki és ha olykor-olykor elhallgatott, borús gondolatok bántották, édes, forró csókokkal nyitotta meg ajkait.

E kis paradicsomról Bélán kívül csak ketten tudtak: Ernő gróf, ki hitelt szerzett neki Párizsban és Antal, ki legsikerültebb alkotásai közé sorozta a két kis szoba képét, melyet egészen a magáénak tekintett. A gróf sohasem látta Josephine-et; de a festő gyakran ellátogatott hozzájuk s rendesen víg tréfával nyitotta rájuk az ajtót. — Nos, gyerekek, hány hét a világ? Josephine, látom, megkaptad a rózsát, melyet neked szántam; már arczodon viseled. Örömhírt hozok. Akadt vevő Portiára és ezzel meg van alapítva hitem Francziaország erkölcsi jövőjében. — Ez az örömhír azonban olyan sokszor ismételtetett, hogy Bélában méltán támadhatott kétely úgy a vásár, mint Francziaország erkölcsi jövője iránt.

Bélát egészen fogva tartotta a mámor, melynek karjai közé dobta magát. Ölelések és csókok közt teltek napjai; akárhol járt-kelt, gondolatai a szép leány körül röpdöstek, ki eléje szokott szaladni, mikor léptei neszét megismerte. Igaz, néha éjjeli álmai nagyon eltorzították a tündéri alakot, telt tagjait lefonnyasztották, arczának rózsáit sárga kénkővé változtatták, fogait kiszedték, nevető szemeit bemélyesztették, zenés hangját rekedt riká-

csolássá bűvölték. Béla undorral hánykódott ágyán, utálattal ébredt maga és a világ gyönyörei iránt, s fájós fejjel utczáról-utczára barangolva töltötte a napot; de az este ismét kerékvágásába sodorta. Borús gondolatok is fölkeresték néha napján; csak úgy jöttek hivatlanul és czél nélkül, mint régi ismerősök jönnek, kikkel hajdan mindennap együtt voltunk s kik nem akarják végkép megszakítani velünk viszonyukat. Mi sem tudjuk, ők sem, hogy miért? Nem jövőjén aggódott Béla, épen nem. Mert ha az első lépések alatt, melyek a lejtőn alá vezetnek, kivétel nélkül mindenki előtt el van rejtve a feléje tátongó örvény, igen kevéssé rémíthette Bélát, ki rég eljátszottnak tekintette életét, melyet a sorsnak akármilyen kártyáján visszanyernie ép olyan lehetetlenség, mint másodszor elvesztenie. A játék eredményére teljes közönynyel tekintett; csupán annak az izgalomnak volt még értéke s ennélfogva csábja rá nézve, mely a játszóasztalok mellett egyformán ragadja meg az üres zsebű ácsorgót, kinek semmi veszteni valója, és a milliomost, kinek kincseivel szemközt legnagyobb nyeresége is semmivé törpül. Ez az izgalom, csakis ez kellett Bélának; hogy mi lesz a vége, az mindegy volt neki. Úgy érzé, hogy neki az élet sem a dicsőség arénája, sem a boldogság édeni völgye nem lehet; csak édes és részegítő bűnök hervatag játéktere, melyeknek tegnapjuk nem volt és holnapjuk nem lesz. Ki gondolna itt a jövőre!? Nem ez bántotta bús óráiban, melyek után mindig mohóbb vágyat érzett a mámor után. Ez ép

olyan természetes, mint a milyen szomorú. Régi, tiszta, szűzies emlékeink látogatása életünknek olyan szakaszában, midőn szenvedéseink lesülyesztettek, lelkünk nemesen maradt ízének nagyobb fájdalmat okoz annál, a mit Dante a legnagyobbnak mondott. Égi képök fokozza nyomorunkat s gyöngéd kezük még mélyebbre taszít. Így történt azzal is, kiről e sorok szólanak.

Egy zordon téli délelőtt (az utczákon szörnyű sivalkodással csapkodta a szél a havat) Béla a kis kék szoba kerevetjén hevert és szürcsölte theáját, melyet kis fehér kezek töltöttek csészéjébe. Josephine, miután Hebe szerepével készen volt, mint valami hamupipőke telepedett le egy kis zsámolyra Béla elé, ki gyönyörködve pihentette rajta szemeit. E szép lány, kinek fekete fürtei kusza koszoruban voltak feltűzve fejére s karcsú alakján kaczér redőkben folyt alá a csinos reggeli pongyola, ingerkedett Bélával:

— Te mitsem tudsz úgy-e vetélytársadról? Pedig van ám egy, még pedig egészen közel. És milyen hatalmas! Ha eszedbe jutna párbajra hívni, összemorzsolna félkezével. Azért csak légy hát béketűrő és kerüld a heveskedést.

— Egyetlen mesében sem olvastam, — vágott közbe Béla — hogy a hamupipőkék óriásokba szerettek. Te vagy bizonyára az első.

— No, no, még annyira nem vagyunk, — kötekedett tovább a lány és puha kezeivel simogatta Béla arczát. Még eddig csak sajnálom szegényt és fáj, hogy nem segíthetek rajta szívem szerint. Tu-

dod, az a Herkules ott fenn, a legszélső padlásszobában. Sohasem találkoztál vele a lépcsőn vagy a folyosón? Ha egyszer láttad volna, bizonyára tudnád, kiről beszélek, mert azzal a roppant fejjel, bozontos hajjal és széles vállakkal lehetetlen vele nem álmodni.

— Mit védelmezed hát magadat, ha már enynyire vagy óriásoddal?

— Ugyan ne szakíts félbe! Hát ez a szegény ember gyerekjátékokat szokott faragni, abból él és hét számra sem eszik meleg levest. Mióta beteg és tehetetlen, én küldtem föl neki mindennap valamit, hogy éhen ne haljon legalább. Tudod, valamikor én is éheztem eleget és . . . és . . .

Josephine elhallgatott s árnyas felhők verődtek össze homlokán. Béla kezét övéibe fogta s egy kis szünet mulva folytatta csak:

— És három hónapi bérrel adós már szegény. Pedig Martinné asszony olyan kegyetlen teremtés, hogy a kis fiát is mindennap kékre veri. Már tegnap fenyegette, hogy ha ma nem fizet, kilöketi az utczára. Ne hidd, hogy tréfál. A kis Henri tudja, hogy sohasem tréfál. Béla, Béla, — itt kérőleg függesztette Josephine szép, kék szemeit az ifjura — a jövő hónapban nem lesz szükségem új ruhára és egyszer sem megyek a szinházba. Értesz Béla?

Ha nem oly bús dologról lett volna szó, Béla bizonynyal mosolyra fakad. Megölelte a leányt és megcsókolta homlokát. Mielőtt felelhetett volna neki, egy felső emeletről nagy ajtócsapkodás, mér-

ges toporzékolás, keserves gyereksírás és egy rikácsoló női hang hallatszott le a barátságos kis fészekbe. Tisztán ki lehetett venni, hogy a pörlekedő asszony azt erősíti, hogy ő nem lopta házát s ennélfogva kenyerét sincs szándékában lopni; vannak azonban emberek, kik, miután a naplopás mitsem hoz a konyhára, abból élnek, hogy a becsületes emberek bizodalmát meglopják. Az óriás, kinek a leczke szólt, igen megátalkodott ember lehetett, mert — mint a szakadatlan dörömbölésből (melyben az ordító Martin Henrik úr is lehetőleg védelmezte sarkaival családi érdekeit és a becsület ügyét) világos volt — még arra a fenyegetésre sem akart ajtót nyitni, hogy azonnal itt lesznek a rendőrök és el fognak bánni a naplopókkal. Pedig ez az illetőre nézve annyival hatásosabb lehetett, mert ő csak egy személy lévén, a rendőrök vele a dolog természeténél fogva még könnyebben elbánhattak.

A zajra Béla fölsietett a lépcsőkön. Az ostromolt ajtó már ekkor ki volt nyitva s Martinné asszony csipőkre tett kezekkel ismételte fenyegetéseit az erőszakos kitelepítés iránt Martin Henrik úr, ki szokás szerint e napon is kékre veretett, bőgve erősítette a küszöbön, hogy az ő anyja nem szokott tréfálni. A sötét folyosón egy inas és egy szolgáló röhögve nézték a jelenetet, mely a főszemélyt igen kevéssé látszott megilletni. A mint Béla a szobába lépett, az ágy szalmazsákján egy roppant csontos alakot látott heverni nehéz nyögés közt. Mintha egyike lett volna a negyvennégy bolyongó

Herkulesnek, kit megcsufoltatásában társai magára hagytak. Vaczogó fogai közt egy-egy magyar káromkodást morzsolt szét s szürke katonaköpönyegét egészen felhúzta rongyos barna attilájára, melyről a piros zsinór le volt szakadozva. Tehát még hozzá magyar ember! Béla kiváncsian tekintett körül a nyomorult kamrában. Az ágy elé állított három lábú széken két kés és egy véső hevertek félig kész bábúk között; a szűk ablakközben csinosan faragott huszárok, vénasszonyok, hosszú orrú zsidók, kerekes kocsik és kutyák egész serege táborozott. Ez volt a beteg kirakata, melyet azonban az utczáról csak a legjobb távcsővel lehetvén kivenni, — milyennel az emberek nem szoktak sétára indulni — szegénynek igen rossz üzlete lehetett. Ugyancsak rajta is hagyta nyomát a sok nélkülözés. Úgy feküdt ott játékszerei közt, mint valami halni készülő nagy Kristóf, miután megtalálta a világ leghatalmasabb urát: a gyermeket. De ez a nagy úr igen rosszul fizethetett neki. Hatalmas fejét nyugtalanul hányta vánkosnak használt karján. Kidülő homlokcsontjain nehéz verítékcsöppek ültek és sűrű, bozontos haja öszszecsapva csüngött arczába. Széles vállai roskatagon roppantak össze s nagy és bátor, szürke szemei keserű daczczal pihentek a toporzékoló asszonyon, ki idebenn ujra kezdte egész elméletét a becsületes emberekről és a naplopókról, kik állítólag azt tartják felőle, hogy ő lopta házát. De hisz a rendőrök már útban vannak.

— Uram, — mondá Béla és az ágyhoz lé-

pett — ön honfitársam és szükségben van. Mit tehetek önért?

Az óriás a régen hallott otthoni hangok hallatára egyet dobott magán és szemeit látogatójára vetette. Tekintetére Béla — maga sem tudta miért — megdöbbent és egész testén borzongás futott át. Volt előtte valami ismerős ismeretlen e bátor szemekben és keserű arczban, melyet régen-régen, mintha látott volna már valahol. A legyőzött erő kínos és daczos vonaglása közt felelt neki a beteg:

— Köszönöm uram. Jól esik az is, hogy egy magyar embert látok magam mellett. Köszönöm. Nincs másra szükségem, mint hogy azt a hárpiát fogja galléron és penderítse ki a szobából.

Béla átlátta, hogy a beteg utasításával nem sokra menne; azért a kipenderítésnek szelidebb nemét választotta. Kifizette a szegény ember adósságát, ételért küldött és orvost hivatott számára. Miután Martinné asszony meggyőződött róla, hogy vannak még becsületes emberek a világon, kik nem hiszik, hogy ő ezt a házat lopta, s örvendetes tapasztalatának emlékére jól hátba vágta Martin Henrik urat, ki vonakodott orvosért menni, Béla magára maradt a szobában a rokkant katonával s leült ágya mellé.

— Uram, — kezdte az óriás hol elvörösödő, hol elhalványuló arczczal — ne kivánja, hogy megköszönjem szívességét, hanem számítson rá, hogy kamatostul meg fogom fizetni, ha erőmhöz jutok és esztergályos-műhelyt állíthatok. Most ugyan arra sincs erőm, hogy az adóslevelet megírjam; nincs

se tintám, se tollam, se papirosom; de becsületszavamat adom önnek, hogy megfizetek. Addig is nyissa ki az ablakot és válasszon azok közül a haszontalanságok közül valamit.

Béla fölkelt és szemügyre vette a játékszereket.

— Csak emlékül, — folytatta a katona. — Legtovább dolgoztam azon a nyargaló huszáron. Én magam lettem volna az valamikor; de most csak ilyen nyomorék vagyok.

— Köszönöm, barátom — mondá Béla. — Elviszem emlékül magammal. Ne aggódjék semmin; a mim nekem van, azt kötelességem megosztani azokkal, a kik nélkülöznek. Gondoljon jó szívvel rám; ezt is kevesen teszik s nekem ennyi elég.

— De uram — pattant föl a beteg — én nem vagyok koldus és nem akarok semmit megköszönni. Hiszem az istent, volt és lesz még két ép kezem és kenyérhez jutok. Addig tartsa meg azt a huszárt, majd az kezes lesz értem. Ha kis gyermeke van, vigyen többet is neki. Ön talpig derék ember, úgy látom.

Az óriás homloka erősen tüzelt, lehellete forró volt és kezei reszkettek. A láz erőt vett rajta, ajkait megnyitotta és bizodalomra kényszerítette ismeretlen barátja iránt.

— Adja neki, uram, a gyermeknek — folytatá — és tanítsa meg, hogy bánjék különben önnel, mint én bántam szegény apámmal. A becsület útján maradtam ugyan mindig, de nagyon megszomorítottam, mert az iskolából katonának szöktem. Szegény tisztes, öreg feje! Épen úgy magára maradt,

mint én itt. Az öcsém gazember lett és csúful elhagyta. Nem is akarok beszélni róla. A hugom... volt egy szép kis hugom is; de én csak akkorának ismertem, mint az öklöm. (Dehogy volt az még akkor olyan nagy, mint az a szörnyű ököl.) Az meg a Dunába ölte magát. Az apáménál jobb szerencsét önnek, uram!

Béla elsápadt és megrázkódva ugrott fel a székről. Mély lélegzetet vett s hol rámereszté szemeit a betegre, ki már csak maga elé beszélt, hol lecsukta és gondolataiba mélyedt.

— Igen, uram, — szóltak tovább a kicserepesedett ajkak — én beálltam katonának. Meghallgatja az úr az életem sorát? Nem szeretném, ha azt hinné, hogy valami hiábavaló ember vetődött az útjába, a ki itt messze földön csak szégyent hoz a nemzetére.

A mint beszélt, mindig több-több erőt látszott meríteni s élénkebb és összefüggőbb volt előadása.

— Nem, uram, nem. Csak ez az átkozott nyavalya kínzott el szörnyű módon, különben megfelelek én mindenütt magamért. Megfeleltem a huszáréletben is. Már vége felé jártam a kapitulácziómnak, mikor puskaporszagolásra került a sor. Ott táboroztam én is a Lomellinon; de aztán nem retiráltam megint keresztül a Ticinon Gyulay generálissal. Egy szegedi fi előfogott, hogy ha igaz magyar vagyok, vele tartok. Mind a ketten átállottunk Garibaldihoz. A milyen fej nélkül szaladt akkor az egész regementünk, észre sem vettek bennünket. Jól forgattam a kardot, az olaszoknál

strázsamesterré tettek s a tiszt urak is nem egy jó fogást tanultak tőlem. Szép idők voltak azok!

Az egykori szökött katona emlékeinek hevületében visszadobta magáról a köpönyeget s — míg Béla karjára nyugtatva fejét, a földre nézett — fekhelyén kissé fölemelkedve folytatá:

— Ötöd magammal voltunk magyarok a «Lombardon», mikor Marsalánál kikötöttünk. A körül a földből kiásott város körül aztán seregestől verődtünk össze és megkaptuk ezt az uniformist, a ki most rongyollik rajtam. De isz ezt az egész történetet bizonyosan tudja az úr. Nem is mondok egyebet, mint hogy egy volturnoi meleg nap után szegény öreg óbesterünk megveregette vállamat és azt mondta, hogy ezer ilyen katonával szeretne ő betekinteni Magyarországra. Megdobbant rá a szívem. Jó, becsületes szív ez, uram; de a betekintésből nem lett semmi. Ott loptuk a napot hónapokig Nolában.

A beteg megpihent egy kissé, mert kezdte fárasztani a beszéd. Erősen lihegett, törülgette a homlokát és szemei el-elmeredtek egy pontra. Béla még mindig nem nézett rá, se félbe nem szakította, se nem kérdezősködött tőle, csak csöndesen hallgatta, a mint ujra, akadozva és erőltetve szóba kezdett.

— Átkozott hideg ez a köpönyeg! Úgy borzongok alatta, majd megdermed mindenem. Ugyan uram, azt a két kis szekeret, meg azt a nagyfejű zsidót dobja a tűzre, mert megfagyok.

A nagy fejű zsidó feláldoztatására azonban nem

volt szükség, mert Nanette szolgáló Henrik úr kalauzolása mellett épen egy kosár fával jelent meg az ajtóban és nehány percz mulva vidám pattogással lobogott a láng a kályhában.

— Számítsa föl majd ezt is uram, — kezdé látható megelégedéssel a beteg — mert nem akarok semmivel adós maradni. Hol is hagytam el a beszédet? Igaz, Nolában. Ott történt velem a nagy semmittevésben az a szerencsétlenség, hogy ivás közben összevesztem egy vörösinges gézengúzzal és nagyon fejbe találtam kollintani. Becsuktak érte három hónapra. Az áristomban elég időm volt meggondolni, hogy az én karjaim igen erősek ilyen sustorgó vérhez s még nagyobb bajba is keveredhetem. Valami aprólékos, türelemre szoktató munkát kerestem és ott tanultam meg a fúrás-faragást. Hej uram, csak lenne nekem fám, meg minden hozzávaló szerszámom! Bizony minden úgy van jól, a mint van. Mert ha én akkor ezt meg nem tanulom, azóta vagy éhen haltam, vagy koldulásra szorultam volna. Mikor félesztendei lénunggal szélnek eresztettek bennünket a háládatlan taliánok, egy fránya franczia felbiztatott, hogy csak tartsak ide Párizsba, itt jó kelete lesz a faragó mesterségemnek. Mit volt mit tennem?! Haza nem mehettem, mert szökött katona voltam, a kit golyóbis vár. Nagy nyomorkodás közt valahogy elvergődtem ide és nagyon későn jutott eszembe, hogy valamire való műhely nyitásához nemcsak tudomány, hanem pénz is kell. Az pedig nem volt a zsebemben egy fillér sem. Kerestem gyárakban munkát;

mindhiába. Már úgy ki voltam koplalva, mint a kutya és egy pár ilyen haszontalansággal ácsorogtam a víz partján, az új hid mellett, mikor az a jóféle innen az első emeletről meglátott. Megvette mindenemet és ezt a kis padlásJyukat szerezte. A műhelyre persze nem is gondolhattam. A két kezem itt a szomszédok közt csak eltengetett volna valahogy, míg jobb keresethez jutok, ha ez az átkozott nyavalya utól nem ér. Egy szóig igazat beszéltem uram. Húzza ki azt a fiókot, három érdemkeresztet talál benne. A negyedik ezüst volt, arra rá szorultam és eladtam. Hanem most már ne nehezteljen érte, én is szeretném tudni, hogy kinek tartozom?

— Ráérünk még arra, barátom, — mondá Béla felkelve székéről. Nem utolszor láttuk ma egymást. Viselje csöndesen magát, ne aggódjék a jövő felől és fogadjon szót az orvosnak, a ki azonnal itt lesz. A viszontlátásig, isten önnel!

Béla távozott és három napon keresztül feléje sem nézett Josephinnek. A lány ki-kitörve, könyezve, mérgelődve, szinte kétségeskedve várta már s ki venné tőle rossz néven, hogy a harmadik napon unalmában egy kissé kaczérkodott is az átellenes ablakkal, mely mögött egy parókás és festett bajuszu úr álldogált. E nap estéjén azonban megérkezett Béla halaványan és szórakozottan. A papagáj ép oly vidáman csattogtatta jöttére tarka szárnyait, mint a mily repesve borult keblére Josephine. A paróka és festett bajusz háttérbe vonultak.

Béla nem tartotta meg igéretét. Nemcsak meg nem látogatta többé a beteg óriást, hanem kerülve kerülte és nem is találkozott vele. De épen nem feledkezett meg róla. Mikor hírül vette, hogy már lábra állt s megint ott mesterkedik késeivel és vésőjével furcsa esztergályán, a három lábú széken, oly összeget küldött neki, melyet elégnek gondolt arra, hogy betölthesse vele vágyainak az esztergályos műhelyben összpontosuló netovábbját. Az óriás a szó szoros értelmében megijedt, mikor a levélből a pénzt kihullani látta. Izmos markaival jobbra-balra dörzsölte homlokát, de sehogysem foghatta meg, mit akar azzal a derék ismeretlen mondani, hogy a neki küldött összeggel egy, éle tében soha le nem fizethető tartozás csekély részét akarja törleszteni. De már azt azután egész világosan megértette, hogy az idegen levele végén becsületére fogadta, hogy abban a perczben fel fogja előtte fedezni kilétét, a mint az esztergályos műhely oly helyzetbe juttatja, hogy tartozását megfizetheti. Ez mindenesetre fogós egy helyzet volt a becsületes és önérzetes óriásra, ki hosszas fejtörés után következő megállapodásokra jutott: A pénzt annál is inkább elfogadja, mert nem tudja, kinek visszaküldeni. A műhely bizonyosan fényesen fog jövedelmezni és ennélfogva szó sincs róla, hogy a kölcsön sokáig terhelje lelkét. Mindjárt a megnyitás napján elkezd takarékoskodni; egy pár jó karéj kenyér megteszi napjában addig, míg a pénzt rövid időn összekuporgatja. Azután félreteszi, él kedvére és nyugodt

szívvel várja a felfedezést. De hátha a külszín csalt s az ismeretlen mégsem olyan igaz ember, a milyennek látszik és tovább is titkolózni fog előtte?! Várni fog egy egész esztendeig. A várakozás nem lesz épen kellemes ránézve; de ő mindenesetre várni fog addig, mielőtt olyan eszközhöz nyúlna, mely által a szavát nem tartó idegen bizonyos tekintetben sértve érezhetné magát. Ez az eszköz pedig, melyhez azonban csak legvégső esetben szándékszik folyamodni, a hirlapokban való kurrentálás. De hátha ez is sikertelen marad? Megint várni fog egy esztendeig és ennek eltöltével elküldi a dunaszögi kollégiumnak, hivatalos írást kérvén magának az utolsó krajczárig, melylyel akárkinek előállhasson, ha valaha kételkedni fognak kétségtelen világi előmenetelének igaz rúgói iránt . . . Így. Még ennek a huszárnak csak a kardja van hátra, azután nyakába veszi a várost és alkalmas helyet keres megnyitandó műhelyének. A kapura persze franczia czímert kell neki kitétetnie; de magyarul is alá fogja iratni: «Hajós János, esztergályos». Az egészet aztán le fogja vétetni és a képet elküldi öreg apjának, kinek nagy magányosságában mindenesetre jól fog esni messzire vetődött gyermeke virágzó sorsának ama bizonysága.

A kis paradicsomban folyt minden a régi kerékvágásban egész addig a derült márcziusi napig, melynek reggelén egy szolga lépett be Josephinehez. Az olvasás új mestersége, melyre csak Béla oktatta, szomorú dolgokat értetett meg a leánynyal,

kinek sebesen dobogó szíve bizonyára óhajtotta ebben a pillanatban, hogy bár lenne még most is az a tudatlan kis leány, kinek szemei előtt a betűk semmi egyebek érthetetlen és nevetséges jeleknél, melyeknél egy szó és egy csók bizonyosan százszor többet ér. Béla azt írta, hogy egy családi ügy hirtelen haza szólította s nincs kilátása rá, hogy hamarjában visszatérhessen Párizsba. Az éjjel el is indult s már túl lesz a franczia határon, mire ama sorok Josephine kezébe kerülnek, kinek legközelebbi jövőjét óhajtja biztosítani a levélhez mellékelt csekélységgel. Különben Magyarországon itt és itt lakik, teljes czíme ez és ez, s bármit kérjen tőle Josephine ennek utána is, bizonyos lehet benne, hogy sohasem fog zárt ajtókra találni. Csókolja sokszor és kéri, hogy néha gondoljon rá. A papagájnak viselje jó gondját és szárnyait simogassa meg helyette. Semmi egyebet nem kér tőle, csak azt az egyet, küldje el neki Antal Vénusképét, mely őt örökké feledhetetlen órákra fogja emlékeztetni.

Josephine a pénzzel együtt összegyűrte és leejtette a levelet. Rózsás arcza és piros ajkai felfelcsukló kaczajra rándultak, kék szemeiből kicsordultak a könnyek, melyeket a látcsővel akart eltakarni. A szemközti ablakban ott állt a paróka és festett bajusz, melyeknek csillaga e napon feltünt.

HARMADIK RÉSZ.

XI. FEJEZET.

Egy valaki csöndes emberré lesz.

Szép márcziusi reggel volt. A fekete barázdák a napfényen hosszú, végetlen árnyék-sorokkal kisérték a könnyű kocsit és a mellette ügető lovast, kik a bogádi szőlők mellett a kálozdi útra tértek. Az útszélen itt-ott egy-egy piczi bokrocska már csinosította magát a csicsergő madarak és czifrálkodó lepkék közeledő látogatásaira; tiszta zöld ruhát öltött a fejére feltüzdelte ragyogó kék-színű nefelejts-ékeit. A sürün sárgálló szalmavirágok rikító irígységgel versengettek velök, hogy ők hamarabb elkészültek az öltözködéssel, és vígan himbálózva, csöppet sem bánták, hogy innen-onnan hitvány pihe lesz belőlük. A kis tó körül rügyeztek a füzek és ébresztgették szomszédaikat, a jávorfákat. A nyárfák apró, sápadt levelei is, alig hogy megszülettek, már megkezdték örök, reszkető félelmöket. A többiek még mind kopaszok voltak, csak gyökerükben, törzsük és ágaik belsejében kezdett pezsdülni az élet, mely a lármás, ugrándozó röpködő madaraknak nemsokára barátságosabb otthont hajt. Még most csak a pipiskék szökdöstek és csiripeltek a barázdák közt; ők alacsonyabb szállással is be-

érik. Mosolygott, örült, ébredezett minden a vidéken.

A kocsiban Eufrozina néne (a kisasszonyságnak és menyecskeségnek egy a vége: a néne) és Ágnes ültek. Az öreg kisasszony örök fürtjeit egy csinos, őszi-rózsás kalap, ez alatt meg egy jó meleg fekete kendő takarta; karcsú derekának titkait, melyet annak idejében áradó gyönyörűséggel karolttak át a tánczos jurátusok, egy pár kiszenvedett róka puha bőre rejtegette. Arczának mosolygó méltósága minden nappal és minden ránczczal öregbedett. Ágnes deli alakján és nemes arczán nem sok változás nyomát hagyták az utóbbi évek. Sem pirt nem hozott rejtegetett szerelme, sem meg nem sápasztotta a hiábavaló várakozás. Hódító volt, mint mindig s mint a hogy ezt százszornál többször bevallotta a mellettök ügető Ivánfi báró, kire egy-egy okos, nyugodt és fürkésző pillantást vetett. Az őszinte báró sem vénült; megmaradt negyven évesnek, mint megmaradnak ők valamennyien, habár minden hajukszála megfehéredik és minden foguk kihull. No, de ő még messze volt ettől.

A beszélgetésben már negyedszer segítette ki a tavaszi nap.

— Minden fakad, nyilik körülöttünk, — mondá. Csak az nem, a mit legjobban óhajtanánk. Az az egyetlen egy nem. Egy költő mondta, egy valóságos költő, — már elfelejtettem a nevét, — hogy mit ér neki a tavasz minden pompája a nélkül az egy virág nélkül, melyre vágyik!

— Ah, báró úr, — fordult hozzá futó mosolylyal

Ágnes, — tehát ön költőket is olvas?! Vigyázzon, mert az fiatal szivekre igen veszedelmes társaság.

— Nem lehet veszedelmesebb, — folytatta egy keserűt nyelve a lovag, — mint a magam gondolatai. Mert ezek, higyje meg Ágnes kisasszony, igen szomoruak. Én nem tudom ugyan olyan szépen kifejezni érzéseimet, mint a költők, — mert nem vagyok lángész, épen nem; — de bizonyosan rosszabbul érzem magamat azoknál, a kik verseket képesek irni.

— Ugyan, báró! Hát Bucephalus, a Szellő, meg a puska nem elég vigasztalók-e?

— Hagyja a csufolkodást kisasszony. Mit tegyek én egyebet annál, a mit teszek?! Ha Pestre megyek, ott a barátaim rövidnek tartják az eszemet magukhoz és kinevetnek. Bucephalus meg a Szellő ezt sohasem teszik, azért vagyok szivesen velök. De már nem tartom ki soká és gondolkodom rajta, hogy itt hagyok mindent és elutazom Párizsba. Követem Mágócsi Ernő példáját, — hisz ön ismeri őt, — a ki szinte bánattal ment ki és most olyan tréfás leveleket ír, akár egy nevető Demisztokles. Vagy hogy is hívták azt a régi bölcset, kinek vigságában mindenesetre több esze volt, mint nekem. Ön ezt nálamnál bizonyosan jobban tudja.

— Ah, és Mágócsi Párizsban van? — szólt rövid szünet után Ágnes. Mondja csak, mit ír onnan? Jár társaságokba? Ismerős a magyarokkal?

— Oh igen, — fűzte odább egy hálaadó lélekzettel a kerékvágásba jött beszélgetést a báró. Legutóbbi levelében egész elragadtatással ír Béla ba-

rátunk szerencséjéről. Ez, gondolom, érdekli önt. Elmondjam mit ír?

— Inkább köszönje meg magának ezt a gondolatot és folytassa, — sietett válaszolni könnyű türelmetlenséggel Ágnes.

— Tehát nagy szerencséje van, — folytatta a lovag. Egy irigylésreméltó kis grisette-re akadt s igazi paradicsomot rendezett be számára a... Ejnye! már elfeledtem, hogy hol. Valóságos idylli életet élnek.

A fukar felvilágosítás után a báró látható zavarral hallgatott el, mely az utóbbi szavaknál egyszerre erőt vett rajta, lovagostorával tánczoltatni kezdte Bucephalust, mintha a nyeregben nem találná helyét, és akadozva folytatta:

— De most jut eszembe, hogy nekem ezeket nem kellett volna elmondanom. Vetélytársamat, szerencsés vetélytársamat rágalmaztam velök; ez nem való nemes emberhez. Igazán ostoba vagyok és sohasem tudom meggondolni, mi következése lesz szavaimnak. Igazán kisasszony — tette hozzá halkan és egészen elszomorodva — ez nem volt tőlem nemes cselekedet. De mikor a finom eszközökhöz oly kevéssé értek. Ah, a Kálozdy-kastély! Életemben sohasem tettem meg ilyen gyorsan ezt az útat, pedig Bucephalus mindig csak Bucephalus volt.

Valóban, már ott fehérlettek a völgyben a falu házai. A könnyű, reggeli ködből bontakoztak ki a nagy épület körvonalai s a vékony, kis torony felágaskodott, hogy minél előbb lássa őket. A sugarak egész özönnel borították a szürke, ősz tetőt s a fenyőliget örökzöldje távolból köszöntötte az

kezőket. Eufrozina kisasszony elővette himzett zsebkendőjét és kecses mozdulatokkal kezdte lobogtatni a kastély felé, mintha épen ő lenne az, a kit ott legtürelmetlenebbül várnak. A zavarba jött báró a mély megilletődés, szinte az önvád hangján búcsuzott.

— De nem haragszik rám, úgy-e, Ágnes kisasszony? Kérem ne gondoljon semmi rosszat, ne tegyen föl semmi nemtelent felőlem. Egyszerüen csak nem értem föl ésszel, hogy mire lehet magyarázni azt, a mit mondtam. Későn jutott eszembe, mint rendesen minden. Megérdemlem, számüzzön magától. Izenje betegnek magát, tagadtassa el, hogy otthon van, és ugyanakkor tekintsen le az ablakból s én neheztelés nélkül fogok visszafordulni, csak azt ne higyje, hogy a szivem nincs helyén.

— Nem, báró, nem. Szivesen látom önt akármikor. Jőjjön holnapután, vagy jőjjön holnap! Csak egyet kérek: hagyja otthon költőit és jőjjön egyedül.

— Köszönöm kisasszony. Csókolom kezüket. A viszontlátásig! — búcsuzott a lovag és Bucephalus szivességéből elvágtatott. Oly sebesen ment, mint a szél s vissza sem tekintett.

A kocsizörejre mind kifutott a cselédség a kastély elé s Eufrozina kisasszony méltóságos bicegetéssel fogadta a keze körül tolakodókat; olyanformán biceghet a verebek közt a vénségére megkopaszodott szarka. Ott volt Mihály huszár, kinek az utóbbi esztendőkben valamennyire meg kellett tágítania a nadrágszíjját; Zsuzska leány nagyon jól tartotta. Kata asszony magasra tartott főzőkanállal kegyeskedik megjegyezni, hogy már jobban nem is

számíthatták volna ki, hogy mikor jőjjenek: tegnapelőtt késelte le Mihály az utolsó disznajukat. Pirókgyerek a skatulyák és táskák körül sürgölődik a vigyori Palkóval és ennek hármonikán szerzett életepárjával Sárikával, kinek ujján most is ott ragyog az a bizonyos gyürü, a mint kapta, és a mint akkoriban hiven meg is mutatta kisasszonyának. Ágnes valamivel halaványabban száll le a kocsiból, mint a hogy útnak indult, és egykori szobaleánya kezét nem engedi a magáéhoz érni. Istók is künn terem és nagy mosolygás közt szakítja el egypár féltős csomag zsinegét. Eufrozina kisasszony módos főhajtással köszöni meg a szolgálatot.

— Nyujtsa karját, kedves Pallér, — mondja és lila-selyem ujjait beleakasztja a foltos kabátujjba.

A mentor csupa öröm és elragadtatás.

— Hozta isten, méltóságos kisasszonyom, hozta isten, — kezdi. Sohasem jöhettek jobbkor. Tegnap kaptunk levelet Párizsból. Bélánk mulat, pénzt kér és nemsokára indul hazafelé. Elég is volt már a mulatságból. Az én mélyen tisztelt barátomnak oly jó kedve van, hogy ha nem lenne tőlem tiszteletlenség, azt mondanám rá: madarat lehetne vele fogatni.

A hosszú, földszinti folyosón gyér volt a világosság. Csak a hajdani feszület helyén szökött be egy-egy sugár, de nagyon egyedül találván magát, félénken huzódott meg az egyik fal mellett. Ágnes magában haladt fölfelé a beszélgető pár mögött úgy, hogy arczát nem láthatta senki. Nem e finom és szabályos vonások torzító nyugtalanságát, melyen valami keserű határozottság kifejezése vett gyorsan

erőt. Szögletekbe szökött szemöldei alatt ugy nézett maga elé, mintha kérlelhetetlen daczczal hivná ki mindazt, a mit lát: e folyósok háborítatlan nyugalmát, a visszhang mogorva szellemét, a szűk ablakok komoly tekintetét, a szivesen nyíló tölgyfaajtók barátságát, a falakon függő czimerek méltóságát, a szent atyák áldását, azt az egyetlenegy sugarat, mely élete titkán úgy hat keresztül, mint ez a másik a folyosónak örömtelen sötétén. Összeszorított ajkai, büszkén fölvetett és tágra nyílt kék szemei, ki-kipiruló homloka tudtára adták mindazoknak, hogy szivében immár megért a határozat: búcsut venni tőlük. Könnyű léptei tán utólszor érintik e korhadt falépcsőket és e nehéz, zajtalan, nyomott lég tán utólszor öleli át szép alakját. Csak képüket fogja magával vinni ma este; csak annyit belőlük, a mennyinek multjával van köze; élete a mai napon el fog távolodni tőlük. Minden, minden reménye oda van! Gyürüjét cselédje viseli; közel két éve hiába vár a távolból egyetlen sorra, mely olajágat hozott volna; azt a kis részt, a mi megmaradt Béla szivéből s a melylyel ő örömest beérte volna, már szétszórta fizetett szeretői közt! Ha rémséges terhével ráomlik e sötét ház, akkor sem tud várni tovább, hogy isten és ember és mindenki előtt végkép elszakítsa magát egykori vőlegényétől, ki csak kínt és gyalázatot hozott fejére.

Bizonyára sok, igen sok panasza volt a sors ellen; de e pillanatok alatt mégis azt erősíté magában, hogy adott szavának beváltását már nem tehette könnyebbé a végzet. Ő hazajön nemsokára, itt lesz,

elfoglalja helyét a vén házban és bátyja szivében, köszönti mind az övéit. De neki ne legyen már akkor semmi köze hozzá. Így igérte, így lesz. Nem kényszerítve mond le róla, nem áldozatot hoz nyugodalmáért, hanem széttépi kötelékeit, mert nem szereti többé. Nem, nem, nem szereti. Hány költő mondja el dalban, hogy nem dalol többé! Ugyan kicsoda látja, kicsoda bírálhatja magát tisztán a felindulás ily perczeiben?! Ágnes sem tette. Sietett föl a lépcsőn, végig az emeleti folyosón amaz ajtó felé, melyen belül egy erőtlen, beteg, zsémbes és boldog ember várta

Benedek úr. Igazán az egykori Kálozdy Benedek-e, ki domború mellére szép leányokat ölelgetett, erős karjával rettentő csapásokat osztott az ütközetek viharai közt, és dörgő szavával, vas akaratával rémületbe tudta ejteni és igában tartani egész környezetét?! Igazán ő az? Romja csak. Az a furfangos mester, az a láthatatlan ellenség, a leghalálosabb valamennyi halálos között, mely születésünktől kezdve folyton folyvást sarkunkban jár, hogy vidám szinünket meghervassza, mint a tél, szemeinket elhomályosítsa, mint a sötétség, kezünket-lábunkat elzsibbassza, mint a bilincs, s dobogó szívünkre tevén hideg kezét, gúnyos vigyorgással kapja le csont-fejéről a titkolózó leplet és adja tudtunkra, hogy ő a halál, — ez a gonosz mester Béla távozta óta mind mélyebbre vágta a korán megaggott férfi életébe gyilkos karmait. Azoknak a borus napoknak rejtélyes izgalmai, melyeket Béla utóljára töltött a kastélyban, a vihar, mely remé-

nyének épületei körül dühöngött és ezt hosszú időre eltakarta szemei elől, a soká tartó kétely, habzó méreg, sürűn járó szelek, ritkán sütő nap, hiába várt levelek, léhűtő cselédek, terhes lépcsők, mind mind híven szolgáltak a csont-fejű mesternek. És Benedek úr roskadt, mindig összébb-összébb. A nagy, fekete karosszéket csak ritkán hagyta el. Naphosszat ott üldögélt sárga, kopasz homlokával, csöndesen pislogó, beesett szemeivel, vékony sasorrával, sürű ránczaival, szintelen ajkaival, ősz és kusza szakállával, reszketeg kezeivel és nehéz lábaival. Egy bő, kék köpenyeggel volt betakarva. Háta mögött a mester, ki nagy, üveges szemeivel egyet-egyet vágva adta Kurz doktornak az utasításokat, miket kelljen tennie, hogy legjobban fején találja a szöget.

A mult télen még nem volt ilyen rosszul Benedek úr; de komorabb a komorabbnál és veszekedőbb akármiféle vénasszonynál. A kulcsárné már több ízben le akarta tenni főzőkanalát, melylyel közel harmincz éves gyakorlat alatt nem sikerült annyi becsülést kivívnia, hogy most a süket Puliszkáné füle hallatára nap nap után kegyetlenül le ne szólassék. A félénk kertész számtalanszor bizonyította, hogy az ő gyönge alkotásának még egy ilyen ijedséget, a milyen ez a mai volt, rá emelt bottal, lehetetlen kiállania. A Pirók-gyerek üstöke akárhányszor csak annak a véletlenségnek köszönte épségben maradását, hogy a dühös ujjak gyöngék, az ő kóczos bozontja pedig erős volt. Csak Palkó, az izmos, hizásnak indult, vigyori Palkó nem igen

vette föl a maga részét, félrehuzogált arczával bölcsen fontolgatván valami olyan formát, mint az a deák közmondás, mely haszontalannak állítja az erő nélkül való haragot. Az Istók türelme is nem egyszer volt szakadó félben; genealogiájába belebelekezdett és eloszlott reményeinek elsorolgatásába; de rendesen a közepén elvágta a szót és megkérdezte Benedek úrtól, hogy nem akarna-e egy vánkost a feje alá? Megigazgatta a zsámolyát, székét, köpönyegét és — a mester hátul az egész háznál erre az élhetetlen emberre volt legdühösebb.

A gazdát Béla elutazása óta mérges tűz emésztette; nem csoda, ha kíméletlensége minden határon tulcsapott. A zavar, kétely, tépelődés, bizonytalanság, melynek közepébe kerűlt, elviselhetlenűl nyomta lelkét. Egész elhibázott, igazi öröm és nemes munka nélkül töltött életének terveit Bélához kötötte, kinek adott szívet és észt a sors, hogy betöltse azokat a kötelességeket is, melyeket ő maga elmulasztott, kiemelje a homályból családjának azokat az emlékeit, melyeket ő feledésbe ejtett. Meg fogja neki adni az eszközöket hozzá: ez ódon kastélyt, e réteket és erdőket körűl; csak egyet követel tőle viszont, hogy mindezt ossza meg Ágnessel, családtalan gyermekét vigye be a családba, melyhez tartozik. Igaz, törvényesíthette volna leányát, ráruházhatta volna nevét, letétethette volna jövendő férjével a magáét; de mégis csak idegen sarj ült volna be akkor a kastélyba, lehet, hogy léha, hiábavaló, ő nála mivel sem külömb, s az egyetlen, kiben tiszta Kálozdy-vér foly

és gazdag remények sarjadnak, apjához hasonlóan nyomorban vész el. Nem, nem; nem fakaszt szégyenkönnyet leánya szeméből születése titkának fölfedezésével. Ők egymásé lesznek s így minden, minden érdek kiegyenlíttetik és neki valamennyi vágya teljesűl. Ennek a kedve szerint megalkotott, hosszú évek során kiformált, kiszépített, megszeretett épületnek egyik sarokövét ingatta meg a dunaszögi történet. Sokáig bizonytalan volt az öreg gyöngülő szemei előtt, hogy nem porlott-e az végkép szét, nem lett-e homokká vele együtt Bélának és családjának egész jövendője s neki minden édes számítása. Az egykori kisvárosi gavallér s a világtól elzárkozott murmutér bizonyára nem igen ismerte a szív finomabb, titkosabb redőit; de azért nem kisebb sulylyal nehezedett rá a kétség, — vajjon kiheveri-e Béla baját, — mintha a legélesebb szemű és legkiműveltebb tapintatú lélekbúvár lett volna. Eh, ugyan miért ne heverné? Nem volt-e neki is az oldalán egy szörnyű mély sebe, s immár csak olyankor érzi, ha igen nagy a szél. Az összehasonlítást azonban nem találta mindíg kielégitő vigasztalásnak. Bizonytalanság, aggodalom, türelmetlenség s fel-felzudúló harag közt sok magányos órát töltött a kanczellária lobogó kandallója előtt; a hozzá hasonló erőszakos természetek szokása szerint sohasem jutott eszébe valami új tervet kovácsolni arra az esetre, ha a régi netalán füstbe menne. Ideges szívóssággal ragaszkodott ennek bomladozó köveihez, melyeket törik-szakad egymáson kell tartania. Istók rendesen

biztatta, hogy minden jóra fog fordúlni ; Benedek úr megtörülgette kihevült homlokát és egy-egy káromkodással könnyített lelkén. A mai fiatalság ellen való kifakadásaiban nem ritkán annyira ment, hogy még a kerek, szürke fejű mentort is ama kifejezés alá foglalta, hogy haragjának legyen valami szemmel látható tárgya. Istók csak ritkán vesztette el béketűrését s mindíg bizonyos félelemmel nyúlt a levél után, mely Bélától érkezett. Az öreg karjára hajtott fejjel, becsukott szemekkel hallgatott rá, míg olvasott. Isten tudja, hol járhattak gondolatai ; de akárhányszor megesett, hogy a levélnek rég vége volt (rendesen igen röviden) s ő még mindíg hallgatta. Csak egy idő múlva kezdett el veszekedni, hogy mióta Istóknak kiesett az első két foga, oly nyomorúságosan motyog, hogy nincs ember, a ki megértse; kezdje újra a levelet. A mentor egyet nyelt és újra kezdte. A levelek sokáig hol egészen szárazak, hol egészen erőltetettek voltak. Egyszer megtörtént, hogy Benedek úr türelmének fonala végkép elszakadt és kemény, kegyetlen sorokat mondott mindenesének tollába. A mentor hosszú küzdelem után szétszaggatta és nem küldte el Bélának a levelet. Az öregen csakhamar rendkivűli nyugtalanság tört ki ; lelkendezve, remegve várta a választ. Levél jött ; de egy szó nélkül ama kegyetlen szavakra ; világos, hogy elvesztek azok. A póstát, mióta a Thurn-Taxisok a német birodalom területén berendezték, olyan mérgesen nem káromolta senki, mint Benedek úr ; de lelkében teljesen meg volt nyugodva. Egy idő óta

Béla vídámabb leveleket írt és mindúntalan pénzt kért. Bátyja szörnyű fukarnak mutatta magát, pedig örömében reszkető kezekkel adta a kulcsot mindíg Istóknak. A tegnapi levél meg épen megkoronázta reménységeit. Béla kigyógyúlt, egészséges, mulat és nemsokára hazaindúl. A terhes, zivataros felhők egyszerre elvonultak ama bizonyos épület felől, mely soha szilárdabban nem állt szemei előtt és soha kedvesebb nem volt neki, mint most a kiállott vészek után.

Meg volt ugyan viselve nagyon s háta mögött a mester nem látszott sokat törődni szíve ritka vendégével, a megelégedéssel, hanem az örökös keserű mérgelődés megkövesűlt kifejezése arczán — mint a zordon, kemény, fagyos föld a tavaszi sugárra — fölengedett. A roskatag, megtört, kék köpenyegével betakart lakó ellenére volt valami derűlt e napon a kanczellárián. A kandallóban néhány vékony szilánk égett csak s nagy ritkán felcsapó lángjok fényét elhalványították a beözönlő tavaszi sugarak. Az ablak zöld függönye félre volt húzva s a künn és benn egyenlően csillogó verőfény jelentette, hogy igaza van az iró-szekrény oldalára akasztott karámosi kalendáriumnak, mely e hétre «tiszta, derűlt, szép időt» jövendöl.

Míg Eufrozina kisasszony dobozaival, tégelyeivel, skatulyáival és bőröndjeivel azonnal szobájába vonult, hogy átöltözzék, Istók pedig rendezkedni járt a konyhában és istáilóban: a lázas indúlat, mely Ágnes szívét az úton Ivánfi báró hireire hatalmába kerítette, nem engedett egy pihenő per-

czet sem. Érzelmeit mérsékelni, mederben tartani, leplezni és eltagadni tudó természete minél óvatosabb és zsarnokibb volt irányukban, annál tehetetlenebb ama kevés perczben, midőn szenvedélye került felül akaratán. Ezek közé tartozott a mostani. A mint nénjétől elvált, azon felöltözötten sietett Benedek úrhoz, kinek gyönge szemei megnedvesedtek, mikor erőtlen karjait eléje nyújtotta e szép és minden jót igérő napon.

— Csak te kellettél, hogy egészen türhető napom legyen, — mondá tört, érctelen hangján s gyönge mosoly kiséretében ültette maga mellé egy kis zsámolyra Ágnest.

A szép, kicsiny, forró kezeket a maga csontos, száraz tenyereibe fogta és megindító volt igyekezete, hogy hangjába annyi meleget, szeretetet öntsön, a mennyi csak tőle telt. A régóta rettegett szerencsétlenség elvonulása mintha egyszerre megértette volna vele az életet megmérgező, aprólékos pörlekedések haszontalanságát. Hasonlított a könnyei közt nevető gyermekhez, mikor eltört s már veszendőnek hitt játékszere kerekét sikerül neki régi helyére visszailleszteni; az egész világ egyszerre rózsaszint ölt előtte. De a szegény öreg tört, rekedt hangja már egyszer olyan volt, hogy minden törekvésének ellenére is úgy tetszett, mintha most is pörölne a sorssal, hogy minek készít számára annyi boldogságot.

— Tudod-e már, Ágnes? — beszélt és a nagy kék köpenyegen reszketve simogatta leánya kezét. Tudod-e már, hogy Bélának kutyabaja és haza ké-

szül? Minek tagadjam, hogy nagy kő esett le szívemről?! Különben én mindíg mondtam, hogy ez lesz a vége és semmi okunk a félelemre. Csak Istók zavarta meg, a vén bolond, kacskaringós beszédeivel fejemet. Nincs valami bajod Ágnes? Nem fáztál meg az úton? Pápista színben vagy, leányom.

És megütődve nézett Ágnes sápadt arczára s égő szemeire. A lány vértelen ajkai mozogni kezdtek s remegő hangon suttogták:

— Semmi, bátyám.

— De isz mindened reszket. Csak az örömben? Úgy, úgy. Az ördögbe is, nem tréfaság addig várni a vőlegényre, mint te vártál. Csitt, csitt, gyermekem; légy békén, mert minden rendén van. Én mondom neked, a ki sok mindent láttam már a világon. De hát hol is az a levél? Az a vaksi Istók úgy össze-vissza kever mindent. Megjön, itt lesz és közöttünk marad. Ezt az ócska házat kicsinosítjuk. A képes szobából erkélyt nyittatunk, mint a Péterfiéké, hogy kiláthassatok rajta az erdőre. A falakat kivül befestetjük sárgára vagy zöldre, a melyik neked jobban fog tetszeni. A folyosókon töretünk még majd valahol ablakot, mert csakugyan nagyon sötétek. Igaza van a tiszteletesnek, klastromba valók. Csak ezt a vén szobát hagyjuk így, a hogy van. Én már megmaradok ebben a nagy székben; majd ti jöttök be hozzám és bevezetitek az apróságokat. Mire kereszteltetitek? Ha nem lesz ellenetekre, az első legyen Benedek. Ágnes!

Az ijedt kiáltást, melyben az öreg szép tervei végén kitört, nem a mögötte álló mester csöndes

mosolygása fakasztotta. Leánya kebléből egy mély, kétségbeesett jajszó szakadt föl s arczát a kék köpönyegbe rejtve, félig kiáltó, félig suttogó szóban tört ki:

— Bátyám, bátyám, édes bátyám!

Az aranyos sárkányok által őrzött és liliomokkal ékes vén, szürke óra sietve lármázta: csitt, csitt, csitt, csitt. De senki sem hallgatott rá.

— Mi az? Ágnes, Ágnes! Elájultál? Mi baj? — kiáltott megrémülten Benedek úr. Előrehajolt és kezei reszketegen mozogtak, míg az egyikkel megfogta és fölemelte a leány fejét, a másikkal megragadta széke karját, mintha nem érezné magát bizton benne.

Ágnes keblében atyja tervezgető gyönyörűsége egyszerre életre ébresztette kegyetlenségének érzetét. De már hiába. Keservében nem volt ura magának és egy hangot sem hallott a vén óra csitító beszédéből. Fölemelt tekintete atyja felé volt fordúlva. Szemei tágak és meredtek, ajkai vonaglók. A kiaszott kezet megkapta, szorongatta és majdnem kimerülten szólt:

— Bátyám, beszélni akarok veled.

— Beszélni velem? — csodálkozott akadozó lélegzettel az öreg. Mi lelt, leányom? Inkább pihenj le. Becsöngetem Zsuzskát. Isz most sem tudod, mit beszélsz.

— Bár ne tudnám, bátyám! — rebegte a leány. Én nem akarlak megsérteni, én rettegem haragodat; de tudom, tudom, hogy mit beszélek. Szeretlek, bátyám. Sohasem tudtam hízelegni ne-

ked; de ha óhajtottad valaha, hogy szeressen egy szív, az enyim értett. Nem tudom, mások hogy szeretnek, de jobban senkisem szerethet, mint én. Kérlek, esedezem előtted, hidd el, mert úgyis nagyon boldogtalan vagyok.

Mint mikor egy rózsát leszakítva és megtépve dob elénk a vihar, mely mi ellenünk is zúdulhat, úgy tekintett fuldokló leányára az öreg; gyönyörűséggel, részvéttel és félelemmel.

— Mit, mi mindent, miket beszélsz te nekem itt? — mondá, a kezével sárga, ránczos, vén homlokát simogatva.

E perczben a szomszéd szobából nehéz, csöndes lépések közeledő nesze hangzott.

— Istók jő! — kiálltott fel egyszerre az ajtó felé intve Ágnes, küldd el, küldd el, bátyám. Veled, egyedül csak veled akarok beszélni.

Benedek úr, mintha csak valami fenyegető ellenség elől kellett volna megvédelmeznie gyermekét, karjával átölelte ennek hófehér nyakát, s éles, türelmetlen, régi hangján kiszólt:

— Maradj a pokolban, Istók! Nekem dolgom van idebenn.

A mentor bizonyosan magasra húzta volna bámulatában szemöldeit, ha lettek volna neki. Így csak tétova léptekkel és ámuló meglepetéssel fordult vissza, hogy Benedek urnak dolga van. Ezt sem érte meg harmincz esztendeje.

Az aggastyánnak egész felzavart, megijedt, roszszat sejtő lelke újra leányánál volt, kinek nyakát még mindig védőleg átfogva tartotta erőtlen karjaival.

— Beszélj leányom, csak beszélj, — mondá és szabad kezével mindíg erősebben fogódzott székébe.

Ágnes hátravetette szemébe csüngő aranyos haját, megcsókolta atyja kezét s egy kebléből feltörő elcsuklott sóhajtással erőt véve, tompa, csengés nélküli, de nem ingadozó hangon kezdé:

— Bátyám, bocsáss meg nekem, ha vétettem ellened. Annyi bocsánatot kérek, a mily nagyra tartod bűnömet. Vagy taszíts el magadtól és tagadj ki! Már nem segíthetek sem rajtad, sem magamon. Én visszaküldtem Béla gyűrűjét, mert nem szeretem és nem leszek nejévé. Ivánfit szeretem és hozzá fogok menni. Ennyi az egész, bátyám.

Igazán, csak ennyi volt az egész. Benedek úr — jobbját otthagyva Ágnes összekulcsolt kezeiben — mozdulatlanul és mereven bámult rá szemeinek mély üregeiből, mintha az óra nagy, tolakodó zaja miatt (csitt, csitt, csitt, csitt!) nem értette volna, a mit mondott. Az esdő ajkak még soká, soká mozogtak hangtalanul; bizonyára ama keserű szavak lebegtek rajtok; de ezeket nem hallhatta senki atyján kivül. Ennek pedig sokszor el kellett mondaniok, míg megértette.

Tekintete úgy változott, borult, sötétedett, mint mikor felhők tornyosulnak az égre. Még itt-ott volt egy kis szabad sarok, melyen káprázatos, csodás összevisszaságban menekültek a sugarak; ajka széle, szemei alja meg-megrándult valami végtelenül keserű mosolygásra. De a rémes felhők feltartózhatlanul közeledtek. Sötét kék, hamvas, ijesztő szárnyaikkal már elborították sárga homlokát, be-

esett arczát, rángó ajkait; mintha a keringő vér egyszerre gyász-ruhát hozott volna neki. Csak kis nyilások maradtak a két mély szemgödörben, melyeken a vér-erek, mint villámok, czikáztak keresztül-kasul. Az öreg ember már mindent értett, csak egyet nem: hogy miért élt hát eddig? A mentő gondolatok, új tervek mindíg messze voltak tőle, most talán legtávolabb. És, mint az égnek hosszu, gyötrelmes küzködése után, megjelent az első csöpp is. De egyszersmind az utolsó. Indulatosan dörzsölte szét s káromlásban törve ki, ellökte magától leánya fejét.

— Istók! — kiáltá, mintha régi erejét összeszedné s egy kétes csata sorsa függött volna parancsoló hangja hatalmától. Istók, Istók!

Az eltaszított leány visszacsuszott hozzá s az eltorzult öreg arcztól és saját ifjú lelkétől egyaránt megréműlve, megriadt, dobogó szívének egész megváltó szeretetét egy meggondolatlan, suttogó, hatalmas szóba öntötte:

— Atyám!

— Ki mondta neked, hogy én atyád vagyok? — riadt rá bősz haraggal, hol összeroppanó, hol kidülő mellel Benedek úr. Ki mondta? Mondd meg, ki csalt meg vele! Hogy mered azt hazudni, hogy leányom vagy?! Nekem!

— Atyám szeretlek, nem ugy érzek. Leányod vagyok. Hisz csak, csupán csak...

— Csupán csak, — kapott lihegve leánya szavába az öreg — igen, én csupán csak tehetetlen vén ember vagyok és semmi más. Istók, Istók! Az

ördög vigyen el benneteket, Mind, mind elcsaplak egytől-egyig. Magam fogok itt élni, magam fogok meghalni. Nem kell senki, senki. Istók!

Végre nyílt az ajtó és nagy sietve, lelkendezve dugta be rajta szürke fejét a mentor. De ijedsége a szomoru jeleneten egy perczig odaszegezte a küszöbhöz. Kezeit összecsapta és apró, szelid szemeit értetlenül jártatta körűl. Benedek ur kék ajkakkal, véres szemekkel, hamuszín arczczal, kapkodó kezekkel előtte. Ágnes némán átkarolva tartja atyja térdeit és fejét székének karjára hajtja.

— Barátom, — sietett oda megrendülve és elfogódva Istók, — mélyen tisztelt barátom, mi baj? Leküldjek Kurzért? Talán eret vágjon? Gondold meg...

— Ne prédikálj most nekem, — kiáltott rá elelfogyó lélegzettel gazdája, hanem nyisd ki ott a titkos fiókot. Ott a legalsót. Add ide a végrendeletemet és vigyen el az ördög.

Istók kezében reszketett a kis kulcs. Forgatta, nyikorgatta a zárban előre-hátra, míg kinyílt és ujjai közül majd kiesett a papir, mikor átnyujtotta. Benedek úr ledobta magáról a köpönyeget és visszavisszaroskadva ülésébe, lassan fölemelkedett. Ágnes összekulcsolt karjai lehullottak a földre.

Az öreg óra a szekrény fölött egyre lármázott: csitt, csitt, csitt! minek veszekedtek; ki tudja, meddig éltek?! De a vén ember kitörő, féktelen indulata elnyomta hangját.

— Nézd, háládatlan, — mondá, — ebben volt gondoskodva rólad. De te telhetetlen vagy és min-

Kálozdy Benedek meghalt.

dent magadnak akartál, tudom. Nézd. Ime, ebben gyökereztek a te szerelmeid... És most, most már senkim sem vagy... Most már senkim sincs...

A papir darabokra szaggatva hullongott a földre. De a kihez ama szavak intézve voltak, nem látszott hallani, mert meg sem mozdult. A vén ember lecsüngő karokkal soká bámult maga elé. Szemei lassanként kidüledtek és el-elfordultak. Lélekzete megakadt és csuklani kezdett. Kezeit mellére kapta és megtántorodott.

— Istók, — hörögte, — jőjj ide.... Add a kezedet. Ne félj.... Jobban fogj meg! Az ördögbe, hát már ennyit sem tudsz?!... Mióta megvénültél, semmi hasznodat sem veszem...

És egyszerre összeomolva, a földre rogyott s feje hátrahanyatlott a székre. A csontfejű mester vállára akasztotta kaszáját, hátravetette köpenyét és tovább indult. Itt elvégezte dolgát.

Kálozdy Benedek meghalt. Valósággal meghalt. Üveges, kimeredt szemei nem látnak semmit és senkit. Tükörré lettek, melynek hiányzik világossága. Csak két üveglencse, semmi több. Nem látják, mint viszik el mellőle ájult leányát. Nem látják Istók arczán a megfoghatatlansággal való reménytelen küzködést, midőn egyszerre lepi meg lelkét minden, de minden elgondolni valója, s valamennyinek az a vége, hogy: semmik, semmik, semmik vagyunk. Nem látják a cselédek összedugott fejeit, kiknek együgyü elméjére bizonytalan homálylyal nehezedik ama hatalmas úr sejtése, ki most az ő perlőjükkel perel. Nem látják Kurz

doktort, ki régi ködös emlékeiből igyekszik egymásután felidézni a rögtönös halálokat s végre is csak abban állapodván meg, hogy contra vim mortis etc. meg van győződve róla, hogy fején találta a szeget. Nem látják az élczes asztalost, ki a halottak építőmesterének nevezi magát és módosan kiugratott mérőjével széltében hosszában végigméregeti, mert neki ezutánra épen csak akkora ház kell. Nem látják a süket Puliszkánét, ki nagy nehezen belebujtatja urának meredt tagjait fekete atillájába és selyem nyakkendőjén hosszú babrálás után csokrot köt.

De hogyan is látnák?! Az üveges szemeket már lefogta Istók és súlyos rézpénz-darabokat rakott rájok, hogy a világnak semmiféle komédiájára föl ne nyíljanak többé. Azután fölemelte szépen, gyöngéden a merev testet, karjain vitte be a képes szobába és tette le a nagy, szomorú emelvényre csipkék és koszorúk közé, melyek kötése közben a kertész kisértetektől borzadozott, Letette és csukló, félig elnyelt szavakkal sóhajtott föl:

— Így, épen így vitt ő engem siheder koromban, mikor a dunaszögi mészároslegények holtra vertek. De én csak föltámadtam aztán halottaimból!..

A szegény mentor bezárkózott a prior-szobába, melynek falán egy nagy térkép függött. Magyarország térképe. Azon tévedezett szomorú tekintete keresztűl a Dunán, a Duna-Tisza közti sikságon, a Tisza vizén, a nagy alföldön egész addig a kicsike kis pontig, hol az ő hite szerint a Pallérossi Pallérok régi nemzetsége virágzott. Az egész

távolság nem volt több egy-két arasznál, mégis olyan mély bánattal sóhajtott föl:

— Csak messze vannak azok ide nagyon! És ki tudja, lesznek-e majd olyan jók hozzám, mint az én mélyen tisztelt, néhai barátom volt?!

Még vármegyei esküdt korából maradt egy fekete atillája; az akkori divat kettős ujja megvolt rajta, de mindakét könyöke kilyukadt. Azt kiadta Kata asszonynak, hogy foltozza meg a temetésre; azután bezárkózott ujra. Ládája fiókjait kihúzogatta egymásután; ez egyikből leveleket szedett elő, — egy meghidegült szívnek egykor szilaj dobogását hallgatta bennök; a másikból régi, iskolai penzumok kerültek napfényre, össsze-vissza firkált, hiba hátán hiba, téntával telefecskendezett haszontalanságok, melyek helyett ő annak idején sohasem mulasztotta el jókkal és tisztákkal szolgálni, — ezek voltak barátságuk legelső kötéslevelei. Istók nagy, kerek fejét lehajtja a könyökére asztalán s a barna tölgyfa-lap előtte lassan-lassan megnedvesedik. Mélyen tisztelt barátjának egész tudatlan, kicsapongó, vitézi, semmittevő és becsületes élete elvonul kivörösödött szemei előtt és ezer aprólékos visszaemlékezés, bánat, öröm, szégyen, harag, jóság emléke — mind fekete fátyollal letakarva — szorongatja élhetetlen szívét. Az alkony leborúl és a hajnal is hasad már. A vigyori Palkó hiába kopog a reggelivel; Istók úr nem hallja.

A halottas házak képében van valami álomszerű. Mintha minden csak álomban történnék. Nincs tiszta külömbség a nap fénye és az éj feketesége

közt. Mindegyik csak szürke. A hajnalok észrevétlen tetszenek föl és az alkonyatok is így borúlnak le, A beköszöntő éjek nem hoznak álmot, ébren kisérik végig a háznépet, mintha nappal lenne; a világos napokon át pedig lábujjhegyen jár és suttogva beszél mindenki, mintha valami hatalmas alvónak éjjeli nyugalmát félne megzavarni. Aztán a szünetlen járás-kelés, a változó képek homályos alakulása és tünése. Úri kocsik és paraszt szekerek suhannak, dübörögnek, jönnek, mennek; ezen Ivánfi báró érkezik, amazon Péterfi gróf komornyikja jön tudakozódni a szomorú eset felől; a medve is bedöczög őserdeivel és néma megindulásával egy múlt századbeli csézán. A parasztgyerekek seregestül tolakodnak a sötét folyosókon és a kis torony csengetyű-kötelétől kezdve a halottig mindent szörnyen megbámulnak. A pap a rendesnél kétszerte torzonborzabb arczczal jelenik meg tudakozódni, hogy nem volt e a boldogúltnak a szentirásban valami különösen kedvelt mondata, a mit a gyászbeszéd textusául választhatna. Nem volt semmi. A karámosi festő piszkos fazekai közt pipázgatva dolgozik a szükséges czímereken. Fáklyákat hordanak, gyujtogatnak, próbálgatnak. Egy lakatos a sírbolt nehéz vasajtajának berozsdásodott zárával vesződik. Három szekéren megérkezik a dunaszögi deákok kántusa s egyik földszinti szobában reggeltől estig a «Keresztyének sirjatok» nótáját próbálgatják, míg a jó ebéd után vígabb dalokra is kedvök lenne rágyujtani.

Már a temetésre gyülekezett vendégek mind

együtt vannak, mikor az öreg János, ki évtizedek óta várja mindennek végét, befordúl az udvarra Bélával, kit a táviró szólított haza a gyönyörök városából. Haloványan, megviselten, elgyötrötten fog kezet mindenkivel, mintha nem is az örömök piaczát, hanem a temetőket járta volna két évi távolléte alatt. A kántus-prézessel, ki tanulótársa volt, alig ismernek egymásra; az igaz, hogy az énekművészet is borvirágokat termett azóta. — Könyörgöm alássan, én is itt vagyok! — nyujtja feléje kezét a gadóczi rektor. Mind, mind sajnálják és irígylik őt. Hideg borzongással lép a képes szobába, hol a halottak építőmestere már várakozik, hogy a szűk épületre rászögezze födelét. A ravatal előtt elhallgat szívében a kaczagó bölcsesség és igaz fájdalommal csókolja meg a halott hideg kezét. Csak e kéz jósága van most előtte, melylyel őt a porból fölemelte.... De az épitőmester szegei és kalapácsai már várnak.

A fáklyák lobognak, a vörös orrú karmester intésére rázendül a «Keresztyének sírjatok!» s tiszteletes Molnár Ábrahám úr — mögötte a környékből egy pár kálvinista pap — köszörüli a torkát. Nem zokog fel senki, a hogy stentori hangján felolvassa a Prédikátor könyvében megírt igéket: «Jobb a szomorúság a nevetésnél, mert az orczának szomorúsága által jobbá lészen az embernek lelke.» Ékes szónoki virágokból fűz hervadhatatlan koszorut az előtte emelkedő koporsóra. Bátran és búsan kérdezte meg, hogy volt-e az elhunytnál gyöngédebb apa, noha nem vala gyermeke; volt-e

vallásosabb ember, noha jó cselekedeteiben is elbizakodhatott volna; és volt-e a hazának nála utolsó lehelletéig hívebb fia, noha szép hazánk, mikor a kard kiesett immár megmerevült, hősi kezeiből, talán mindörökre elveszett? Senki sem mondott ellent. Béla ama mély megindulás nyomása alatt állt jótevőjének nyitott sírja előtt, mely nem képes válogatni a dicséret igaz és hamis szavai közt. Istók nedves szemei a távolban jártak és könnyei közt mosolyogtak ifjú, délczeg barátjára. A szent beszéd legjobban meghatotta a süket Puliszkánét és vele a parasztasszonyokat, kik kék keszkenőikkel vörösre dörzsölve szemeiket, számtalan isten-áldásokat kértek érette a papra. Az énekes deákok türelmetlenül topogtak s a kántusprézesnek minden tekintélyét fel kellett használnia, hogy a gyászprogramm ellenére bele ne kezdjenek az utolsó énekbe, mikor alkonyat felé szerencsésen kimutattatván a szomorú orczának kétségtelen előbbvalósága a nevetőnek fölötte s eldördülvén a rég várt *amen*, egyszerre csak előáll fakó, vöröses palástjában a reszkető kezű, fogatlan, vén gadóczi pap és még egy imádságba kezd, melyből egyetlen szót sem lehetett megérteni.

Kálozdy Benedek úr már lenn nyugodott örökös pihenő helyén. A vendégek mind elszéledtek, csak a deákok öblögették kiszáradt torkukat másnap reggelig. A tavaszi nap búcsúzott a szép, halmos vidéktől s Béla szobája ablakából nézte búcsúját. Az udvaron még sok jele maradt a szomorú ünnepélynek. Tele van csöpögve minden kormos fáklyacsöppekkel. Bálint mindenes épen jő fel a roppant

kriptakulcscsal. Laboda János, az egyházfi, a féleszű Péterrel épen most czepeli ki a szent Mihály lovát.

Béla el volt merülve a rideg képekbe: és a lemenő nap aranyos világosságából semmi, de semmi nem volt arczán; egészen beborították ezt az alkony árnyai.

Ajtaján már ismételten kopogtak; de ő csak harmadszorra hallotta meg. Egy furcsa alak lépett be hozzá, melyben az esti szürkület alig engedte fölismernie Istókot. Széles, gyűrődött szürke kalapját, melyre dús gyászfátyolt varrott Kata asszony, kezében tartogatta; két zöld folttal ékes kék kabátja bokáit verdeste s a hosszú szárnyak alól csak alighogy kipislantottak tisztítatlan, lyukas csizmái. Csöndesen jött és megállt Béla előtt.

— Öcsém, szerelmes öcsém, — kezdé, — ha meggondolom a forgandó sorsot, már alig merlek így nevezni. Minél előbb el akarom végezni, a mi számadásunk van együtt, nehogy nagy fejű prókátorod szokása szerint kéretlenül beleüsse az orrát. Neked számolok, mert immár te vagy itt mindennek ura, a mi az én nézetem szerint azt jelenti, hogy senkinek sincsen itt jussa egy fillérhez sem te rajtad kívül. Boldogult bátyád halála előtt néhány perczczel összeszakította végrendeletét, melyben kötelezettségekkel terhelt. Fájdalmasan esik szívemnek, de nem levén soha az igazság eltagadásához szokva, most sem akarok semmit ferdíteni s bevallom őszintén, hogy utolsó szavaival elégedetlenségét fejezte ki fogyatkozó erőm fölött. Mindezeket tekintetbe véve...

— De ülj le hát, bátyám. Mit állsz itt előttem? — vágott szavaiba Béla, kinek csak nagy nehezen sikerült az öreget egy székbe tuszkolni. Hanem csak a legtiszteletteljesebb egyenes ülésben maradt és a világ minden kincseért meg nem támaszkodott volna.

— Köszönöm, köszönöm, — mondogatta. Én rám úgysem várakozik pihenés és nem tenném alaposan meggondolva, ha kényeztetném magamat. Íme itt van minden átadni valóm. (És kabátja oldalán az egyik zsákból kulcsokat, a másikból irásokat húzott elő.) A számadások eddig az óráig vannak vezetve. Bocsáss meg, hogy írásom egy kissé kuszált — mélyen tisztelt barátom szarkalábaknak szokta nevezni; — de szemeim egy-két napja még gyöngébbek, mint rendesen. Azt hiszem, két tétel fel fog tünni a számadásban. De tudakozódjál csak utána és mindenki egyértelműleg oda fog nyilatkozni, hogy a mi asztalosunk, a ki a koporsót készítette, általánosan ismert nagy csaló. A másik a kántistáknak kiszolgáltatott bor nagy mennyisége lesz. De a deákok mind részegesek és követelők. Fogd kérlek a kulcsokat is, és vedd figyelembe abbeli kérésemet, hogy a tételeket azonnal vesd össze a pénzes ládával, mert nem szeretném, ha úgy tekintenének, mit a ki megszökött a kastélyból, hova utóvégre nagylelkű barátsággal fogadtatott.

— Hogy-hogy? Mit mondasz, Istók? — kérdé Béla nagy szemeket meresztve az öregre, ki minden ellenzése daczára fölemelkedett helyéről, és így folytatá:

— Mélyen ... azaz szerelmes öcsém, igen, én megyek és még ma szeretnék benn lenni Karámoson. Mert, ha meggondolom, mire magyarázhatnák az emberek tovább itt tartózkodásomat, okvetlen arra kellett határozni magamat, hogy távozzam e házból. Eddig csak volt mit tennem, hogy senkise vethesse szememre kenyeremet. Az én mélyen tisztelt, boldogult barátom kissé hiányos volt a klasszikusokban, a jusban és a theologiában, melyek nélkül az életben sok lépésünkben fennakadunk. Az én kötelességem volt e hiányosságokat tőlem telhetőleg kipótolni. Mostanában pedig, hogy a szobához kötötte a betegség, gyönge tehetségeimen kívül lábaimmal is igyekeztem szolgálatára lenni. Minderre azonban a te fényes elmédnek és fiatal erődnek semmi szüksége s ennélfogva énnekem ebben a házban semmi tennivalóm.

— Istók bátyám! — csitítá a már-már elérzékenyülő öreget Béla, megragadva kezeit. De ez alig figyelt rá és megindúltan beszélt tovább:

— Igen, öcsém, én megindulok innen, hol ennekutána mindenki csak ingyenélőnek tartana. És méltán. Tisztán állok előtted; ha hinni akarsz nekem, elhiheted, hogy semmit sem szereztem és egy garas nélkül távozom. Nemzetségem: a Pallérosi Pallérok a Tiszán túl virágzanak; majd azok szereznek nékem valami kenyeret. Nézd, ebben az öltözetben állítottam be először — már több harmincz esztendejénél — a karámosi vármegyeházán az én mélyen tisztelt barátomhoz, kinek akkor egy reprezentácziót kellett készítenem. Ugyanezek a

csizmák, ugyanez a kabát, ugyanez a kalap volt rajtam. Ugyancsak azokban indulok most meg, — csupán csak a kalapomra varrott Kata egy gyászfátylat. Ha meggondolom ... Már össze van kötve odalenn a batyum; a könyveim is mind akkorról valók. Ha eszembe veszem ... De nem. Mit mondjak egyebet? Iszen te sorra meg tudsz gondolni magad is mindent. Íme, ezekben óhajtottam eléd terjeszteni nyomós okaimat, melyek arra az alázatos kérésre bátorítottak, hogy a számadásokat és a pénzes ládát minden további haladék nélkül vizsgáld át.

A mentor, erőt véve magán, ismételt csuklások és fennakadások között valahogyan bevégezte szavait, melyek sajátságos keveréke voltak a beszámoló előadásnak, védbeszédnek és a búcsúszónoklatnak. Béla félrelökte maga elől a kulcsokat és papirosokat, s borús szívének igazi, meleg elérzékenyedésével szólalt meg:

— Nem úgy, nem úgy, hajdani pártfogóm te! Az én lelkemet sok teher nyomja már s nincs kedvem még a hálátlanság vádjával is megszaporítni őket. Kinek köszönök én mindent, a mim van? Ki mentette meg egykor szegény anyámat az éhenhalástól? Ki hozott engem ide? Ki szerezte meg nekem bátyám derék szívét? Csak törüld meg szemeidet, Istók. Akkor lenne okod a fájdalomra, ha most hálátlanúl elfogadnám búcsúra nyujtott kezedet s kivezetnélek az utczaajtóig, hogy vén napjaidra szélnek eresszelek.

— Te mester vagy a logikában, Béla, — akado-

zott Istók, könnyei közt gyönyörködve kedvenczében. Akaratod ellenére is azt bizonyítja minden szavad, hogy itt én rám és az én gyönge tehetségeimre semmi szükség. A hálát ne emlegesd, mert abból csak a te éles okoskodásod tudja azt a következtetést vonni, hogy maradjak. A mi neked igazságnak tetszik, az csak látszat. Ha meggondoljuk, hogy az én mélyen tisztelt barátomnak (halála óta mindig a legünnepélyesebb formában emlékezett meg róla) tulajdonképen nem is volt mást mit tennie, mint a mit tett, egészen más eredményre jutunk. Mert Ágnes ... no de nem fizetem rosszal a jót. Most egy kenyéren vagyunk vele, pedig mindig igen büszke volt hozzám. Neki sincs semmije a rajta valón kívül, csakhogy az ő viselője még divatos, az enyém meg már ócska. Bekövetkezett, hogy íme, csak ez a különbség köztünk. De nem is panaszkodom rá, inkább beismerem, hogy a mi boldogult jótevőnk nagyon hirtelen indulatú volt. Nem hiába keveset törődött a klasszikusokkal.

Istók beszédközben észrevette, hogy egészen eltávolodott a tárgytól, melyről tulajdonképen szólani akart. De a jó vitatkozó szokása szerint hamar összeszedte magát s egy ugrással helyén termett.

— Ne emlegesd a háladatosságot, Béla. Mert kisértetben vagyok, hogy azt a kérdést intézzem magamhoz: nem alacsony számítás vezérelte-e eleitől fogva lépéseimet, hogy helyemet napjaim végeig biztosítsam? És ha valami kételkedés maradna bennem, vagy ha mások is azt hinnék — pedig a ti gyanakodó prókátortok mindenkiről maga után

itél — az még rosszabb lenne, mint ha ingyenélőnek tartanának. Azért csak nézd át gyorsan, pontosan és kímélet nélkül számadásaimat s engedd meg, hogy a kis Pirók utánam hozza a batyut.

Béla azonban az iratok helyett újra az ő vonakodó kezeit ragadta meg.

— Nem hallottad-e soha, öreg barátom, — mondá, — hogy a hű tiszt, életének derekasan végzett munkája után, nyugalomba tétetik. Ki meri mondani, hogy nem érdemli meg a kenyerét? Te harmincz esztendeje töröd fejedet, őrködől híven és sáfárkodol becsületesen; ki érdemli meg nálad jobban a pihenést? A mivel csak elláthatlak, a mit kedvedre tehetek, azt te mind-mind sokszorosan megszolgáltad. Míg ez a ház áll, te úr leszel abban, akár én. Ez az utolsó szavam, Istók, és nem várok rá feleletet.

Pallérosi Pallér István izgatottan mozgott ide-oda, elővette meg zsebre dugta kék tarka keszkenőjét és Béla kezét szorongatva, mondatait be nem fejezve, dadogta:

— Mégis, ha meggondolom . . . ha megfontolom . . .

És meggondolta, hogy a klasszikus irodalom, a jus és theologia terén való harmincz esztendős működésével bizonyára elég fontos és terhes szolgálatott tett e családnak arra, hogy kénytelen nyugalomba lépését a világon senki se hányhassa szemére.

XII. FEJEZET.

Frank és Kordélia.

Hónapok teltek el s Béla eléggé unta magát a nagy, barátságtalan kastélyban, mely gazdáját gyászolta. A temetés után még egy-két napra ott maradt nála hajdani tanulótársa, a kántus-prézes s tőle telhetőleg igyezett fölvidítani egyhangú óráit. Dunaszögön esze ágába sem jutott volna valakinek kétségbe vonni, hogy hét vármegyén Mányóki Bertalannál különb mulató akad. A híres Győri Mikének te-tu pajtása volt, ki — mikor negyvenhárom esztendős korában végre sikerült megválnia a kollégiumtól és elszakadnia Szlavoniába lévitának, (mire nézve nem kívántatott meg a papi cenzura,) — minden dicsőségét Bertalanra hagyta. Az utód nem volt méltatlan nagy nevű mesterére, ki a kálvinista deákmulatságok hahotára keltő fűszerének hosszú időn keresztül legünnepeltebb szállítója volt. A tanítvány más agyagból gyuratott; de nem kisebb szerepre és hírre hivatva. Mike halavány, puffadt, örökkomoly arczát nála borvirágos, örök-nevető kép helyettesítette; a komoly méltósággal elkövetett csínyeket víg meggondolatlanság; a szónoki páthoszt a versíró könnyelműsége. A Mányóki-féle hiteles és apokryph versek gyűjteménye ma is megvan sok, Dunaszögről került lelkipásztor titkos fiókjában, honnan a szentlélektől kevésbbé bolygatott órákban elő-elővétetik a megbecsülhetetlen kézirat. Víg czimborák közt poharazva, vagy a kollegiumban pipájá-

val az ágyra heveredve, neki egy-egy vers csak annyi volt, mint másnak egy jóízű nevetés. Egy tekintetben hasonlított a nagy vallásalapítókhoz, noha a papi vizsgán már három ízben megbukott. (Mondják ugyan, hogy csak készakarva, mert Mike példája elrettentette a Bergengócziába meneteltől.) Ez a hasonlatosság abban állt, hogy maga nem igen írt le semmit; gondolatait, rímeit és tréfáit a körüle sereglett tanítványok tették papirra és adták kézről-kézre. Még az a komoly versezet is, melyet nagys. Kálozdi Kálozdy Benedek úr halálára készített és Béla megvígasztalására magával hozott, idegen kézírás volt. A többit aztán estéről estére úgy rögtönözte az ebédlő nagy asztala mellett, melyen négy különféle pohár állott előtte s egyiknek sem igen volt hosszú pihenője. Istók kedvét a tréfás poéta — különösen a Biró Eulália kisasszonyra készített versezettel, (ő jelent meg Bogádról egyedül a temetésen,) — szinte könnyekre fakasztotta. Került mindenre vers, csak a pohár tele legyen előtte. Adomáinak, iskolai tréfáinak sem volt vége-hossza. Egyszer előhozakodott Hajós professzorról is, kit az ő kedves barátja, Mátyás, a faképnél hagyott s már tovább is akarta fűzni a beszédet, mikor hirtelen csak eszébe jutott valami és félbeszakította. Egy késő este Mihály huszárral volt valami koczódásuk, melynek oka alig lehetett más, mint Zsuzska menyecske. A poéta kétségkívül igen jól érezte magát a kastélyban s nem épen kellemesen érintette a szénior sürgető levele, melyet nagyobb nyomaték kedvéért a kollégium pecsétjével is ellátott. Hiva-

talos tekintélylyel hivatott föl ebben Bertalan a haladék nélkül való hazatérésre, miután a dunaszögi kántusban olyan fejetlenség tört ki, hogy legutóbbi fellépéseik már inkább macskazenéhez, mint műelőadáshoz hasonlítván, az iskolai hatóság figyelmét is magokra vonták. Mit volt mit tennie a poétának?! Összeszedte holmiját, rímekben vett búcsút a fenyves madaraitól és a kis ér békáitól s hazafelé indúlt, a vendégszerető kastélynak egyebek közt ezeket kívánva:

Fala romlást soh'se lásson,
Idő foga rajt' elvásson.
Földindulást, vakandturást
Föl se vegyen, — ugy legyen.

Béla magára maradt s a tisztesség úgy parancsolta, hogy még egy ideig magára maradjon. Tétlenül hevert pamlagán, únottan és ásítva forgatta könyveit s a kényszerű magány már-már visszaterelte melanchóliájába. Az emlékek, melyeket párizsi kedvesétől vett, azok is csak emlékek voltak, melyeknek ama régibbekkel, tisztábbakkal, szíve szerint valóbbakkal folytatott küzdelmökben háttérbe, a ködös, távoli, hatástalan háttérbe kellett vonulniok. Az első emlék egy nem jelentéktelen összegről szóló adóslevél volt, melyet be kellett váltania. A vasasláda nem volt tele s Istók nem tudott jobb módot, mint Landsman Emánuelhez folyamodni, ki az egykori Péterfi-jószágok nagy részét kezére kerítette. Az új földesúr mindig tiszta fehér mellényt viselt, fénymázas magyar csizmákban járt, paripát

tartott, hazai bajuszpedrővel élt és mindenben gavallért adott. Egyszerüen átnyújtotta Bélának tárczáját s a tárczával együtt tenyerét is, hogy barátok között az efféle írás nélkül is megeshetik. Béla nem volt ósdi gondolkodású ember, felcsapott az eléje nyújtott tenyérbe s ajánlotta Landsmannak, hogy változtassa meg a nevét Hazafira. A kölcsön nagy része Párizsba vándorolt. No, de nem hiába. Megérkezett érte a másik emlék: a Vénus-kép. Béla elragadtatása fölötte korántsem volt akkora, mint vágya utána, mikor Párizstól búcsút vett. Fölakasztatta ágya fölé a legelésző tehenek és ebédvivő parasztasszonyok idylljei közé. De nem igen állt meg előtte s szó sem volt róla, hogy elmélázott volna rajta, mint ama kis haszontalanságok fölött nem egyszer tette, melyeket íróasztalának fiókjai rejtegettek. Erélyesen megvédelmezte azonban a szép jövevényt Istók ellen, ki Kata asszony, Zsuzska és Sára által felbujtogatva, s teljesen megfeledkezve ifjúságának sikamlós emlékeiről, a legpuritánabb szempontból fejtette ki, hogy: ha meggondoljuk, miszerint az, ki ilyen paradicsomi meztelenségben kész volt a piktornak megmutatni magát, semmiesetre sem lehet tisztességes személy; egy jófélének arczképe pedig nem méltó arra, hogy Kálozdy Béla szobáját ékesítse, minek folytán vagy a kulcsárné által nagy kitartással sürgetett tűzhalálra, vagy legalább örökös számüzetésre lenne itélendő. Béla mosolygott, egy tekintetet vetett a rózsaarczra, nefelejts-szemekre és liliom-tagokra s Vénus a helyén maradt.

A hogy a környékbeli ismerősök elvégezték részvét-látogatásukat, nem igen jött vendég a kastélyba; kivéve a papot, ki a hazafias társaságnak s patrónusai iránt való tisztelet köteles kifejezéseinek sohasem szokott ellenállani, s a doktort, ki ütemdorongjával igen gyakran megjelent, miután éles szemei a messze földeken járt Béla társaságában a legjobb alkalmat fedezték fel arra, hogy a földleírásban magát az olvasás fáradsága nélkül és lehető legjutányosabban tökéletesítse. Mások nem igen jöttek, különösen mivel Béla a vidék fiatalsága előtt tudós hírben állt. Így hát sokáig egyedül barangolta be a környéket, puskáját vállára vetve s Flóra csaholó, kéznyaldosó társaságában vizi szárnyasokra leskelődve. De e magányos, merengő, vadászgató séták nem igen voltak jó hatással zavart kedélyére. A gazdasággal mitsem törődött; az ingó kalászok, megdőlt rendek, gondosan kötözött kévék, sorjába rakott keresztek, telő magtár nem igen érdekelték. Hanem meg-megállította a buzavirág rejtőzködő mosolya s a pipacs messze rikító színe; elhallgatta az aratók nótáit, s ki tudja, mi fölött mosolygott olyan keserűen, mikor az örökké egy körben járó nyomtató lovak végetlen munkája előtt álldogált. Csak mámorra és gyönyörökre áhító, mindent lemosolygó szíve ismét és ismét benne volt ábrándjai kellős közepén. Minden, a mi körülötte mindenki számára élet volt, neki romokat jelentett. Íme, a maga ura végre, senki parancsa alatt nem áll, emberi hatalom szíve vágyainak nem állhatja útját, vagyonáért ezer az irígye; és íme mit ér neki mindez?!

Ama királyok boldogságára gondolt, kik leszálltak trónjaikról és harczba indúltak az ismeretlen ellen. Az ő élete kardvillogás, sebek és dicsőség nélkül fog eltelni: egyetlen sebben vérzik el. Nem az ismeretlen áll vele szemben, hanem a lehetetlen, mely ellankasztja, kineveti, semmivé teszi. Egy halálos bűn, melyet semmiféle harcz nem tehet erénynyé; egy, csak neki látható virág, melyet sohasem szakíthat le; egy ki-kiújuló fájdalom, melyet sohasem gyógyíthat meg; egy vég nélküli szerelem, mely sohasem találhatja fel többé tárgyát. Minden, minden haszontalan; ha küzdelmében a világ minden hatalma oldalán lenne is, az is haszontalan. Kivel, kivel ossza meg uraságát? A mezei virágokból kötött bokrétát kinek adja? Hol van legalább a sír, melyre letegye? A szőllőlugasban a a kert végén ki mellé üljön? E régi családi ékességek a szekrényben: a grófnő függői, karpereczei, igazgyöngyei kire várnak? Hisz semmi, semmi egyéb nincsen belőle, mint az a kis arczkép. Micsoda menedéke van egyéb a kaczagás bölcsességénél, melyet Párizsban tanult? A sok ködképben előtte mi az igazság? Eh! — és Flórának füttyentve hazafelé indult.

E czéltalan és emésztő merengés azonban kénytelen volt nemsokára más gondolatoknak engedni helyet. Béla semmi részletet nem tudott, nem is tudhatott azok felől, a mik bátyja halálát a kanczelláriában megelőzék. Csak annyit tudott, hogy Ágnes minden nélkül maradt s betegen fekszik Bogádon. A hányszor Mihály huszár odaát járt,

mindig azzal a hírrel jött haza: a kisasszony azt izeni, hogy egészen jól van, csak gyönge egy kicsit. De mikor Kurz doktor hallotta ezeket az üzeneteket, a doronggal igen sokáig egész határozottsággal ütött a markába és azt erősítette, hogy ha ő most is élet és halál közt lebegőnek állítja Ágnes kisasszonyt, meg van győződve róla, hogy fején találta a szeget. Suum cuique etc. Béla nem tudta ráhatározni magát, hogy átlovagoljon Bogádra. A későbbi hírek nem kevésbbé szomorúak voltak. A szegény Ágnest, kinek immár senkije és semmi reménysége az ég alatt, a két vén kisasszony csak társalkodónőnek és mindenesetre nem csekély tehernek nézi. Eufrozina csípős és türelmetlen iránta: fürteit minden reggel vele fésülteti, sütteti, bodoríttatja, pakoltatja és bámultatja. Eulália kegyesen kijelentette, miután az első gyászruhája elkopott és másikat akart varratni magának, hogy sajátképen nem is lehet tudni, kije volt neki a boldogult; hogy továbbá az ő fiatal korában nem hónapokig, hanem esztendőkig tartott egy ruha; hogy végül az igazi keresztyén lélekben és szívben gyászol, nem pedig ruhában és czifrálkodásban. Mindaketten pedig igen nagy igyekezettel csalogatnak egy szegény, félszeg, nevetséges, koravén falusi embert, valami Biró Mártont, (ágról-szegről rokonuk is,) hogy nem tenne rosszúl, ha Ágnessel megpróbálkoznék.

E hírek, melyeket Palkóné, Ágnes egykori szobaleánya, kegyetlen és hajmeresztő részletekkel színezett ki, gyakran foglalkoztatták Béla lelkét. Em-

lékei, melyekben egykori menyasszonya mindig sötéten és visszataszítólag jelent meg szemei előtt, epesztették ugyan rossz óráiban, de keserű végük rendesen az volt, hogy egy vén kastély víg czimborák és szép asszony nélkül ép oly unalmas, mint maga az élet. Mindig többet és többet forgott fejében Ágnes sorsa, kivel szenvedéseinek hírei napról-napra jobban kiengesztelték tévútakon járó, de nem romlott szívét. Sárának minden méltatlankodó, panaszkodó, síró-rívó szava érdekelte, foglalkoztatta, bántotta. Megemlékezett a leány igéretére, hogy mire hazatér, minden kötelezettsége alól fel fogja szabadítani és atyjának egész haragját kész a fejére venni. Istók elejtett, összefüggetlen szavaiból azt kell hinnie, hogy épen ezt tette ama gyászos, márcziusi napon. Ha hatalmában áll, bizonyára nem fogadja el az áldozatot; de a haragos ég gyorsabban vetette magát közbe nála. Sokszor, mind gyakrabban, egyre kevesebb megszakítással nehezedett lelkére a sejtés, hogy Ágnes egész szerencsétlenségének ő az oka. Az útszéli bokrokat keservesen megvagdosta vesszejével. Ez a szerelem, Béla, ez a szerelem! E lány, e bátor szívű és elszánt teremtés, kit te megvetettél és gyűlölsz, tiszta lelkének nyugalmát és életének minden reménységét feláldozza érted. Mit tehetsz érette, hogyan szabadíthatod meg? Béla megszégyenülve hallgatta a sok mendemondát, mely hol gúnyolódó, hol szánakozó hangon jutott füleihez s az utolsó hírre, mely már Ágnes jövőjével játszott, látható zavarba jött. Míg a tarolt mezőkön bolyongott s a nyugvó

nap bearanyozta mögötte a kastélyt, szívének legnemesebb húrjai rezdültek meg s tétova, kóválygó, alaktalan gondolatai férfias elhatározássá szilárdultak. Az út, melyen idáig jutott, kanyargó, mocsáros, csalékony volt; de mégis csak odavezette, a hova jutnia kellett. Miért legyen ő rosszabb a frank királynál, ki egy miatta megátkozott menyasszonyt vitt udvarába?! És még hozzá áldozat-e az, a mit hozni szándékozik? Hisz neki nincsen semmi, de semmi terve az életre, melyet lerontana. Mindegy, valóban mindegy, asszonynyal tölti-e el napjait vagy asszony nélkül. Egészen egyre megy, hogy vele vagy egy mással. De nem, mégsem. A kéz, mely után nyúl, hű, feláldozó, szerető kéz, és ez is valami. Levette kalapját, hogy a föllebbent szellő fujja ki egy kissé fejét. A csöndesen folydogáló ér mellett megállt és körültekintett. Régen mosolygott rá oly jó szívvel a természet, mint ez este. Egy vidám dallamot fütyörészve ért haza.

— Bátyám, — mondá Istóknak, — a tizenegyedikiből hozass fel ma estére. Bátorságot kell szereznem valahogy, mert holnap leánynézőbe indulok.

Nem mondhatott volna semmit a mentornak, a min akár jobban elcsodálkozzék, akár jobban megörüljön. Egy darabig némán nézett rá, azután csöndesen emelni kezdte két foltos karját és gyöngéden Béla vállára nyugtatta.

— Értelek, fiam, — mondá és kis szürke szemei boldogan mosolyogtak. Tudom, kire gondolsz, és tudom azt is, hogy meg akarod szabadítani a nyo-

moruságtól. Egyetlen pillanatra sem ingadoztam soha abbeli meggyőződésemben, hogy te (ne vedd sértésnek) a legnemesebb anyagból vagy formálva, Ha eszembe jutott, hogyan jártál a parasztgyerekekkel együtt betlehemezni meg háromkirályozni, hogy egy-két fillért vihess haza szoronkodó szülédnek, nem mondhattam egyebet, mint hogy ennek a ficzkónak (bocsáss meg,) helyén van a szive. Ime, most is ott látja és egész életében ott fogja látni maga előtt a betlehembeli csillagot s az után indul. Az én áldásom . . . de ha fontolóra veszem, egy ilyen szegény ember áldjon meg, Béla.

— Köszönöm, öreg barátom, köszönöm, — mondá az ifju és megrázta Istók kezeit. De a mentor, a mint kiszabadithatta jobbját, megint csak átölelte kedvenczét.

— Úgy, úgy, Béla, — folytatta. Már-már tartottam tőle, hogy az ilyen magamféle magányos életre adod a fejedet. Pedig én is csak azért maradtam így, mivel az én mélyen tisztelt néhai barátomtól sohasem tudtam elszakadni. Mint Palléróssi Pallér István, kinek jogi és theologiai bizonyítványai egészen rendben vannak, kaphattam volna én leányt eleget, talán kedvemre valót is. A leányok sokat adnak a nemeslevélre, meg a végzett emberekre. A te jövendőbelid, az igaz, egy kicsit büszke hozzám; de azt hiszem, ha a te fényes logikáddal megmagyarázod neki, hogy ki vagyok, és megérteted vele, hogy eddigi szolgálataimmal kiérdemeltem mostani nyugodalmamat, akkor meg vagyok győződve róla, hogy a szíve

jobban fog felém hajlani. Hát a tizenegyedikiből mondtad ugy-e?

— Abból, bátyám, Hanem megállj egy perczre. Hivasd fel a papot is, meg az ispánt s hozass kártyát. Az éjszaka úgysem tudnék aludni s nem szivesen maradnék szobámbam. Töltsük vigan az időt reggelig.

A vigan töltött éjre következő hüvös, szeles reggelen már híre ment a dolognak a kastélyban, a mikor Béla föl akart lépni a könnyü kocsiba, lelkendezve szaladt feléje Sári ifjasszony egy frissen szakított rózsával, hogy azt tüzze gomblyukába; isten őrizz, hogy a nélkül meginduljanak, mert nem lesz szerencsés az utjok. Az öreg János is lám megegyengette, kiigazgatta kalapja mellett a bokrétáját és vigan hajtattak Bogád felé.

Már bámultak rájuk a Biróék sárgára festett kastélyának magas oszlopai, e sok kapituláczi\u00f3t kiszolgált strázsák; a tágas udvar egész rideg tisztaságában terült el előttük; a kút körül a három szomorúfűz bólintgatva köszöntötte őket. Míg a kapunyitással vesződtek, a két házi kisasszony kisietett Béla elé, kinek hazaérkezte óta ez volt első látogatása Bogádon. Eufrozina fürtjei kifogástalan rendben rezegtek ránczos arcza körül, Eulália kegyes kezei szokás szerint összekulcsolva.

— Miképp vigasztaljuk fájdalmában mi, világtól elzárkódott szegény leányok! — mondá az első s csókra nyújtott kezével finoman és uriasan szorongatta az ifju jobbját.

— Ilyen csapások megpróbálják a hitet, — szólt a második. De a mai világ oly keveset törődik a vallással!

— Köszönöm kegyességöket, kedves nénéim, — mondá Béla, — nagyon köszönöm. Remélem, semmi bajt nem találok a háznál. Ágnes is bizonyára már egészen jól van. Vele szeretnék egy-két szót szólani minél előbb.

— Azonnal, kedves öcsém, azonnal, — biztatta Eufrozina, miközben befelé indultak. Szegény gyermek, mily nagy öröme lesz, ha önt viszontlátja! Ivánfi van nála épen, azért nem jöhetett ki. Mi igazán nem szeretjük, sem én, sem Eulália, hogy ez az úr annyit jön ide, mióta Ágnes árván maradt. Nincs modorában semmi finomság és olyan ügyetlen, akár egy deák. És senki sem tudja látogatásainak okát. Mit akar ő egy vagyontalan leánynyal? Ha szegény gyermekünk nem lenne annyira eszes és vigyázó, már komolyabb aggodalmak is ébredtek volna bennünk.

— Mert a világ rossz, — egészíté ki az ájtatos testvér. Foglaljon helyet, Béla. Ágnes egy pillanat mulva itt lesz.

A vendég egy perczre magányosan maradt a sárga szobában. Kissé fel volt indulva s izgatottan jártatta körül tekintetét a sárga társalgóban. A dusan megrakott pipere-asztal ezüst sárkányai fogaikat mutogatták neki s a copfos porczellán-khinaiak jóizüen mosolyogtak rajta. A szél zirgett-zörgött odakünn s Béla minden neszre összezörrent.

Egyszer csak kinyilt előtte csöndesen, zajtalanul

a szemközti ajtó s egyszerű, fekete ruhában előtte állott Ágnes. Szintelenül, nyugodtan, mozdulatlanul állt ott. Mintha tegnap, tegnapelőtt s mindennap látta és sohasem szerette volna Bélát. Semmit, egy hangot sem hallhatott ez, a mint eléje sietett, a kéz, az arcz, a kebel, a szemek meleg beszédéből. Csak ajkai szólaltak meg:

— Jó napot, Béla.

— Jobbakat kivánok neked, Ágnes, mint az enyimek.

Leültek. Béla soká nézegette a szőnyeg rózsáit lábainál, megfordult tekintete a csufondáros khinaiakon is, csak a leánynak nagy, okos, megtört szemeit kerülte, melyek rajta nyugodtak. A csöndet utoljára is Ágnes törte meg.

— Eufrozina néném azt mondta, hogy beszéded van velem. Áteshetünk rajta?

— Igen, Ágnes. Elfeledtem, hogy vendéged van s perczeidhez előbbvaló joga van másnak, mint nekem. Rövid leszek, pedig sok mondanivalóm van. Ágnes!

Kezét nyujtotta Béla a lány elé, de ez visszahúzódott tőle. E vonakodás, e váratlan hidegség, e meglepő nyugalom még nagyobb zavarba ejtette a kérőt, ki kesztyüjét tépve s akadozva beszélt:

— Fogadd, fogadd el kezemet. Nemcsak e pillanatokra nyujtom. Megértem, megcsodáltalak, megismertelek és nőül akarlak venni. Nemesnek tudlak, szépnek látlak, enyimnek óhajtanálak. Megvan még a gyűrüm? A régi még a szíved? Feledd el azt a sebet, mely az enyimen van; hisz az csakis az enyim,

s te talán boldog is lehetsz miatta. Nem voltam mindig az, — Istenem, nem voltam; — de most jó vagyok. Becsülj meg, Ágnes és fogadj el.

A lányt nem lepte meg kérőjének izgatott, heves beszéde. Arczáról nem kergette el a fájó nyugalmat, nem volt képes megnyitni szívét. Meggondoltan és hevülés nélkül adatott meg a felelet:

— Ismerlek, Béla, jobban ismerlek, mint te engem. Tudom, hogy nem szeretsz. Tudom, hogy bátyám rettentő halála — bocsássa meg nekem az ég — meghatott és rövid pillanatokra kijózanított mámorodból. Tudom, hogy szívednek egy nemes hangja hitt ide, hogy összeilleszd az elszakított iratot, leródd háládat jótevőd iránt és megmentsd egy szegény leány jövendőjét. Azt hiszed, hogy ma könyörülettel is beérem, mert szíved mást semmit nem adhat nekem. Ez pedig nagyon kevés ár azokért a rettenetes éjtszakákért, melyek a kálozdi kastélyban várnának rám. Maradj meg te utadon. Hagyd a földön a gyűrűt, melyet elhajítottál és keresd az örömeket azoknál, kikhez nem irgalommal közelitettél, mint hozzám.

— Ágnes, hát remény nélkül bocsátasz el?

— Maradj hű magadhoz, Béla, és ne akarj senkit megcsalni remények emlegetésével. Neked nincsenek reményeid. Ennyi volt, a mit kelletlenül mondtam. Most itt a kezem, melyet azért a perczért megérdemlesz, mikor reám gondoltál. Fogd meg, egy pillanatra a tied. Így. És most bocsáss engem is a magam utjára. Hadd imádkozom le vétkemet és tegyek jóvá a mennyit lehet, egy minden

izében derék ember boldogításával, kinek önzetlen szerelme meghatott.

Kinyitotta az ajtót és bevezette Ivánfit. A báró sugárzó arczczal köszöntötte Bélát. A sok elpazarolt esztendő bizonyítványa mind eltünt homloka pergamentjéről. Boldog és fiatal volt, mintha csak most kezdené az életet.

— Legyenek jó rokonok, — mondá ujolag fölcsendülő hangon Ágnes. A régi barátságot kössék atyafisággá. Béla, ki majdnem testvérem volt, — és leendő férjem.

— Im, itt a kezem, Béla barátom, — szólt a báró s minden pillanatban Ágnesre szökött a szeme. Sokat beszélnek róla, hogy ön milyen tudós. Én nem vagyok az; de tudomány nélkül is boldog, igen boldog ember vagyok. Nem kivánok egyebet, mint hogy önt is ennyire segítse bölcsessége. Ejnye, ez nem is volt épen rosszul mondva. Szorítsunk hát még egyszer kezet. Iszen olykor a tudósoknak is szükségük van ilyen magamféle egyszerű barátokra.

A hosszú ebéd, melyre a nénék Bélát erőnek erejével ott fogták, nem igen izlett neki. Szerelmi nyil nem törött szívébe; de hát a minap a kis kertész — kinek fiatal lelkesedése sokáig kerülgette a ránczos, vén Sörösné pénzes ládáját — mikor kikosarazták, világgá akart bujdosni. Béla a nélkül, hogy nyugtalan vagy bánatos lett volna, kedvetlenségét nem tudta egészen legyőzni. Híven megtette kötelességét; nemesnek érezte a sugallatot, mely után indult; becsületesnek a kezet, melylyel kény-

szerítetlenül akart aláírni egy kötelezőt. Ezen a napon bizonyára semmi oka elégedetlennek lenni magával. De a kudarcz mégis csak kudarcz marad s várakozó házanépének, mely rózsával bocsátotta el, kosarat visz haza. Össze-összekoczintotta poharát a boldog vőlegénynyel s a kisasszonyok mind a husz fogás étel után újra kezdték az ámulást-bámulást a dolgoknak nem várt fordulata fölött.

Már estére járt az idő, hogy az öreg János kifordult a bogádi kastély udvaráról, melyben minden kavics a maga helyén volt. Az idő egyre gonoszabbul viselte magát. Az ég egészen szürkés sárgába borult, mintha a kavargó förgeteg telehordta volna porral. A szél esze nélkül nyargalt jobbra balra; rohanó paripáját verte, csapdosta s füttyögetett neki. A völgyben, szántóföldeken, réteken, a halmok oldalán, a szőllők közt mindent összetiport s valósággal tébolyodottan csapkodta hol erre, hol arra óriási porköpönyegét. Nem vetett rohanásának határt az erdő; a szélső fáknak hajába kapott, tépte, czibálta őket, mig sikerült neki kiszakítani gyökerestől és lehajigálni az árokba. Aztán tüszkölve, jajgatva, tombolva befurakodott a sűrűbe, ott törte-marta magát, dühöngött, pusztított, féktelenkedett és mikor a tulsó oldalon nagy-nehezen ki tudott szabadulni a kelepczéből, melybe maga keverte magát, megkönnyebbülten és nagyokat sóhajtozott. De csak ujra felhangzott szilaj füttye s a szabadban folytatta veszett tánczát. A lenyugvó nap széles, vörös karikáját, mocskos, sárga köd homályosította s az egész láthatárt letiprott ál-

A mint az esőmosta fakereszthez értek, egy furcsa jelenet állította meg őket.

dozatok, hajlongó tehetetlenség, messze siró jaj-szavak, erőszakos dulakodás és lomhán hullámzó, nehéz, szürke felhők töltötték be.

E csúf időben vergődtek hazafelé Béla és az öreg János. A mint az esőmosta fakereszthez értek, hol a kálozdi és karámosi út külön válik, egy furcsa jelenet állította meg őket. Két, szörnyen megrakott és feldült szekér egész csapat szitkozódó, szaladgáló, sántító, fejevesztett embertől, asszonytól és gyerektől körülfogva. Béla kivehetett annyit, úgy a hallottakból, — csak egy-két ölnyire voltak tőle, — mint a látottakból, hogy az első szekérnek egyik igavonó állatja sánta volt, elesett és ezzel minden szerencsétlenség főfő okozójává lett, mert az utószállítmány négylábu vezetői vakok lévén, neki mentek az előttük heverő romoknak, megbotlottak és azon vakon követték elöljáróik szomorú példáját. A baj, melyet tétovázásuk és előrenemlátásukkal előidéztek, sokkal nagyobb volt, semhogy joguk lett volna oly nyugodtan, minden további lelkifurdalás nélkül féloldalt elnyujtózni az árokszélen. A tornyokká rakott szekerek kötelei megoldozódtak s a legcsodálatosabb mindenféle hevert és röpült szerteszét. Mintha az egyik valami fejedelmi kincstárból, a másik meg egy zsibárus-boltból rakodott volna meg. Itt egy aranyos trónus egyik lábát keresik a számtalan csónakorru paraszt csizma közt; a szél kaczagva kap fel egy koronát és egész tuczat fehér, fekete, vörös parókával indíttat hajrá-versenyt utána, mely hol a levegőben, hol a földön foly, de mindig távolabb

a szekerektől; rettenetes fejező pallosok, ijesztgető gyiklesők, rozsdás kardok és dárdák élére egy szinehagyott, jámbor reverenda került; czifra menték, sárga csizmák, tollas barétek, apró selyem czipők fölött egy kis kutya jajgat, melynek a lábával történt szerencsétlensége; bilincsek, könyvek, puskák, végetlen vászon-végek, óriási és érthetetlen mázolások, nagyszemű gyöngyök, fekete álarczok, rongyos dominók, mindenféle papiros-szörnyetegek, rézgyertyatartók, szemfedők, koporsók, keresztek, félig leégett fáklyák, mindez összevissza martalékául a víg kedvre kerekedett viharnak.

A csoport, mely hol dolgozva, hol lármázva, hol kétségbeesve állta körül a romokat, nem volt érdektelen. Uroknak és mesteröknek egy sovány ember játszott, ki mérges tekintetét egész tragikus vadsággal jártatta körül a pusztulás képein. Kis fejével, csontos, régen borotvált, tüskés arczával, kidülledt szemeivel, nagy, horgas orrával és hosszú nyakán sokszorosan körülcsavart piszkos sáljával rendkivül hasonlított az örves keselyűhöz, mely tadvalevőleg szintén hussal táplálkozik, mint a tragikus hősök. A vihar elől kissé védett erdőszélben ült egy fatörzsön s balját méltóságosan térdére illesztve, jobbjával pedig egy pálinkás üveget tartogatva, a szomorujátékokból megszokott erőteljes kifejezésekkel osztogatta parancsait két nyurga és egy, a természet érthetetlen csodája által jócskán meghízott alattvalójának, kik a feldűlt kocsik és szerteheverő ruhatár körül izzadtak, s az elszunnyadt lovakkal veszödő parasztoknak. Mint

erős tölgyre a gyönge folyondár, úgy kuszott fel hozzá egy megviselt arczu, de szende szemű nőalak, kinek főkötőjén ezüstös csipkék voltak s erősen igyekezett szakadt keztyűs kezeivel minél szorosabbra kötni egy batyut, melyből a szél különféle szinű, alaku és tömöttségű bajuszokat és szakállakat ragadozott el. Távolabb egy másik nőt élesztgettek, ki úgy látszott, legrosszabbul járt a balesetben.

— Förtelem és ocsmányság! — kiabált a keselyű, egyet-egyet húzva a butykosból. Bendeguz, jobban húzd meg azt a nyomorult, kötelet, mert porrá omlik az egész trónus! Rajta fiaim, munkához! (Megint egyet húzott s a parasztok felé fordult.) A kendtek gebéi alávaló párák. Kálmánka édes, a szél megint ott viszi a Friczi-parókát! (A sápadt, kis Kálmánka, kinek a paróka-vadászatban már egészen elfogyott a lélegzete, megint futásnak eredt.) Gézenguzok! Mária, te is megeróltethetnéd egy kissé a kacsóidat!

A folyondár úgy felpattant e méltatlanságra, mintha a legerősebb paprika lett volna.

— Azt hiszed, Pető? Hát a kisasszony ellen semmi kifogásod, a ki amott oly édesdeden szunynyad? Mi csak teszünk valamit és segítünk, (egyszerre három bajusz röpült ki kezei közül,) hanem neki úgy látszik, kiváltsága van az ájulásokra. Sohasem hittem, hogy az ő hősnői idegei oly gyöngék, mikor a dolgot kell kikerülni.

Ekkor lépett hozájok Béla.

— Uraim, — mondá, — úgy látom, önök mű-

vészek és bajba keveredtek. Azonnal besötétedik egészen; nem segíthetnék-e valamivel?

— Azok vagyunk, — felelt a keselyű, — művészek. A művészet pedig és a sorsharag egy méhből születtek. A hires Hollaki-társaság vagyunk. Magam lennék az igazgató, Hollaki Pető. Mint hősszinészről bizonyosan hallott rólam az úr; direkczióba még nem régen fogtam. Ez nőm, utólérhetlen szende. A ki ott el van ájulva, az a drámai hősnő, még pedig...

— Az ott vele az intrikus, — vágott férje szavaiba a megviselt arczu szende. Amazok...

— De talán ne vesztegetnők az időt, — mondá Béla, — mert egészen ránk esteledik. Bizonyára szerencsém lesz majd megismerkedni valamennyiükkel. Hisz, a mint tudom, Karámosra készülnek. Talán a nőket bevihetném kocsimon?

— Igen, a nőket vigye be az úr kocsiján, — kapott rajta az igazgató. Az egyik úgyis el van ájulva, a másik meg itt sorba eregeti szélnek valamennyi bajuszomat. Mi megfeszített munkánkkal is úgysem tudom, mikor leszünk készen s kérdés, az új felpakolás után jut-e mindnyájunknak hely a szekereken. Meg Kálmánkát is bevihetné, ha már igazi nagylelküség dagasztja kebelét. Csak a Fekete Sas előtt tegye majd le őket az úr. Hé Miklós meg Bendeguz, hozzátok ide Ilonát!

A folyondár egy percz alatt felkúszott a kocsira, elfoglalta a jobbik helyet és maga mellé húzta a fuldokló Kálmánkát. Az éledező hősnőt is oda szállították s miután a szende állandóan félre-

fordította volna fejét, elhelyezték a szabadon hagyott sarokban. Kisérője, az intrikus — egy kiélt arczu, sötét szemű ficzkó, — a mint Bélát megpillantotta, szinte hátratántorodva, vadul borzongott össze. De az már kezébe vette az ostort és gyeplüt, közéjük csapott a lovaknak és nem látott belőle semmit, a mi mögötte történt. Útközben tisztulni kezdett az idő s a kóválygó, sűrű fellegek közül ki-kibukkant a teli hold. Béla egyszer hátratekintett világánál s szenvedő vendégében egyikét látta a leghódítóbb nőalakoknak. Fekete öltözetében, hosszas, szenvedélyes és halavány arczával, a két ezüstös csillaggal nagy, fekete szemeiben, a hold titokzatos világánál úgy tetszett neki, mintha az éj királynéja lenne. Azután visszatekintett még többször, sőt egy kerülőt is tett a Fekete Sasig. A hogy beértek a nagy, ronda udvarra és leszálltak:

— Remélem, lesz szerencsénk a holnapi előadáson, — mondá kecses mosolylyal a szende.

— Köszönöm, uram, — szólt a királyné és egy szép, vékony, fehér kezet nyujott eléje.

XIII. FEJEZET.

Az álnevű intrikus és a névtelen filozóf.

«Szikra István, csizmazia-mester». E bemutató szavakat kellett a járókelők fülébe harsogni a pléhtáblán felállított betű-glédának, mely nehéz fejjel és tántorgó lábakkal ugyan, de évtizedek viharainak ellenére egyenlő kitartással végzi fel-

adatát. Nem is említve a koszoruval körülvett ország-czímert, melynek egyik mezejéről leázván a vörös festék, ezzel örök időkre feledésbe merült az illető mester bőkezüsége, ki a négy folyó közül egyet egyszerüen elengedett; csupán egy tekintetre méltatva azt a módos pár kordován csizmát a betű-gléda két oldalán, mely némi nagyítással azt látszik jelezni, hogy Szikra István keze-munkája (ha nem viselik) harmincz esztendeig is eltart: az egész tábla kétségkivül megérte azt a pint bort, melyben a becsülettel megremekelt fiatal mester 1843-ban Gurgó Kelemen szobafestővel megegyezett. Azóta jó és rossz időben esővel, széllel, sugarakkal daczolva, egy korhas póznán ott függ a tábla a megyercsi utczában, bizonyos büszkeséggel fordulva olykor hátra a csinos ház felé, melyről kérdés, hogy ő nélküle megépült volna-e ilyen tisztességes móddal valaha? A rég szolgáló betűk e késő este nyugalomra tértek fárasztó napi munkájuk után s magukra húzták a mindenekkel közös takarót, melyre se holdsugár nem esett a karámosi kalendáriom biztatásának ellenére, sem lámpafény nem vetődött, a városi tanács takarékos határozata szerint. A mély ároknak e szerint, mely a házak előtt végig futott s a padlóknak végetlen sorával hidaltatott át, gazdag aratása volt: minduntalan belebukott egy-egy tele fejjel botorkáló atyafi, ki (épen semmit nem tudván a földfelület alakulására vonatkozó újabb geologiai vivmányokról) sohasem mulasztotta el kifejezést adni elavult nézeteinek a hegyek és völgyek megszemélyesített

alkotójáról. Szikra István uram nagy házának egyik apró ablakán hatolt csak ki — keresztül a lilababos függönykén — a hosszú udvarra egy kis világosság, mely a mellett tanúskodott, hogy odabenn még ébren vannak.

Csakugyan ébren voltak: a majszterné meg az inas. Szikráné asszonyom apró nadrágokat, apró mellényeket és apró janklikat foltozott egy serczegő faggyugyertya vöröses világánál a már elnyugodott 1. 2. 3. 4. és 5. számára, kik soha becsületes nevükön nem neveztetvén s az ezeknek pótlására használt «sumesz», «kamasz», «mamlasz» és a többi czimek is folytonosan felváltva alkalmaztatván, biztosabb megkülönböztetés okából kénytelen vagyok számokkal látni el őket. Az anyai gond tehát egy bodratlan és fodratlan hálófőkötőben, fakó arczczal, zöld szemekkel és ránczos ujjakkal virrasztott fölöttük, mig Miska nagy sóhajtozás közt és minduntalan elbóbiskolva fonalat szurkolt. A tisztes asszonyság szemmel láthatólag rossz kedvű volt; czérnája gyakran elszakadt, tüjével sokszor bökött az ujjába, egyre izgett-mozgott, képzelőtehetségének erősebb föllendülései alkalmával rápaskolt tenyerével az apró nadrágokra, gorombán meghúzogatta az apró gallérokat és Miskának egy pillanatra sem hagyott békét.

— Hova bámulsz, Miska? Úgy áll az a fonál a kezedben, mintha te is a komédiába kivánkoznál. Hanem várj csak, majd adok én a te hátadra komédiát.

Miskának nem kellett sokáig várakoznia, hogy

megkapja, a mi igértetett neki. Ez a megintés pedig tulajdonképen nem is az ő hátára volt szánva, hanem Szikráné asszonyomnak már az szokása volt, hogy azon töltötte a haragját, a kit legközelebb ért.

— Nem én, majszterné asszonyom, nem én — tiltakozott az inas és oly buzgón húzta, nyujtotta a fonalat, a mint csak egy komédiába sohasem kivánkozó csizmadia-inas teheti. A tények azonban nem voltak elégségesek védelmére.

— Nem te? — pattant föl Szikráné és négy apró janklit dobott félre, egy kis oldalajtót fedezvén föl, melyen a lelkét szorongató gondolatok napvilágra juthatnak. — Nem te? Hát talán a majszterodat akarod csúfolni, hogy az kivánkozik a teátromba?

— Nem én, majszterné asszonyom, nem én!

Semmisem használt.

— Ne, te mihaszna, ne! Megérdemled, a mért tt vernyogok miattatok, mint az éjtszakai bagoly és várlak haza a korhelykedésből, mint egy becsületes feleség és tűröm, szenvedem a sorsomat, mint egy valóságos mártirom és előbb-utóbb elvesztem a szememvilágát ezen a rémítő foltozáson. (Mindig nagyobb méregbe jövén, ujra beleszúrt az ujjába.) Te, te kamasz, meglöktél!

Az inas feláldoztatásának háromlábú oltárán elszunnyadt és oly csöndesen volt, mint a hal. Ébredése nem volt kellemes.

— Nem én, majszterné asszonyom, nem én! — ietett tiltakozni a megtámadott; de mindhiába.

A kikerülhetetlent nem háríthatta el magáról. Az ő ellensége nem ismert pihenést.

— Tudom én jól, hogy mi lakik a te borzas fejedben és hogy mikor a kutyakomédia itt járt, a te hátadon ugráltak végig a kutyák és nem szebben kefélted-e ki má'ma reggel is annak a komédiásnénak a lyukas czipellőjét, mint az enyimet, te?

— Nem én, majszterné asszonyom, nem én!

— Te semmiházi te és . . .

És a többi. A mesterné (egyike azoknak a nem csekély számú hölgyeknek, kiknek lelki egyensúlyát a Karámosra érkezett színtársulat tökéletesen megzavarta) tovább dúlt-fult és haragjában nem kimélte sem az egyet, sem a kettőt, sem a hármat, sem a négyet, sem az ötöt. Az egyiknek a haját czibálta meg; a másikra, ki rettenetesen szuszogott, úgy ráordított, hogy a legrosszabbtól lehetett tartani; a harmadiknak helyzete igen csábító levén, jót húzott rá; a negyediknél bizonyos gyanúokok merülvén fel, kikapta és megfordította; az ötödiket sem kimélte és lett e közben olyan sírás-rivás, hogy a gazda csak hatodszori koczogtatás után bocsáttatott be, miután Miska előbb megszenvedett volna abbeli készségének kinyilvánításáért is, hogy mester urát mielőbb bebocsássa.

Szikra István uram megérkezett. Méltóságos léptekkel, nagy, kampós bottal, kifent, szürke bajuszszal és csöndesen hunyorgató apró, fekete szemekkel jött.

— Adjon isten jó estét, asszony, — mondá,

botját a kályha mögé támasztva. — Mi dolog ez, hogy a csemeték most is ébren vannak?

— Igenis ébren vannak, — felelt az asszony, noha a csemeték nem szűnő ordítással maguk is megfeleltek maguk helyett. — Igenis ébren vannak és ébren lesznek eztán már minden éjjel és sírnak és le nem tudják hunyni szemöket, ha te ezt a komédiásnét befogadtad a házadba, a miben az én boldogult első uramnak is ötszáz forintja van és . . .

— Váltóban — vetette közbe a gazda.

— Igenis váltóban és bár ne lenne sehogyse, ha már te egészen a csavargó életre adtad magadat és a kifestett képű személyek miatt engem szünet nélkül kisebbítesz és ne legyek becsületes asszony, ha azt a komédiásnét el nem zavarom a házamból, a miben az én boldogult . . .

— No, most csitt asszony — dörgött bele egész nyugalommal és méltósággal a gazda s bajszán egyet pödörve letelepedett. — Ha ott lettél volna a fölséges játéknál ma este a Fekete Sas-ban, bizonyosan máskép beszélnél.

Az 1. 2. 3. eközben elcsöndesedett s csak ketten kisérték anyjok kifakadásait:

— Én beszélhetek, te ember, a mennyit akarok és beszélek is és beszéltem is teljes életemben . . .

— Azt igen bölcsen tudom, hogy teljes életedben sokat beszéltél, asszony — folytatta a sodrából kihozhatatlan csizmadia. — Épenséggel azért nem vittelek magammal a szinházi előadásra, mivelhogy ott hallgatni illik. Sohasem hittem, hogy

annyi becsületet arassak azzal a szépséges kisasszonynyal, a kit lakónak fogadtam vala. Szinte-szinte eszét vesztette az egész néző sereg, mikor ő kezdett szolnokolni és mindenfelől irigykedve tekintének rám, hogy én nálam lakozik. Tiszta drága bársonyba volt öltözködve és arany tű volt a hajába tűzve. Egy megcsalatott királyleányt adott elé. Asszony, hallod-e ezt: tiszta bársony és arany tű!?

Miután 4. és 5. is horkolni kezdtek, Szikráné hallotta és így felelt:

— Mit nekem a te tiszta bársonyod, Szikra! Azt szeretném én tudni, hogy becsületes úton szerezte-e és minek pingálja pirosra a képit és hol vannak hozzátartozandói? És ismertem én már asszonyokat, a kik azt sem tudták, hogy mit csináljanak a sok aranyukkal és gyémántjukkal és mégsem tudták megfizetni az első uramnak az árendájokat és . . .

— Az teljes lehetetlenség, asszony — jegyezte meg a bölcs férj — hogy valaki nem tudván mit csinálni aranyával és gyémántjával, ne tudta volna megfizetni a te első uradnak az árendát. A mi pedig a hütelen vitézt illeti, ki a mi kisasszonyunkat csalfa-hitetlen módon otthagyá . . .

Az utczaajtó zörgetője ismét hangot adott magáról.

— Szaladj Miska, szaladj. A kisasszony érkezék haza — mondá Szikra uram s félbeszakítva elbeszélését, hirtelen fölemelkedett üléséről, felkapta a gyertyát, hogy majd világít ott künn, de — hogyan,

hogyan nem — egy szempillantás alatt szuroksötét lett a szobában.

A megcsalatott királykisasszony, a csalfa-hitetlen vitéz és a fekete lelkű gonosztevő ott álltak az utczaajtó előtt. A lány egészen be volt burkolva egy szürke nagykendőbe, mely alól a sötétben csak szép, nagy szemei csillogtak elő. Szegi Miklósnak, az intrikusnak vékony kabátkája a hűvős őszi éjjel szomorúan tett bizonyságot arról, hogy a mai rossz világban még az intrika sem jövedelmez valami sokat. A szerelmes könnyű zekéje az időjárás szempontjából szintén kifogás alá eshetett; de a lángszív mindent kipótol.

— Az átok felséges volt, Ilona kisasszony — beszélt Bendeguz, a szerelmes. Az öltözőben láttam, mikor az igazgatóné felpofozta dühében a szolgálóját. De fölséges is volt! Ha meg nem sérteném vele szegény feleségemet, ki ezóta valószínüleg szenved, azt mondanám, hogy: hasonlíthatatlan.

A hölgy valóságos királyi fenséggel fogadta pályatársának hódolatát, míg az intrikus — egy nagy fokossal kezében — mogorván álldogált a háttérben és várta, míg Miska megforgatja a zárban a kulcsot. Az ajtó már kinyílt s belülről valami távoli küzdelem zavaros hangjai hatottak ki. Miklós búcsura sem közeledett, inkább odább haladt egy-két lépéssel. A lánynak kellett magához inteni:

— Hát jó éjt, Miklós és sok szerencsét! Olvassa meg ma este a gerendákat és beszélje majd el, mit

álmodott, mert az beteljesedik. Nyujtsa kezét és térjen eszére.

— Térj eszedre barátom — ismételte komor társának a szerelmes, a mint tovább ballagtak a megyercsi utczai ház elől. Hisz annyi a világon a leány, mint a vetésben a buzavirág! Minek ragaszkodol úgy ehhez az illattalan tulipánhoz? Csak rá kell nézned, hogy nem neked való. Igazi grófné. Hanem hát persze a szerelem olyan, mint a szembekötősdi játék. Hiszen lebegett én körülöttem is elég grófné; de Laura szebb volt a feselő bimbónál és — megtántorodtam. Megyek, megyek is, mert ezóta ki tudja, egyedül vagyok-e még a világon, kit Babérosinak hínak?! A bába már három napja biztat.

— Más, más az én bajom most, Bendeguz — mondá siető barátjának a komor intrikus, kinek fején hátra volt csapva a kucsma, mogorván összevont szemöldökkel bámult a földre maga előtt s dühösen szorongatta kezében fokosát. — Nem az a bajom pajtás! Tudod, hogy én a világon sohasem nyughatom meg. Hiába, már arra születtem, hogy minden lépésemnél utamat állja a sors. Egy halálos ellenségemet láttam a napokban, kinek adósa vagyok. Azt akarom megfizetni, ha úgy metszem is ki magamból. Pedig valami ilyenféléhez kell folyamodni, mert (itt indulatosan fordította ki a vékony, zsinóros kabátka üres zsebeit) így néz ki a kasszám.

— Pajtás, — sietett megvédelmezni magát idejében a reményteljes szerelmes — tudod, hogy és

minő költekezésnek nézek elibe. Egy kis síró baba hasonlít a sáskához; mindent föleszik a háznál és senkinek sem hagy semmit. Hanem támadj rá Hollakira; még ott találod bizonyosan a Sas-ban. Rohanj rá, mint az éhes párducz és ne hagyd magad! Fenyegesd, hogy megválsz tőle, ha nem fizet. Azt ugyan nem fogja hinni, de mégis többre mégysz vele, mint szép szóval. Ismerni kell az embereket, barátom. Hanem én csak lopom itt az időt, pedig azóta isten tudja, mi nem történt szegény feleségemmel. Tedd a mit mondtam. Hol is lakom én? A megszámlálhatatlan sok csizmadia közül sohasem tudom, melyik az enyim.

Elváltak s a borús intrikus egyedül, siető léptekkel haladt vissza a sötét utczákon. A kátyus, girbe-gurba utakról a díszesebb utczákba jutott, melyekben már lámpáknak is kellett volna égni. A szűrébe húzódott bakteren kívül nem találkozott senkivel egész a Fekete Sas-ig. A messze hírű fogadónak, melyben a vándor muzsa tanyát ütött, egyik kis földszinti szobájában Hollaki Pető igazgató úr még számlálta az este gazdag jövedelmét és éles, hegyes keselyü-körmeivel egyengette ki a használatban meggyűrődött belépti jegyeket. Halommal állott előtte kis asztalán a bankó s kicsiny arczára s kidülő szemeire olyan elégedett mosoly fészkelte magát, a minő csak valaha fölkeresett egy, a legmagasabb régiókban lakó és mindig éhes orvmadarat.

— Ördög és pokol, — rikácsolta magában — dicső, fennszárnyaló lelkű nép ez a karámosi!

Hetven, nyolczvan, nyolczvanegy, nyolcz . . . Mit akar barátom? Mi járatban van itt éjnek éjtszakáján?

Miklós oly izgatott és durva gorombasággal szólalt meg a hozzá intézett kérdésre, mely finom cselszövőhöz egyáltalában nem illett.

— A fizetésemet szeretném — mondá — a mi még kijár. Ma teli házunk volt.

Az igazgató hátradült székén is kifeszített mellel egy ideig némán meresztette rá szemeit. Gondolatainak hadseregét ezalatt rendbeszedvén, ekként verte vissza a rohamot:

— Miféle elhirtelenkedett és eszeveszett támadás ez, barátom? Egyetlen ádáz csapással akar tönkrejuttatni?

— Semmi egyebet nem akarok, igazgató úr, mint azt a potom pénzt, a miért megszolgáltam. Becsületbeli kötelezettségeim vannak, melyeket ki kell elégítenem.

— Becsületbeliek? — kiáltott föl a direktor. — Jegyezze meg magának, barátom, hogy a becsület mindenek előtt való ezen a nyomorult világon! Jegyezze meg ezt és mondjon le követeléséről.

— Miféle követelésem lenne nekem! — mondá egyre türelmetlenebbül az intrikus. Követelni csak itt követelhetek. Másutt tartozom, adós vagyok.

— Az is nagy kérdés, hogy kinek adós, barátom. Talán lelkes műbarátnak, vagy valamiköznapi léleknek? Mert ez mázsányi súlylyal esik a latba.

Bodóné nem sokra ment a csűrés-csavarás ritka

művészetével. Miklós fokosa dühösen dorombolt a poros padlón és felelete a lehető legegyenesebb volt.

— Fizessen ki, direktor úr, rögtön, vagy itt hagyom a társulatot.

A keselyű fejében egy pillanat alatt átvonultak mindazok a darabok, melyek előadásához intrikus nem kivántatik. A színirodalom jámborabb fajtájú termékei fölött tartott szemléjének eredménye azonban nem lehetett teljesen örvendetes, mert — miután a kassza-fiókban rejtegetett pálinkás butykosból jót húzott s utána egynehányat a ragadozó madarak hangján krákogott volna, — lehető kedélyes arczot öltve emelkedett föl ültéből és tíz karmát Miklós két vállára nyugtatá.

— Fiatal barátom — szólalt meg minduntalan újra kezdett és egyre érzékenyebb krákogás közt — önnek tapasztalatlan, ifjú lelkét az az alattomos Babérosi galád összeesküvésbe keverte ellenem. Tudom, hogy önnek tiszta öntudatát bűnsúly nem terheli s csupán lelkiismeretlen embereknek szánandó áldozata. Hát mondja meg őszintén, nyilatkozzék szíve mélyéből, mi ellen van alapos kifogása? Nem osztok-e önnek elég szerepet? Nem vagyok-e atyja helyett atyja?

Az intrikus mérgesen csapott fegyverével az asztalra, melyen a felhalmozott bankók és belépti jegyek reszketni kezdtek ijedtökben.

— Kifizet-e vagy nem? — kiáltá.

Nem volt semmi menedék. Hollaki úr még csak azt a legeslegutolsó kétségbeesett kisérletet tette

A rózsás fali óra mutatója épen éjfélen járt, mikor a levél irásába fogott.

Beöthy: Kálozdy Béla. I. 265. lap.

meg, (számítván a homályosan pislogó gyertya szíves közreműködésére) hogy egy-két papiros-forint helyett belépti jegyeket próbált Miklós markába csúsztatni. A hadicsel azonban idejekorán felfedeztetvén s az intrikus nélkülözhetetlensége újabb és újabb meghányás folytán sem vonathatván kétségbe, a direktor — hála a karámosi közönség fennszárnyaló lelkületének! — potom tartozását végre is nagy krákogás közt kénytelen volt teljesen kifizetni, miután a butykosból nehányszor erőt merített hozzá és számtalanszor elmormogta:

— A múzsa és a lelkesedés ma már semmi! Valóban semmi! Hja, a múzsa és a lelkesedés!

Miklós, a mint megkapta pénzét, izgatott, siető léptekkel indult hazafelé. Ez az otthon egy visszataszító kis nedves, földes lyuk volt, festett asztallal, roskatag nyoszolyával, zöld kályhával és oly nehéz, sűrű párákkal, melyeket a gyertyavilág sohasem tudott egészen áttörni s ennélfogva mindig úgy tetszett, mintha a szoba valami végetlen, földalatti üreg lenne. De olcsó volt és ez a fődolog. Az asztalon kis keretben állt Ilona színezett fényképe: fején korona, haja ziláltan lebocsátva, arcza rútul kipirosítva és övében tőr. Kihívó pillantást vetett az érkezőre; de az intrikusnak most sürgősebb dolga volt a sóhajtozásnál. A rózsás fali óra mutatója épen éjfélen járt, mikor a következő levél írásába fogott:

Uram!

Már évek óta keresem önt; de mindig azt hallottam, hogy külföldön van s nem állhatunk

szembe egymással. A napokban elém hozta sorsa. Nekünk igen nagy számadásunk van együtt. Jóllehet ön gazdag úr, én pedig koldus komédiás vagyok, ön véghetetlen sokkal tartozik nekem: testvéremmel, kit ha meg nem gyilkol... Igen, uram, ön gyilkolta meg őt és ha ezt nem teszi, talán lett volna valaki elhárítani rólam a gonoszul agyarkodó sorsot, mely hatalmába kerített. Még nem számoltunk érte; de a mi késik, nem múlik. Előbb le akarom fizetni azt a nyomorult összeget, melyet az ön erszényéből elkártyáztam a Griffben. Törlesztésére itt van az első küldemény. Majd ha az egészet letisztázom, akkor számon kérem az én követelésemet. Engem most máskép hínak, mint a hogy ön ismert s igazi nevemet nem irhatom e sorok alá. De e levélből gondolom rám ismer s ha van lelkiismerete, (az önhöz hasonló gazdag uraknál ép olyan kérdés, mint a magamfajta nyomorultaknál) nem alszik sem az éjjel, sem a következőn rózsás párnákon.

Szegi Miklós.

A levél itt elsietett, ott elmázolt betűkkel volt írva. Miklós nem gondolt vele; beletette pénzét, összehajtogatta, bepecsélte és Kálozdy Bélának czímezte Kálozdra. Azután kirugta maga alól a gyöngélkedő széket és sétálni indult. Földalatti végetlen barlangját nagy és gyors léptekkel méregette, hol felkapva, hol lecsüggesztve fejét. A királyné sugaras szemei szakadatlanul követték útján és soká, soká csalogatták magukhoz, míg végre

meg bírták állítani. Lekönyökölt az asztalra és nem ügyelve a rózsás óra rekedt hangú ketyegésére (mely mind hangosabban figyelmeztette a megrabolt éjtszakára) egy darabig nézte a képet. Vad hangok törtek fel kebeléből, vészes, rokonszenvet nem ébresztő sóhajok, melyekben fájdalom és düh jutottak érthetetlen szóhoz, mint a sűrű erdőn tévelygő szél sívása, mely annál hangosabb, minél tehetetlenebb. Egyszer csak megint kezében volt a kesergő intrikusnak a toll s egy új lap telt meg előtte új, kusza sorokkal.

Ilona kisasszony!

Mindig csak önre gondolok. Már elmult éjfél s még nem hasad a hajnal. Az én silány életem fölött is elkongott már a rémséges óra; de isten tudja, elkövetkezik-e rá valaha a nappal! Nevetni való gyerekség! Bizonyára leghamarabb czélt érnék s legokosabban is tenném, ha egyszer-mindenkorra besötétíteném mindent magam körül. Csak azt az egyetlen lánczot vagyok gyáva eltépni, melylyel önhöz kapcsolt a végzet. Hallgasson meg, Ilona! Írnom kell most önnek, mert ezelőtt egy-két pillanattal tettem valamit, a miért egy szemerrel különbnek érzem magamat, mint máskor. Talán nem találok megint, megint, megint . . . tizedikszer, századikszor süket fülekre. Mindenki azt tartja, hogy ön szívtelen. Nem lehet az, nem lehet, mert megszánt és megvigasztalt egy gonosztevőt. Ha gazságomban részvétet érzett irántam, hogyan taszíthat el őrültségemben?! Ha tudná, milyen határtalanul, vadul

és őrülten szeretem önt! Nem akarok hazudni, tudom és megmondom, hogy nem lesz boldog velem; de azt is tudom, a milyen féktelen állat lakik bennem, hogy mással még kevésbbé lesz boldog. Teletöltötte már ürömmel az én életem poharát a sors; ha önt elvesztem, Ilona, ki fog csordulni. Esedezem, mindenre kérem, nyujtsa nekem a kezét, legyen az enyim, mentsen meg, mert még jobban is elveszhetek, mint a menynyire el vagyok. Követni fogom, mint a hű kutya. Önnek szüksége van két védelmező karra. Én már úgyis tele vagyok harapással; hadd marakodjam önért! Követelem, hogy legyen feleségemmé, mert része van önnek is benne, hogy vérem ilyen eszeveszetten fölkorbácsoltatott. Minek engedte magát megcsókolni a szinpadon; mért nem taszitott el magától? Minek mosolygott rám; miért nem kergetett el a küszöbéről?...

Itt kiesett kezéből a toll. El sem olvasta, mit írt, csak fogta és összeszaggatta a papirost. Számtalan ilyenféle levelet írt már ő; az egyiket elküldte, a másikat összetépte. Az eredmény csak annyi volt, mintha valamennyit összetépte volna. Eloltotta gyertyáját s levetette magát szegényes fekhelyére. Csontos, sovány, lázasan égő arczát elrejtette és hosszú ideig mozdulatlanul maradt. Majd hánykolódni kezdett és szemeinek meredt, vörös karikái fényleni látszottak a sötétben. Felkönyökölt ágyán s száraz, ércztelen hangján morogta: — Tetthez fogok; mihez, még nem

tudom; de rá a földnek is remegni kell! — Miután azonban a *Lear* részint kívül esett szerepkörén, részint Hollaki Pető dráma- és népszinmű-társulata által sohasem jutott előadásra, nem igen volt kilátás rá, hogy ama földet remegtető tetthez hozzá fogjon egyhamar. Már szobájának udvari ablakán becsillant a mécs gyönge világa, melylyel a korán kelő Évi szolgáló tehenet fejni indult az istálló felé.

A két levél közül csak az egyik veszett kárba. A másikat idején megkapta a kálozdi kastély fiatal ura. Épen tiszteletes Molnár Ábrahám úr volt nála látogatóban s azt fejtegette előtte, hogy a megátalkodott fejű parasztok ebben a sanyarú esztendőben sehogysem akarnak könyvet venni az iskolás gyerekeiknek, pedig kétségbevonhatatlan igazság, hogy sem az írás-olvasás tudományát, sem az igaz hazafiszellemet (mely kettőnek a zsenge szívekben való megfészkeltetésére törekszik tulajdonképen az iskola) az ujjából szopnia senkinek nem lehet. Béla sápadva olvasta a levelet, melyből néhány rongyos bankó a padlatra hullott. Nem nyult hozzájuk; némán intett Palkónak, hogy vegye föl s adja át a tiszteletesnek: szerezzen könyveket rajta az iskolások számára. Azután olyan mosolylyal bocsátotta el vendégét, melyről ő maga valósággal nem tudott semmit, mint a hogy nem tud a kopár, hideg, fekete föld arról a bágyadt sugárról, mely játszani tévedt föléje.

— Ez is, még ez is! — sóhajtotta Béla és hosszan függesztette szemeit a kezében tartott le-

vélre. Azt hittem, már idegen világban vagyok, s nem ül többé sarkamban ama fiatalkori bolondság emléke. És ime, a hogy eldobtam a kantárszárat, megint visszajutottam bűvkörömbe, melyben táltosok, boszorkányok, kisértetek és hazajáró lelkek idézgetnek maguk elé. Te is egy vagy e félig meghaltak és félig feltámadottak közül, Mátyás! Kikivánkozol a sirodból, mert egyszerre eszedbe jutott, hogy életedben még elfelejtettél valamit. Hadd nézzem csak, hol a pokolban is kóborolsz? Ah, nem látom, nem tudom; de minek is lenne tudnom?! (a postabélyegen olvashatatlan volt a helynév.) Tán egészen közelemben jársz, mint a középkori bosszuálló lovagok, kik halálos ellenségük vára alatt építettek gunyhót. Pihenj, szerencsétlen! Azt hiszed-e, hogy ha véresen, szétzúzott fejjel, vagy átszúrt szívvel fekszel le koporsódba, az én lelkem terhe elviselhetetlenebb lesz? Van még bor, czimbora is, elég szép a világ. Vagy engem akarsz megölni s győztes kardoddal törni magadnak utat a fertőből kifelé? Hát azt hiszed, hogy nekem valami nagyon nehezemre esik meghalni?! Csak jőjj, jőjj! Addig is köszönöm figyelmeztetésedet. Letelt a nehéz gyász ideje, mely kastélyom fölött borongott s idején látom ajánlani magamat kisérteteimnek, kik szívesek voltak megosztani velem magányomat. Isten veled bátyám, szegény, megcsalatott vén bátyám, ki éjjelenkint oly durva szavakkal kértél tőlem számot gyávaságomért, melylyel átkodat egy ártatlan főre sujtani engedtem! Isten veled te édes, szép, feledhetetlen

leánya a haboknak ... Nem, nem; ha rád gondolok, jobb vagyok. Fényes fekete fürteiddel játszottak a holdsugarak s az ár ezerszer ragadott tőlem el és ezerszer hozott vissza nekem. Szeretlek, szeretlek, szeretlek; de hagyj el engem, mert ha látlak, csak nyomorult vergődésnek érzem azt, a mit az emberek életnek neveznek. Isten veled, isten veled! Hadd éljek én a magam módja szerint. Hadd nyittatom ki a kapukat czimboráimnak, hadd megyek közéjök!

Így tépelődött, merengett, őrjöngött e boldogtalan ember. Nem tartozhatott ama szerencsés szerencsétlenek közé, kik hasznos munkában keresik a «bus lelkek enyhe örömét.» Erős, nyugtalan, rajongó képzelete olyan volt, mint a magas lobogó, mely szünet nélkül, éjjel-nappal száll, libeg reszket, forog; de örökké csak póznája körül, a szél járása szerint és utat nem mutat senkinek.

Istók ott állt Béla ajtaja előtt és hallgatózott. Egy nagy elhatározás bátor kivitelére készült. Ifjú gazdáját már jó ideje nagyon búsnak, szórakozottnak, megérthetetlennek látta; de egy-két napja meg már épen nem tudta, mit gondoljon felőle. Igaz, kosarat hozott haza Bogádról; de mi egy kosár olyan embernek, ki a világot csaknem egyik végétől a másikig bejárta?! A napokat magában, némán, embereket kerülve tölti! Leveleit és hirlapjait csak épen, hogy fölszakitja s alig váltott egy-két szót azzal az elhagyatott állapotban levő nevezetes emberrel is, kit Bárándy Gáspár úr úgy mutatott be, mint egyenesen Kossuth-tól érkezet-

tet; a hogy reggel, puskával vállán, elidul, úgy tér vissza déltájt és nincs rá eset, hogy csak egy árva foglyot hozna magával valaha; ablakát este kinyittatja és órákig bámul a sötétbe szótlanul; a kis Pirók harmonikáját, melyen egész éjfélig gyönyörü nótákat tudott muzsikálni, harmadnapja összetörette; Hazafit, ki pompás ajánlatokat tett neki a gabonájára, meg sem hallgatta, hanem nyitva tartja a granáriumát, és a mennyi éhen haló koldus három vármegyéből összeverődik, az itt mind ingyen életet kap s a hogy hálálkodni akarnak, úgy leszidja őket, hogy annak van jó dolga, a ki — tele zsákjával vállán — hamarább odább állhat. Uram fia, ha meggondolja, minő hét vármegyére szóló gavallér, széptevő, verekedő volt ilyen korában az ő mélyen tisztelt barátja! Nem, ilyen csodálatos, észszel fölérhetetlen állapotba nem kerülhetett ő egyetlen kosár miatt, mikor az egész házasság inkább csak becsületbeli dolog lett volna.

Az oknak mélyebben kell rejtőznie valahol. Istók nem állapodott meg egyszerre benne, hanem elülről-hátulról bölcsen megfontolgatott mindent, mig hosszas küzködés után megért benne a gondolat, hogy: Béla filozófiájában kell valami hibának lenni. Ez ugyan jóformán semmi az ő megszámlálhatatlan tökéletességei mellett, (különösen a logikája, az valami utolérhetetlen!) hanem hát mégis csak egy kicsike kis hiányosság. Nem tehetett róla a mentor, de sárga, ránczos arczán egy rövid, titkolt mosoly futott át erre a gondolatra.

E mosoly azt jelentette: íme kiderült, hogy mégis jó az öreg a háznál.

Ettől kezdve szakadatlanul azon törte fejét, miképp adhatná legilledelmesebben és czélravezetőbben értésére, hogy ő — noha már nyugalomba van helyezve — a legkészebb szivvel bocsátja Béla rendelkezésére életfilozofiáját. Hisz akárhányszor megesik, hogy egy-egy régi penzionátus katonatisztet szolgálatra szólitanak. Utoljára abban a tervben állapodott meg, hogy úgy fogja mondanivalóit Béla elé terjeszteni, mintha ő mostanában egy uj könyvet olvasott volna «a bánatos lélekről,» melynek ismeretlen autora tulajdonképen az ő álarcza lesz. Istók ugyan mostanában semmiféle könyvet nem olvasott s így olyat sem, mely a bánatos lélekről szól; de ha valahol, úgy e jézsuita-épületben, tán meg vannak engedve a jó czélhoz vezető, bár nem egészen kifogástalan eszközök is.

Ez elhatározásának kivitelére sompolygott Béla ajtaja elé a mentor, ki önfeláldozólag ki akart lépni nyugalmas helyzetéből kedvencze érdekében. Barna bársony mellénye alatt, melyen mind szürkévé kopott az arany sujtás, (Bencze parádézott még benne jurátus korában!) nagyot talált dobbanni a szive és egy perczre megállt. Elgondolkodott:

— Mégis csak hazugság az, a mihez fogni akarok. Egyébiránt, ha meggondolom a dolgot, nem vagyok-e én filozófus, nem vagyok-e névtelen és nincsen-e egész könyv a fejemben?!

Eszerint pedig nem lesz hazugság, a mihez folyamodom. Hogy is akarom csak kezdeni? Igen, ilyenformán: Ha látom ezt a sok könyvet itt szobádban szerteszét heverni, Béla, mindannyiszor megszáll elmaradottságomnak nyomasztó érzete. A minapában azonban nekem is került egy gyönyörü könyv a kezembe. Egy kitünő, hasonlithatatlan könyv, Béla! Szerzőjére már nem emlékszem, (csak el ne pirulnék e pontnál! de czime az volt: «Bánatos lelkek vigasztaló kalauza.» Ha megengednéd...

Valami zaj szakitotta félbe a monológot. Belülről jött, pedig Béla egyedül volt. Istók hallgatózott. Kaczagás, valóságos kaczagás volt. Hála istennek! Eszerint talán az ismeretlen auktor közremüködése nélkül is jóra fordul minden baj. A nyugalmazott filozóf visszatért a prior-szobába és megkönnyült lélekkel gyujtott pipára.

XIV. FEJEZET.

Arany ifjúság.

A karámos-vidéki arany fiatalság főhadiszállása a Fekete Sas volt, melynek vendéglőse a legcsinosabb szobaleányokat tartotta, elzárt kártyázó helyiségeket rendezett be, kávéházában és éttermében különös tekintettel volt a nemes ifjuságra s mindezeken felül szigorú alkotmányos érzést tanusitott a Schmerling-provizórium e napjaiban, mély megvetéssel szólván a vármegye urainak mostani paródiáiról, kik — azonfelül, hogy az

alispánt Mutuszkának, a főbirákat Nikacseknek, Putzelbergernek és Wolframnak hivták — a Steiner-kávéházba jártak, miután ott a fekete kávé s tekejáték egy krajczárral olcsóbb volt és hazaellenes ujságok is valának olvashatók. Durák Péter, a «fekete sasos», tisztán a magyar nemesi elemre, az ügyvédi karra s a hazafiasabb kereskedőkre támaszkodott és szerencsésnek érezte magát, hogy Vincze bácsinak hitelezhetett, ki mindennap megveregette a vállát és sohasem fizetett,

Vincze bácsi volt az arany fiatalság ama tiszteletreméltó, vidám társaságának korelnöke, melynek törzse Karámoson lakott ugyan, de tagjainak legnagyobb száma vidéki volt. Vincze bácsi nem titkolta korát, s mikor a Kálozdról érkezett uj tagot félszázados vörös mellényére ölelte, csak úgy áradt belőle a visszaemlékezés Benedek urra.

— Ide közénk, Béla! Ugyan soká várakoztattál magadra; de tudtuk, hogy benned van a jó vér! Tudtuk, hogy előbb-utóbb miközénk kerülsz. Szegény Bencze pajtás, mintha csak téged látnálak az öcsédben! Nem volt az öregnél a világon jobb czimbora, fiuk! Csakhogy persze a maga idejében. Sugár, nyalka legény volt. Nem, nem született olyan igazi magyar mulató ficzkó azóta sem! Jobb idők is voltak azok a mostaniaknál! Tudja isten, mintha még éjtszaka is sürübben járt volna akkor, hogy az ember kedvére kimulathassa magát. De ki is mulattuk, már az igaz. Hol én vendégeltem meg a czimborákat . . .

— Az is igaz, Vincze bácsi? — vágott közbe

a kötekedő Gencsy Laczi, mig Durák Péter ur és a pinczér Muki markukba nevettek a háttérben.

— Fogd be a szádat, öcsém, ha okos ember beszél! — utasitotta rendre az akadékoskodót a dicsekedő vén legény, mialatt Bélát folytonosan oda szorítva tartotta a vörös mellényhez. Hol én vendégeltem meg a czimborákat, a mint mondom, hol Bencze. Mikor aztán reggelenkint végig mentünk sarkantyus csizmánkban az utczán, nem volt ablak, a melyik ki ne nyilt volna utánunk. De azt mondom ám fiuk, — folytatá, — hogy egyetlen egy sem. Azt hiszem, annak a két legénynek a világon sehol sem lehetett volna párját találni. Ha Bencze kipödörte kaczkiás bajszát, ahhoz fogható csakugyan nem volt.

— Még a bátyámé sem? — tudakolta Gencsy Laczi.

— Mi közöd hozzá? — förmedt rá Vincze ur s az elérzékenyedés bizonyos árnyalatát vegyítve hangjába, a szokottnál még sokkal rekedtebben folytatta: — Ime, annak a páratlan czimborának mai napon megjelent közöttünk öcscse és örököse! Nézzetek ide, méltatlan-e ő hozzá, kinek emlékezete megmarad közöttünk, mig a világ világ lesz. Punktum. Ide a kezedet, öcsém! Én kivettem belőled a részemet, most itt van, netek.

És ezzel Béla, megszabadulván a félszázados vörös mellénytől, közprédára bocsáttatott. Egyik karból a másikba, egyik szivről a másikra került. A kávéház füstös levegője harsogott az üdvözlő kiabálásoktól. Gál Andris, ki együgyü tréfáiról és

mindennek hitelt adó bárgyuságáról volt hires, mikor nyakába borult, mély részvéttel kérdezte tőle: vajjon igaz-e, hogy legközelebb megérkezett párizsi felesége? Vizaknai Gyuri, ki nem érezte magát egészen ártatlannak a hir költésében, mely ez alkalommal Bélának tudomására hozatott, harsány hangon a leghazugabb koholmánynak nevezte az egészet és hitvány szószátyárnak azt, a ki Andrist felültette vele. A jó lelkü fiu szájtátva és szemmeresztve bámult rá s a legszomorubb gondolatok szállták meg emlékezőtehetsége felől, miután eddig neki még mindig úgy tetszett, mintha épen Gyuri beszélte volna a dolgot. Magába is maradt mélyedve sokáig, mig körülötte folyt az üdvözlés, ölelkezés, lelkesedés. Nyakába estek Bélanak egymásután: Dacsó Artur, kinek legszebb lovai, legpompásabb fegyverei és legjobb legénykonyhája volt a vármegyén s uri szenvedélyei közt hires volt fogadási dühe; a kötekedő Gencsy Laczi, kiről senki sem tudta hol lakik és miből él; Fekete Miska, ki örökké valami uj masinán törte a fejét s legközelebb talált ki egy sajátságos gyufacsaptatót, melynél azonban a legéberebb vigyázatra volt szükség, hogy az illetőnek ujját is el ne csapja. Voltak még egynéhányan ezeken kivül; az egyik hires széptevő, a másik hires ivó, a harmadik hires kártyás; de mindegyik belekontárkodott a másik mesterségébe. Csak imént keltek föl a teritett asztal mellől s tették át az ülést a kávéházba; valamennyinek a fejében volt még a neszmélyi. Lármáztak, ujjongtak; csak az asztal

végén a két «türt tag» viselte némi illedelemmel magát. Az egyik Mátéfi Rudi volt, Bélának szegről-végről atyjafia. Ez nemcsak testileg, hanem vagyonilag is egész eltünően sovány fiatal ember — utolsó sarja egy régi, elszegényedett családnak — ügyvéd mellett irnokoskodott Karámoson, minden mellékes foglalkozás nélkül, ha csak saját csizmáinak reggelenkinti kitisztogatását nem akarjuk annak nevezni. A társaságot azonban, melyhez születésénél fogva tartozott, naponkint fölkereste s ruházatának kopottságát azzal akarta jóvá tenni, hogy mindig volt rajta valami feltünő darab; majd övig érő aranyos nyakkendőt kötött, majd zászlónak is beillő darutollat tűzött lyukas kalapja mellé, majd csizmájának bojtjai a sarkát verdesték. Ő volt az egyik «türt». A másik Bélának iskolatársa volt: Bige Géza, valami vándor-ujság-szerkesztőféle, ki nemrég költözött ide Rábavárról és hallatlanul befonván az idevaló könyvnyomtatót, meginditotta a *Karámosi hiradó*-t. Ezek is megkötötték, vagy felujitották mindaketten — noha általános lenézés között — Bélával a barátságot s a szerkesztő nem mulasztotta el lapja legutolsó számának egy, zsebéből előhuzott tiszteletpéldányával kedveskedni.

Az általános örömben Vincze bácsi csibukja mögül sietett kiadni Mukinak a rendeletet, (egy nagy fülü, csámpás pinczér, ki tükrös kabátjában pompásan odaillenék egy hollandi képre), hogy a legeslegfinomabb somlaiból hozzon fel.

— Ne olvasd, hány üveggel, — mondá rekedt méltóságával, — csak hozz, a mennyi a kezedbe

akad. Abból hozz, a melyikről többször mondtam, hogy nincs párja a világon. Lódulj Muki és hozd, a mit mondtam. De valahogy meg ne találd olvasni. Mert olyan gavallérok nem igen vannak, de nincsenek is messze földön, mint mi vagyunk. Ezt tudd meg, Muki.

Muki azonban nem lévén teljesen fölvilágositva az iránt, hogy a páratlan gavallérok közül ki fogja az olvasatlan legfinomabb somlait megfizetni, egy kis ideig tétovázott.

— Mégis itt ácsorogsz? — rivallt rá Vincze. Nem tudod, milyen nagy nap van ma? Nem tudod-e, hogy az én Bencze barátom föltámadott halottaiból és egy olyan gavallér érkezett közénk, a milyen még nem volt és a ki mindent az utolsó krajczárig ... Nem, nem, fiúk, ma meg kell engednetek, hogy minden az én ... Hát mégis itt hallgatózol, Muki? Ebben a szempillantásban eltakarodj innét!

A somlai megérkezett s Vincze bácsi — teljesen megelégedve magával, hogy a gavallérságnak is sikerült eleget tennie, és kibuvó ajtókról is kellő számmal gondoskodott, — olyan felköszöntést rögtönzött hirtelenében az egész társaságra, de főleg a legfiatalabb, bár érdemekben épen nem utolsó tagra, hogy csakugyan párját kellett keresni. Az ismeretlenek összeismerkedtek, az ismerősök megbarátkoztak s a barátok összeölelkeztek, szóval a legjobb kedvben volt mindenki, mikor az asztalvégen magasba emelkedett a «türt» vándorszerkesztő közepén szétugratott hajéke, mely-

nek gazdája némi torokköszörülés után így kezdett szólani:

— Azt hiszem, uraim, sőt egész valómból meg vagyok győződve róla, hogy a mai szép napot nem fejezhetjük be méltóbban, mint ha most . . .

— Ki beszél itt befejezésről? — kiáltott közbe Gencsy Laczi, kinek szemei már jócskán csillogtak s kellő önérzettel tekintettek szét a társaságon, ha ugyan valami hozzá méltó ellenfél magáévá tenné az imént hangoztatott véleményt, mert azzal a mihasznával csak nem ereszkedhetik szóvitába. Miután azonban a csak félig kidobott eszmét senki nem fogta föl, haragosan morogta maga elé: — Mivelhogy már mi nekünk most nincsen sem nap, sem éjszaka!

— Bocsánatot kérek, — folytatta Bige, — ha nem egészen szabatosan fejeztem ki magamat. Meggyőződésem az, hogy ha ifjui sziv dobog ereinkben, vagy akarom mondani ifjui ér dobog sziveinkben, mely minden szépért és nemesért hevületbe tör; (Vincze bácsi nagy, kövér tenyerével veregetni kezdte a vörös mellényt,) ha van hatalma fölöttünk a tündöklő szemek bájos mosolyának . . . Uraim, méltóztatnak megengedni, hogy folytassam? (A lárma és türelmetlenség nem csöndesül; Gál Andris szép lassan kihuzza a széket szónok alul.) Mert ha nem, úgy egyszerü szavammal felhivom önöket, hogy együtt maradván az egész szép koszoru, siessünk föl az emeletre a szinházba, hol Muskotai Györgyike k. a. jutalmára

a halhatatlan Schillernek *Ármány és szerelem* czimű szomorújátéka adatik.

Vincze bácsi azonban, ki épen egy palaczk halandó schillernek járt a végére, nagy zajjal adta ki a jelszót, hogy innen egy tapodtat sem mozdulnak. Gencsy Laczi találóan magyárazta el, hogy miután nekik e nagy napon (ölelj meg, Béla!) nincsen sem éjjelök, sem nappaluk, eszerint estéjük sincs, minélfogva szinház ő rájok nézve ma nem létezik, ámbár igen jól esnék neki, ha Muskotai Györgyike, Falvay Piroska és főként a szépséges szép Ilona kisasszonyok a társaságot megtisztelnék. Mindenki maradni akart s Vincze bácsi kétesnél kétesebb kifejezésekkel küldözte le ujra meg ujra a pinczébe Mukit. Az Andris sikerült tréfája folytán pórul járt szerkesztő balesete rendkivüli derültséget okozván, csak fokozta a maradó kedvet. Együtt maradtak hát mind; csupán csak Dacsó Artur tünt el egy rövid órára, miután ő — mint Vizaknai Gyuri mindenkinek hiresztelte — a mai estére egy, két vagy háromszáz pengős karpereczet vett, melyet egy fehérbe öltözött kis leány fog a jutalmazottnak átnyujtani a karámosi műszerető közönség nevében. Időközben megérkezett a társasághoz Tuzok Szaniszló, a hires vadász is, lábszáraknak nevezett oszlopaival, bajusznak nevezett tüskebokraival, fogaknak nevezett agyaraival, zekének nevezett köpönyegjével és a Kóficznak nevezett czigányprimással. A mint a vonó rikatni kezdte a hurokat, a kedv mindig magasabb hullámokba csapott; Vincze bácsi homályos kifeje-

zésekkel pezsgőt rendelt; Artur visszaérkezett s az általános ostromban szokott nagyuri nyugalmát tetette ugyan, de igazában szólni sem tudott az elragadtatástól; talán mondnom sem kell, hogy a vigasság reggelig tartott. A jókedv emez itélőszéke elibe sokan megidéztettek: a város és vidék szép asszonyai s leányai, különösen a múzsa ama szegény vándor gyermekei, kik az emberszólástól besározva kapják koszoruikat; kiknek hivatását csak szép arczukban keresik s mosolyukat mindenki külön követeli magának; kik védő nélkül keltek kalandos utjokra s egy-egy szál hervatag babérlevélért sok-sok virágot kell elhullatniok; kik mind fölfelé indultak és gyakran lefelé mennek; kiket a világ szemei elől, a lámpák fényétől kis kamaráikba és szük koporsóikba kisér a festett arcz átka. Bélát megismertették valamennyivel. A mulatság folyamába vidám változatosságot hoztak az együgyü Andris tréfái, melyek közül legtöbb hahotát idézett elő az, hogy két zsidó elől, kik a szomszéd asztalnál néma bölcsességgel valami fejtörő játékba voltak elmerülve, minduntalan elfujta a gyertyát. Nem kevésbbé kedvező fogadtatásban részesültek Gencsy Laczi pajzánkodásai is, ki az asztalvégi szegény Mátéfi Ruditól mindig az idő állását tudakolta, akárhányszor adatott is értésére, hogy Rudi otthon felejtette az óráját. Ez azonban kétségkivül kisebb baj volt, mint Vincze bácsi feledékenysége, ki szokása szerint a döntő pillanatban vette észre, hogy nincs nála a bugyellárisa. Szerencsére Béla épen kezénél volt.

Béla, a legjobb uton indult, eltévedt, elbódult s a nemes czélokról immár le is mondott Béla kifizette a korhelység leczkedíját és fizeti, csak fizeti mindegyre az élet iskolapénzét. Fizeti és meg akarja vele vesztegetni a mestereket, hogy engedjék könnyedén keresztüluszni a nagy tanfolyamon, melynek végén majd jól kikaczagja őket. A mint kocsija robog hazafelé a hasadó hajnal szüzi világosságában, bortól nehéz, álmoktól sanyargatott feje hátradől a vánkoson s az erdei reggel tiszta, derüs, hasonlíthatatlan képeire be vannak csukva szemei. A fölébredt szárnyasok mind betekintgetnek a kocsiba. A fülemüle csattogó dalába kezd s a kelő nap sugaras fénye a lombok homályos rejtekéből fel-felcsalja a magasba. Egy kóbor sas nagy, nehéz szárnyakkal szeli az üde levegőt és röpködi körül birodalmát. A fecske sebesen csap el fölötte s piczi szájában az ételt viszi kicsinyeinek. Az ég felé való emelkedésnek, a dicsőséges uraságnak és a szeretetteljes gondnak e képeit mind nem látta ő. Nem emlékeztették rá, hogy valamikor ő is próbált hangokat adni, melyek az eget és az örök harmoniát keresték; ő is élesítette karmait és erősítette mellét, hogy szabadon szeghesse át a dicsőség levegőjét; ő is akart fészket rakni. Lelkét betöltötték a nagy jövő ábrándjai; vagy a megnyilandó közpálya békés asztalánál, vagy ama legszentebb oltár előtt, ha áldozatot követelne. De czéljai, melyeket kitüzött, emelkedtek, távolodtak tőle s végre eltüntek a messzeségben, mint az a

madár ott. Eszméi egy örök, elhagyhatatlan körben kóvályogtak, ép oly sebeket vágó karmokkal és vérszomjas csőrrel, mint a sas. Hová lett a fiatal, ábrándos deák, ki pajtásaival a haza javára köszöntött és tett titkos fogadásokat; ki remegve csüggött minden jelen, melyből elhivatása közelgését magyarázta; ki magányos óráiban jövője lépcsőit építette, ébren töltött éjtszakákon keresztül tanulva egyebet, mint a mit tanárai számon kértek tőle; ki istent érzett magában, melynek engedelmeskedni tartozik akkor is, mikor áldozatokat követel tőle?! Engedelmeskedett; de egyben csalódott: az az isten sohasem követel nemtelen áldozatokat. Hol van ma ez az ábrándos fiu? Kereshetitek széles e világon és nem fogjátok megtalálni sehol. De hány, oh hány ilyen ábrándos fiut, kit nagy kék szemeivel könyve fölé hajolni, vagy szerelmes levelet irni, vagy örök barátságra kezet fogni, vagy egy rejtegetett lobogót csókoln láttatok egykor, — hányat kereshettek az élet nagy vásárában, a pénz után futkosók, a gazdag feleség szeszélyei alatt görnyedezők, a könnyüvérü élősdiek, a lelkiismeretes hivatalnokok seregében és hányat fogtok közülök megtalálni?! Hol van hát, hova lett Kálozdy Béla? Mig a kocsi körül zizegnek, suttognak az ágak, melyek örökké büszkék fognak maradni rá, hogy egy győzelmes honvédsereg az ő leveleikkel ékesíté csákóit; míg a madár panaszosan énekli, hogy mindent, mindent elfelejtett, a mit egykor tőle tanult: ő félreszegett nyakkal alszik kocsijában és zavaros álmai-

ban egy szép, sugár, barna alak ingerkedik vele, kit ő nemrég az éj királynéjának nevezett magában.

E szép alak nemcsak Bélát foglalkoztatta, hanem úgyszólván az egész karámosi fiaalságot, melynek tagjaiban szintén megvolt az a hiuság, hogy szivesen hallották, ha a városi pletyka nevüket egy-egy általánosan ismert nőével hozta forgalomba. Az arany ifjuság mindjárt első este szerencséjének tartotta Hollaki Pető direktor úr egész társaságát vacsorára hivni meg, melyről nem hiányzott senki, kivéve a kis Babérosira váró urhölgyet és Ilonát, kit az uton legnagyobb baj ért. A vacsora mellett, melyről az igazgató úgy nyilatkozott, hogy az valóságos «lukullusi dőzsölés» lett volna, könnyen ment az ismerkedés s a tehetősebb tagok, Dacsó Arturral élükön, mindjárt ki is választották a magukét. Muskotai Györgyikének ez este töltötte be szive mélyén régesrég táplált vágyát, mely szerint ellenállhatlan vonzódást érzett egyszer életében szemtül szembe nézni egy valóságos szarvasgombapástétommal. Artur a föld alól is előkerítette volna s a mint Muki letette az asztalra a tálat, melynek tartalmára vonatkozólag Durák Péter és neje többször megesküdtek, hogy az igazi szarvasgombapástétom, Hollaki Pető ur nem állhatta meg, hogy a csodálatos eledelt meg ne forgassa és ismételve fel ne kiáltson: — Uraim, ez lukullusi dőzsölés! Falvay Piroska vágyai sokkal szerényebbek és gyakorlatiabbak voltak; ő egy kucséber-kosárra vágyott, melyre nézve, miután Vizaknai Gyuri tiz-

szer egymásután hiába próbált volna szerencsét, a direktor odaütvén hegyes keselyü-orrát, nem mulasztotta el megjegyezni, hogy: — Honfitársam, ön a szerencsének kiválasztott kegyencze, mert jegyezze meg szive mélyén: a jós jelek sohasem csalnak! Piroska elpirult s Gyuri felbuzdultában kifizette a kosár árát, melyből Kálmánka úgy teletömte magát fügével, hogy egyszerre csak elállt a lélekzete, elkékült s csak miután anyja, az utolérhetetlen szende, egész erejét megfeszítve kezdte volna hátba bufálni, tért ismét annyira magához, hogy érthető szóval ki tudta fejezni, miszerint most már datolyával óhajtana kisérletet tenni. Mátéfi ur mellé a direktorné jutott, kinek lovagja a megviselt arcz mosolyának fénye alatt annyira megfeledkezett élete szomoru körülményeiről, hogy Mukinak félszemével csipve intett egyet. A hollandi pinczér azonban nem emlékezvén, hogy az ő idejében efféle történt volna, sehogysem értette el az intést, míg Mátéfi ur némi habozás után ki nem jelentette, hogy puncsot óhajt. Bige Géza is bemutatta magát a társaságnak s miután Hollaki ur e szavakkal rázta volna meg kezét: — Légy üdvöz üldözött testvérem a muzsákban! — kritikusi szemei azonnal felfedeztek egy kis drámai tehetséget, kinek kék szemei, hosszu szempillái és sok kopott piros szalagja volt. Néhány jelentéktelenebb szőke és barna szintén megtalálta a magáét s a közeledés annyira ment, hogy egy piros-pozsgás kisasszony, kit a direktor könnyen megfogható okokból szivesen alkalmazott férfisze-

repekre, egyszerre a legélesebben felsikoltott. E feltünő sikoly különben úgy magyaráztatott, hogy a masinakészítő Fekete uj találmányu gyufatartóját mutatván be neki, ez a piros-pozsgás kis ujjat ugy oda találta csiptetni, hogy az áldozatot csak Tuzok Szaniszló ur volt képes megszabadítani, illetőleg visszaadni müvészi pályájának. Mindent összevéve azonban, a vacsora fényesen sikerült, az arany ifjuság minden tagját jövőre a legszebb reményekkel kecsegtette, s Hollaki Pető ur, mikor piszkos fehér sálját nyaka körül tekergette, méltán kiáltott fel: — Úgy látom én, uraim, hogy mi a vészektől hányatott óczeánról egy megvihatatlan kikötőbe jutottunk! Muki, az én vacsorámhoz számíts még egy pohár sziverősítőt és mindjárt hozd is el magaddal. Uraim, holnap: *Miczbán és fiai!*

Bármily szép remények szövettek, szarvasgomba-pástétomok, puncsok rendeltettek, narancsok, fügék és datolyák nyerettek is ez este, a következő napok mindazonáltal sokat összeromboltak az édes számitásokból. Megjelent Ilona. És jóllehet Muskotai Györgyikének a legfinomabb izlése és legcsengőbb hangja, Falvay Piroskának a legszerényebb vágyai és legapróbb lábai, az utolérhetetlen szendének legellenálhatatlanabb mosolya, a piros-pozsgás kisasszonynak férfiszerepekre legalkalmasabb formái, az új drámai tehetségnek legselymesebb szempillái voltak, mindez azonban elhomályosodott ama bájos, hódító, fejedelmi jelenség előtt. Sötét hajának illatos erdejében eltévedt, szemeinek suga-

raiban megvakult az egész fiatalság. A mint Vincze bácsi először meglátta, önkénytelenűl szaladt ki a száján, hogy szeretné látni, van-e ilyen szép leány még egy a világon?! És káromkodott, mint a jégeső, hogy ember még úgy elámítva nem volt, mint ő, mikor az este azt a kiéhezett asszonyságot megvendégelte, kinél hamisabb szemei, hamisabb fogai és hamisabb haja nem igen hiszi hogy lennének valakinek. Vincze bácsinak valamint tegnap esti számlája, úgy mai elragadtatása sem állt egyedül. Tuzok Szaniszló oly óriási éljent kiáltott a hasonlíthatatlan szépségnek, hogy mellette egy érdekes állapotban lévő asszonyság (kinek már-már a legszebb reményei voltak, hogy kicsinye a megcsodált Ilonára fog ütni,) görcsöket kapott s ha el nem távolítják, a legroszabbtól lehete tartani. A fiatalság egytül-egyig megbánta tegnap elhamarkodott szavát és hirtelenében választottjának felmondta a hűséget. Előttük különösen érdekes szinben tüntette fel az új jelenséget a fiatal Mágócsi gróf bizonyos hajótörést szenvedett törekvéseinek hire. Azonnal lakomát rendeltek Durák uramnál a tündér tiszteletére; de Ilona a meghivást, mindnyájuk közös csodálkozására s az utolérhetetlen szendének harsány és mély jelentésű gúnykaczaja közt visszautasította. A színfalak mögött ácsorogva, egyre kérdezgették egymástól, hogy vajjon lehetséges-e ez? Bár e visszautasítás homlokegyenest ellenkezett minden eddigi tapasztalatukkal, kénytelenek voltak elhinni, mert Ilona, czifra szinpadi ruháit belerakosgatván kosarába s az ott ólál-

kodó Miska inas gondjaira bizván, (kinél Kálmánkának nem vala nagyobb bámulója, különösen ha feltette arany színű parókáját s oldalára övezte gyiklesőjét,) haza felé indult. Hasonlóképen ellenállt a szép leány ama kisérleteknek is, melyek szerint néhány fényesebb sikere után a Fekete Sas-beli fiatalság tömegesen és tüntetve hazakisérni óhajtotta. Vincze bácsi biztatta őket, hogy csak ne csüggedjenek; az egész világon nem volt több bevehetetlen vár, csak egy, s azt ő már ezelőtt harmincz esztendővel meghódította; a többi mind lárifári! Az arany ifjúság azonban ez általánosságokban szóló biztatások ellenére sem tudta egy darabig, mihez kezdjen már most.

A töprengés e napjaiban látott világot a *Karámosi biradó* hasábjain B. G. aláírással a következő kis költemény:

VÁR ÉS SZIV.

A női szív más, mint a vár,
Mely egy vitéznek — vívja bár
Száz évig, — kaput sohse tár
De hogyha jő ezer csatár
Mindjárt megesik benn a kár.
A nőszív ellen mint madár,
Szívekhez szóló kis dalár,
Mely erdőkön magába jár:
Úgy indulj s — leppattan a zár,
Választottad repesve vár.

A rövidke dal, melynek új és eredeti életbölcsészeti csattanójára a költő-szerkesztő méltán volt

büszke, nem merült el a hatástalanságnak ama mély tengerébe, melynek fenekén kétszáz és néhány testvére várakozott rá. Miután a szerző az illető számból kiosztogatta volna a megkivántató mennyiségű tiszteletpéldányokat, melyek után az iszonyúan befont könyvnyomtató minden héten sírva nézett, a kevés eredeti eszmével dicsekvő Gál Andris meglepetve kiáltott fel: — Biz ez igaz lehet; már ezután csak a magam kezére dolgozom én is Ilonánál! Az eszme hatott s a tömeges megrohanások abban maradtak.

Dacsó Artur azonban egy esős, viharos este a Fekete Sas kis hátulsó ajtajánál nagy titokban leskelődött a leglengébb lépések után s nagy hévvel ajánlotta föl odaállított hintaját, úgy fejezvén ki magát, hogy: végtelenül boldog lenne, ha a kisasszonyt lakására ragadhatná s így némileg helyrehozhatná az idő udvariatlanságát. Jóllehet azonban, nagyobb dísz kedveért mind a kocsis, mind az inas vörös posztó sapkájáról az udvariatlan idő ellenére le volt húzva a viaszos vászon; jóllehet Miska egy élénk nyikkanással már ki is fejezte örömét, hogy a kosárral majd ő is felkap a bakra: Ilona igen szépen megköszönte a szivességet és kifeszített esernyőjével a hulló esőben megindult gyalog. Artur azonnal kiadván személyzetének a parancsot, hogy a viaszos vászon újból felhuzandó sapkáikra, ez este nagy bankót dobott Kóficznak, csupa szomorú nótákat huzatott és új terveken törte fejét. Másnap egy drága karpereczet vásárolt, melynek értékét Vizaknay Gyuri utóbb két-

háromszáz pengőre tette, s tekintve, hogy az ékszer közepén egy nagy zafir ragyogott, e körül meg számtalan kisebb rubin fényeskedett, lódítása ez alkalommal még szerénynek mondható. De a rubintos karperecz sem járt különben, mint a mult esti udvariasság; az inas, kinek sapkája ez alkalommal szinte lehető tüzesen vöröslött, a levéllel együtt visszahozta. Erre már egy Arturnál kevésbbé híres gavallér is haragra lobbant volna: s nincs rajta semmi csodálnivaló, ha aznap este már — egész tüntetéssel — Muskotai Györgyikét szállította haza híres hintaján s a két vagy háromszáz pengős karpereczet az ő csuklóira szánta, melyek egy már említett ünnepélyes alkalommal törvényes birtokába is jutottak a zafirnak és rubintoknak. A zsák e szerint megtalálta foltját; de úgy látszott, a kaland hagyott egy kis tövist Artur lelkében, mert ha Ilona szóba került, mindíg elborította arczát a vér s egyszerre az elkeseredés hetykesége csendült meg hangjában.

A többiek ostromgépei nem voltak olyan fényesek, mint a vásznatlan sapkáju huszár és a két-háromszáz pengős karperecz. Gencsy Laczi, kinek otthonát a kétely eloszlathatatlan homálya takarta, válogatott virágokat küldött «családi parkjából.» Fekete Mihály egy saját találmányu kesztyűhuzóval kedveskedett, melylyel azonban, mint levelében megjegyezte, kissé «óvatosan» kell bánni. Gál Andris tömérdek koszorút vásárolt, tömérdek szallagot kötözött rájok és tömérdek csizmadia-inast vitt föl a kakasülőre, kiknek kipróbált torkuk és

tenyerük volt. Bige Géza kedveskedései teljesen a szerencsétlen könyvnyomtató rovására mentek, miután e kiváló képességű fiatal ember az erdők magányos daláráról való gondolatát egészen komolyan vette és ha a *Karámosi hiradót* zöld erdőnek képzeljük, úgy ez erdő valamennyi lombja zengett szívekhez szóló daloktól. Bizonyos tekintetben ilyen módon próbálkozott a sanyarú vagyoni viszonyok közt élő Mátéfi Rudi is, ki családi gitárjával éjjelenként meg-megjelent a megyercsi utczai tündérlak előtt mindaddig, míg egy lantos tisztelgése alkalmával az ablakból valami vasorrú bába nyakon nem öntötte. Vincze bácsinak többi, meg nem nevezett fia is (finom urak és goromba ripőkök) mind sürgölődött egygyel-mással a körűlrajongott szépség lábainál, Minthogy ez utóbb elsorolt kedveskedések kevésbbé voltak tüntetők, zajosak, (noha a keztyűhúzó a kellő óvatosság elmulasztása mellett rettentőket szokott csattani,) költségesek és kihívók, nem is vonták magok után a bukást oly gyorsan, mint Artur vörös sapkái és ékszer-doboza. Ilona itt-ott: az angol kertben, az utczán, a szinházban szivesen szóba állt velök; ha nem voltak nagy csapatban, meg is engedte, hogy elkisérjék; királynéi tekintetét jó kedvvel nyugtatta gárdáján s egyiknek-másiknak olykor egy-egy fenséges mosoly, vagy leereszkedő kézszorítás is jutott; de a tündérlak kis szobája, bármilyen hangos, vagy akármilyen gyöngéd kopogtatásra soha senki előtt nem nyílt meg.

Nem volt e szerint mást mit tenni, ha az imádók minden áron közelébe óhajtottak férkőzni, mint a csizmadia-műhelyen keresztűl próbálni szerencsét. Ha valakinek kedvese ablaka alatt árul egy virágárus leány, bizonyára nem fog másutt venni bokrétát. Szikra István uram lett egyszerre a legkeresettebb csizmadia a városban. Míg eddigelé inkább csak válogatós és fillérkedő paraszt-emberek számára varrott nagy idomtalan, hájra szomjazó bőr-ladikokat, most egyszerre a legeslegfinomabb munkával árasztották el. Minden valamire való gavallér hozzá járt csizmát szabatni, tudakozódni, kérdezősködni s valóban egy kis időre úgy látszott, mintha Rácz Mihály csillaga végképen hanyatlóban lenne. Még Vincze bácsi is odavetődött s hosszan magyarázván, hogy azt a tömérdek fiatal embert mind egy szálig ő utasította ide, a miért is nem hiszi, hogy nála valaki nagyobb elismerést érdemeljen a világon; egyelőre azonban csak egy pár kordován csizmára lenne szüksége. Szikra uram sugárzott a boldogságtól s már-már azon járatta eszét, hogy a télre bizonyosan fénymázas bőrre is szüksége lesz. Két legényt tartott s a Miska gyerek mellékes művészi foglalkozása mellett nem győzött elegendő fonalat szurkolni. E hirtelen szerencse, melynek okaira nézve a keresett majszter különben nem volt kétségben, végzetesen döntött az 1. és 2. számmal jelölt Szikrácskák jövő sorsa felett is. Apjok, ki eddig kezük letörésével fenyegetőzött, ha egy gyönge pillanatukban eszükbe jutna csizmadiákká képeztetni magukat, egyszerre megváltoztatta véle-

ményét s fenyegetéseinek kegyetlen végrehajtását arra az esetre igérte, ha hütlenek lennének atyáik mesterségéhez. Diadaltól ragyogó arczczal emlegette, hogy: ime, minő csodálatos eredménye van a művészetnek és milyen szerencsét hozott házukra az a dicső fehérszemély, ki az este is «keserű könyvhullatásra» ragadta az egész publikumot. A zöld szemű sárkány azonban egyet toppantott, megránczigálta Miska üstökét, (kit a kosárhordozásnál fogva bűnrészesnek tartott) s hátba ütvén a 3 és 4-et, így felelt: — Azt mondom én te neked, ember, hogy ebül gyült pénz, ebül vész el és még ha sokat csavarogsz, előbb-utóbb áristomba kerülsz és mindnyájan elmehetünk koldulni és én, ha lehetséges volna, boldogult első uramat tíz körmömmel is kikaparnám síri földjéből és meg vannak számlálva a napok, a meddig én ezt a komédiás fehérszemélyt itt a háznál megtűröm.

Akármilyen kevéssé szokott rendszerint előrelátó lenni a szenvedély, a bekövetkezett körülmények egymásután igazat szolgáltattak a majszternének. A megrendelők serege lassan-lassan kezdett elmaradozni. A fiatalok kezdtek meggyőződni róla, hogy a fenséges mosolyok és leereszkedő kézszorítások ellenére minden igyekezetük hiábavaló. Rájok sem vár semmi egyéb, mint a mi Rábaváron az ifjú Mágócsi gróffal, itt Karámoson pedig Dacsó Arturral történt. Ilona valóságos kőszent, kinek nincsen szíve. És minden további lépés: új meg új csizma-rendelések, bokréták a családi parkból, keztyűhúzók, kakasülői dijjak dús fi-

zetése, érzelmes költemények, rezgő hangú gitár, mind mind hiábavaló! Miután ekként számot vetettek volna multtal és jövővel, legczélszerűbbnek találták Artur példáját követni s első választottaiktól megkérdeni, hogy: «mi lenne, ha visszatérne a régi istenasszony s az elváltakat összehajtaná újra érczigába?» Muskotay Györgyikénél nem voltak kegyetlenebbek sem Falvay Piroska, sem az utolérhetetlen szende, sem a férfiszerepekre különösen alkalmas piros-pozsgás kisasszony, sem a hosszú pilláju drámai tehetség, sem ama bizonyos szőkék és barnák. Ekkép Ilona egyszerre magára hagyatott.

Így álltak a dolgok azon a késő estén, melyen újra együtt ült az arany ifjúság a Fekete Sas kis külön éttermében, hol egy vidéki tag: a sokat járt-kelt Ivánfi Gyula báró, ki tehetségeire nézve még szerény és boldog bátyjának is mögötte maradt, születésenapját tartotta. Muki kölcsön vett pitykés zekéjében oly kevéssé illett be hollandi mintának, mint még alig valaha s Durák Péter legalázatosabb mosolyával forgolódott az ünnepelt fiatal úr és Vincze bácsi körül. A czigány húzta s a neszmélyis, somlais, pezsgős palaczkok olvasatlan sora és velük a felköszöntések árja már régen megindúlt; Vincze úr legalább egy tuczat egészen páratlan dolgot hozott elő s Gál András nagy kaczagás közt már a harmadik tizest gyömöszölte be Kóficz hegedűjének száján. A milyen bőven folyt a bor, olyan gyorsan röpült az idő. A nagy ingás óra, melyet a gazda bizonyítása sze-

rint havonkint csak egyszer kellett felhúzni, éjfélt mutatott s a legkicsapongóbb vidámság ölelgette puha, meleg karjaival a mulató czimborákat. Kóficz legmesteribb és fájdalmasabb fogásait túlrikoltotta egy-egy rekedt torok s az ifjú szemek és szívek olyan tűzben égtek, melyben az élet minden kételye, a multnak minden fájó emléke, a bölcsességnek minden meggondolása felolvadt. A lárma, ölelkezés, ember-szólás, élczek, nóták annál fesztelenebbekké lettek, minél inkább gyérült a társaság a nagy, külső szobában, melynek ajtaja a czigány kedvéért tárva volt. Végre rajtuk kivül a vendégek mind eltávoztak s vagy a jó magyar vért dicsérve, vagy a késő muzsika ellen zugolódva hazafelé baktattak, vagy épen ágyukban horkoltak. Csak egy vékony és kopott alak (azt mondták, szinész) ült makacsul az ajtó mellett s vetett be a mulatókra mérges pillantásokat.

Béla ez este csöppet sem volt jobb a többinél; ajkai csakugy hahotáztak, arcza csakugy tüzelt, szemei csakugy révedeztek, nyakkendője csakugy kioldozódott s öklei csakugy verték az asztalt. Mindebben természetesen rendkivüli öröme telt Vincze bácsinak, ki figyelemmel kisérvén egyébkor nem ritkán el-elfanyarodó arczát, valamit nyugtalanul kereső szemeit, hátrakapkodott fejét, (mintha mindig állna valaki a háta megett,) el-elhallgató szavát és megrettenő kifejezését: már-már kétkedni kezdett benne, hogy méltó utódja ama páratlan öregnek. Ez az éjtszaka azonban tökéletesen megvigasztalta, jóllehet Béla jókedvének rózsaszín

fátyla alól most is vetett egynéhány fürkésző pillantást a vékony muzsa-papra. Könyökére dülve nézegetett feléje. — Nem az, nem az, — gondolá. Szemei sokkal világosabbak voltak, haja meg sötétebb s szoronkodó, örökös panaszra álló arcza, hol vette volna e vad kifejezést?! Nem, nem lehet az.

Béla töprengései közben az ünnepelt báró kinyilatkoztatta, hogy beszédet kivánna tartani. Tuzok Szaniszló az óhajtást parancsnak vevén, azonnal rendelkezésére bocsátotta vállaknak nevezett bástyafokait, melyek segítségével a szónok fölemelkedvén s a körülményekhez képest megkettőzvén szokott homályos beszédmodorát, így kezdé:

— Izé ... fiuk! Én láttam izében egy izé... hogy is mondjam csak? Igenis, egy izét... egy képet. Egy holt ember volt lefestve rajta, ki a míg élt, rémítő fukar volt, mint az én izém... a bátyám. Mikor aztán meghalt, hát felbontották.

— Pompás! — tört ki a hazátlan Gencsy Laczi, kinek visszatarthatatlan lelkesedése azonban a legroszabb hatással volt a már-már kerékvágásba csapó szónokra, ki gondolatmenetében egyszerre megzavartatván, újra a legsűrübb homályban kezdett tévelyegni.

— Ne izélj közbe, Laczi. Hát izé...felbontották és... hogy is mondjam csak? Igenis, a szíve helyett egy izét... egy darab követ vettek ki belőle és azt most is mutogatják. (Itt már a diadal örömével kezdett mosolyogni, de mint látni fogjuk, nagyon korán, mert a folytatása így hangzott:) Legyünk izék... nagylelküek fiuk és miután...

hogy is hívják csak? Igenis, miután Vándor Ilona szíve helyett is egy ilyen izét találnának, hát... hát... miután... izé... na...

— Ilona egészségére! Az ő egészségére! A bevehetetlen várért! A márványszűzért! — kiáltozott és koczintott a fiatalság, megszabadítván az ünnepeltet amaz áthatatlan sötétségtől, melybe utolsó szavaival mélyedt. Béla is ivott; mintha vállára ütött volna láthatatlan kisérője, a «köd előttem — köd utánam» czimbora; ragyogó szemei előtt meg újra felmerült a bájos alak, mely a meghódíthatatlanság csábjával régen ingerelte. A zaj egy kissé csillapulván, Vincze bácsi büszkén vágott az asztalra.

— Megmondtam már, fiuk hogy mihasznák vagytok és egyiktek se tud a csizióhoz. Te se Artur, te se Gyuri, te se, te se. Egyetlenegy márványszűz élt csak a világon és az Angelika volt, kihez hasonló nőszemély még nem játszott komédiát. Hej, fiúk, mikor Angelika Griseldist ábrázolta! (Balkezének kövér mutatóujjával csettentett egyet.) De most már az sincs. Csak én kellettem — és azután nem volt egyetlen egy sem.

— Hiába dicsekszel, öreg ficzkó! — kiáltott Vizaknay Gyuri, felvéve a keztyüt. Itt próbálnád meg a szerencsédet! 'Sz én is ismertem egy gazdag zsidó-leányt Pesten jogászkoromban, a kiről az volt a hír, és igaz is volt, hogy apáczává akart lenni. A mennyi valamirevaló fiatal ember csak volt akkor Rábaváron, mind csapta a levet körülötte.

— Vigyázz, pajtás, vigyázz! Előbb Pestet mondtál, — figyelmeztette a gáncsoskodó Laczi.

Gyuri méregbe jött, és egy rövid percznyi szünet után ráförmedt ellenfelére:

— Hát nincs neked egyéb dolgod, mint hogy engem itt hazugságba keverj? Hát hazudtam én valaha életemben fiuk? Mondjátok ki bátran a szemembe, kaptatok engem eddig hazugságon?

Mély, kínos és nyomasztó csönd lett, melyet Gyuri a maga részére kielégítő bizonyságul elfogadván, így folytatta:

— Nohát! Olyan szemei voltak, mint az egeken ragyogó csillagok és olyan szíve volt, mint a felolvaszthatatlan jeges tenger. Hanem a mint én közelitettem hozzá, úgy fölengedett, hogy mindjárt feleségül is vehettem volna, ha lett volna neki valamije.

— Vigyázz, Gyuri, vigyázz! Most mondtad, hogy gazdag volt.

A hazug lehető nyugalommal adta meg a felvilágosítást:

— Az volt, de mire én megismerkedtem velük, már elszegényedtek. Hanem ismertem én egy másik ilyenforma szép istencsodáját is. Annak már aztán ugyan kijutott az áldásból! Gazdag zsidó leány volt Pesten és erőnek erejével apáczává akart lenni.

— Vigyázz, pajtás! Ebben a pillanatban beszélted, — hahotázott a hontalan kötekedő, jókedvével a legszélesebb körökben viszhangra találván.

— Laczi, azt mondom, ne ingerelj! — rivallt rá a vérig boszantott előadó. Azt mondom, ne ingerelj, mert ha engem valaki felbőszít, akkor

oroszlán lakik bennem. Oroszlán! Inkább állj elő és mondd el, mire mentél a te tündér Ilonáddal? No fiuk, ha hazugságot akartok hallani, most halgassatok!

A gáncsoskodó czimbora előbb egy lenéző mosolylyal felelt. Aztán nem tartotta eltagadhatónak a «családi parkból» került virágok sorsát; hanem szeretné látni, hogy ugyan kicsoda ment, vagy ki megy nála többre. Annak az egészségére emeli föl poharát.

Ittak. Bélát megint vállon ragadta a néma czimbora s egy szédületes és ellenállhatatlan örvényt tárt fel szikrázó, véres, kihevült szemei előtt. Egy pillanat műve volt az egész; ama végzetes pillanatok egyikének műve, melyek nem tartanak tovább, mint az égi villanás s vagy megfoghatatlan és nem sejtett fényt terjesztenek maguk körül, vagy elkápráztatnak és hosszu időre szóló pusztulás forrásai. E pillanat alatt lehatolt Béla lázas tekintete az örvény fenekére. Ragyogó csillagseregtől körülvéve látott egy igézően szép arczot, mély sötétségü fürtökkel, eddig meg nem vítt korlátokkal előtte, a küzdelem izgalmaival, a diadal mámorával s bódulatával. A nevetve összeütött poharak csengésében a Loreley csábító énekét hallotta s maga sem tudta, hogy mint, (oly kevéssé volt már ura magának!) csak elkiáltotta nagy büszkén:

— Az én egészségemre ittatok, fiuk! Mert ha egyikőtöknek nem hajolt, fogadom, hogy az én számitásomat nem húzza egy könnyen keresztül.

A késői éjjeli óra, az olvasatlan ugyan, de megszámlálhatatlan üres palaczk, a sikoltozó hegedűszó ellenére, (melyek közt igen ritkán látszik valami kivihetetlennek, csodálatosnak és hihetetlennek,) a víg társaság asztalának kellős közepére nem közönséges meglepetés volt e szavakkal odadobva. Az egyik szája nyitva maradt rá bámultában, a másik ajkán feledte kiivott poharát, a harmadik szemeit meresztette tágra, a negyedik metsző s szünni nem akaró hahotába tört. Vincze bácsi az ámulat első percze után méltóságosan emelkedett fel ültéből és Béla vállát megveregetvén, ily lelkesedett szavakra fakadt:

— Ember vagy a talpadon, öcsém! Ehhez fogható ficzkót mutassatok nekem, ha tudtok! A páratlan öreg feltámadt. (A vén korhely e szavaknál könnyeket, valóságos könnyeket morzsolt szét szemeiben és kiterjesztette karjait.) Ide, Béla, hadd avatlak fel egy sokat tapasztalt ajak csókjával! Meglásd, még szerencsét hoz.

Mig Béla a félszázados vörös mellény fullasztó szomszédságában nyögött, a többiek nyelve is megeredt és sorra újrázták a derék áldomást. Csak a biborszinre vált Dacsó Artur szegezte Bélára szemeit, merőn, hunyorítás nélkül, egyenesen és komoran, mint az ugrásra készülő tigris. Egyszer csak — a mint a vörös mellény nagy nehezen elbocsátotta áldozatát — tömött tárczáját e szavakkal vágta az asztalra, melyen a legszeszélyesebben kigondolt tó- és csatorna-rendszerek valának tanulmányozhatók:

— Itt van, Béla! Ha szavadnak akarsz állni, dobd oda mellé a magadét és azután próbálj szerencsét. Adok egy hónapot; elég annyi?

Béla egy kissé zavarba jőve rázkódott össze. De ez csak egy szempillantásig tartott. (Ennyi idő tökéletesen elég volt arra, hogy láthatatlan tanácsadója a fülébe sugja: Egy víg hónap, fiu! Gondold meg jól, mennyit ér neked egy vigan töltött hónap!?) Azután hatalmába kerítė arczát az az elbizakodott, megvető, reménytelen mosoly, melyet évek óta egyedül ismert. Zsebébe nyult, kivette tárczáját ő is s a másik mellé dobta.

— Áll a fogadás — mondá.

A czimborák mind felugráltak az asztal körül, hogy ki messe el a páratlan fogadást, (Artur úgy megszorította Béla kezét, hogy ez majd felszisszent), melyet Vincze bácsi epokhálisnak nevezett a hanyatlani indult magyar gavallérság történetében.

— Ez aztán valami, fiuk! Hol találtok ehhez fogható lelkesedést? — kiabált a vén legény. Te sokat láttál már Gyula, hát mondd meg, láttál-e ennél a fölbuzdulásnál felségesebb valamit?

Az ünnepeltnek akadozó nyelve már csak a legnagyobb erőfeszítéssel volt képes egy kis jelentéktelen szolgálatot teljesíteni, mely mindössze is ennyiből állt:

— De ott izében... iszen ti közületek senki sem volt még izében... hát hogy mertek itt izélni?

Vincze úr megvető pillantást vetvén az est el-

ázott hősére, jobbját felemelte s egy keresztet intett feléje, mely annyit szokott jelenteni, hogy: már ennek mára vége. Azután nagy kezeit rátette az asztalon fekvő bőr tárczákra és borizü, rekedt hangján tovább lelkesedett:

— Mondjátok még, hogy én nem tudom megválasztani barátaimat?! (Soha senki nem mondta eddig, a ki ismerte.) Mondjátok, hogy akad még egyetlenegy ilyen kompánia a hazában?! Jer, jer ide Artur te is a keblemre! A fogadás áll. El ne felejtsétek: ma október 30-ika van és mához egy hónapra november 20-ika lesz. Vagy akarom mondani: november 30-ika. Nem volt ilyen október azóta fiuk, hogy a kiterjesztett erősség megteremtetett! Ilyen nem volt.

Itt egy kis időre gondolatokba mélyedt az öreg korhely, még pedig nem azon, hogy csakugyan október hónapban teremtetett-e a kiterjesztett erősség, a mi legalább is kétes, hanem egész más plánum villant meg az agyában.

— Artur, — mondá — tudod-e, mennyi van a bugyillárisodban?

— Nem vagyok én zsidó, hogy pénzt olvassak, — felelt méltatlankodó visszautasítással a kérdezett. Ha kiürül, megtömöm.

— Az igaz, hogy neked csak úri tempóid vannak, — nevetett Vincze. Persze, hogy úgy van. Ha kiürül, megtömöd! Hát te tudod-e Béla?

— Olvasd meg bátyám, ha tudni akarod.

A korhely-mester ravasz baráti intésre emelte mutató-ujját s hamis, vörös szemei úgy elkezdtek

villogni a két egybehangzó válaszra, mintha csak sziporkáztak volna.

— Nem, — riadt föl, hatalmas markaiba rejtve a tárczákat, — a világért sem olvasom. Igazi gavallér nem adja arra a fejét soha. Nem olvasom; ti látatlanba fogadtatok. Hanem őrizetem alá fogom venni a pénzeteket. És becsületemre mondom nektek, hogy pénz még úgy megőrizve nem volt halandó ember által, mint a tietek lesz én általam. De nem olvasunk meg semmit! A ki megnyeri, annak én ezen a helyen november 30-án kezébe fogom szolgáltatni. Nézzétek csak: horkolt-e valaha ember fia ilyen szörnyen, mint ez a mihaszna báró!?

A sovány, komor alak, ki egész eddig sötétben üldögélt a külső szobában és figyelemmel kisért minden szót, egyszerre eltünt. A hold fehér világa megsápasztotta ugyan beesett arczának lobogó tüzét; de az éjjeli csend annál borzasztóbban visszhangozta fuldokló kaczagását, mintha maga is gyönyörködnék benne s amaz emberek módjára, kik a mástól hallott jó élczeket szeretik ismételgetni, újra meg újra utána mondogatná.

— Nem ismertél rám, Béla? — beszélt csukló nevetés közben. Nem ismert rám! Még annyi lelkiismerete sincs, mint a kutyának, melynek összevaczog a foga, mikor megmart ellenségét megpillantja! De rám fogsz ismerni, nyomorult, keservesen fogsz rám ismerni, mielőtt őt érintenéd! Még ezt is, ezt is! Hát az egész világ szépségére és ártatlanságára éhes vagy? Hát azt hiszed, hitvány

A mint a néma, kihalt utczákon bolyongott . . .

pénzeddel mindent megvásárolhatsz? De mit lármázok én itt az éjtszakában, mint a bolond, mikor háladatosnak kellene lennem irántad!? Mert te fogod fölnyitni Ilona szemeit valósággal, hogy nektek nagyuraknak, kiknek kezére vágyik, csak teste kell és semmi más; hogy ti csupán a sötétben akarjátok birni és künn a világosságon soha sem fogjátok ismerni őt; hogy csókjaitok nem kastélyokban, hanem kórházban fogják megvetni halálos ágyát! Te fogod mindezt megmagyarázni neki és te veted meg végre az én nászágyamat. Hahaha!

Mindezt sokszor elmondta, a mint a néma, kihalt utczákon bolyongott. Elkeseredett, durva, szilaj szivében, mely régesrégtől boszut rejtegetett és készített testvére gyilkosának, bősz, kaczagó kín tombolt, hogy oltárképére megalkudtak s az neki, épen neki jutott. Oly rongyos és tehetetlen koldus volt ahhoz képest! Nem volt testében ideg, mely ne reszketett volna e hideg őszi éjtszakán égő gyűlölettől, féktelen szerelemtől, kitörő szégyentől és maga ellen intézett vad szemrehányásoktól. Majd őrült remények, majd bukásának borzongató sejtelme futották át egész valóját, mig az elhagyatott, sötét házak csöndes sorai mellett kóválygott. Sokszor elment és sokszor megállt a Szikra István házának ablaka alatt. Úgy tetszett, mintha a hold mindenüvé beható sugarai áttörték volna a vékony foszlányos fehér függönyöket s ezeken belül a tündérvilágból mutattak volna képet az ablak alatt ácsorgó komédiásnak. Egy alvó királynét, kinek

keble nyugodtan piheg, mig ágyát rémalakok: vigyorgó törpék, lólábu ördögök és tánczoló manók kiterjesztett karokkal veszik körül. Pedig lázas fejét a falhoz támasztva semmit, semmit nem látott egyebet a göröngyös, hideg, fekete földnél. Bámult, mig a bakter galléron nem fogta és rá nem mordult:

— Ha felöntöttünk a garatra, jobb lenne ám odahaza az ágyban nyujtózkodni, mint a más becsületes ember háza előtt!

Miklós (mert ő volt az éjjeli csavargó) nagy, értetlen szemeket meresztett a dárdás emberre s egy szó felelet nélkül tovább indult. Alig ment azonban egy-két lépést, az utcza tulsó végéről egy kurjogató csoportot látott és hallott közeledni. Meghuzta magát egy gémes kut mellé. A víg sereg széles jókedvvel közeledett s a lármában, melylyel az egész megyercsi utczát fölverte, bőven volt része mindegyik tagjának. Mig az ébredő kutyák szörnyű ugatással köszöntötték őket és ostromolták két oldalt az utczaajtókat, egy recsegő hang különösen kivált a zsivajból:

— Mutassatok nekem ilyen gavallérokat, mint mi vagyunk! Kóficz, tégy ki magadért, mert olyan urral van dolgod, a ki szinaranyból csináltathatna hegedüt az egész pereputtyodnak! Na fiuk, halt! Itt volnánk.

A Szikráék háza előtt álltak meg s Kóficz olyan mély érzéssel rántotta rá a Cserebogarat, a minő csak két szál hurjától kitelt. A megfélemlített kutyák iszonyú vonítással kisérték a nótát,

melybe a tisztelkedők a legkeservesebb hangon beleénekeltek, mig a tulsó oldalon a bakter, dárdájára támaszkodva, rendkivüli gyönyörüséggel hallgatta az egészet.

Miklós a kút mögött dühösen rázta ökleit feléjök.

— Csak kurjogassatok, muzsikáltassatok — mondá — hogy siketüljön meg bele az egész utcza! Bolondok, eszeveszettek vagytok egytül egyig, ha nem tudjátok, hogy minden hangotok engem emel előtte és engem fog czélhoz vezetni! Csak szórd a pénzedet és ordíts, Kálozdy Béla; a te szégyened és az én boszum közeledik! Már fogy a rovásom s a számadás napja hamarabb itt lesz, mint várnád!

XV. FEJEZET.

Liber amorum.

Hajnallott. És a Szikra-féle kerítésre támaszkodva, harsány szavával tegnap este óta már ötödször énekelte el legelső versét a bakter:

Hallja minden háznak ura:
Tizet ütött már az óra!
Lefekhettek nyugovóra!
A tűzre jól vigyázzatok,
Veszedelmet ne csináljatok!
Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus!

És Szikra István uram még mindig nincs itthon. Valóban a dárdás emberrel való abbeli állandó

egyezségüket, hogy a megyercsi utczának szürben bandukoló éjjeli órája Szikráné asszonyom ablaka alatt mindaddig tizet ordítozzon, mig a majszter úr haza nem tér, a műpártoló csizmadia — tekintve a keleten jelentkező pitymallatot — még ilyen fenékig nem aknázta ki soha s a bakter el is határozta magában, hogy holnap estére semminémü hitegetések által le nem hagyja magát vétetni lábáról és ha Szikra uram vonakodik a rendes itcze helyett a rendkivüli szolgálatnak megfelelőleg egy rendkivüli pintet fizetni a Mihasznà-nál, holnapután esti tiz órától kezdve reggeli négyet fog kiáltozni a háza előtt. Ezzel szüre alá kapta rettentő fegyverét és haza felé indult a temető sornak.

A másik szerződő fél ezt, fájdalom, nem tehette. Már oly tökéletesen kivirradt, hogy teljes lehetetlenség lett volna tovább is a tiz órás politikát folytatni. Szikráné asszonyom méregtől tajtékozva, kezében egy csomó kóczos hajjal, (mely Miska fejének termékeny talajáról került), 1. és 2-nek ábécés könyveiket, melyek mellé nagy buzgón letelepedtek, egészen más czélra használta, mint a mire azok szerzőjük által elkészíttettek és a helytartó tanács által megjutalmaztattak; 3. 4. és 5-nek olyan reggelit osztogatott, a melyről bizonyosan nem álmodtak s szivesen le is mondtak volna; az egész házat össze-vissza forgatta, dúlt-fúlt és az «embert» mégsem tudta előteremteni. Hosszú és az első öt számra nézve különösen gyötrelmes várakozás után megjelent egy hajdu a városházáról

és meghozta a hírt, hogy Szikra uram az éjjel csendzavarás miatt letartóztattatott. A rettentő hírre a tomboló asszony két oldalt odakapott fodratlan és bodratlan hálófőkötőjéhez s a hiób-hirnök sietett felhasználni ama bizonyos pillanatokat, mig forgott vele a világ. Mire nagy sokára megállt, Szikráné nem látott maga előtt senkit, kitől bővebb fölvilágosítást kaphatott volna a szomorú eseményre vonatkozólag. Nem tudott e szerint semmi egyebet, mint azt, a mi már hetek óta világos volt előtte, hogy egész családi szerencsétlenségének az első szobában lakó komédiásné az oka, ki az «embert» ingyen-bilétekkel a teátromba csalogatván, minden rosszra csábítja. Egy pár rövid pillanat alatt kész volt határozata. A kis 5-öt jobb karjára kapván, balmarkának egy megfeszített fogásával a 3-at és 4-et üstökénél fogva összekapcsolta és irgalmatlanul vonszolta maga után az első szoba ajtajáig, melyet minden illedelem nélkül belökött, és szikrázó szemekkel (melyek hasonlítottak a sziporkázó zöld görögtűzhöz) megállt a küszöbön.

Ilona épen arany szálakat varrott egy vörös selyem ruhához, melyben ma este rettentő átkokat kellend végighallgatnia. A sors azonban úgy intézte a dolgot, hogy az esti előadásból kénytelen legyen már reggel leczkét venni. Az elkeseredett majszterné következő beszéddel kivánt jó reggelt neki:

— Egészségére kivánnám az éjtszakai nyugodalmat a kisasszonynak, ha mindnyájunknak lenne azóta pihenésünk, mióta ide betette a lábát és a

legfeketébb éjtszakában itt muzsikáltatja magát és mindahárom kicsinyemet fölveri, és két itcze tejre volt szükségem, mig megint el birtam őket altatni — és . . .

— De asszonyom, — szólt közbe varrását ölébe ejtve Ilona. Az övéhez hasonló gyönge kéznek azonban nem sikerülhet ilyen áradatot feltartóztatni.

— Kikérem magamnak kisasszony, — folytatta a furia, miközben a 4. szabadulási kisérleteket tett az önmegadó 3. mellől, mi Szikránét még nagyobb dühre ingerelte. — Kikérem magamnak és beszédem lenne a kisasszonynyal, mert én minden embert meg szoktam becsülni, hanem egy órát sem türhetem tovább a házamnál. (Lélegzetet vesz.) Az még semmi, hogy a kicsinyeimet éjtszakának idején fölverik, mintha csak korcsmában laknának és maguk is bizonyíthatják. Hát aludtatok-e az éjjel, te mamlasz?

— Nem aludtunk, nyanya, hanem a muzsikát hallgattuk, — felelt a bátrabbik és ezzel megtévén kötelességüket, mindnyájan szabadon bocsáttattak s oly távolságban foglaltak, fejöket tapogatva, állást, a hol némileg biztonságban érezhették magukat.

— Az még mind semmi, — zakatolt tovább Szikráné asszonyom utolérhetetlen tökélyü beszélő gépe, — az még mind semmi, noha én ilyet sem láttam még jóravaló háznál; de tudja meg az ifjasszony vagy kisasszony, vagy magam sem tudom, minek mondjam, hogy épen e minutumban

járt itt a városházától egy hajdu. (Lélegzik.) És tudja meg, hogy az uram csendháborítás miatt be lett csukva az áristomba és ennek senki más oka nincs a kisasszonyon kivül, mert én soha semmiféle rosszra nem csábítottam és bizonyságom lehet boldogult első uram, a ki mind e mai napig soha csöndet nem háborított (könnyü annak odakünn!) és kivéve egyetlenegyszer, mikor a fejét beverték, soha törvény elé nem került. És ha van lelke a kisasszonynak, hogyan tudott egy becsületes embert ennyire behálózni és eddigelé nem is volt benne egyéb hiba, mint hogy igen drága bőröket szokott vásárolni. (Fuj.) Már most csak a mindentudó isten tudja, hogy mit vétett és az is meglehet, hogy embert ölt, mert a Rácz Mihályra mindig fente a fogát és felakasztják érte és elliczitálják a házunkat, pedig boldogult első uramnak is van benne ötszáz forintja és ki is kaparnám én őtet, ha lehetne, tiz körmömmel a siri földjéből.

A zajos jelenet, mely félig a konyhában történt (ennek küszöbén foglalt állást Szikráné) már hallgatókat is csábított. A szomszéd udvar kerítésére fölmászott két szolgalegény s onnan hallgatta a lármát, mig a nyitott utczaajtóban a vén Szabóné meg egy sereg gyerek hallgatózott. Növelte a zsivajt, hogy a helyszinén ácsorgó 3. 4. és 5, kikhez időközben 1. és 2. is csatlakozott, hallván, hogy apjukat nem sokára fel fogják akasztani s e szerint temetés lesz a háznál, pokoli jajveszéklésben tört ki, melyet azonban Szikráné asz-

szonyomnak nem került nagy megerőltetésébe túlsivítani.

— Igenis, és a kisasszony lelkén fog száradni, mert ingyen-biléteket adogatott neki és nem szűnt meg a teátromba csalogatni. Én sohasem voltam a teátromban és nem is akarok soha elmenni és nem tudom, hogy mérnek-e ott bort is, de az uram, mióta a komédiába jár, minden éjjel részegen jön haza. Azért csak pakoljon össze a leányasszony vagy nem tudom minek mondjam, és jobb lesz, ha mindjárt a korcsmába hurczolkodik, mert becsületes háznál sehol sem fogják megszenvedni, és én . . .

E pillanatban az utczaajtóban ácsorgó sihederek egyike elkiáltotta magát:

— Hozzák a Szikra csizmaziát!

A furia e jeladásra minden nagyobb megdöbbenés nélkül, hogy az érkező csendzavarót minél hatásosabban fogadhassa, ismét karjára kapta a háta mögött settenkedő kis 5-öst, ki koránál fogva még nem levén eléggé óvatos, igen közel talált simulni hozzá. A pillanatnyi kinálkozó szünet alatt Ilona, ki haragtól és szégyentől sápadtan fogózott az asztalba, mint már annyiszor, ismét megkisértette szólani:

— Jól van, asszonyom, csak annyi szivességgel legyen irántam. . . .

— Még szivességet mer emlegetni! — borította el a szegény leányt szóáradatával ujolag a csizmadiáné. Még szivességet! Nézze meg az ember! Szivességet most, a mikor épen hozzák lán-

czokra verve miatta az uramat és engem is el fognak vinni bizonyságnak, hogy csakugyan ő volt-e a gyilkosságnak oka és én tőlem semmi legkisebb kiméletet ne várjon a leányasszony vagy . . . mert olyan igazán el fogok beszélni mindent, mintha felséges mennyei birám előtt kellene vallást tennem. Óh uram teremtőm!

Szikra István uram e szavaknál megérkezett; azonban korántsem lánczokba verve. Hanem inkább még mindig keresztbe álló szemekkel, homlokába csüngő hajjal, összecsukló lábakkal, félrevágott süveggel, leszaggatott gombokkal és egy könyörületes szamaritánussal, kinek több része volt hazaérkeztében, mint neki magának. Az utczaajtó előtt már jócskán meggyülekezett a kis csoport fejcsóváló asszonyokból, röhögő legényekből, szájtátó gyerekekből és lábaik alatt befelé furakodó kiváncsi bundás kutyákból. Az érkező gazdának szivesen nyitottak utat abban a reményben, hogy még aztán következik a java. Felesége csakugyan ki is rohant elibe, karján az 5-tel; de azon való kellemetlen meglepetésében, hogy férje lábain nincsenek békók, e megvető szavakkal fordult el tőle:

— Nem ismerlek, ember! — és dühe a szánandó Szikra uram láttára a legmagasabb fokra hágott. A szenvedély sajátságos logikájánál fogva azonban már egy rövid szempillantás mulva úgy látszott, hogy mégis csak ismeri, mert igy támadta meg a szegény, falhoz támasztott csizmadiát:

— Ember, csak ne is szólj, mert én már a leg-

kisebbik gonosz porczikádat is ismerem, a melyik veled együtt most került ki az áristomból és a törvény urai nem tehettek volna nekem nagyobb gyönyörüséget, mintha mindenkorra ott fogtak volna és most, ha jót akarsz, mondd meg nekem, hogy nem a teátrom volt-e mindennek az oka?

A kóterből kikerült szerencsétlen ember teljesen megszontyolodva, szétvetett lábakkal és majdnem könnyező szemekkel támaszkodott a falnak. Régi méltósága és rendíthetetlen nyugodalma oda volt s zavart állapota ellenére is átlátta, hogy ránézve most legjobb politika a teljes megadás és bűnbánat. Azért hát suttogó, szinte siránkozó hangon válaszolt:

— Igazad van, Sára. Neked mindig iga.... iga... igazad van. (Egyet fordult feje a falon.) Mindennek az vala az oka. Az a szörnyüséges szép ária, melyet az utczán is el akartam dallani.

A politika sikeres volt, mert a bősz asszony visszaugrott első áldozatára, ki elrejtett arczczal húzta meg magát kis szobája legbenső sarkában és várt a vihar csillapulására. Mindhiába.

— Azt akarja, ugy-e a leányasszony, vagy minek is mondjam, hogy még egy hétig legyek szives? Nem leszek szives egy minutáig sem és azt mondom, szedje össze a czókmókját és úgy legyek becsületes asszony, a mint itt csak egy óráig is megszenvedem.

— Igazad van, Sára — sóhajtott a csizmadia.

— De asszonyom, ez mégis sok!

— Nem akar tágítani a kisasszony? — dühön-

gött Szikráné. Te Szikra, Miska, Ferkó fogjátok meg azokat a ládákat és hordjátok ki nekem mind, mind, mind az utczára. Egy minutáig sem tűrök itt egy gombostüt sem a komédiából és azt mondom neked Szikra, ha nem akarsz mozdulni....

— Viszem, Sára, viszem — akadozott a csizmadia és nagy támolyogva fülön fogott egy kosarat.

— Uram, — rimánkodott a leány, — legyen könyörülettel. Ön tudja, hogy én nem vagyok semminek az oka és estig el fogok hurczolkodni.

Hiába. A néző közönség nagy gyönyörüségére a ládák és kosarak egymásután vándoroltak ki az utczára. A mulatság, lárma általános volt s két parasztszekér is épen megállt csodájára, mikor egy könnyü uri hintó arra hajtatott. Béla már az utcza szájában kihajolt a csődületre s a hogy a ház elé értek, kikiáltott kocsisának, hogy álljon meg. Leugrott, félrelökdöste az ácsorgókat s besietett az udvarra, hol Szikra uram egy könnyü táska terhe alatt elvesztette az egyensulyt és hanyatt terült.

— Mi történik itt? — kiáltotta az érkezett.

— Kinek mi köze hozzá?! — rikácsolta az asszony, egy kék selyem ruhát dobván föltápászkodó férje karjai közé. — Kinek mi köze? Ki hitta ide az urat? Azért hogy hintón jár, tudja meg, hogy minden kakas úr a maga szemétdombján és ennek a háznak én vagyok az asszonya és ide senkinek sincs jussa az én engedelmem nélkül betenni a lábát. (Lélegzetet vesz.) Te Szikra, nézz

a lábad alá, mert ha még egyszer elvágod magadat, úgy becsuklak a műhelybe, hogy olyan áristomod az éjtszaka sem volt.

Béla csak egy megvető pillantásra méltatva a veszekedő asszonyt, kit férje fölött kivívott győzelme egyre elbizakodottabbá és bőszebbé tett, besietett Ilonához, kinek szobájából Miska épen egy-két régi arczképpel oldalgott kifelé. A lányt könnyek között, kezeit tördelve találta.

— Szóljon, kisasszony, — mondá az ifjú, becsapva maga után a szoba ajtaját s megragadva a színésznő kezeit, — szóljon, miféle durva embertelenség történik itt?

Ilona röviden és szaggatottan elmondott a történtekből annyit, a mennyit maga is tudott s összekulcsolt kezekkel kérte látogatóját, hogy szabadítsa meg a botránytól, mely rá várakozik. Már a szoba kis kerek ablaka előtt is észrevehető volt egy-két vörös pofa, több pár vigyorgó szem és egy rettentő nagy dagadt orr, melyek mind ellenállhatatlan kiváncsisággal behatolni igyekeztek a szobába, mígnem a nagy orr meggondolatlan előretörekvése egy ablaktáblát éles reccsenéssel megpattantván, az egész tömeg egy szempillantás alatt eltünt.

— Legyen nyugton kisasszony, azonnal rendet csinálok s zaj és bámulók nélkül hagyhatja itt e vendégszeretetlen házat, — mondá Béla s egy perczre magára hagyván Ilonát, az udvarra s utczára indult, hol a fölhalmozott kosarak és ládák körül a röhögő, lármázó csoport még mindig ott bámészkodott s részint a majszternének a ház végéről

hallatszó rikácsolásait leste, hol Szikra uramnak kellett harmadszori elbukása után új kóterbe vándorolnia, részint egy kis kinálkozó szerzemény után nézett s Ragadósné szoknyájának ránczai közül oldalt egy-két pántlikának a vége ki is kandikált.

— Takarodtok innen, léhütő mihasznák! — kiáltott rájok szikrázó szemekkel az ifjú s lovagostorát megsuhogtatta. Takarodtok innen, vagy mind becsukatlak benneteket!

— Ohó, ifjuram, — tiltakozott két kövér kofa, — ahhoz még nekünk is lenne egy kis szavunk! Nézze meg az ember; becsukat!

Miután azonban Béla vastag végén kezdte fogni a fenyegetést; a vörös hajú Mikének, ki egy ládából kicsillant, aranynak látszó nyakláncz körül különös előszeretettel babrált, végig húzott a hátán; odaszólt kocsisának, hogy Ragadósnét kötözze meg, mire a vén boszorkány egy szempillantás alatt láthatatlanná tette magát; s a láthatáron két városi hajdú kék liberiája tünt fel: a kiváncsi parasztok lovaik közé csaptak, a vörös Mike az általa igénybe veendő igazságszolgáltatás fennhangú emlegetésével tágított s a többiek is elszéledtek, kivéve a kerítésre mászott két szolgalegényt, kik magas polczukon és vasvillájuk mellett biztosan érezték magokat.

— János, — szólt Béla kocsisának, miután a ház eleje megtisztult, — ezeket a málhákat felrakod s a kisasszonynyal együtt a Fekete Sas-ba viszed. Ott szobát nyittatsz és megvársz engem.

— Úgy lesz, uram, — dörmögött János és hozzálátott a munkához.

— Kisasszony, — jelentette odabenn Béla Ilonának, — minden rendben van. Ha úgy tetszik, foglalja el kocsimat s vegyen ideiglenes szállást a Sasban. Meg fogja engedni, hogy rövid idő mulva hogyléte után tudakozódhassam. Semmit se féljen, kisasszony. Gazdasszonya új áldozatott kapott; férjével van elfoglalva. Isten önnel!

Egy kis félóra mulva Béla a Sas egyik emeleti szobájának ajtaján kopogtatott és belépett. Ama vendéglői szobák egyikében volt, melyeknek rideg barátságtalansága visszataszítja a belépőt. Az ablakfák közti réseken minduntalan beszisszen a szél s egyet-egyet fuj a surolatlan padlón összegyült szemétre. Az üres butorokról sok helyt lepattogzott a fénymáz, leestek a zárak s lyukaikban csakúgy lignek-lógnak a kulcsok. Az ágy, szekrények, a mosdó belső deszkái sárga és szürke szemeikkel mereven bámulnak. A pamlag és székek szennyes vászonnal vannak behuzva; de a por azért megtalálta útját. Az ablakfüggönyök zsinórja elszakadt s az ajtó előtt minden perczben megkondul egyszer, kétszer vagy háromszor egy repedt kolomp és a cselédek durván kiabálnak egymásra. Hideg van; de a fáért külön kell csöngetni kétszer; ha kialszik, megint kétszer és ha mindaddig akarsz csengetni, míg fázni fogsz, akkor mindörökké csöngetned kell, mert e szobában, a másikban, a harmadikban mindig hideg volt, hideg van és hideg lesz, melyen a nap legforróbb sugarai ép úgy nem tudnak segíteni, mint a legizzóbb parázs.

Ilona a kerek asztal mellett ül, melyen egy pár

életunt légy várva várja utolsó óráját, miután a sors még azt a kegyet is megtagadta tőlük, hogy legalább a légy-papiros édes mérgéből szivhatnák a halált. Az új vendég szép fejét karjára hajtotta, melyről végig aláhullott a bő ruhaujj. Még nem nyult hozzá málhájához; minden ott hevert a szoba közepén, mintha huzódoznék itt valamivel közelebbi ismeretséget kötni. A lány nagy, kerek szemeivel, melyekben igen kevés volt a merengő kifejezés, némi bosszuságfélével látszott messze képekbe mélyedni, melyeknek több, bár nem épen gyöngéd szavuk lehetett hozzá, mint e rideg szobának, mely az arczok oly sűrű változását látja, hogy egész elbódultnak és megnémultnak tetszik bele. Ha igaz az, hogy rendesen arra vágyódunk, arról álmodozunk, a mi legtávolabb van tőlünk, úgy amaz igéző, sötét szemek bizonyára az otthon képeit keresték, melytől oly messze jutott. Annak a nagy rozzant háznak siralmas képét, melyben csak az uraskodó koldusbüszkeség tartotta a lelket; mely azóta kótyavetyére került s valószinüleg le is romboltatott; melynek fübenőtte udvarán, esőjárta fedele alatt s megfogyatkozott butoru szobáiban töltötte gyermekkorát. Bár a vén kapitányra minduntalan jártak a zsidók, hogy kidobják a roskadozó épületből; bár apját-anyját sohasem ismerte s csak rokonoknak ette szükös kegyelemkenyerét; bár csikorgó téli napokon sokat dideregtek ott is mind a hárman: a vén kapitány, a puczczos és bölcs néni meg ő; bár az egész élete sokkal keservesebb volt, mint más gyermekeké szokott lenni: istenem, azért

mégis csak otthon volt! Az uzsorások szavuknak szoktak állani s a kapitány és felesége csakugyan nem hunyhatták le szemöket az ősi portán. A könyveket bujó néni tanácsa volt, mikor a nyomoruság keze már utolsókat csavarintott sorsukon, hogy ő színésznővé legyen. Akkor még ott ült két üde arczán a gyermekszépség visszahozhatatlan, rózsás hamva s nagy fekete szemei tapasztalatlan bámészságukban még sokkal szebbek voltak. A vén kapitány nem szívesen egyezett bele; de ez szegény, élete végén abban a mértékben lett egyre szótalanabb, a mint pipájából fogyott a dohány. A néni sokszor elmagyarázta előtte, hogy az meg az a herczeg, ez meg ez a gróf mind színésznőt vett feleségül, kik kastélyokban laktak és négy lovon jártak; hát Ilonát miért ne érhetné ilyen szerencse?! Az urának végtére egészen kifogyott a dohánya s a kis rokonleány isten nevében szélnek eresztetett.

És az örökké vándorló szél vitte tovább, mindig tovább, az ország egyik széléről a másikra. Vitte, vitte és örült, hogy világjáró nagy otthontalanságában ilyen szép útitársra tett szert s eszében sem volt, hogy akármiféle kastélyban is letegye. Mint a madár, mely röptében leggyöngébb tollait, pelyheit hullatja el s csak az erőseket tartja meg, melyekkel fenntarthatja magát a magasban s kormányozhatja légi útját: úgy vesztette el hosszú, pihenéstelen vándorlásán egymásután ama finom pelyheket, melyeknek az életben semmi más hasznát nem veszszük, mint hogy szívünk melegét megőrzik s az idegen világnak sok hideg lehellete ellen

megvédelmezik. A nagy szemű, rózsás arczu, reszkető gyermekből bájos, csábító leány lett, ki már csak erejében gyönyörködött, nem találta magát épen rosszul odafenn s gyakran kedvére volt az izgató játék, melybe a sorssal keveredett. A legnagyobb színészeket ép úgy, mint azokat, kik bálványuknak ismeretlen, az éhenhalás utolsó perczéig kitartó vértanúi voltak, kevés kivétellel azok közt kell keresnünk, kik könyvük mellől az iskolából megszöktek, apjok átkával nem gondoltak s anyjuk könnyeivel sok rossz éjtszakán keresztül álmodtak. Ilona azokkal együtt, kik mintegy véletlenből vagy rendes lépcsőkön át jutnak a deszkákra, nem csüggött pályáján benső, feláldozó szeretettel, melynek semmi czélja a dicsőség megfoghatatlan álmain kivül. Sokszor fogadta közönségének tapsait és koszoruit, melyeket néha meg is érdemelt, kihevült arczczal és dobogó szívvel; de egész lelkében felháborodott, valahányszor egy napot koplalni volt kénytelen. Gyakran egész elcsüggedtnek látszott abbeli nagy csalódásában, hogy a szél, mely nevelőszüleinek már évek óta csak a porával vesződik, még mindig nem tartja kötelességének valami ősi kastély vaskapuját felszakítani előtte, hova fején grófi koronával, csábos vállain hermelines palásttal, hódoló szolganép kettős sora közt tartaná bevonulását. Voltak már gazdag és rangbeli imádói, de ezek közül egy sem volt hajlandó tanúk előtt ismételni esküit; a ki legkomolyabbnak látszott közöttük, a fiatal Mágócsi gróf, az is féltékenyebb volt nevére, mint szerelmes bele. És Ilona nem volt olyan

gyöngéd, ábrándos lélek, hogy akár valami jövőjét veszélyeztető czéltalan szerzlemnek engedje át lelkét, akár mélyebben meghatni engedje magát olyan kutya-hűség által, a milyennel Miklós követte nyomon lépteit. Tükre még szépnek, ellenállhatatlanul szépnek mutatta s mégis oly hosszú és erős ellenállásra talál! Minden bizalmas beszélgetés után, melyet tükrével folytatott, kevesebb oka volt kétkedőnek és több türelmetlennek lennie. Igen jól ismerte czélja elérésének nélkülözhetetlen eszközét is: bizonyos büszke erélylyel taposta a végetlen országutak rögeit; egy-egy útszéli virágért, futó órák muló gyönyöreért meg nem állt, le nem hajlott, el nem bukott; nem akart koczkáztatni soha semmit, hogy a megtántorodásnak még híre se kereshesse föl. Mennyi volt e tartózkodásban erény, mennyi számítás, azt bajos lenne mérlegelni; elég az hozzá, hogy Ernő gróf ostromának eddig ép úgy ellenállt, mint Miklós esdekléseinek. Hasonlított ama délamerikai sziklákhoz, melyeken a legragyogóbb, pompásabb virágok díszlenek a nélkül, hogy valami talajnak nyomát fel lehetne fedezni rajtok; csak sziklák.

A megaláztatás ama perczei, melyeket e reggelen átélt, kétségkivül felzaklatták lelkét; míg egy-két pillanatra megkapta az érzelmesség s gyermekkorának otthonába vezette, addig harag is lobogott benne pályája ellen, elégedetlenség a sors ellen, csalódás nevelő-szülei ellen s egy alak is megjelent előtte, ki egykor mindenesetre vonásról vonásra hasonlított hozzá, de most arcza ránczos, szemei

fénytelenek, termete meggörnyedt, ruhája rongyos, kenyere száraz. Összeborzadt és sápadt képpel tekintett föl vendégére. Béla állt elötte.

— Bocsánat, kisasszony, — mondá az érkezett, kinek fátyolos hangja, beesett, sötét szemei s arczcsontjain az élénk vörösség tanúságot tettek a mult éjtszakáról, — bocsánatot, aggódtam hogyléte felől s magam akartam bizonyságot szerezni, hogy az izgalom nem okozott-e komolyabb bajt?

— Nagyon köszönöm, uram, — szólt kissé erőltetett nyugalommal Ilona s izgatottabban tette hozzá: — de semmi bajom. Nézze, itt van a szerepem ma estére s egész nyugodtan tanulom. Egy fiatal leányt fogok játszani, kit az egész világ szeret. Semmi, semmi bajom, uram. Hanem mondja csak, minő köszönetet vár ön?

— Szót se erről, kisasszony, — mondá Béla, még mindig állva a leány előtt. De mégis, van egy kérésem. Remélhetem-e, hogy teljesíteni fogja?

— Bizom lovagiasságában és igent mondok.

— Nem csalódik, kisasszony. A kérés tulajdonképen egy töredelmes valomáson kezdődik, mely, félek, félszeg helyzetben fog bemutatni önnek. Én nagyon fiatal koromban a múzsáknak is áldoztam és sok-sok rossz verset összeírtam. Van köztük egy drámai költemény is, melynek czíme: *A nemtő.* Ismerőseim, kik azt az előadást rendezik a szükölködők javára, melyre most az egész város készül, levettek lábamról, hogy költeményemet engedjem át a műsorozatnak. Mindig azt hittem, hogy igen kegyetlen kritikusa vagyok magamnak s valamennyi

firkám nem érdemel mást egy lenéző mosolynál; ezt is csak a magam részéről, mert arra épen nem méltó, hogy a más szeme elé kerüljön. De most, hogy egy gyönge percznek, melyben hajdani iskolatársaim egyikével közöltem költeményemet, érzem súlyos következményeit, egyszerre tudatára ébredek egész hiúságomnak. Hatást szeretnék s a hatás eszközeit keresem. Kitalálhatja kérésemet, kisasszony, melylyel a mai kellemetlen események nélkül is fölkerestem volna. Bármilyen kevéssé szokás nők elé legnagyobb gyöngeségeinkkel lépni, megvallom, engem egy kissé izgat e vakmerőség, melylyel önt a nemtő szerepének elszavalására kérem.

— Óh uram, — vágott Béla szavaiba bájos mosolylyal a szinésznő, — valóban nem kivánhatott volna rám nézve kellemesebbet.

— Csak nyugtával a napot, kisasszony, — folytatta az ifju. Verseim hosszúk, nehezek s épen nem gördülékenyek. Azonfelül mondtam már, hogy egyszerre mily nagy mértékben tört ki rajtam a költők közös betegsége: a hiúság. Perczről perczre jobban erőt vesz rajtam. Nemcsak hatást keresek, hanem valósággal féltem művemet. Kérem kisasszony, ne vessen rám ilyen neheztelő szemeket, mert megakadok. Tudja, hogy őrültekkel és költőkkel szemben mindig készen kell tartani egy sereg bocsánatot. Megkapom? Tehát kimondom, a mire készülök. Engedje meg, hogy *A nemtő* betanulásánál segítségére lehessek.

Ilona egypár pillanatig látszólag szórakozottan tekintett ki az ablakon. Így is érezte, mint gyúl

ki erősebb és erősebb tűz Béla szemeiben s visszafordulva, kezet nyujtott neki.

— Legyen. Mikor adja ön az első leczkét?

— Kérem, nem leczkéről van szó, kisasszony, — mondá Béla. Csak egy-egy kis fölvilágosításról, ha valahol tollam eltévesztette volna gondolataim utját. Ennyi az egész. Nehány nap mulva elhozom a szerepet, hogy együtt olvassuk át. Előre is sokszor és szivemből köszönöm, kisasszony.

Az ifju kalapját vette s kezet nyujtott.

— Addig is Isten önnel. Ne adja magát nagyon a borongásnak, ámbár ez otthoniatlan szoba....

— Eh, balgaság, — tört ki Ilona, mintha amaz egyszerű szó szívének nagyon kifeszített hurját érintette volna. Én mindenütt otthon vagyok!

Felkaczagott s elsietett próbára. A szekrények nagy, üres, sárga szemeiket meregették utána. A próba a lehető leggyarlóbban ment, úgy, hogy Hollaki úr haját tépte mérgében. Ilona a végszót minduntalan eltévesztette s oly lenéző közönynyel viselte magát nálánál reményekben szegényebb s foltokban dusabb pályatársai iránt, hogy az egész világ szeretetére, mely dédelgetve fogta körül, igen-igen méltatlan volt. Mig a változáson megdöbbent intrikus egy pillanatra sem vette le róla hiuz-szemeit, az utolérhetetlen szende biráknak hitta föl Hollakit, Bendeguzt, a szinfalakat, a sugólyukat, mindenkit és mindent, hogy vajjon játék-e az, a mivel Ilona előállni merészkedik, vagy csak tehetetlen vergődés?

Egyszersmind az iránt is kifejezte reményét, hogy

ma lesz a napja, hogy az elbolondított publikum végre eszére tér.

— De uraim és hölgyeim, — rikácsolt a keselyű, — térjenek önök is eszükre és gondolják meg, hogy a *Világ kedvencze* nem tréfa! Kálmánka, te mosd meg a pofádat, mert így senki sem fogja elhinni, hogy folytonosan közel vagy a halálhoz. Folytassuk tehát. (Súlytalan lábával egyet dobbant és vékony madárfejét hátraveti.) Mindnyájatokhoz szólok, deli lovagok! Legyen nyugodt Eudoxia, szívem angyala! Nos kinek van bátorsága mérkőzni velem .... bátorsága mérkőzni velem .... mérkőzni velem .... velem... Hát hányszor mondjam még el, hogy : velem, velem, velem?! Hát Ilona kisasszony, az ön kecses fülei minden fogékonyságukat elvesztették a végszók iránt? Sajnálom, de végszók nélkül nincs művészet.

Béla sem a legnyugodtabban lapozott aznap estefelé a kálozdi kastély kis szobájában régi iratai között. Sok apró emlék szele csapta meg a kinyitogatott fiókokból s hüsítette még mindig mámoros, kábult, forró fejét. Régi levelek kerültek kutató kezébe, melyeknek titkát esztendők előtt elárulta a feltört pecsét, s melyek — most úgy tetszik mégis — mintha soha sem hallott dolgokat ujságolnának neki. De nem igen érdeklik. Csak futó pillantásokat vet beléjök. Könnyedén csapkodja egyik levelet a másik után; itt-ott el is reped, le is szakad a papir, a mint gondtalanul dobálja e gyürődött lapokat, melyeknek minden sora gond s minden gondja ő. Ebbe a csomagba versei vannak

kötve; ezek kellenek neki. Papirra téve mind a sok édes titok, melyet a dunaszögi kerti lak nyitott ablakán át éjente sugdosott neki a Dunáról odaszökött szellő, vagy azok a puha, barna fürtök, melyek arczához tévedtek, vagy ama régi halhatatlanok, kikkel gyerekkorában kipirult arczczal álmodott. Ki hitte volna, hogy a fennszárnyaló lelkesedés, mely lélegzetét visszatartva hallgatta egykor a minden másnak hangtalan suttogást, oly szolgálatba kerüljön valaha, melynek semmi köze az ideálhoz?!

— Sohasem tudja senki, minek veszi hasznát életében; — mondogatta Béla, hátravetve magát karszékében iróasztala előtt. Verseinek átlátszó hullámai fenekén ott csillog a drágalátos igazgyöngy s ott indult meg ég felé a rózsaszín korallmunka, mely oly ritkán emelkedik ki az életnek soknemű vihara ellenére ama hullámok közül. Béla előbb csodálkozó képpel forgatta a lapokat, mint a hogy régi arczképeinket szoktuk, melyeknek vonásaiban csak nehezen ismerünk magunkra. Majd gúnyos mosolyt váltott tekintete s így nézegettek egymásra soká, hosszan a bús ifjú és a nevető férfi. Hallottuk, hogy a legnagyobb fájdalom: nyomorogva emlékezni régi boldogságunkra; vajjon e mosolygó emlékezés az egykori bánatokra a legnagyobb örömet jelenti-e? *A nemlő* meglett. Egy kis hímzett könyvjelző hullott belőle a földre és tünt el a szőnyeg fodrai közt, mintha csak azt akarta volna, hogy feledkezzenek el róla végkép. Béla ledült a kerevetre, de álma nagyon nyug-

talan lehetett, mert Istók — ki többször elsétált a szobaajtó előtt — folytonosan hallotta hánykolódni s már nehányszor lábujjhegyre is emelkedett, hogy betekint, de azután csak megint meggondolta, hogy Béla már teljesen a víg életre adván magát, nem igen látszik, hogy szüksége lenne a névtelen filozófra. És pipájának csutorájával dörzsölgetvén homlokát, a mindig gondolatokba mélyedt mentor tovább sétált.

Mikor a fiatal úr nehéz álmaiból kikeveredett, már egészen sötét volt szobájában. Kitekintett a folyosóra. Ez egyhangú, rideg, végetlen kőkoczkákon és falak közt is elfoglaltak az árnyak mindent. Egyik ajtó nyilásán szökött ki egy sugár s a mint odabent a gyertyát hordozták, úgy látszott, mintha magányosságában a félelemtől elsápadva, tévetegen és vigasztalanul bolyongana idekünn s nem tudna senkit utbaigazítani. Egyik ajtótól a másikhoz siklott, de a sok faragott oroszlánfő, sárkány és kígyó olyan ijesztő szemeket vetettek rá, hogy csak megint tovább szökött. Az ablakon időről-időre tekintett be egy csillag; de nehéz felhők bujdostak az égen s minden perczben betakarták sötét palástjaikkal. Homály és csönd volt, mint valami nagy sirboltban. Béla összeborzadt és sohasem találta még ily nyomasztónak a kastély magányát.

Komor arczczal lépett az ebédlőbe, hol Istók nagy szorgalommal tisztogatott egy egész regement pipaszárat egy hosszu nyaku boros üveg mosolygós társaságában. Béla szótlanul vetette magát egy székre, egy kis ideig szórakozottan dobolt az

asztalon, azután vacsoráért csöngetett. A mentor, bár egész becsületes lelkéből meg volt győződve róla, hogy most neki — nyugdijaztatása ellenére — világos kötelessége lenne némi mulatságos dolgokkal állani az unatkozó, ásítozó, borzongó úr elé, de a szó szoros értelmében semmi okos gondolata nem jött, ha csak azzal nem akart föllépni, hogy a Mihály meg a Zsuzska már verekesznek is. Nem, inkább a legmegindítóbb tűzzel és legfárasztóbb szakadatlansággal fujta, fujta egymásután a megrekedt pipaszárakat, képét felfujva, homlokát összeránczolva és nekivörösödve, mintegy annak bizonyságára, hogy az ő szája most folytonosan el van foglalva. Csak a vacsora végén, mikor a fiatal gazda álmosan nagyokat pislogott s kezeit fázódva zsebre dugta, csak akkor szánta el magát e találó biztatásra:

— Jól teszed, Béla, bölcsen teszed, hogy éled világodat. Ha meggondoljuk, hogy az ember csak egyetlen egyszer él és hogy a halál után úgyis mindennek vége lesz, valamint, hogy az mulasson, a ki teheti és addig szedje az illatos rózsákat, míg tart a szép nyár: bizony Béla, az a bölcs, a ki világát élni tudja.

A mentor — a mint a pufók Palkó az utolsó tányért elvette előle — oly buzgalommal látott ismét a megrekedt pipaszárakhoz, mintha csak az illatos rózsák szedésében menne jó példával elől.

Béla megfogadta szavát és ugyancsak élte világát. Egész Karámos készülődött a küszöbön levő nagy jótékony előadásra, melyet annak rendje szerint

tánczvigalom is fog követni. Durák Péter, a feketesasos, soha kiterjedtebb levelezést nem folytatott, mint a mire e vigalom konyhájának érdekében fejét adta. A szabók, borbélyok, kertészek és uzsorások életük egyik legszebb napjának néztek elibe. A három bérkocsis, ki soványságban vetekedett lovaival, és úgy látszott, mintha mindenkorra letette volna az alázatossági fogadást, csak úgy félvállról beszélt az emberekkel, ha a nevezetes estéről volt szó. Hogy a zajos előkészületek a távolban is visszhangot ébresztettek, kitetszik a *Karámosi hiradó* legújabb számából, melynek *Tárogató* czimű rovata nagy örömmel jelenti, hogy a közelgő ünnepélyes alkalomra Paróka Gusztáv, jó nevű fodrász és Őszi Rózsa kisasszony, ügyes kezű virágkészítőnő Pestről megérkeztek s a karámosi világnak ajánlják szolgálataikat. A borbélyok dühös lenézéssel fogadták ugyan ezt a hirt, de a hölgyvilág sietett hasznát venni. Ruhák és tervek szabattak finom hálószövetből és durvább kelmékből, hajékek és mosolyok próbáltattak, a természet és művészet mesterileg kombináltatott, kisebb és nagyobb összegek kölcsönvétettek s mindenki azon volt, hogy minél alaposabban rászedje az irgalom angyalát, elhitetvén vele, hogy mindez egyedül az ő kedvéért történik. Természetesen, a felfordulás azoknál a házaknál volt legnagyobb, a hol valakire az előadásban való részvétel dicsősége is várakozott. A kis Réthi Paula zongoramesterével már negyvenegyedszer játsza végig Chopinnek diadalra hivatott nocturne-jét s a negyedik pár czipőt küldi

vissza, miután lábacskáit az emelvényen lehető előnyösen szeretné bemutatni. Godonyi Márta kisasszony szavalna, ha ugyan idejében megérkezik Pestről a ruhája (a szobaleány naponkint hatszor fordul meg a postán tudakozódni), és ha udvarlói vállvetett erőfeszítésének sikerülni fog elhitetni vele, hogy az *Élő szobrot* nem annyira Vörös Marczi, mint inkább Vörösmarty írta. Bige Géza tükör előtt készül felolvasására, mely a szükölködés alkalomszerű képeiben ki fogja keresni a humoros vonásokat s egy nagy hatásu felszólításon végződik a nemzet leányaihoz.

Mind e készülődések közül a legzajtalanabb, de kétségkívül a legbuzgóbb, leghosszabb és legizgalmasabb az volt, mely a Fekete Sas egyik kis szobájában folyt. Itt tanulták *A nemtő* főszerepét, mely úgy teljesíti magas hivatását, hogy beleszeret a költőbe s ennek ajándékozza szívét, melyben a haza bánata legmélyebbre metsz s vigasztalására a leggyöngédebb és legmerészebb hangok fakadnak. Hosszú órákat töltött naponkint e kis szobában Béla és mester az oktatásban nem volt fáradhatatlanabb soha. Míg az édes szavakat tanítványának csábos ajkáról ujra meg ujra akarta hallani; midőn saját szívét feltárva, magyarázta neki az ebben született érzéseket és gondolatokat, melyekből költeménye szőve volt; midőn mohó tekintete a szavaló szép leány keblének és kiterjesztett karjainak hullámaiba oda-odaveszett: az arany-háló, melyben vergődött, mindig szűkebbre és szűkebbre vonatott körülötte. A kisérlet, melyre Ilona türel-

metlen szép fejét adta, igaz, koczkáztatóbb volt minden eddiginél, de csak annyiban, hogy a bukás, mely rá várakozhatott, mélyebb és örvényesebb vala az eddigieknél. De hogyan bukhatnék, mikor minden kincsét a játékasztalra vetette s ellenfelének szeme már káprázik és keze reszket?! Még hiányai, fogyatkozásai, félszegsége is csak csábítók voltak Bélára nézve. A szépségtapasz feketébb, mint az a felséges himlő volt, melynek eltakarására hivatott s ha nem tetszett volna, bizonyosan nem lesz divattá. A fiatal mester meggyőződött, hogy tanítványa épen nem szenvedélytelen teremtés; csak a termékenyítő, gyümölcsöt érlelő talaj hiányzik belőle; de ezt a szikrát forró nap süti, mely tarka és csodálatos virágokat csal belőle elő. Szenvedélyeinek eddigelé csak a sors parancsolt, mikor vaspálczájával megvonta körüle a kört, melyben mozoghatott. Béla sohasem látott ily elbizakodott szegénységet, ily ügyesen varrott foltokat, ily feltünő öltözékeket, ily parancsoló fellépést; sohasem hallott ily férfias kaczagást, ily megfélemlítő haragot, ily erélyt a magányban s nőnél ily tartózkodás nélküli, lebilincselő szellemet. Mindez eredeti volt előtte s napról napra jobban megvesztegette tiszta látását. A próbák egyre hosszabban tartottak s a hollandi Muki már gúnyos megjegyzésekre is vetemedett. A múzsáknak szentelt perczek titkaiba azonban senki sem hatolhatott be. A kettős jelenetek egyedüli tanui a bután tátogató szekrények voltak, melyekről pedig már elmondtam, hogy meg volt tőlük tagadva a szó s e

szerint a látottakból semmit ki nem fecseghettek. Bélát magát pedig a czimborák legtürelmetlenebb erőfeszítései sem tudták mély hallgatásából kizavarni; sem Bige Géza hizelgő pillantásai, sem Dacsó Artur csufondáros és kihívó viselete, sem Vincze bácsi furfangos mesterfogásai.

A vén korhely tulajdonképen két kulacsos volt. Ha Bélát valahol magát keríthette elő, nagy bajusza árnyékában meghúzódó ravasz mosolygással így biztatta:

— Tied a dicsőség, Béla! Már pajtás, kiolvasom én a szemedből, hogy jó úton vagy. Csak azt gondold meg jól, hogy a dicsőség a legdicsőbb dolog a világon és a mellett a többi mind haszontalanság.

Mikor meg Arturral akadt össze, akkor így bölcselkedett:

— Te meg leszesz boszulva, Artur. Jól tudom, hogy a boszú a legédesebb a világon és ki gondolna a boszú mellett még egyébre is?!

Elérkezett a hangverseny napja, egy szép, fényes novemberi nap. Béla utolsó próbára kopogott a jól ismert kis szoba ajtaján. Ilona holló-fekete hajába egy aranyos pillangó volt tűzve, melynek szalagszárnyai kaczéran röpködtek. Soha nem fogadta Bélát csábosabb mosolylyal s puhább, simulóbb kezekkel, mint ezen a nagy napon. Az ifjú egy pillanatra megállt előtte s mélyen fekvő, nagy, merengő szemei azzal a túláradó gyönyörködéssel pihentek a szép alakon, mely oly bőbeszédű, hogy a nyelv vele együtt soha megszólalni sem mer.

— Ma már csak élvezni jöttem, Ilona, — mondá Béla, a leány kezeit nem bocsátva el. Semmi megjegyzésem, semmi mondanivalóm nincs többé. Csak jutalmamat kérem. Szeretném, ha én hallhatnám önt először úgy, a mint ma este szavalni fog.

— Nem, Kálozdy úr — felelt a szinésznő. — Legyen türelemmel estig. Én egyetlen tapstól sem akarom megfosztani magamat.

— Nem tudok türelmes lenni — folytatta hol hevesen, hol könnyedébben az ifjú. — Nem hallott ön semmit arról a szegény bolond marquisról, a ki reménytelenül szerette az isteni Adriennet. Minden ajtó el vala zárva előtte, a szinházét kivéve, hol páholyában behunyt szemekkel leste a szinpadról Adrienne forró szerelmi vallomásait s majd elájult boldogságában. Higyje el ön, az e fajta imádók a leghívebbek. Ez a bolond marquis is bizonyára ott volt az árok mellett, melybe elhagyatott imádottját harangszó nélkül vetették. Ma nem vagyok mester, nem vagyok költő, Ilona; ma csak ez a behunyt szemű imádó akarok lenni, ki egy-két boldog perczért sóvárog.

A szinésznő elkaczagta magát.

— Sohasem láttam olyan fekete gerlét, — mondá — mint ön, marquis úr. Turbékolása megindít. Kész vagyok engedni óhajtásának és szemét sem lesz szükséges behunynia, mert nézze, nem térdel lábaimnál a szerencsés vetélytárs.

Ilona szavalni kezdett. A nemtő kigyúlt arczczal, lángoló szemekkel fogadott a költőnek örök szent szerelmet. Minél messzebb jutott, hangja annál

jobban reszketett, csuklott, fogyott. Arcza el-elsápadt, szava akadozott. És ime, nemcsak a nagy monológot mondja el, hanem a költő esküit is meghallgatja, melyeket estére Bendeguz fog eldörögni. Most Béla helyettesíti. A nemtő meghallgatja s nem egészen szoborszerű állásban tördeli kezeit. De ha igazán szereti a költőt, miért akar ennek ölelő karjai közül oly lázas erőfeszítéssel megszabadulni?! Már ez a jelenet a sokat látott szekrényeknek is tetszik, mert hosszú nagy unalmak után jókedvűen megroppannak rá.

Ha e nagyon is korlátolt tehetségű tanúkon kívül véletlenül valaki más is hallja és látja ez akadozást, készületlenséget, oda nem való taglejtéseket, rossz hangsúlyozást, hamis érzelmességet és egybe nem vágó ellenjátékot, az utolsó próba után semmiesetre sem merte volna azt a fényes sikert megjósolni, melyet a kis dráma a karámosi közönség színe-java előtt aznap este aratott. De mintha ki is cserélték volna Ilonát, ki lebocsátott hosszú fekete hajával, mély tűzű sötét szemeivel és csábos idomain ingerlően leomló lenge fehér öltözetével — a diadémján vakítva ragyogó igazi gyémánt-csillag ellenére — épen nem látszott égi jelenségnek; de a karámosi műkritika nem tesz ily finom megkülönböztetéseket. Tetszik, vagy nem tetszik neki valaki; szép, vagy rút. Ilona ugyancsak szép volt. Pillanatok kellettek hozzá, míg a hölgyvilág magához tért meglepetéséből s a kisvárosi szépek irigy fejecskéikben, (melyeknek Paróka úr és Ősz k. a. működése folytán kétszeres joga volt rá) újra

rendezhették a hosszú s most egyszerre megbomlott sorozatot, melyet az ok nélkül magasztalt komédiásné szépséghibáiból összeszerkesztettek. A visszautasított fiatalság tenyere is előbb járt boszujánál s Ilona csak a tetszésvihar lecsöndesülte után kezdhette el verseit. Más, egészen más volt itt Babérosi Bendeguzzal szemközt, mint szobájában az imént. Az epedő költő ölelését a sok-sok csillár s száz meg száz vizsga szem előtt sem utasította vissza. Nem is akadozott; piros ajkairól mint a hibátlan gyöngysor folytak a szavak s árasztották el kedvesét, ki leomlott előtte a drága teher alatt. A nemtő kiterjesztette feléje hófehér, telt és puha karjait s nem feledkezett meg az esküvések édes pecsétjéről sem. A távolba tűnve gyöngéd, odaadó, feledhetetlen tekintettel búcsuzott el a felavatott költőtől, ki egymásután lelkesítette a katonát, békítette a testvéreket, leplezte le az árulást, bélyegezte meg a gyávaságot, ostorozta a bűnt, bátorította a csüggedőket és vigasztalta a szükölködőket.

A szegény özvegy áldó szavai elhangzottak, a függöny legördült. A taps egyszerre riadt föl minden oldalról s az egész közönség erőnek erejével látni akarta Bélát. A tót főispán, a vármegye mostani pünkösdi királya, hogy a túlnyomó számú elégedetlenek előtt hazafias érzületéről tanúságot tegyen, első volt a tapsolók közt. Az első zártszéksorokon a vidék arisztokrácziája foglalt helyet: a mindig komoly Péterfi gróf pompásan öltözött nejével, kinek háta mögött a külföldről mostaná-

ban érkezett Mágócsi Ernő adta jeleit teljes kiábrándultságának; a büszke és hideg Péterfiné mellé nevelő-anyjai, a Biró kisasszonyok jutottak, kikre szép leányuk mindig valami megmagyarázhatatlan ideges ellenszenvvel tekintett; itt volt az ifjabb Ivánfi báró, kihez foghatóan az elbámészkodás mesterségét nem értette senki s ezeken kívül még egynehány méltóságos és nagyságos, kik társaságuk költő-tagjának ez első föllépését kegyesen biztató mosolylyal fogadták, nagy s e mellett hanyag és értéktelen szavakkal dicsérték, keztyűik kellő kimélésével s inkább példaadás okáért tapsoltak is neki és egyikük jobban örült, mint a másikuk, hogy valami leereszkedő kegyet tanusíthat az iránt, ki eszére valamennyiöknél különbnek tartatott. Az arany fiatalság jobban el hagyta ragadtatni magát; nemcsak keztyüi iránt nem tanusított semmi óvatosságot, hanem tombolása még a nemzeti zászlókkal felékesített falakat is veszélyeztetni látszott. Csak Dacsó Artur nem tapsolt szívéből és volt oly szórakozott, hogy hirtelen szőke és hirtelen haragú kis szomszédja minduntalan megbántódva fordított neki hátat s csupán mamája rettentő pillantásaira fordulgatott megint vissza-vissza. Vincze bácsi vörös mellénye kevés ilyen ünnepet ért félszázados pályáján; a vén róka azonban lelkesedése legmagasabb fokán is annyira meg tudta őrizni higgadtságát, hogy keztyüje legelső repedésénél rögtön elhatározta, miszerint a hitvány portékát nem fogja kifizetni, jóllehet olyan veszett munkát végzett vele a barátság szolgálatában, a milyen egy

valóságos bivalybőr keztyünek is sok lett volna. A legkövérebb s az elszenderülésre leghajlandóbb asszonyságok sem feledkeztek meg eladóik érdekeiről és arczuk verítékével járultak Béla diadalához. Még Szikra uram is odahátul olyan rakonczátlanul vett részt a tombolásban, hogy egy hajdu már kétszer kereste föl a szokásos fenyegetésekkel. Mind e zaj, taps, kihívás azonban annyiban mégis eredménytelen volt, hogy az est hőse nem vala jelen. Bige Géza (roppant inggallérokkal s egy szörnyű török szablyával) értesítette erről a közönséget, mely azonban nem hitt neki és ismét nem hitt neki s csak követelte áldozatát.

Valószinüleg harmadszor sem hitt volna neki, ha meg nem ijed attól a rengeteg iratcsomótól, melyet a vándorszerkesztő zsebéből előhúzott s a zenekar helyén izzadó gyereksereg szemét teleszórta belőle porzóval. A felolvasás által előidézendő humoros hangulatot nem igen szerencsésen vezette be az általános sivalkodás, melyben a karámosi gyermekkar kitört legdrágább kincsének, szemevilágának megtámadtatására. Az előadás folyt. Az első sorok érdekes csevegésbe merültek s a felolvasó buzdítására a komolyabb helyeken nem sajnáltak egy kis hangos derültséget. A fürge lábú kisasszonyok alig várták a tánczot, a mamák pedig kezdték egymás között gőzfürdőnek találni és nevezgetni az egész élvezetet. Vincze bácsi és Gencsy Laczi tökfejű ficzkónak mondták Bigét, mikor legtalpraesettebb ötleteit pattogatta. Szikra uram fenhangon mást követelt, miután már ezt megunták

és ott hátul nagy a meleg. A vándorszerkesztő végre megelégelte a hatást, iszonyú kardjára csapott, mintha bosszút esküdnék az egész világ ellen és kecsesen meghajtotta magát. Ének, szavalás és zongora, fehér, rózsaszín és kék ruhák, szőkék és barnák, elszántak és reszketők váltották fel utána egymást a szinpadon s a közönségnek ugyancsak volt mit szenvednie, míg addig juthatott, hogy a székeket kezdték kihordani a teremből és a barna Kóficz ráántotta az első csárdást.

Béla még mindig nem volt jelen, pedig sokan várták. Péterfiné (kinek lila selyem ruhája oly nehéz volt, mintha kőből lett volna faragva) drága csipkéi közül lorgnette-jével folytonosan a bejárást kémlelte s szokott ideges modorával minden ismerősétől tudakozódott, vajjon nincs-e talán valami baja Kálozdynak? Mások is sokat tünődtek rajta, hol maradhatott el az est hőse s Vincze bácsi nem emlékezett rá, hogy életében lett volna valaha ilyen ölelhetnékje, a milyennel azt a fránya poétát várja. De mindeniknél jobban, türelmetlenebbül, égőbben, dobogóbb szívvel várta Ilona, ki suhogó, vörös selyem uszályával és fényes fekete haj-koronájával elhagyatott, számüzött királyné volt. A fiatalok bosszújának órája ütött. Mind, mind hidegen megy el mellette, senki sem közelít, senkinek nincs egy szava hozzá, mindenki máshoz siet. Még Ernő gróf is, kit hosszú-hosszú idő után ma látott viszont, még ő is csak öt lépésnyi távolban hajtja meg előtte gyöngén fejét s odább halad. A mint magában üldögélt, — nem ügyelve

egy sipogó kis deákra, ki erővel ki akarta csikarni kezéből óriási csokrát, mely a kálozdi parkból került — egy-két irigy, vaskos, gyűrűkkel megrakott, neveletlen ujj mutogatott is feléje, sok szem és szemüveg gúnyos elégtétellel pihent rajta s felbiggyesztett ajkak is vonultak el előtte. A fiatalok kitörő kedvvel tánczoltak előtte. Büszke volt; de nem vala hatalmában eltitkolni sápasztó szégyenét.

Végre! Az ajtó nyilt s tiszta feketében öltözve, kezében könnyű kucsmájával belépett Béla, ki azt hitte, ha ilyen későn köszönt be, talán kikerüli a terhes közfigyelmet és azé lehet, a ki mellé vágyott. Nem számított egészen helyesen. A hol megjelenik, a merre megy, onnan üdvözlő kezet nyujtogató csoportok szorítják félre a tánczosokat. Szórakozottan, mosolyogva fogadja a sok köszöntő jobbot és már érzi két szép szemnek égő, hívó sugarát, mely legelső esett rá, pedig legmesszebbről jött, a mint a terembe lépett. Béla siet végezni barátaival, igyekszik átsiklani ismerősei előtt s csak a kis társaság tartóztatja egy pillanatra, mely különösen a magáénak számítja őt. A szép Péterfiné azzal az örök mosolylyal nyujtja eléje finom, illatos kezeit, mely a hozzá hasonló nagyvilági dámák arczán olyan örökös, mintha kőből lenne faragva s ép ilyen meleg.

— Jőjjön, jőjjön — suttogja a grófné. — Hát azt is meg akarja tagadni tőlünk, hogy megköszönjük? Ah, pompás, gyönyörű volt! Kálozdy, ön maga-magát múlta felül benne. Az a kis pásztor-

leány, az valami idylli volt! Én sírtam, valóságos könnyeket sírtam. Örülök, örülök, kedves Kálozdy. De nézze csak, az én jó nénéim nem tudták rábírni szegény Ágnest, hogy eljőjjön. Mit szól már ehhez?

Béla sem többet, sem kevesebbet nem szól, mint hogy rendkívüli örömére szolgál a grófné kegyessége és rendkívüli sajnálkozására a szegény Ágnes távolléte. Ezzel meghajtja magát és tért enged Ernőnek.

— Ejnye, de fránya egy gyerek vagy öcsém! — fogja el a másik lépésnél Vincze bácsi, ki már lélekszakadva keresi, mióta hallotta, hogy itt van. — Az már igaz, hogy ilyen legényt keresni kell. Ugyan kinek a műhelyében tanultad te a poéta-mesterséget? Hogy ezzel nekünk nem is dicsekedtél! Pedig hát ide nézz: a keztyüm mind oda van miattad. Olyan vivátot nem hallottál még életedben, a milyet én kiáltottam. Te, te Béla gyerek (teszi hozzá suttogva és szemével csiptetve) hallom, hogy már hát minden jól is lenne, mi?

Béla köszöni Vincze bácsi szívességét és tovább siet.

— Nagyságos úr, könyörgöm alássan, tetszik még ismerni? Hát hogyne, ugyebizony? Engem is elhívott a hazaszeretet. Hanem az már igaz...

A rohanó Béla a hajdani mendikással is kezet fog és faképnél hagyja.

— Ah Ilona, milyen elragadó szép ma kegyed!

Végre hát legyőzve minden akadály és együtt vannak. Ilonának keblén függő medaillonja, ha

megértette szíve hevés dobogását, e szavakat érthette benne: Ő az enyim; mindenkit otthagy miattam, ő az enyim! Béla mellének izgatott lihegése is azt susogta: Az enyim vagy már, az enyim vagy! Nem távoztak egymás mellől egész éjjel egy perczre, egy tapodtat sem. Hadd szóljon másnak a zene, hadd ürítse más a poharakat; ők andalítóbb hangok közt és részegítőbb társaságban vannak egymás mellett! Hadd csillogtassa előttük a kevély grófné gyémántjait; hadd sziszegjen rájok fulánkjával a csalódott irigység; hadd vaczogtassa fogait haragjában az ellene fordult bosszú fölött Artur; hadd bánassék meg egyszerre a sok taps, éljen és elragadtatás, mely Bélára rövid órák előtt biztató reménynyel pazaroltatott; hadd nézzék le őket gúnyos mosolylyal mindazok az eladók, kik se nem szépek, se nem eszesek, de aztán nem is komédiások ám! Mit törődnek ők velök?! Mit törődnek azokkal a hűséges szeretteikkel, kik már régesrég láthatatlanok a világnak s csak nagy veszélyek perczeiben keresik fel őket! Nagy, igen nagy lehet a veszedelem, hogy ők, kik csak esti homálylyal és csöndben szoktak el-eltévedni a földre, megjelennek e lármás vigalomban, a feledkezés ez órájában, fényes csillárok között, a sűrű, nehéz, párás levegőben. Megjelennek, hogy összekulcsolják előttük szellem-ujjaikat, átfogják őket árnykarjaikkal, légi ajkaik erejöket vesztett igéreteket suttogjanak nekik és megfeszítsék minden erőtlen erejöket elszakításukra. Mindhiába, mindhiába! Ők már egymáséi. Mi lenne annyi mon-

Egy őrültet láttak maguk előtt . . .

Beöthy: Kálozdy Béla. I. 343. lap.

danivalójuk, ha a rég lesett szót ki nem ejtette volna ajkuk!? Ime, be sem tudják végezni a tánczteremben; éjfél után, hogy egy veszett csárdás lázába volt merülve mindenki, kart karba öltve, otthagyják a vigadókat. Nem vette őket észre senki két hiuz-szemen kívül, mely a terem egyik homályos zúgából egész e perczig rajtok pihent. A szerelmes intrikus szemei voltak.

A zene áthangzott Ilona szobájába, mely a nagy terem szomszédságában feküdt. Béla a szép leány lábainál ült s nehéz fejét ölébe hajtotta. Egy olajlámpa tejfehér golyója gyér világosságot árasztott körülöttük. Forró kezeik szorították egymást s a lázas izgalom akadozó hangján kergették gyöngéd emlékeiket, melyek nem akartak tágítani. Egyedül szerettek volna maradni.

— Az enyém vagy végre Ilonám! — suttogta Béla. — Édes szerelmem, mindenem, akarsz-e hinni nekem? Nem, nem szerettem soha . . .

E pillanatban nagy robajjal szakadt be a szoba ajtaja s egy rekedt, lihegő hang ordított az esküdözőre:

— Hazudsz, hazudsz, silány csábító.

A szerelmesek ijedten ugrottak föl. A másik, a koldus szerelmes, a komédiás jelent meg a pásztorórán. Egy őrültet láttak maguk előtt, ki szikrázó szemekkel, kusza hajjal, ökölbe szorított kezekkel kiabált:

— Hazudsz, hazudsz, hazudsz, akármit mondasz és akárhogy esküdözül rá! Ilona, az égre kérem, ne nézzen így rám! (Hangját maró kínok süketít-

hették el, a mint a szinésznőhöz fordult.) Én megmenteni jövök önt. Letérdelhet előttem, ha még nem késő; mert megérdemlem, hogy úgy köszönje meg. Titkolni akartam, a mit tudok, míg nincs szükség rá; de már látom, hogy kigyúlt fejem felett a ház. Tudja meg hát, hogy e derék úrfi itt pénzben... hallja, Ilona?... piszkos pénzben, nyomorult pénzben fogadott az ön becsülete ellen. Hallotta, hallotta ezt?

A lány összerázkódott. Büszkén emelte fel fejét; de hanghoz nem tudott jutni. Szemeit Béla sápadt arczára szegezte. Ajkai, a felindulástól színöket vesztett ajkai mozogtak; de szavaiban nem bízott. Két csábító szemére bizta mindenét. Nem tett velök szemrehányást kedvesének, nem árasztotta el a harag villámaival; a kellő perczben mindig szinésznő tudott lenni. A holtra sebzett őz pillantása volt ez, melylyel attól könyörög megmentést, kit abban a perczben ismert föl halálos ellenségének. Elérte czélját.

— Hallgass és takarodjál innen, tolakodó! — mondá Béla megrettent, érczatelen hangon, mely parancsoló kiáltás akart lenni, de inkább volt kérő suttogás. — Hordd el magad ebben a pillanatban! Akárki légy, ez órában és ily módon nem lehet jogod menyasszonyom szobájába törnöd.

— Menyasszonyod? — ordította Miklós és dühében olyat vágott fokosával az asztalra, hogy a folyosó hosszú és rémes viszhangot adott rá. — Menyasszonyod? Igaz ez, Ilona? Hát mégis az lett a vége, hogy eladtad magadat, szerencsétlen?

De te csalódol; mert ő holnap meg fog szökni tőled és magadra hagy a szégyennek és halálnak, mint az én szegény, szép hugomat magára hagyta! egyszer már, Kálozdy Béla!

Hajós Mátyás, az eltévedt fiu volt a szerencsétlen. Éhes gyönyörűséggel, vad kaczajjal nyugtatta vérben forgó szemeit áldozatán, ki elfordította tőlük arczát, megroskadt s karjainak görcsös mozdulataival ismeretlen rémek ellen látszott küzdeni. Mátyás, a mint tekintetét Béláról ujra veszendőbe indult imádottjának reszkető alakjára fordította s teste remegésében, kezei tördelésében, két szép orczája lángjában, szeme könnyében szerelmet gondolt a csábító iránt, kaczagó gúnyja új dühbe tört s fölemelt öklökkel rohant a leány felé.

— Segítség, segítség! — kiáltozott Ilona. — Béla, mentsen meg! Segítség!

A nagy teremben épen elhallgatott a csárdás harsogó zenéje s a féktelen kurjogatás. A csengetyű zsinórja elszakadt Ilona kezében; de a nagy robaj, vad ordítás és éles sikoltozás a folyosókon keresztül utat találtak a pihenőkhöz. Egy pillanat alatt megtelt a kis szoba báli vendégekkel, kiknek élén Bige Géza közeledett szörnyű török szablyájával. Felvilágításokra nem volt idő. De hiába is kértek volna a meglepetések, ijedtség és szégyen miatt földre omlott Ilonától s ama mozdulatlan szobortól mellette, kit Kálozdy Bélának hívtak. A segélykiáltások oka világos volt. Vincze bácsi hatalmas markaival megragadta a dühöngőt. Mátyás, a mint összekötözve vitték ki, egyre kiáltozott:

— Menyasszonya! Az ő menyasszonya! Az én hugom is menyasszonya volt!

És fuldoklott, tajtékzott, csuklott és sírt.

XVI. FEJEZET.

A vén tölgy lábánál.

Az előbbi fejezet végén leirt eseményekre harmadnap jelent meg a Karámosi Híradó legközelebbi száma. Jól tudom ugyan, hogy nem mondok vele már senkinek ujságot, ha a *Tárogató* czímű rovatnak első hírét közlöm; de maga Bige Géza, a vándorszerkesztő kétségkivül még jobban tudta, mégis megírta a következő sorokat:

*Hymen. A legőszintébb öröm elragadtatásával értesítjük olvasóinkat az érdekes ujságról, mely már Karámoson ma szájról szájra jár s egész városunkat örvendetes izgatottságban tartja, Kálozdy Béla, megyénknek köztiszteletben és szeretetben álló előkelő fia ugyanis néhány napja jegyezte el magának szinházi műértő közönségünk kedvenczét, a testi és lelki bájakban dus Vándor Ilona kisasszonyt. Míg egyfelől sajnálkozásunknak adunk kifejezést, hogy hűtlen lesz a muzsákhoz a laresek kedveért, másfelől újra és újra köszöntjük, mint a megyénkben oly fényes állásu család jövőjének reményteljes letéteményesét. Az ég leggazdagabb áldását kivánjuk az önzetlenül szerető szívek e szép frigyére, melyre vonatko-

zólag alig győzik a boldog jegyesek fogadni barátaiknak és ismerőseiknek jókivánatait. A nász napja még nincs határozottan megállapítva. A mint azonban tudomásunkra jut, erre vonatkozólag sem mulasztjuk el olvasóinkat pontosan értesíteni.

Mióta a már említett szerencsétlen könyvnyomtatónak befonatása lehetővé tette a karámosi hirlap megindulását, annak bizonyára egyetlen száma sem fogadtatott oly nagy zajjal, mint az, melyből a föntebbi hír ki van nyírva. Sokan rázták rá a fejüket, sokan haragudtak, sokan kaczagtak fölötte, s tán a boszuságnak egy-egy hirtelen könnye is áztatta a kegyetlen ujságlapot. De mélyebb, háborgóbb, tartósabb gondolatokat alig ébresztett valahol, mint a Vörös Bika-szállónak abban a hosszú kamarájában, melyben a gadóczi elöljáróság szállott meg, mely valami pörös ügyben járt Karámoson s irástudónak magával hozta a rektor urat.

Gida úr, a hogy azon a bizonyos reggelen elolvasta az ujságot, egy rövid félórára magára hagyta az eklézsiát, mert ellenállhatatlan vágyat érzett magány után. A Vörös Biká-ban pedig a baromfi udvaron kivül semmiféle magány nem lévén kéznél, a világ zajától futó rektor kénytelen volt itt végezni borongó sétáját. A kakasok kukorikoltak ugyan a fülébe, a tyukok kotkodácsoltak, a macskák nyávogtak, a malaczkák röfögtek s ezenfölül a disznó-ólból egy részeg ember neki-nekikeserülő dudolása hangzott; de Gidát mindez nem zavarta sötét gondolatainak bús szövésében.

— Bizony, bizony valamennyien megtalálják már a magukét. Az a hájfejű Dudás Miska is nótárius lett és a mult hónapban esküdött meg a Haluska Évivel. Hivatalos is voltam; de nem szeretek lakodalmakra járni. Ime most meg Kálozdy úr áll be a sorba! Mintha csak most lenne, mikor a csizmáját tisztogattam! Nem egészen a kedvem szerint választott ugyan, mert már csak találhatott volna magához valóbbat! Pedig Dunaszögön milyen rátartó egy úrfi volt; még a szegény Mariskával is csak félvállról beszélt! Hó, könyörgöm alásan! (egy mérges gunár förmedt neki, az elől tért ki.) No, de mi közöm nekem hozzá; maga tudja legjobban mit csinál. Hess, hess az utamból! A mi tiszteletesünk fia is házasságfélén töri a fejét és nem igen hiszem, hogy tovább várjon a farsangnál. Hát én hol maradok? A papság is késik, a láda sem telik, feleségre sincs kilátás. Eh, dehogy úgy van, dehogy úgy! Iszen minden vasárnap délután én végzem az isteni szolgálatot; az már csak annyi, mintha pap lennék. Aztán meg... aztán meg... mintha már özvegyember lennék. Örökös özvegyember. (Neki támaszkodott a galambducznak és nagy, kék zsebkendőjével csöndesen elkezdett mindent törülgetni maga körül, míg lassan fölért a szeméig.) Csak valami emlékem maradt volna tőle, akármiféle haszontalanság, a mi rá emlékeztessen. Csak valami, valami a Duna hullámain kivül.

Ezeket a gondolatokat űzte-fűzte azután Gida tovább. Valamennyi kosztos deák vitt haza valamit

az ő keze munkái közül; az egyik óratokot, a másik nyakravalót, a harmadik himzett erszényt, melylyel kit nevenapján, kit búcsuzása alkalmával lepett meg. Csak épen őtet bocsátotta el üres kézzel. Persze, azt hitte, hogy az ő szívének nincsen szüksége semmi afféle hiábavalóságra, hogy mátkájára gondoljon. Azt senkisem hitte akkor, hogy jöhet idő... hogy még ilyen idő is jöhet valaha!

— Emlékszem rá, — mondogatta magában a tépelődő rektor és újra megindult. — emlékszem rá, Kálozdy úrnak is varrott egy finom kis könyvjelzőt, melyről hosszu kék pántlika lógott le s kék gyöngygyel az volt ráhímezve, hogy: «Eddig.» Vajjon megvan-e még valamelyik fiókjában?! Én tudom, hogy ez a kis haszontalanság ő neki már annyi, mint a semmi; neked meg Gida, milyen drága kincs lenne! Nem, ezt a kínálkozó jó alkalmat nem fogom elmulasztani. Még jól eszemben van, hogy Sási Dani felesége új asszony korában milyen patáliát csapott egy pár tuczat kivarrott pipa-foszlányért, a mit az ura fiókjában talált! Bár meg vagyok róla győződve, hogy Mariska csak tiszta szent barátságból hímezte azt a könyvjelzőt, mégsem hiszem, hogy Béla úr valami nagyon örülne neki, ha jövendőbelije szeme elé kerülne, mikor ez a fiókokat fogja kikutatni. Mert ilyenkor az asszonyok annyi, mintha süketek és vakok lennének. Még meg is fogja köszönni, ha figyelmeztetem rá és elkérem tőle. Megyek, megyek; csak ezektől az atyafiaktól tudnék valahogy megszabadulni.

Az elhatározott akarat gyakran leküzdi a legnagyobb akadályokat s ebéd után Gidának is sikerült lerázni a nyakáról az elöljáróságot. Miután a Sasban megtudta, hogy Béla még tegnap hazarándult, neki indult az egy órai gyalogsétának Kálozd felé. Noha az őszi szél hidegen fujdogált a szántóföldek közt, minduntalan le-levette báránybőr-süvegét, mert valósággal izzadt s az erdő szélen a fakó, rohas feszület előtt hosszu stácziót tarrott és a pihenő után visszafelé, Karámosnak indult meg. Szerencsére azonban még jókor észrevette tévedését és végre is eljutott a kálozdi kastély kapuja elé, hol Mihály huszár a falnak támaszkodva pöfékelt és nagy játékba volt merűlve a Flórával. Gida meglehetős bátortalan hangon tudakozódott a gazda után.

— A nagyságos urnak most sok a dolga, rektram, — felelt a huszár. Abban van, hogy házasodik.

— Tudom, könyörgöm alássan, — alázatoskodott a vendég. Azért épen csak egy szempillantásig szeretnék beszélni vele.

— No, ha olyan röviden végzi a rektor úr, — utasította Mihály, — hát csak fáradjon föl és várja meg, míg rákerül a sor.

Gida várt abban a kis előszobában, mely a kanczelláriába vezetett. Sok mindenféle ember járt-kelt ki s be, míg a rektor a fapadra letelepedve, mozdulatlan türelemmel várt sorára. Hazafi úr, a gavallér tőkepénzes, kétszer is benn volt s mikor másodszor kijött, hallotta Gida, hogy a gazda utána kiáltott: ne menjen már haza, maradjon itt éjtsza-

kára. Nagy lármának, panaszkodásnak, szabódásnak ment végire odabenn az a nagy fogu asztalos, ki az egész környéken mint híres csaló ismeretes. Még Venyige-zsidót, a lókupeczet is látta kijönni, leszakadt ellenzőjű sipkájában, mosolygó elégültséggel simogatva az orrát, mely az éretlen paradicsom almához hasonlított.

— Ön az, Bihari? fogadta Béla, ki a kanczellária régi butora előtt ült és észevehetőleg kihevülve jegyezgetett valamit. — Nos, mi szél hordja erre mi felénk? Ott vannak a pipák, töltsön meg egyet, gyujtson rá és mondja el, mi jót hoz?

— Köszönöm alássan, igen alássan köszönöm a kegyességét, — szabódott Gida; de utoljára sem tudott ellenállni a csábító glédának. Nagy vigyázva kivett egy selmeczit a sorból, a hatalmas márványmedenczéből megtömte és füstölni kezdett. Az első szünet alatt, melyet Béla tartott jegyezgetése közben, a rektor elkezdett akadozni: — Semmi jót nem hoztam, könyörgöm alássan, nagyságos uram; semmit, a szerfölött való jó kivánságomon kivül. Adjon az egeknek ura erőt, egészséget, áldást, békességet a nagy lépéshez, melyre rá méltóztatott határozni magát, és a jövendőbeli nagyságos asszonynak is a legalázatosabb tisztelettel csókolom kezeit. Ez a fő, a miért alkalmatlankodom. Meg aztán....pi, pi, pi (A pipa megrekedt.) Meg aztán egy könyörgésem is lenne.

— A legjobbkor jött, rektor úr, — biztatta Béla és félredobta tollát. — A legjobbkor. Nem kérhet olyat, a mit meg ne adjak.

— Tudtam, könyörgöm alássan. A nagyságos úr kegyességét ismerni az embernek annyi, mint megnyerni pörét.

Ellenére azonban ennek a rendkivüli biztosságnak, a szegény Gida oly akadozva, izegve-mozogva, szemlesütve, pipát szeleltetgetve adta elő mondókáját, mintha valami rettentő furfangosságban törte volna árva fejét. És Béla is, — noha oly jó kedvvel biztosította vendégét, hogy jobbkor már nem is jöhetett volna, — Béla is lassan-lassan úgy elborúlt, mintha legvidámabb perczeit örökké a legszomorubbak szomszédsága fenyegetné. Egy kis tollkéssel játszó jobb keze hirtelen megállt s fejét lecsüggesztette. Az egykori mendikás már rég elvégezte könyörgését s ő csak a koppanásra látszott összerázkodva magához térni, mikor a kis kést leejtette.

— Az isten tudja, hova lett azóta az a kis jószág, rektor úr! — mondá tompán s valami fölsemvevést erőtetve. — Rég volt, én messze jártam azóta, holmim sok kézen megfordult; isten tudja, hova lehetett!

Míg a vendég csüggedten támasztotta vissza a kiszítt pipát régi helyére s búcsuzni készült, Béla szótlanul, nagy lépésekkel járkálni kezdett a szobában. Majd megállt az ablaknál, dobolt az ujjaival s egyszerre csak visszafordulva, köpenyegét leakasztotta a szögről, a nyakába kerítette s így szólt Gidához:

— Ha visszakészül, rektor úr, elkisérem egy darabig. Szeretnék szabad levegőt színi s az úton elbeszélgethetünk egyről-másról.

Az elbeszélgetésből nem sok lett. Egyik sem adott hangot, míg ki nem értek a faluból. A hegy lábánál, a mint az út fölfelé kanyarodott, Béla szólalt meg elsőnek:

— Hát semmi... semmi levelet, vagy írást... semmit sem hagyott?

— Egy árva sort sem. Ki tudná, ki sebezte meg annyira lelkét! Barkó doktor úr csak azt állította, hogy beteg volt, nagy beteg, az keserítette el. De az isten tudja, így van-e; mert azelőtt meg mindíg azt bizonyítgatta, hogy semmi baja.

— És hiába keresték? — tudakolta a megpirkadt szőllőskerteket vizsgálva oldalt Béla.

A rektor elkezdett motozni zsebében s előhuzta a nagy kék keszkenőt. Különböző porolások után oly szörnyű orrfuvásnak és trombitálásnak ment végire, hogy az erdőszélen egész visszhangot keltett vele. Aközben alig birta kicsuklani:

— Hiába azt... hiába szegényt... Talán csak úgy ment az égbe, könyörgöm alássan, a mint volt.

Már beértek az erdőbe. Alkonyodott. A tölgyek árnyakkal népesítették meg a sürűt, melyeket a fütyülő szél tánczra kapott. Zizegve lebbentgette a vastag, száraz levélszőnyeget, mely ropogott és roskadt lábaik alatt. A két vándor közül egyik sem szólt; csak Gida melléből szakadtak föl időről-időre hangok, melyeket hol orrfuvással, hol köhögéssel akart szépíteni. Egyszer csak, a mint már nagyon sűrűn jelentkeztek, s megint kénytelen volt elővenni a kék kendőt, hirtelen odafordult

kisérőjéhez s következő szavakkal vetett véget a furcsa beszélgetésnek:

— Igen nagy tisztesség... volt rám nézve, hogy eddig... eddig együtt jöhettem a nagyságos úrral... de engem a Vörös Bikában várnak a gadóczi elöljárók... és ha nem sietek, könyörgöm alássan, hát még... Azért istennek ajánlom és megujítom minden jó kivánságaimat.

Elbúcsuztak. A hajdani mendikás sietni kezdett a keskeny erdei ösvényen, a mint csak rövid lábai birták. A kék keszkenőre minduntalan szüksége volt. Csak szép lassan — mintha maga előtt is titkolni akarná — elő-elővette, azután indulatosan gyürte zsebre. A mint így megy, mendegél, egyszer csak éles, átható, rémes kiáltás üti meg füleit háta mögül. Hallgatózik, hogy nem csalódott-e? A hörgő kiáltás újra áthasítja a levegőt. Gida gyors léptekkel fordul vissza s arra tart, a honnan a hangot hallani vélte.

Egyszer csak zörög előtte a levél-süppedékes út s mint a villám, oly gyorsan csap el mellette egy vad kinézésű alak, kit ő már látott Karámoson. Egy ziháló mellű, véres szemű, ágról szakadt kinézésű, nyurga siheder, ki hasonlít valamit a Hajósék elszökött, korhely fiához. A mint mellette eliramodott, világosan látta, fokos volt a kezében. De úgy sietett, hogy egy pillanat alatt a neszét sem hallotta.

A rémes jelektől felizgatva, Gida is futásnak eredt s kiáltozni kezdett, hogy hol van rá szükség?

Az erdei alkony csöndes volt; nem jött felelet

sehonnan. Csak a szél sírt és a haraszt zörgött lába alatt. Segítsége már nem kellett senkinek. Ajánlkozását visszadobták a hegyek s visszahozta a viszhang.

Gida rohant, keresett, kutatott, kiabált tovább. Az alkony szárnyai mind mélyebbre ereszkedtek az erdő fölé. A legutolsó sugarak jöttek segítségére.

A ritkás lombokon átszürődve, odavezették egy vén tölgy lábához, melynél vérében, mozdulatlanul, életjel nélkül feküdt Béla.

TARTALOM.

KÉPJEGYZÉK.

